

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ESKİÇAĞ TARIHİ ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

BALIKESİR ÇEVRESİNDE
HADRIANOUTHERAI ÖRNEĞİNDE ESKİÇAĞ
KENTLERİ

Mustafa TÜRK

2502110012

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. Mustafa H. SAYAR

İSTANBUL–2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ESKİÇAĞ TARIHİ ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

BALIKESİR ÇEVRESİNDE
HADRIANOUTHERAI ÖRNEĞİNDE ESKİÇAĞ
KENTLERİ

Mustafa TÜRK

2502110012

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. Mustafa H. SAYAR

DÜZELTİLMİŞ TEZ

İSTANBUL-2019



T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA
TEZ ONAYI



ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : MUSTAFA TÜRK Numarası : 2502110012
Anabilim Dalı /
Anasanat Dalı / Programı : TARİH / ESKİÇAĞ TARİHİ Danışmanı : PROF. DR. MUSTAFA HAMDİ SAYAR
Tez Savunma Tarihi : 03.01.2019 Saati : 10:00
Tez Başlığı : " Balıkesir Çevresinde Hadrianoutherai Örneğinde Eskiçağ Kentleri "

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 50. Maddesi uyarınca yapılmış,
sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. MUSTAFA HAMDİ SAYAR		Kabul
2- PROF. DR. OĞUZ TEKİN		Kabul
3- PROF. DR. A. VEDAT ÇELGİN		Kabul
4- PROF. DR. TURHAN KAÇAR		Kabul
5- PROF. DR. KEMALETİN KÖROĞLU		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DOÇ. DR. FERİT BAZ		
2- DOÇ. DR. ERKAN KONYAR		

DÜZELTME İLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Çalışmamız, verilen ek sürede jüri üyelerinin getirdiği eleştiriler doğrultusunda tekrar gözden geçirilmiştir. Giriş ve Sonuç bölümü yeniden yazılmış; bölümlerin başında verilen genel bilgiler, konuya katkısı olmayan ya da güvenilir dayanaklardan yoksun olan yorumlar içerikten çıkarılmıştır. Araştırma tarihçesi, coğrafya, tarihçe ve Roma İmparatorluk Dönemi öncesi yerleşimlerini konu alan bölümler de kısaltılmıştır. Ayrıca Hadrianoutherai sikkeleri hakkındaki yanlışlar düzeltilerek, katalog genişletilmiştir.

ÖZ

BALIKESİR ÇEVRESİNDE HADRIANOUTHERAI ÖRNEĞİNDE ESKİÇAĞ KENTLERİ

Mustafa Türk

Balıkesir çevresi, gerek uygun coğrafyası ve iklim koşulları gerekse de batı Anadolu'daki stratejik konumu nedeniyle Anadolu'nun insanlık tarihi boyunca sürekli yerleşim görmüş alanlarından biridir. Ancak kaynak ve araştırma eksikliği nedeniyle yerleşim tarihinde pek çok kesinti ya da tartışmalı nokta vardır. Bu tartışmalı noktalardan biri de 2. yüzyılda Balıkesir merkezi yakınlarında kurulmuş olan Hadrianoutherai kentidir. Antik kaynaklar söz konusu kentin Hadrianus tarafından bölgede yaptığı başarılı bir av sonrasında kurulduğunu bildirirse de lokalizasyonu kesinleştirilemediği için kent hakkındaki tartışmalar 19. yüzyıldan bu yana devam etmektedir.

Çalışmamızda Eskiçağ tarihinin ana kaynakları olan antik yazarların eserleri, yazıtlar, sikkeler, arkeolojik bulgular ile bunlara dayanarak oluşturulmuş modern literatür ışığında; Makestos ve Kocaçay vadilerinin orta kısımlarındaki Roma İmparatorluk Dönemi kentleri, özellikle de bu kentlerden biri olan Hadrianoutherai hakkındaki veriler incelenmiştir. Yerleşim biçimleri açısından bakıldığında; Roma İmparatorluk Dönemi'ne kadar bölgede genellikle ova kenarlarında köyler, yüksek kesimlerde ise boylar halinde gerçekleştirilen göçebe yaşam hâkimdir.

Veriler, kentleşme faaliyetlerinin Marmara ve Ege Denizi kıyılarına kıyasla oldukça geç sayılabilecek Hellenistik dönemde başladığını göstermektedir. Bu faaliyetin en yoğun olduğu dönem ise 2. yüzyıldır. Özellikle İmparator Hadrianus, göçebe ya da küçük yerleşimlerde yaşayan toplulukları kontrol altında tutulmalarını kolaylaştırarak bölgenin güvenliğini arttırmak amacıyla, kentlileştirme yoluna gitmiştir. Her ne kadar antik kaynaklar kuruluşunu tesadüfi bir av partisine dayandırsa da bize göre Hadrianoutherai, kente ismini veren Hadrianus'un bu politikasının ürünüdür.

Anahtar Kelime: Hadrianoutherai, Balıkesir, Hadrianus, Mysia, Antik Kentler



ABSTRACT

ANCIENT CITIES AROUND BALIKESIR: THE CASE OF HADRIANOUTHERAI

Mustafa Türk

Balıkesir is one of the permanently settled areas in Anatolia throughout the human history because of its geographical and climatic conditions as well as its strategic location in the Western Anatolia. However, there are several controversial issues regarding its settlement history due to lack of adequate sources and research. One of the controversial issues is the date of the foundation (or rather renaming) of the city of Hadrianoutherai near the modern day Balıkesir city centre in the second century. The ancient sources claim that the city had been founded (or renamed) by Hadrian after a successful hunting in the region, but yet the debate about the city has been continuing since the 19th century as its localization could not be ascertained.

In this research I used wide range of primary sources including the works of the ancient authors, the inscriptions, the coins, archaeological findings as well as the secondary literature. This research focuses on the cities of the Roman Empire in general and in particular Hadrianoutherai, located in the midst of the Marmara and Kocayay valleys, From the point of view of settlement forms, until the period of the Roman Empire, villages were dominant on the banks of the plain, while on the highlands the nomadic life was prevalent in the form of tribe.

The data show that in this region urbanization began in the Hellenistic period, which can be considered late compared to the Marmara and Aegean coasts. The most intensive period of urbanization took place in the second century. Especially Emperor Hadrian intensified the urbanization activities in order to tighten the security of the region and control of the nomadic groups as well as small settlements. Although the ancient sources attributed the founding of the city to an incidental hunting party, for us Hadrianoutherai was the result of the urbanization policy of Hadrian, who gave his name in this context.

Keywords: Hadrianoutherai, Balıkesir, Hadrian, Mysia, the ancient cities.



ÖNSÖZ

Balıkesir'in yerleşim serüveninin ortaya çıkarılması çabalarına katkı sağlama amacını taşıyan bu çalışma, “Antikçağda Mysia ve Arkeolojisi” adlı yüksek lisans tezimizin devamı niteliğindedir. 2008 yılında tamamlanan söz konusu tez; Mysia coğrafyasının tamamını kapsadığı için Balıkesir'i yüzeysel incelemekle birlikte bölgenin Eskiçağ tarihi ile ilgili sorunlarına ve İvrindi örneğinde küçük boyutlu antik yerleşim kalıntılarına dikkat çekmiştir.

2008 yılından bu yana Balıkesir merkezi çevresindeki Eskiçağ kentlerine yönelik kapsamlı bir çalışmanın yapılmamış olması, konuya daha dar çerçevede bir kez daha eğilmeyi gerekli kıldığından, alan daraltılarak İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı'nda hazırladığımız doktora tezinin konusu olarak seçilmiştir.

Şüphesiz çalışmanın en büyük zorluğu, konumuzun odak noktasındaki Hadrianoutherai'nin lokalizasyonunun kesinleştirilememiş olmasıdır. Bu nedenle arkeolojik veriler eksiktir. Balıkesir coğrafyası tarafımızdan tanınmakla birlikte, antik kalıntı alanlarının çoğunun konumları kayıtlı olmadığından, sitemli ve uzun soluklu bir yüzey araştırması yapılmadan bütün kalıntıların tespit edilmesi imkânsızdır.

Veriler aksini göstermesine rağmen görüşüne başvurduğumuz bazı uzmanların Hadrianoutherai'nin kent olmayabileceği yönündeki sözlü beyanları ise, çalışmamızı sürekli beynimizin bir köşesinde duran soru işaretiyle yürütmemize neden olmuştur. Yine de bu zorluklar gerek tezin içeriğinin kaynaklarla paralel düzenlenmesiyle gerekse de aşağıda isimleri anılan kişi ve kurumların verdikleri desteklerle aşılmaya çalışılmıştır.

Bu nedenle öncelikle tez konusunun belirlenmesinden tamamlanmasına kadarki her aşamada verdiği destek için danışman hocam Prof. Dr. Mustafa H. Sayar'a ve getirdikleri eleştirilerle çalışmadaki pek çok yanlışın düzeltilmesini sağlayan

hocalarım Prof. Dr. Oğuz Tekin, Prof. Dr. A. Vedat Çelgin, Prof. Dr. Turhan Kaçar, Doç. Dr. Ferit Baz ve Dr. Öğr. Üyesi Abdullah Üstün’e çok teşekkür ediyorum.

Tezin literatür çalışması, Tübitak Bursu’yla (2214/A) Westfälische Wilhelms-Universität Münster’ de gerçekleştirildi. Bu yüzden maddi desteği için Tübitak’a, Münster’deki çalışmalarım sırasındaki yardımlarından dolayı da Prof. Dr. Klaus Zimmermann’a müteşekkirim.

Doç. Dr. Aliye Erol-Özdizbay ve Dr. Arif Yaci önerileriyle, AKMED yetkilileri ise kütüphane çalışması için sundukları olanakla numismatik konusundaki eksiklerin giderilmesini sağladılar. İngilizce metinler için de Dr. Öğr. Üyesi Adem Levent ile Doktora Öğrencileri Fikriye Karaman ve İzzettin As destek oldu. Kendilerine bir kez daha teşekkür ediyorum.

Diğer yandan burada sayılamayan daha pek çok maddi ve manevi desteğe rağmen, ortaya konan çalışmanın eksiksiz olduğunu iddia etmek mümkün değildir. Çalışmadaki bu eksiklikler veya hataların sorumluluğu da tamamen şahsıma aittir.

MUSTAFA TÜRK

İSTANBUL, 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	ix
TABLolar LİSTESİ.....	xiii
RESİMLER LİSTESİ.....	xiv
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xvi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA TARİHÇESİ.....	7
--------------------------	---

İKİNCİ BÖLÜM

BALIKESİR MERKEZİ ÇEVRESİNİN COĞRAFYA VE TARİHÇESİ

II. A. Coğrafya.....	12
II. A.1. Dağlar	13
II. A.2. Akarsular ve Göller	14
II. A.3. Ovalar	15
II. A.4. İklim ve Bitki Örtüsü.....	17
II. A.5. Yeraltı Kaynakları	18
II. A.6. Yol Ağları.....	19
II. B. Tarihçe	21

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BALIKESİR ÇEVRESİNDEKİ ESKİÇAĞ KENTLERİ

III. A. Tarihöncesinden Roma İmparatorluk Dönemi'ne Kadar Bölge Yerleşimleri	26
III. B. Roma İmparatorluk Dönemi Kentleri	30
III. B.1. Hadrianeaia	31
III. B.2. Germe	33
III. B.3. Pionia.....	36
III. B.4. Ergasteria.....	38

III. B.5. Attea (Attaia ?, Attaos ?).....	40
III. B. 6. Keraseis	42

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HADRIANOUTHERAI

IV. A. Kentin Varlığı ve Statüsü Hakkındaki Tartışmalar	45
IV. B. Yazılı Kaynaklar	49
IV. B.1. Antikçağ Kaynakları	50
IV. B.1.a. Aelius Aristides	50
IV. B.1.b. Cassius Dio Cocceianus	54
IV. B.1.c. Historia Augusta	56
IV. B.2. Bizans Kaynakları	58
IV. B.2.a. Tabula Peutingeriana	59
IV. B.2.b. Ioannes Malalas	62
IV. B.2.c. Hierokles	63
IV. B.2.d. Notitia Episcopatum	65
IV. B.2.e. Georgios Cyprios	66
IV. B.2.f. Ravennatis Anonymi	66
IV. B.2.g. Konsil Listeleri	67
IV. B.2.ğ. Georgius Cedrenus	69
IV. B.2.h. Ioannes Zonaras	70
IV. B.3. Epigrafik Kaynaklar	71
IV. C. Kent Adının Etimolojik İncelemesi	74
IV. D. Kentin Kuruluşu ve Tarihçesi	77
IV. D.1. Kuruluş Öyküsü	77
IV. D.2. Kuruluş Tarihi	84
IV. D.3. Tarihçesi	92
IV. E. Lokalizasyon	93
IV. E.1. Balıkesir Atatürk Parkı	100
IV. E.2. Beyköy (Kepsut)	105
IV. E.3. Diğer Alanlar	108
IV. F. Hadrianoutherai Sikke ve Madalyonları	111

IV. F.1. Tipler:	113
IV. F.1.a. İmparator Portresiz Sikkeler	114
IV. F.1.b. İmparator ya da Ailesinin Portresini Taşıyan Sikkeler.....	117
IV. F.1.b.(1). Hadrianus Tipli Sikkeler	118
IV. F.1.b.(2). Sabina Tipli Sikkeler	120
IV. F.1.b.(3). Antinoos Tipli Sikkeler ve Madalyonlar	121
IV. F.1.b.(4). Septimius Severus Tipli Sikkeler ve Madalyonlar	122
IV. F.1.b.(5). Iulia Domma Tipli Sikkeler.....	123
IV. F.1.b.(6). Caracalla Tipli Sikkeler ve Madalyonlar.....	124
IV. F.1.b.(7). Geta Tipli Sikkeler	125
IV. F.1.b.(8). I. Philippus Tipli Sikkeler	126
IV. F.1.b.(9). Otacilia Tipli Sikkeler	127
IV. F.2. Kontrmarklar	128
IV. F.3. Monogram ve Semboller	129
IV. F.4. Magistratus'lar.....	130
IV. F.5. Dolaşım	130
IV. G. Hadrianoutherai'da Tapım Gören Tanrı, Tanrıça ve Kahramanlar	132
IV. G. 1. Zeus.....	133
IV. G. 2. Hera.....	134
IV. G. 3. Artemis	135
IV. G.4. Dionysos	136
IV. G.5. Hermes	137
IV. G. 6. Asklepios	137
IV. G. 7. Telesphoros.....	138
IV. G. 8. Tykhe	139
IV. G.9. Herakles	139
IV. G.10. Dike ve Nemesis	139
IV. G.11. İsis ve Serapis	140
IV. G.12. Horalar ve Kharisler	141
IV. G.13. Hadrianus.....	141
IV. G.14. Antinoos.....	143

IV. Ė. Hadrianoutherai-Akhyaous İlişkisi Bağlamında Balıkesir evresindeki Roma İmparatorluk Dnemi Kentlerinin Bizans Kalelerine Dnüşümü	144
SONUÇ	148
KAYNAKA	153
SİKKE KATALOğU	189
LEVHALAR	214
TABLolar	223
RESİMLER	227
ÖZGEÇMİŞ	244



TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1	Hierokles'in 663 No'lu Listesi
Tablo 2	Hellespontus Eyaleti Piskoposluk Merkezleri
Tablo 3	Georgios Cyprios'un Hellespontus Eyaleti Listesi
Tablo 4	Ravennatis Anonymi II.18
Tablo 5	Hadrianoutherai'lı Piskoposlar
Tablo 6	Eskiçağ ve Ortaçağ Kaynaklarında Hadrianoutherai Adının Veriliş Biçimleri
Tablo 7	Hadrianoutherai Sikke Tiplerinin Sayısal Grafiği
Tablo 8	Hadrianoutherai Sikkelerinin Çap Ölçüleri
Tablo 9	Hadrianoutherai Sikkelerinin Ağırlık Ölçüleri

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1	Mysia Haritası
Resim 2	Balıkesir Fiziki Haritası
Resim 3	Antik Yol Ağları
Resim 4	Balıkesir Merkezi Çevresindeki Antik Yerleşimler
Resim 5	Balıkesir Çevresindeki Antik ve Modern Yerleşimler
Resim 6. 1	Sultançayır Bizans Köprüsü Kalıntısı
Resim 6. 2	Sultançayır Bizans Köprüsü
Resim 7	Roma Yerleşimi ve Bizans Kalesi (Gömeniç)
Resim 8	Gömeniç'teki Kalıntı Alanlarının Krokisi
Resim 9. 1, 2	Roma Dönemi Yerleşimi Surları (Gömeniç)
Resim 10	Bizans Kalesi (Gömeniç)
Resim 11	Bizans Kalesi Duvar Yapı Tekniği (Gömeniç)
Resim 12	Kadıköy Kalesi
Resim 13	Kale Duvarı (Kadıköy Kalesi)
Resim 14	Halkapınar (Savaştepe)
Resim 15	Menandros Tondosu (Museum of Fine Arts, Boston)
Resim 16. 1	Tabula Peutingeriana IX'dan Ayrıntı
Resim 16. 2	Tabula Peutingeriana IX
Resim 17. 1	Aslan Avı Sahnesi (Constantinus Takı)
Resim 17. 2	Yaban Domuzu Avı Sahnesi (Constantinus Takı)
Resim 17. 3	Ayı Avı Sahnesi (Constantinus Takı)
Resim 18	Balıkesir Atatürk Parkı
Resim 19	Atatürk Parkı Kazı Alanı
Resim 20	Antik Yerleşim Alanı (Beyköy)
Resim 21	Lahit Mezar (Beyköy)
Resim 22. 1, 2, 3	Eski Yunanca Yazıtlar (Beyköy)

Resim 23	Hadrianoutherai Sikkeleri Üzerindeki Kontrmarklar
Resim 24	Hadrianoutherai Sikkeleri Üzerindeki Monogram ve Semboller
Resim 25	Aelius Aristides'in Horalar ve Kharisler'e Adağı
Resim 26	Bigadiç Kalesi
Resim 27	Pamukçu Kalesi



KISALTMALAR LİSTESİ

AA	: Archäologischer Anzeiger
AC	: L'Antiquité Classique
AM	: Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Athenische Abteilung
AMC	: Asia Minor Coins
AMS	: Asia Minor Studien
ANRW	: Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt
ANS	: American Numismatic Society
AS	: Anatolian Studies. Journal of the British Institute of Archaeology at Ankara
AvP	: Altertümer von Pergamon
Ay.	: Arka yüz
BAMSTK	: Bursa Arkeoloji Müzesi Sikke Teşhir Kataloğu
BAR	: British Archaeological Reports
BCH	: Bulletin de Correspondance Hellénique
bkz.	: bakınız
BMC	: A Catalogue of the Greek Coins in the British Museum
BnF	: Bibliothèque nationale de France
ca.	: circa
CIL	: Corpus Inscriptionum Latinorum

ClPhil	: Classical Philology
CNG	: Classical Numismatic Group
CollAn	: Colloquium Anatolicum
CSHB	: Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae
çev.	: çeviren
DNP	: Der Neue Pauly, Enzyklopädie der Antike
dp.	: dipnot
DTCF	: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
DTCFD	: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi
ed.	: Editör
EA	: Epigraphica Anatolica
g.	: gram
GCAM	: The Greek Coinage of Asia Minor
Hell.	: Hellenika
HHC	: Holding History Coins
IFEA	: Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü
IG	: Inscriptiones Graecae
IK	: Inschriften Griechischer Städte aus Kleinasien
IMT	: Inschriften Mysia&Troas
It. Ant.	: Itinerarium Antonini Augusti
IvEphesos	: Die Inschriften von Ephesos, ed. Ch. Börker (IK 15)

IvHadrianoi

und Hadrianeia : E. Schwertheim, Die Inschriften von Hadrianoi und Hadrianeia (IK 33)

IvKyzikos I : E. Schwertheim, Die Inschriften von Kyzikos und Umgebung I: Grabtexte (IK 18)

IvKyzikos II : E. Schwertheim, Die Inschriften von Kyzikos und Umgebung II: Miletopolis- Inschriften and Denkmaler (IK 26)

Jdl : Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts

JHS : The Journal of Hellenic Studies

kmk. : Kontrmark

krş. : karşılaştırınız

ky. : kalıp yönü

lev. : levha

MJH : Mediterranean Journal of Humanities

MM : Madrider Mitteilungen

mm. : milimetre

NAC : Numismatica Ars Classica

Nat. Hist. : Naturalis Historia

Not. Episc. : Notitia Episcopatum

NZ : Numismatische Zeitschrift, Österreichischen Numismatischen Gesellschaft in Wien

Öy. : Ön yüz

PBE : Prosopography of the Byzantine Empire

RE	:Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft
REG	: Revue des Études Grecques
RNum	: Revue Numismatique
RPC	: Roman Provincial Coinage
Ry.	: Resim yok
s.	: sayfa
SAWWien	: Sitzungsberichte der Kais. Akademie der Wissenschaften in Wien
SEG	: Supplementum Epigraphicum Graecum
SNG	: Sylloge Nummorum Graecorum
Syll.	: Sylloge Inscriptionum Graecarum
Tüba-Ar	: Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi
TAD	: Tarih Araştırmaları Dergisi
TAM	: Tituli Asiae Minoris
TAVO	: Tübingen Atlas des Vorderen Orients
TDVİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
TTK	: Türk Tarih Kurumu
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel Araştırma Kurumu
t.y.	: tarih yok
vd.	: ve devamı
v.d.	: ve diğerleri

Yay. Haz. : Yayına Hazırlayan

YKY : Yapı Kredi Yayınları

ZPE : Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik



GİRİŞ

Arkeoloji ve Eskiçağ tarihinin önemli araştırma alanlarından birisi antik yerleşimlerdir. Ancak bu alanda ülkemizdeki araştırmalar, daha çok kolonizasyon hareketleri (İ.Ö. 750-550) çerçevesinde kurulan, Ege, Marmara ve Akdeniz kıyılarındaki antik kentlere yoğunlaşmış durumdadır. İç kısımlardaki araştırmalar da Daskyleion, Pergamon, Aizanoi gibi belirli merkezlerde toplanmıştır. Buna karşılık Balıkesir çevresindekiler gibi küçük boyutlu yerleşim yerlerinin olduğu alanlar genelde araştırmacıların ilgisi dışındadır.

Antikçağ bağlamında bakıldığında Balıkesir'in yerleşim tarihindeki en önemli sorun; kalıntıların küçük boyutlu pek çok yerleşimin varlığını düşündürmesine rağmen bölgenin, Eskiçağ kentlerini konu alan haritalarda 2. yüzyıla kadar boş olmasıdır. Kanımızca bu durumun sebeplerinden biri, İ.Ö. 1200 yıllarından itibaren Balkanlar'dan gelerek bölgeye yerleşen Mysia'lılardır. Zira bu halkın savaşçı ve göçebe yaşam biçimine sahip olması, Balıkesir Ovası çevresinde Roma İmparatorluğu Dönemi'ne kadar bir kentin ya da kentlerin kurulmasını engellemiştir.

Bölgedeki antik kentlerin adları kaynaklarda ancak Roma İmparatorluk Dönemi'nden itibaren görülmeye başlamaktadır. Fakat bu kentlerin kuruluş, gelişim süreçleri ile lokasyonları çok açık değildir. Her ne kadar sorunlar, yerleşimlerin küçük boyutlu olmaları nedeniyle antik kaynaklarda çok az yer almalarına ve günümüze ulaşan görünür kalıntılarının azlığına bağlanabilirse de arkeolojik ve epigrafik araştırmaların yetersiz olduğu da açıktır. Kaçak kazılar, bilinçsiz tarım faaliyetleri, konut, baraj ve yol projelerinin oluşturduğu tahribatlar da her geçen gün kalıntı alanlarından elde edilebilecek verileri azaltmaktadır.

Doğup, büyüdüğümüz ve halen yaşamakta olduğumuz topraklara karşı yükümlülük hissiyle başlayan çalışmamız; işte kısaca özetlediğimiz bu sorunlar dikkate alınarak

gerçekleştirilmiş ve zamanla Hadrianoutherai kenti üzerine yoğunlaşmıştır¹. Bu yoğunlaşmanın sebebi Roma İmparatorluk Dönemi'nde, hatta bütün Antikçağ boyunca Balıkesir Ovası (Apias Pedion) çevresinde kurulduğu bilinen en önemli yerleşim olan Hadrianoutherai'nin modern Balıkesir ile ilişkisidir².

Konu, hem daha derin bir araştırma yaparak daha sağlıklı bilimsel verilere ulaşmak hem de çalışmayı kolaylaştırmak amacıyla Hadrianoutherai kenti merkeze alınarak coğrafi ve zamansal olarak sınırlandırılmıştır. Coğrafi kapsam Balıkesir merkezi ile Kepsut, Susurluk, Savaştepe, İvrindi ve Balya ilçelerinin bir bölümünden oluşmaktadır (bkz. resim 2). Coğrafi kapsamın bu şekilde belirlenmesinin sebeplerinden biri, Hadrianoutherai kentiyle ilgili unsurların yayınlarda bu merkezlerdeki kalıntı alanlarıyla ilişkilendirilmesi, bir diğeri ise tezimizin Balıkesir çevresindeki Eskiçağ yerleşimlerinin genel görünümünün de ortaya çıkarılması hedefidir.

Çalışma, zamansal olarak Roma İmparatorluk Dönemi'ni kapsamaktadır. Ancak Hadrianoutherai 2. yüzyılda kurulduğu için özellikle söz konusu yüzyıl sonrasına ağırlık verilmiştir. Bununla birlikte, Hadrianoutherai'nin çevre kentlerle karşılaştırılması coğrafi kapsamın; bölge yerleşimlerinin Roma İmparatorluk Dönemi öncesi ve sonrasındaki durumunun görülmesi amacı da zaman sınırının aşılmasını gerektirmiştir.

Diğer yandan tezin içeriğinin ve şeklinin oluşmasında sadece gerekçelerimiz değil kaynaklar da belirleyici olmuştur. Oluşturduğumuz başlıklar ya da sorduğumuz sorular, genelde kaynaklar ve modern literatürdeki bilgiler paralelinde belirlenmiştir. Birincil kaynaklarımız, Antikçağ ve Bizans yazarlarının eserleri ile yazıtlar ve sikkelerden oluşmaktadır.

Edebi kaynakların Hadrianoutherai kenti hakkında verdiği bilgiler ve kentin sikkeleri ayrı birer ana başlık altında değerlendirilmiştir. Buna karşın, Hadrianoutherai'nin

¹ Ancak Hadrianoutherai kentine ve Balıkesir'in antik tarihine yönelim, diğer sorunları tamamen göz ardı ettiğimiz anlamına gelmemektedir. Nitekim çalışmanın üçüncü bölümü bölgenin yerleşim tarihindeki gelişmelere ayrılmıştır.

² Balıkesir'in Antikçağ'daki öncülünün Roma İmparatoru Hadrianus tarafından kurulan Hadrianoutherai kenti olduğu ve Balıkesir adının kökeninin de bu kentin kalesinden (Paleo Castro) kaynaklandığı ileri sürülmektedir.

lokalizasyonunun tartışmalı olması kentin yazıtlarını bir araya getirmeyi güçleştirmektedir. Bu nedenle çalışmamızda yazıtları konu alan bir bölüm ya da katalog oluşturulamamış, yazılı kaynakların alt başlığında bölgede ele geçen yazıtlarla ilgili genel bilgiler verilerek, kent ile ilişkilendirilebilecek adak yazıtları da Hadrianoutherai’da tapım gören tanrı, tanrıça ve kahramanların anlatıldığı kısımda değerlendirilmiştir.

Daha önce literatürde yer almayan antik kalıntıların tarihlendirilmesi veya buluntuların mahiyetlerinin anlaşılmasında en önemli dayanağımız, yapılan karşılaştırmalardır. Mevcut araştırmalarda sorunlara getirilen farklı bakış açıları³ sorgulanmış, gerektiğinde yeni bir bakış açısı getirilmeye çalışılmıştır. Elimizdeki kaynaklarla cevaplanması mümkün olmayan sorular ise sonraki araştırmalara bırakılmıştır. Sorularımızın büyük çoğunluğu daha önce başkaları tarafından dillendirilmiş olmakla birlikte, bu araştırmacıların temel amaçları çalışmamızla aynı olmadığı için, ortaya konulan yayınlar arasında önemli farklar vardır.

Bölgenin Antikçağ’ı üzerine şimdiye kadar yapılan çalışmalar arkeoloji, epigrafi ya da tarihi coğrafya’dan birisi üzerine yoğunlaşırken, çalışmamızda arkeoloji, klasik filoloji, epigrafi, etimoloji, nümismatik vb. bilim dallarının verileri tarih bilimi metodolojisi altında değerlendirilmektedir. Dolayısıyla tezimiz, içeriği ve yöntemiyle kendine özgü olduğu gibi, Hadrianoutherai’ın bu kadar geniş kapsamlı tartışıldığı, literatürdeki tek çalışma olma özelliğine sahiptir.

Tez, giriş ve sonuç dışında dört ana bölümden oluşmaktadır. İlk üç bölüm, konuya giriş niteliği taşıdığından, çalışmanın ana amacını gölgelememesi düşüncesiyle kısa tutulmuştur. Bunlardan ilki araştırma tarihçesini, ikincisi yerleşimlere etki eden coğrafi etkenler ile tarihi süreci, üçüncüsü de Balıkesir merkezi çevresindeki tarihöncesi ve Eskiçağ yerleşimlerini konu almaktadır.

Tezimizin ağırlık noktasını Hadrianoutherai’ın oluşturması dolayısıyla dördüncü bölümde söz konusu antik kent, mümkün olduğunca ayrıntılı bir biçimde incelenmiştir. Öncelikle kent hakkındaki mevcut görüşler aktarılmış, bunun yanı sıra

³ Bunu izleyen bölümlerde görüleceği gibi, mevcut yayınlarda sorunlara genelde iki farklı pencereden bakılmaktadır.

bu görüşlerin dayandığı kaynaklar da değerlendirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca, Hadrianoutherai zaman zaman Hadrianoi, Hadrianeia, Germe ve Attea (Attaia ?, Attaos ?) gibi çevre kentlerle karşılaştırılmıştır. Bölüm, sekiz alt başlık içermektedir. Birincisinde, kaynakların kenti Hadrianoi ya da Hadrianeia ile karıştırıp karıştırmadığı ve polis mi yoksa Roma kolonisi mi olduğu gibi temel tartışmalara yer verilmiş, ikincisinde de kent hakkındaki yazılı kaynaklar değerlendirilmiştir. Bölgede bulunan yazıtlarda da Hadrianoutherai'a dair ipuçları aranmış ve ulaşılan sonuçlar yazılı kaynakların altında ortaya koyulmuştur. Kentin adının etimolojik incelenmesi üçüncü başlıkta, kuruşu ve tarihçesi de dördüncü başlıkta ele alınmaktadır. Ad, hem kentin kuruluş öyküsü dikkate alınarak hem de benzer toponomik ve etimolojik özelliklere sahip adlarla⁴ karşılaştırılarak incelenmiştir. Kuruluşu ise Hadrianoutherai'a özgü bir durum olarak iki kısımda incelemeyi gerektirmektedir. Bu nedenle antik kaynakların aktardığı ve nümismatik verilerle de desteklenen kuruluş öyküsü ile kuruluş tarihi ayrı ayrı ele alınmıştır.

Hadrianus'un Küçük Asya gezileri, gezi rotası, onurlandırma yazıtları ve Hadrianoutherai sikkeleri kuruluş tarihi konusundaki kaynaklarımızı oluşturmakla birlikte, bu kaynaklarda açık bir tarih yoktur. Yine de Iulius Dürr, Wilhelm Weber, Helmut Halfmann, Elizabeth Speller, Mary T. Boatwright gibi Hadrianus dönemi uzmanlarının görüşlerinden yararlanılarak kuruluş tarihi için bir öneri getirilmiştir.

Beşinci başlık ise kentin lokalizasyonuna ayrılmıştır. Bu hususta yazılı kaynaklardaki veriler ve coğrafi özellikler dikkate alınarak araştırmacılar tarafından iki önemli öneri ortaya atılmıştır. Çalışmamızda öncelikle gerekçeleriyle birlikte birisi Hadrianoutherai'ın Balıkesir Atatürk Parkı'nda, diğeri Kepsut Beyköy'de yer aldığına ilişkin bu iki öneri; konum, durum ve buluntular açısından değerlendirilmektedir. Üçüncü alt başlıkta ise çok fazla kabul görmeyen önerilerle Hadrianoutherai için uygun olabilecek bölgedeki diğer antik kalıntı alanları sıralanmıştır.

⁴ Thyateira, Temenothyrai, Thebe.

Lokalizasyon için veri sunabilecek bir başka kaynak da, altıncı başlıkta incelenen, kentin sikkeleridir. Ancak hem örneklerin sayısının az olması hem de ele geçtikleri alanların belirsizliği nedeniyle elimizdeki Hadrianoutherai sikkelerinden kentin lokalizasyonu için kesin bir bilgi elde etmek mümkün değildir. Buna karşın sikkeler, antik kaynaklarda geçen kuruluş öyküsünü doğrulamaları ve Hadrianoutherai kentindeki tapınımlar hakkında verdikleri bilgiler nedeniyle önemlidir. Bu öneme binaen kataloglarda yayımlanan örnekler bir araya getirilerek tip sınıflandırması yapılmış⁵ ve tipler açıklanarak tarihlerine dair bazı öneriler sunulmuştur.

Sikkeler ve yazıtlar⁶, yedinci başlıktaki Hadrianoutherai kültlerinin de ana kaynağıdır. Bu bölümde, yazıtlar ve sikkelerden saptanan tanrı, tanrıça ve kahramanlar hakkında kısaca bilgi verilmektedir. Genel olarak Hadrianoutherai kültleri, Roma'nın Asia Eyaleti (Provincia Asia) kentlerinin kültleriyle paralellik göstermektedir. Fakat Asklepios gibi bazı kültler kentin kendine has özelliklerini yansıtmaları bakımından önemlidir.

Son başlığımız altında ise Hadrianoutherai- Akhyraous ilişkisi üzerinden bölgedeki Roma İmparatorluk Dönemi kentlerinin Bizans kalelerine dönüşüm süreci irdelenmiştir. Arkeolojik olarak da kanıtlanabilen dönüşümün ya aynı yerde istihkâmın güçlendirilmesiyle ya da yerleşimlerin yakınındaki, savunma özellikleri açısından daha uygun alanlarda inşa edilen kalelere taşınmasıyla gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

Eskiçağ tarihinin zamansal ve coğrafi açıdan genişliği nedeniyle, ortaya konulan çalışmalarda ne genel ne de Eski Doğu ve Eski Batı tarihinin kendi içinde yazım bakımından bir birlik yoktur. Bu nedenle tezimizde kullanılan yazım kurallarının bire bir uyduğu bir şablondan söz etmek güçtür. Ancak genel olarak Eski Batı tarihçilerinin benimsediği kurallara uyulmuştur.

⁵ Bkz. Sikke Kataloğu.

⁶ Hadrianoutherai kentinin yeri açık olmadığı için yazıtların kaynak olarak kullanılması tartışmalıdır. Ancak Balıkesir merkezi çevresinde 2. yüzyıldan itibaren en önemli yerleşimin Hadrianoutherai olması, kentin hinterlandının Balıkesir merkezi çevresini kapsadığını göstermektedir. Bu nedenle merkeze yakın alanlarda ele geçen yazıtlardan elde edilen verilerin Hadrianoutherai için kullanılmasında sakınca görülmemiştir.

Dilimize yerleşmiş bazı kelimeler dışında Latince ve Eski Yunanca adların orijinal dillerindeki yazımları tercih edilmiştir. Kısaltmalar konusunda *Archäologischer Anzeiger* adlı süreli yayının 1992 yılı sayısında verilen liste⁷ baz alınmış, söz konusu listede yer almayan kısaltmalar için ise ya yazarların tercih ettikleri ya da genel kabul gören formlar kullanılmıştır.

Tarihler genellikle İsa'dan sonraki dönemlere aittir. Bu nedenle İsa'dan önceki tarihler, İ.Ö. kısaltmasıyla birlikte verilirken; İsa'dan sonrası için İ.S. kısaltması kullanılmamıştır. Metne ek olarak sunulan ya da metnin anlaşılması için gerekli olan resim, tablo ve levhalar bazı istisnalar⁸ dışında tezin sonunda yer almaktadır. Daha önce başka araştırmacılar tarafından hazırlanmış harita, resim ve levhaların kullanılması durumunda kaynak parantez içinde belirtilmiştir. Kaynak belirtirken yayın yılından sonra kullanılan iki nokta (:), sayfa numarasına; virgül (,) ise katalog, levha vb. numaralandırmalara işaret etmektedir.

⁷ Bkz. Abkürzungsverzeichnisse und Richtlinien für die Publikationen des Deutschen Archäologischen Instituts, *Archäologischer Anzeiger*, 1992, s. 743-749.

⁸ Yazılı kaynaklar bölümünde Tabula Peutingeriana'nın ilgili bölümü ile Konsil listesinde geçen Hadrianoutherai'lı piskoposların listesi metin içinde verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA TARİHÇESİ

Hadrianoutherai'ın konumlandığı Mysia'daki araştırmalar, bölgenin Pergamon, Kyzikos, Adramytteion gibi Antikçağ'ın önemli merkezlerini barındırması ve kolay ulaşılabilirliği nedeniyle, hem Anadolu'nun diğer pek çok bölgesine göre daha erken başlamış hem de sayısal olarak daha fazla olmakla birlikte, Balıkesir merkezi çevresi için aynı şeyi söylemek güçtür. Mysia'daki araştırmaların daha çok yukarıda adları geçen antik kentlerin çevresinde yoğunlaştığı görülmektedir.

Tezimizin kapsamına giren alandaki antik yerleşimlerin küçük boyutlu olması ve görünür kalıntılarının azlığı; bölgenin uzun süre ihmal edilmesine sebep olmuştur. Ancak bu, hiçbir araştırmanın olmadığı anlamında değildir. Batılı seyyahlarca başlatılan bölgemizin araştırma serüveni, bazı eksiklikler olsa da günümüzde de devam etmektedir.

19. yüzyılda William John Hamilton (Hamilton, 1842), Charles Texier (Texier, 1862) vb. isimler; kaynaklardan öğrendikleriyle seyahatleri sırasında gördüklerini birleştirerek Küçük Asya'daki antik kentler konusunda ilk kapsamlı yayınları ortaya koymuşlardır. Bu isimlerin Ortaçağ boyunca yerleri unutulmuş antik kentleri bulma arayışına girmeleri lokalizasyon çalışmalarına, keşfettikleri ya da bilinen antik kalıntı alanlarında gördükleri kalıntıları kayıt altına almaları ise günümüze ulaşmamış olan arkeolojik ve epigrafik belgelere dair önemli bilgiler sunmaktadır. Ayrıca antik kalıntılara nasıl ulaşılabilceğine ve yolculuk için gerekli ekipmanlara dair aktardıkları bilgiler, kendilerinden sonraki araştırmacıların başarısına olumlu katkı sağlamıştır.

Doğu dünyasına başlangıçta macera, zenginlik, ün kazanma gibi sebeplerle yapılan geziler, 20. yüzyılın başlarından itibaren daha bilimsel bir hal almış ve her geçen gün sayıca artmıştır. Fransa, Almanya ve Rusya'nın kendi ülkelerindeki merkezlere ek olarak Anadolu'da kurdukları araştırma merkezleri de araştırmaların daha sistematik

ve etkin yürütülmesini sağlamıştır. Bu dönemde araştırma alanı bölgemizi de kapsayanlar arasında; Joachim Marquardt, Heinrich Kiepert, Alfred Philippson, John Arthur Ruskin Munro, Louis Robert, Theodor Wiegand, Frederick William Hasluck ve William Mitchell Ramsay'ın adları öne çıkmaktadır.

Bunlardan Marquardt ve Hasluck, Cyzikos ve çevresine yoğunlaşmakla birlikte eserlerinde Mysia'nın iç bölgeleri konusunda da çeşitli bilgiler vermişlerdir. Örneğin Marquardt, Tabula Peutingeria'da yer alan mesafelerden kaynaklansa gerek, eserin sonundaki haritada Hadrianoutherai'ı Pergamon'a oldukça yakın bir konumda göstermiştir (Marquardt, 1836: 24, 184). Buna karşın kent; Heinrich Kiepert (Kiepert, 1891), Richard Kiepert (Kiepert, 1908), W. M. Calder-G. E. Bean (Calder&Bean,1958) vb. araştırmacılar tarafından hazırlanan haritalarda genelde Balıkesir merkezinde yer almaktadır.

Topografya, tarihçe ve din başlıkları altında kuzey Mysia'yı Marquardt'tan daha ayrıntılı bir şekilde inceleyen Hasluck da eserinin Topografya bölümünde Hadrianoutherai ve Akhyaous'a değinmektedir (Hasluck, 1910: 88-94). Alfred Philippson ise coğrafyacı olmasına rağmen, 1900-1904 yılları arasında yapmış olduğu araştırmalara dayanan yayınlarında (Philippson, 1910; Philippson, 1913) bölgenin topografyası ile birlikte jeolojik ve arkeolojik verileri de aktarmıştır.

Diğer yandan erken dönemlerde bölgemizdeki antik yerleşimler hakkında yapılan en önemli çalışmalar Munro, Wiegand, Ramsay ve Robert'in kaleminden çıkmıştır. Munro'nun H. M. Anthony ile birlikte yayınladığı "Exploration in Mysia I" (1897 a) ve "Exploration in Mysia II" (1897 b)⁹, Wiegand'ın "Reisen in Mysien", Louis Robert'in "Villes d'Asie Mineure" (1935, 1962) ve "Études anatoliennes", adlı çalışmaları; yol ağları, epigrafik veriler ve antik kalıntılar bağlamında bölgemize değinmektedir. Ramsay'ın "The Historical Geography of Asia Minor" (1962) adlı çalışması da küçük Asya'nın tamamı gibi Mysia tarihi coğrafyasını da ayrıntılı bir şekilde incelemiştir.

⁹ Yazarın Epigrafik buluntular ağırlıklı olmak üzere kuzey Mysia'yı konu alan başka yayınları da vardır (Munro, 1897; Munro, 1901) . Hadrianoutherai'nin lokalizasyonu için Beyköy önerisini de literatüre ilk kez Munro sokmuştur (Munro, 1901: 232 vd.).

Günümüzde ise Hadrianoutherai ve çevre yerleşimlere dair araştırmalar, Elmar Schwertheim, H. Taeuber (Taeuber, 1989), C. P. Jones (Jones, 2014), Cumhuriyet Tanrıver gibi araştırmacılar tarafından epigrafi ağırlıklı olmak üzere sürdürülmektedir. Özellikle Schwertheim ve Tanrıver bölgede uzun soluklu araştırmalar yapmışlardır. Schwertheim'ın IvKyzikos I, IvKyzikos II ve IvHadrianoi und Hadrianeia'da derlediği yazıtların bir kısmı daha önce yayınlanmış olmakla birlikte, söz konusu yayınların Kuzeybatı Anadolu'nun Antikçağ araştırmalarına katkısını yadsımak mümkün değildir. Bölgeye ilgisi Daskyleion çevresindeki yazıtlarla başlamış olan Cumhuriyet Tanrıver'in de Balıkesir merkezi çevresindeki yazıtları derleyen bir yayını vardır (Tanrıver, 2013).

Bölgemiz Arkeolojik araştırmalar açısından daha zayıftır. Pergamon, Kyzikos, Adramytteion gibi önemli yerleşimler dışında Balıkesir çevresindeki sistemli arkeolojik araştırmalar, Yortan kültürü merkezleri ile sınırlıdır. Bölgenin Tarih öncesi yerleşimleri üzerine yapılan araştırmalar da 20. yüzyılın başında Yortan Nekropolü'nün keşfi sonrası bilim çevrelerinin bölgeye ilgisi sonucu başlamış ve genelde Yortan kültürü merkezleri üzerine yoğunlaşmıştır. Dolayısıyla arkeolojik araştırmalarla paralellik göstermektedir. Paul Gaudin'in 1900 yılında Yortan nekropolünde, Kurt Bittel (Bittel, 1941) ve J. Stewart'ın 1936'da Babaköy mezarlığında, Ekrem Akurgal'ın 1956'da Ovabayındır'da gerçekleştirdiği çalışmalar bu kapsamdaki belli başlı kazılardır. İ. Kılıç Kökten (Kökten, 1949), David French ve Mehmet Özdoğan (Özdoğan, 1989) da yaptıkları kazı ve yüzey araştırmalarıyla bölgenin prehistoryasına önemli katkılar sağlamışlardır. Fakat Paleolitik, Neolitik, Kalkolitik ve Tunç Çağı yerleşim merkezleri hakkında henüz çözümlenmemiş pek çok sorun olmasına rağmen, araştırmaların devam etmemesi önemli bir eksikliktir. Nitekim bugün bölgemizin tarihöncesi verilerini hedef alan tek sistemli çalışma, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi'nden Dr. Öğr. Üyesi Derya Yalçıklı tarafından geçtiğimiz yıllarda başlatılan yüzey araştırmalarıdır.

Nümismatik yayınlar konusundaki eksiklik ise buluntu kaynaklıdır. Friedrich Imhoof-Blumer'in "Kleinasiathe Münzen I, Hans von Fritze'nin "Die antiken Münzen Mysiens" adlı yayınlarıyla BMC Mysia, SNG Aulock 4, SNG Nachträge II, SNG Cop. 19, SNG France 5 ve RPC III gibi kataloglarda Hadrianoutherai sikkeleri

işlenmiştir. Konrad Kraft'ın kaleme aldığı, “*Das System der kaiserzeitlichen Münzprägung in Kleinasien; Materialien und Entwürfe*” adlı eser de tasvir ve tip karşılaştırmalarıyla içinde Hadrianoutherai'nin de yer aldığı Roma İmparatorluk Dönemi küçük Asya kent sikkeleri arasındaki bağlantıları ortaya koymuştur (Kraft, 1972). Fakat kentin ele geçen sikkelerinin az olması, katalog ve yayınlarda ya birkaç örnekle temsil edilmesine ya da eski örneklerin tekrarına neden olmuştur.

Hadrianoutherai'nin Roma İmparatoru Hadrianus tarafından kurulmuş olması ve bu imparatorun Küçük Asya'daki faaliyetleri, Hadrianus'u konu alan yayınları da araştırma tarihçemize katmaktadır. Aslında, hem kendine has özellikler gösteren Hadrianus döneminin hem de coğrafi olarak küçük Asya'nın Roma tarihi araştırmalarının popüler konuları olması nedeniyle, bu konuda yabancı literatürdeki yayın sayısı oldukça fazladır. Fakat Wilhelm Weber (Weber, 1907), Iulius Dürr (Dürr, 1881), Stewart Perowne (Perowne, 1960), Anthony R. Birley (Birley, 1997; Birley, 2003), Elizabeth Speller (Speller, 2003), Susanne Mortensen (Mortensen, 2004), Mary T. Boatwright (Boatwright, 2000) ve Michael Dräger (Dräger, 2000) gibi isimlerin yayınları çalışmamız açısından daha değerli bulunmuştur.

Konumuzla ilgili Türkçe literatürdeki tezler de ya Hadrianus dönemi Küçük Asya yapılaşmasına (Koçel Erdem, 1995; Gülbay, 2015) ya da coğrafi kapsam olarak Mysia'yı belirleyerek arkeoloji, epigrafi (Ful, 2008), tarihi coğrafya (Çığır Dikyol, 2010) veya modern coğrafyadan (Durmaz, 2000; Tağıl, 2004 a) birine odaklanmaktadır.

Literatürde incelediğimiz son yayın grubu, Balıkesir tarihine ilişkin araştırmalardır¹⁰. Aslında Hadrainoutherai gibi modern Balıkesir'in tarihi de açık değildir. Kentin erken dönemlerine dair unsurlar yukarıda değindiğimiz batılı araştırmacıların yayınları yanında İbn Battuta¹¹ vb. doğulu gezginlerin eserlerinde aranmaktadır.

¹⁰ Balıkesir kent tarihi ile ilgili yayınlar, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı tarafından yayımlanan “*Kent Araştırmaları Bibliyografyası*” adlı eserde toplanmıştır (Aksel&Öğretmen, 2001: 65-72).

¹¹ 1333 yılında Balıkesir'i (Balıkesrî) ziyaret eden Battuta, o dönemde Karesi Beyliği'nin hükümdarının Demirhan olduğunu, kentin de Demirhan'ın babası tarafından kurulduğunu bildirmektedir (İbn Battuta, 2004: 428). Dolayısıyla, İbn Battuta Balıkesir'i ziyaret ettiğinde (1333) kentin en fazla 40-50 yıllık bir geçmişi vardır.

Bu bağlamdaki araştırmacılardan biri, J. Mordtman (Mordtmann, 1911), bir diğeri de İsmail Hakkı Uzunçarşılı'dır (Uzunçarşılı, 2000). Her iki araştırmacı da doğulu ve batılı kaynakları kullanarak kentin erken dönemdeki tarihsel sorunlarını çözmeye çalışmıştır. Karesi Beyliği öncesiyle, yani bölgenin Bizans dönemi yerleşimleriyle ilgilenen en önemli araştırmacı ise Clive Foss'dur (Foss, 1996¹²). Bizans'ın Türklere karşı güçlendirmeye çalıştığı savunma ağına yoğunlaşan Foss, Balıkesir çevresindeki Bizans dönemi kalelerini incelemiştir. Daha önce Hasluck'un (Hasluck, 1910: 93) Akhyraous'un yeri için yaptığı Pamukçu'daki kale önerisi de, Foss'un yayınları sayesinde bilim dünyasında kabul görmüştür (Foss, 1996: 161 vd.). Zeynep Mercangöz (Mercangöz, 2003), Halime Hüryılmaz (Hüryılmaz, 2003), Ergün Laflı (Laflı, 2016) gibi isimler ise literatürdeki yayınları irdelleyerek kaleme aldıkları makalelerle kentin Eskiçağ ve Ortaçağ tarihçesine özellikle Türkçe literatür bağlamında önemli katkılar sağlamışlardır.

Sonuç olarak bölgemiz hakkında 19. yüzyıldan buyana genelde Mysia üst başlığı altında devam eden araştırmalar, sistematik olmaktan çok, kişisel çabalar ve dönemsel eğilimler çerçevesinde gelişmiştir. Tahribat nedeniyle her geçen gün ulaşılabilir verileri azalan küçük boyutlu antik yerleşim kalıntılarında arkeolojik çalışmalar yapılması; yazıtların dönem, kent, alfabe veya tür olarak sınıflandırılarak yayınlanması ve her iki çalışmanın verileri kullanılarak bölgedeki antik köy ve kentlerin lokalizasyonlarının yapılması araştırma literatüründeki en önemli eksikliklerdir.

¹² Daha önce *Greek Orthodox Theological Review* adlı derginin 27. sayısında (1982) yayımlanan makale, yazarın Küçük Asya'nın Bizans dönemini konu alan diğer makaleleriyle birlikte, "*Cities, Fortresses and Villages of Byzantine Asia Minor*" adlı eserde aynı sayfa numaralarıyla tekrar yayınlanmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

BALIKESİR MERKEZİ ÇEVRESİNİN COĞRAFYA VE TARİHÇESİ

II. A. Coğrafya

Marmara Bölgesi'nin Güney Marmara Bölümü'nde yer alan Balıkesir; doğuda Bursa ve Kütahya, batıda Ege Denizi ve Çanakkale, kuzeyde Marmara Denizi, güneyde ise Manisa ve İzmir ile çevrilidir. İl, toplamda 14.299 km² lik bir alana sahiptir (Köse, t.y: 65)¹³. 2012 yılında 6360 sayılı kanunla Büyükşehir statüsüne yükseltilmesinin ardından il merkezi, Karesi ve Altieylül olmak üzere iki ilçeye bölünmüş, böylece daha önce merkezle birlikte 19 olan ilçe sayısı 20 ye çıkmıştır. Büyükşehir düzenlemesi ile köy veya belde statüsündeki yerleşimler de ilçelere bağlı mahalle haline getirilmiştir.

Edremit Körfezi'nin güneyi dışında bugün Balıkesir ve ilçelerinin kapsadığı alan Antikçağ'da Mysia¹⁴ olarak adlandırılan bölgenin sınırları içinde yer alır (bkz. resim 1). Bölge, adını İ.Ö. 2. binyılın sonlarında buraya gelen Balkan kökenli Mysia'lılardan almıştır. Strabon adın kökeninin Lydia dilinde (Lydce) gürgen ağacı anlamına gelen “mysos” kelimesine dayandığını bildirmekte ve bu görüşünü dinsel bir adağa uyularak Mysia'lıların 1/10 unun yerleştirildiği Olympos Dağı çevresinde gürgen ağacının bolluğuyla desteklemektedir (Strabon, XII. VIII, 3).

Ancak Mysia'lıların Küçük Asya'ya gelmeden önce yaşadıkları Tuna Nehri'nin güneyindeki bugün Bulgaristan, Sırbistan ve Romanya sınırları içinde kalan bölgenin Moesia olarak adlandırılması adın kökeniyle ilgili Strabon'un yanıltığını

¹³ Tezimize konu alan daha dar olup, Balıkesir merkezi ile çevresindeki Kepsut, Bigadiç, Savaştepe, İvrindi, Balya ve Susurluk ilçelerinin bir kısmını kapsamaktadır.

¹⁴ Hitit metinlerinde geçen kent ya da bölge adları, kesin olarak batı Anadolu'daki merkezlerle eşleştirilemediğinden bölgenin Mysia'lılardan önceki adı henüz açık değildir. Öneriler arasında Masa ülkesi ve Assuva'nın adları geçmektedir.

göstermektedir. Moesi adı, Lydialılar ve batı Anadolu'nun diğer yerli halklarının zihninde Lydce'deki gürgen ağacını (mysos) çağrıştırdığı için bu ada benzer şekilde değiştirilmiş olmalıdır.

Kabaca kuzeyde Propontis (Marama Denizi), güneyde Kaikos vadisi, batıda Aisepos Çayı ve doğuda Rhyndakos Irmağı ile sınırlanan¹⁵ antik Mysia, Ptolemaios tarafından "Mysias Mikras" (Küçük Mysia) ve "Mysias Megales" (Büyük Mysia) olmak üzere ikiye ayrılmıştır (Ptolemaios V. 2. 2, 5). Mysia'nın kuzey kısımları Küçük Mysia'ya, güneyi ise Büyük Mysia'ya aittir. Strabon'un (Strabon, XII. VIII. 1) "Olympos dolaylarındaki Mysia'lılar" ve "Kaikos Irmağı dolaylarındaki Mysia'lılar" şeklindeki ayrımı da aynı bölgeleri kapsar.

Ayrıca Mysia içinde adını kent, coğrafya ya da üzerinde yaşayan halktan alan Indeipedion, Olimpene, Abrettene, Abbaitis, Teuthrania, Pergamene ve Kyzikene gibi yöreler oluşmuştur (bzk. resim 1). Bu yörelerin adları kaynaklarda Antikçağ'ın sonuna kadar coğrafi anlamda kullanılmaya devam edilmiştir. Balıkesir merkezi için kullanılan tanımlama ise "Apias Pedion" dur (Strabon, XIII, I.70).

II. A.1. Dağlar

Ovalar dışındaki alanların genelde engebeli bir yapıya sahip olması ve bu yüzden yaşanan aşındırma- biriktirme sorunları, bölgemizdeki yerleşimleri olumsuz etkileyen fiziki özelliklerin başında gelir. Nitekim Balıkesir ili; güney doğuda Alaçam Dağları ve Ulus Dağı, güneyde Kazan ve Mancınık Dağı, güney batıda Madra Dağı (Pindassos), kuzey doğuda Çatal Dağı ve doğuda Palamut Dağı olmak üzere yüksek dağlarla çevrilmiştir (bkz. resim 2). Güney doğuda yer alan Madra Dağı, kuzeye doğru Kaz Dağları'na (İda) kadar devam eden uzantıları Şabla, Belen

¹⁵ İ.Ö. II. binin sonlarından itibaren Kuzeybatı Anadolu'da yaşayan halkların, bir birleriyle mücadeleleri sınırların sürekli değişmesine yol açtığından Troia, Mysia, Bithynia, Phrygia ve Lydia bölgeleri arasındaki sınırlar ancak kabaca çizilebilmektedir. Bu sorun antik kaynaklara da yansımıştır: "Bithynia'lılarla Phrygia'lılar ve Mysia'lılar hatta Kyzikos dolaylarındaki Dolion'lar, Mygdon'lar ve Troia'lılar arasındaki sınırı belirtmek zordur. Her kabilenin diğerinden ayrı olduğu gerçeği kabul edilmiştir. En azından Phrygia'lılar ve Mysia'lılar hakkında şu atasözü vardır: Mysia'lıların ve Phrygia'lıların sınırları ayrıdır, fakat aralarındaki sınırları belirtmek zordur" (Strabon, XII. IV, 4).

ve Şap Dağı ile birlikte hem Marmara ve Ege Bölgesi arasında doğal bir sınır oluşturmakta hem de iç kesimlerin Ege kıyıları ile bağlantısını zorlaştırmaktadır.

Merkez çevresinde ise yükseklikleri 600-700 metreyi bulan pek çok tepe vardır (Durmaz, 2000: 1, 2). Ayrıca Antikçağ ve Bizans kaynakları Balıkesir yakınlarında bulunan Pelekas ve Kiminas¹⁶ adlı iki dağdan söz etmektedir. Polybios tarafından Apias Peion ile birlikte anılan Pelekas Dağı (Polybios, V. 77, 9), genellikle Kepsut ilçesi sınırlarında yer alan Yılanlı Dağ ile özdeşleştirilmektedir (Calder&Bean, 1958, 28/29-39/40)¹⁷. Georgios Akropolites'in Akhyraous kenti yakınında bulunduğunu bildirdiği Kiminas Dağı'nı (Georgios Akropolites, 15) ise Büchner (Büchner, 1921: 396, 397) ve Kiepert (Kiepert, 1908, B1) Savaştepe'nin kuzey doğusunda bulunan Uzuncayayla'ya yerleştirmiştir¹⁸.

II. A.2. Akarsular ve Göller

Biri Balıkesir'in doğusunda, diğeri batısında olmak üzere Balıkesir merkezi çevresini etkileyen iki önemli akarsu vardır. Kuzeye doğru akarak Marmara Denizi'ne dökülen bu iki akarsu, kuzey-güney yönlü ulaşımı da kolaylaştırmıştır. Kaynağını Simav yakınlarındaki Şaphane Dağı'ndan alan Simav Çayı (Susurluk / Makestos), Balıkesir'in batısından geçerek Marmara Denizi'ne dökülür.

“Rhyndakos çayı bu bölgelerden geçer; bu çayın kaynakları Azanitis'tedir ve sonra Mysia Abrettene'de diğer ırmaklarla birlikte, Abaeitis'teki Ankyra'dan geçen Makestos'u alır ve Lesbikos Adası'nın karşısında Propontis'e dökülür” (Strabon, XII. VIII, 11)¹⁹.

¹⁶ Kaynaklar, bu dağda Bizans döneminde bir manastırın bulunduğunu bildirmektedir (Ramsay, 1960: 172, dp.3; Hasluck, 1910: 94, dp. 5).

¹⁷ Ayrıca bkz. Ruge, 1937: 267; Robert, 1937: 190-91.

¹⁸ Dağın yeri konusundaki tartışma için bkz. Ramsay, 1960: 172; Hasluck, 1910: 94.

¹⁹ Plinius, söz konusu ırmak ve kollarının Asia'yı Bithynia bölgesinden ayırdığını bildirmektedir (Nat. Hist., V. XL, 142). Ayrıca bkz. Polybios, V. 77; Hasluck, 1910: 43, 44.

Bölgenin batı tarafında ise Kocaçay yer alır. Madra Dağı'nın kuzey ve kuzeydoğu yamaçlarından doğan bu çay da, İvrindi ve Balya arazilerinden geçerek Manyas Gölü'ne (Daskylitis) ulaşır. Çay'ın antik adı konusunda Tarsios²⁰ ve Enbeilos olmak üzere literatürde yer alan iki öneriden, ilki daha çok kabul görmüştür. Manyas Gölü'nden tekrar çıkararak, gölün suyunu Makestos'a boşaltan kısmı da (Karadere); Stabon'un kaynaklarından Miletos'lu Hekataios tarafından Odryses olarak adlandırılmaktadır (Strabon, XII. III, 22).

Ayrıca bölge, engebeli bir yapıya sahip olduğu için bu iki nehri besleyen çok sayıda akarsuya sahiptir. Bölgenin jeomorfolojisinin oluşmasında önemli bir paya sahip olan bu akarsuların rejimleri, Aralık-Nisan arasındaki dönemde artan yağışlarla birlikte fazlalaşmakta, Mayıs-Kasım arasındaki dönemde ise yağışların azlığı, sıcaklık, buharlaşma ve tarımda kullanım nedeniyle azalmaktadır. Dolayısıyla kış aylarında taşkın ve sel, yaz aylarında da kuraklık ova ve ırmak kenarlarındaki yerleşimleri olumsuz etkilemektedir.

Tezimizin kapsamındaki alan, doğal göller açısından ise zengin değildir. Göller, daha çok alanın kuzeyinde yoğunlaşmıştır²¹. Ancak bölgede son yıllarda tarımsal faaliyetlerde kullanılmak amacıyla çok sayıda yapay gölet (baraj) oluşturulmuştur. Bu göletlerin tarım faaliyetlerine katkısı yadsınamaz olmakla birlikte, proje aşamasında yeterli araştırma yapılmadığı için göletler, antik yerleşim kalıntıları açısından tahribatın sebeplerinden biri haline gelmiştir.

II. A.3. Ovalar

Etrafı dağlarla ve ırmaklarla çevrili kapalı bir havza görünümündeki bölgede çöküntü alanlarının, akarsuların taşıdığı alüvyonlarla dolması sonucu ovalar oluşmuştur. Bu ovaların en önemlisi olan Balıkesir Ovası, 182,5 km² yüz ölçümüne ve 88-120 m.

²⁰ “Zeieia'nın yanında ozan tarafından sözü edilen Heptaporos Irmağında olduğu gibi, aynı yol tarafından yirmi defa kesilen Tarsios Irmağı vardır” (Strabon, XIII. I, 10). Ayrıca bkz. Cramer, 1832: 39; Kaufmann&Stauber, 1992: 53, dp. 59.

²¹ Daskylitis (Manyas Gölü), Apolyont / Artynia (Ulubat Gölü) ve Ascania Limne (İznik Gölü).

arasında değişen yükseltiye sahiptir (Durmaz, 2000: 1)²². Susurluk Irmağıyla (Makestos) birleşen akarsulardan biri olan Kocaçay²³ ve kollarının taşıdığı alüvyonlar, ovanın oluşumunda büyük paya sahiptir (Durmaz, 2000: 24 vd.).

Balıkesir Ovası'nın Antikçağ'daki adı ise Apias Pedion'dur. Strabon, Apias Pedion'un iç kısımda, Thebe Ovası'nın üst tarafında yer aldığını bildirmektedir (Strabon, XIII. I, 70)²⁴. Buradaki "üst tarafında" tanımlaması, güney-kuzey yönünden ziyade denizden iç kesimlere doğru, batı-doğu yönlü yapılmıştır.

Ova, ileriki bölümlerde görüleceği gibi hem Hadrianoutherai'nin hem de modern Balıkesir'in kuruluş ve gelişmesinde önemli bir paya sahiptir. Fakat bugün yerleşimin ovaya doğru kayması nedeniyle yapılaşmanın tehdidi altındadır. Bu yayılma, verimli alanların konutlarla kaplanması ve depremlerin etkisini arttıran gevşek zemin nedeniyle Balıkesir'in geleceği açısından son derece sakıncalıdır.

Balıkesir Ovası'nın doğusundan akan Makestos bölgede iki ova daha oluşturmuştur. Bunlardan biri Bigadiç, diğeri ise Kepsut Ovası'dır. Ayrıca Pamukçu Ovası ve Değirmenli Ovası gibi Makestos'u besleyen akarsuların taşıdığı alüvyonlarla oluşan ve Epijenik boğazlar (yarma vadi) aracılığıyla Balıkesir Ovası'na bağlanan daha küçük ovalar da vardır. Bu ovalardan Pamukçu Ovasını, Nergis Çayı ve kolları; Değirmenli Ovasını da Değirmenli Deresi ile Kızılcıklı Dere oluşturmuştur. Ancak Pamukçu'daki sıcak su kaynakları buradaki ovanın oluşumunda tektonik hareketlerin de etkili olduğunu göstermektedir (Tağıl, 2004 a: 75).

Batıdaki Kocaçay'ın oluşturduğu en önemli ova ise İvrindi sınırlarındadır. Ayrıca İvrindi ve Balıkesir ovaları arasında Gökçeyazı (Ergama) Ovası yer almaktadır. Bu iki ova, aynı zamanda Balıkesir'in Ege Denizi kıyıları ile olan bağlantı yolunun güzergâhını belirlemiştir.

²² Başka bir yayında ovanın genişliği 17,049.7 hektar, yüksekliği ise 85-140 m. arası olarak verilmektedir (Tağıl, 2004 a: 68).

²³ Çalışma alanımızın batısındaki Kocaçay'dan ayrı olan bu akarsu için bkz. Tağıl, 2004 a: 166 vd.

²⁴ Ayrıca bkz. Hellenica Oxyrhynchia, 24. I; Polybios, V. 77.

II. A.4. İklim ve Bitki Örtüsü

Tezimize konu alanın iklim özelliklerine bakıldığında, karasal iklimden Akdeniz iklimine geçiş özellikleri dikkat çekmektedir. Yazlar kurak ve sıcak, kışlar ise Akdeniz ikliminde olduğu gibi yağışlı, fakat biraz daha soğuktur. Sıcaklık değerleri; denizsellik, enlem ve yükseltinin etkisiyle batıdan doğuya, güneyden kuzeye ve alçaktan yükseğe doğru azalmaktadır (Tağıl, ty: 21).

Batıdaki ve kuzeydeki yükseltiler, deniz etkisinin iç kısımlara girmesini engellemiştir. Yaz yağışlarının az olması; tahıl ürünlerin olgunlaşması ve hasadı bakımından gereklidir. Ancak bu durumun meyve ve sebze üretiminde sulamayı zorunlu kılması, yeraltı ve yerüstü su kaynaklarının tarımda yoğun bir şekilde kullanılmasına yol açmaktadır.

Bölgedeki farklı iklim, toprak ve yağış özellikleri, bitki örtüsünün de çeşitli olmasını sağlamıştır²⁵. En yaygın orman türü, düşük sıcaklık değerlerine ve kuraklığa dayanıklı olan meşedir. Bunun yanında dişbudak, gürgen, kızılçam ve karaçam gibi türler görülür. Antikçağ'da gemi yapımı için ihtiyaç duyulan ormanların Mysia bölgesinden sağlandığı bilinse de, bunun için kaynaklar daha çok İda Dağı'nı işaret etmiştir (Strabon, XIII. I, 51). Bölgenin orman ürünleri günümüzde ise kâğıt ve sunta sanayiinde kullanılmaktadır.

Diğer yandan ormanların tarih boyunca ısınma, konut ve gemi yapımı gibi ihtiyaçlar için kullanılması, orman sınırının yerleşimlerin seyrek ve küçük boyutlu olduğu yüksek kesimlere çekilmesine neden olmuştur. Dolayısıyla bölgenin coğrafi özellikleri açısından Antikçağ'dan bugüne yaşanan en önemli değişikliklerden birinin orman ürünlerinin azalması olduğu söylenebilir.

²⁵ Su kaynakları ve ormanlık alanların fazla olması nedeniyle bölge hayvan türleri açısından zengindir. Bu durum; tarım ürünlerine zarar veren yabani hayvanların öldürülmesi, besin elde etme, sprotif veya sosyal aktivite amacıyla yapılan köklü bir av kültürü oluşturmuştur. Schwertheim tarafından Manyas'ın Darıca Beldesi'nde bulunan bir yazıt (Schwertheim, 1987 a: 165), bölgede vahşi hayvanların evcilleştirilerek kazanç elde edildiğini de göstermektedir.

II. A.5. Yeraltı Kaynakları

Bölgemizin yer altı kaynakları açısından en dikkat çeken özelliği, sahip olduğu madenlerdir. Bazı ocakların gelirin Pergamon kralı tarafından bağışlandığını anlatan bir yazıt (Syll³, 1018; Malay, 1983: 55, dp. 35)²⁶, Balya²⁷ civarındaki madenlerin en azından Hellenistik Dönem’den itibaren işletilmeye başladığını göstermektedir.

Bölgenin dikkat çeken ikinci yer altı kaynağı ise sıcak su kaynaklarıdır. Balya’nın Ilıca ve Bigadiç’in Hisarköy mahalleleri ile merkez ilçe Altıeylül’e bağlı Pamukçu bu kaynaklarının bulunduğu belirgin alanlardır. Balıkesir ve Susurluk arasındaki bölgede de bazı küçük merkezler vardır. Bu alanlar, Antikçağ’da aynı zamanda sağlık merkezleri olarak kullanılmıştır. Ayrıca Hisarköy (Bigadiç)²⁸ ve Ilıca (Balya) ’daki kalıntılar, buralarda Hellenistik ve Roma dönemlerinde önemli yerleşimlerin ortaya çıktığını göstermektedir.

Bugün ise bu sıcak su kaynakları, yakınlarında açılan termal tesislerle bölgenin sağlık turizminin potansiyelini arttırdığı gibi bazı bölgelerde konutların ya da seralarının ısıtılmasında da kullanılabilmektedir.

Diğer yandan sıcak su kaynakları açısından zengin olması, bölgenin kuzey Anadolu fay hattı üzerinde bulunmasından kaynaklanır. Bu nedenle zaman zaman depremler²⁹, yerleşimlerin tahrip olmasına yol açmıştır. Yerleşimlerin verimli oldukları için toplandıkları ova tabanlarındaki yumuşak alüvyon dolgu da depremlerin şiddetini arttırmaktadır.

²⁶ Yazıtta Balya’daki madenlerden elde edilen gelirin bağışlandığına dair bir bilgi yoktur (Magie, 2002: 95, dp. 28). Ancak ἐργαστήρια ibaresi nedeniyle, aynı adlı yerleşimin bulunduğu Balya civarına işaret ettiği düşünülmektedir.

²⁷ Balya, Osmanlı döneminde maden yatakları (kuşun, çinko) nedeniyle nüfus ve gelişmişlik açısından önemli merkezlerden biridir. 1939 yılında madenin kapatılması sonrasında ise ilçenin kaderi tersine dönmüştür.

²⁸ Hisarköy’deki kalıntılar önemli bir yerleşime işaret etmekle birlikte, ele geçen az sayıdaki mezar yazıtında yerleşimin adına dair bir bilgi yoktur (Taeuber, 1989: 220).

²⁹ Balıkesir çevresinin depremselliği konusunda bkz. Tağıl, 2004 b.

II. A.6. Yol Ağları

Balıkesir'in en önemli stratejik özelliği, Ege ve Marmara kıyılarına yakın bir konumda, kuzey-güney ve doğu-batı yol ağlarının çakışma noktasında bulunmasıdır (bkz. resim 3). Antikçağ'da Balıkesir merkezi çevresini etkileyen kuzey-güney yönlü iki ana yol vardır (Tabula Peutingeriana, IX; Munro&Anthony 1897a; Wiegand, 1904: 335 vd.; Gren, 1941: 49, 50; Ramsay, 1960: 178 vd.; Magie, 2002: 17, dp. 20)³⁰.

Bizans ve Osmanlı dönemlerinde de kullanılmaya devam eden³¹ bu iki yoldan birincisi, Balya ve İvrindi üzerinden Pergamon'a ulaşmaktadır (Hasluck, 1910: 138 vd.). Bu yol üzerindeki önemli merkezlerden biri Balya yakınlarına lokalize edilen Perikharaksis/Ergasteria'dır. Strabon, yolun Tarsios Nehri tarafından defalarca kesildiğini bildirmiştir (Strabon, XIII. I, 10). Bu durum, yol güzergâhında pek çok köprü bulunmasını gerektirmektedir.

Kısmen bugünkü İzmir karayolunu takip eden ikinci yol ise Kyzikos'tan güneydoğuya doğru yönelerek Miletopolis'ten gelen yolla birleşmekte, Susurluk ve Demirkapı'dan³² sonra da Hadrianoutherai'nin bulunduğu Apias Pedion'a ulaşmaktadır. Yol üzerindeki kavşaklardan biri, yeri tam açık olmayan Miletopolis'ten gelen yolla kesiştikleri nokta, bir diğeri ise bugün Bizans dönemine ait bir köprü kalıntısı barındıran Sultançayır'dır (bkz. resim 6.1,2)³³. Sultançayır'da yol ikiye ayrılarak, bir kolu Makestos'un doğusundan Kepsut, Bigadiç yöreleri ile daha güneyde bulunan merkezlere yönelmekte, diğer kol ise Makestos'un batısından Balıkesir'e ulaşmaktadır.

³⁰ Roma İmparatorluk Dönemi yol ağları 19. ve 20. yüzyıllarda yapılan çalışmalarla büyük oranda tespit edilmiştir. Günümüzde ise bu verilerin dijital ortama aktarılması çalışmaları ağırlık kazanmış durumdadır. Bkz. <https://omnesviae.org>.

³¹ Karşılaştırma için bkz. Tomaschek, 1891: 93 vd.; Taeschner, 1924: 161-163.

³² Munro, Demirkapı'nın kuzey batısında yer alan Ömerköy'de, bölgenin Kyzikos'a olan uzaklığını 10 mil olarak gösteren bir mil taşı kopyalamıştır (Munro&Anthony 1897 a: 158). Ancak araştırmacı, verilen uzaklığın gerçek ölçüye uymadığı gerekçesiyle taşın yer değiştirmiş olduğunu ileri sürmektedir.

³³ Munro, köprü'nün orta kısmının nehrin taşımacılıkta kullanılabilmesi için buradaki madeni işleten Fransız firması tarafından yıkıldığını bildirmektedir (Munro&Anthony, 1987 a: 164). Köprü ile ilgili ayrıca bkz. Hamilton, 2013: 490; Wiegand, 1904: 300, 301; Hasluck, 1910: 131-132.

Ancak yolun Balıkesir'den sonrası, günümüzde olduğu gibi Antikçağ'da da farklı seçeneklere sahiptir. Bu seçeneklerden ilki bugünkü tren yolunun takip ettiği Savaştepe, Soma ve Kırkağaç güzergâhı, ikincisi Bigadiç üzerinden giden eski İzmir yolu ve sonuncusu da Pamukçu ve Akhisar'dan İzmir'e ulaşan yoldur (bkz. resim 5; Löhberg, 2006, 56. 2).

Sultançayır'dan Makestos'un doğusuna yönelen yol, Balıkesir'den sonra büyük oranda bugünkü eski İzmir yolunu takip etmektedir. Elmar Schwertheim tarafından Bigadiç'in Adalı Mahallesi'nde bulunan ve Pergamene ile Kyzikene arasındaki sınırı belirten yazıt ta (Schwertheim, 1987 a: 164) bu yola ait olmalıdır.

Balıkesir'den doğuya ve batıya doğru giden yol ise, hem iki ana güzergâh hem de iç kesimlerle Ege Denizi kıyıları arasında bağlantı sağlamaktadır. Ancak Antikçağ'da Adramytenos Kolpos'tan, Pergamon ve daha güneydeki merkezlere ulaşan başka bir yol daha olduğundan (It. Ant. 335; Magie, 2002: 15, 16) doğu- batı yönlü bu yol, Osmanlı dönemine kadar pek işlek değildir.

Bu durum, iki taraf arasında ticari ve kültürel alışverişin daha az olmasına yol açmış olmalıdır. Osmanlı Dönemi'nde yola önem kazandıran unsur ise Balya'dan çıkarılan madenin Edremit körfezine ulaştırılmasıdır.

II. B. Tarihçe

Yazılı kaynaklar ve arkeolojik veriler, İ.Ö. 2. binyılın sonlarında batı Anadolu'yu etkileyen iki önemli tarihsel olaya işaret etmektedir. Bunlardan ilki, Deniz Kavimleri olarak adlandırılan halkların kitlesel göçü, ikincisi de Yunan anakarasından gelen Akhalarla Troialıların savaşıdır. Söz konusu savaş sonrasında batı Anadolu'nun iç kesimlerinde Mysia'lılar, Phrgler, Bithynler ve Lydialılar gibi yeni halklar ortaya çıkmıştır³⁴.

Bunlardan Mysia'lılar, Balkanlardan Küçük Asya'ya geçtikten sonra; önce Marmara Denizi'nin güney ve doğusuna yerleşmiş, daha sonrasında ise Phryglerin baskısıyla güneye inerek Kaikos vadisine kadar yayılmıştır. Ancak boylar halindeki göçebe yaşam biçimlerini Anadolu'da devam ettiren bu halk, gerek yaşam biçimleri gerekse kendi aralarındaki mücadelelerde veya paralı asker olarak katıldıkları savaşlarda yetenekli adamlarını kaybetmiş olmaları gibi sebeplerle hiçbir zaman devlet kuramamış; sırasıyla Phrygler, Lydialılar, Persler, Büyük İskender (III. Aleksandros) İmparatorluğu, Diadokhlar, Pergamon Krallığı ve Roma'nın hegemonyasında yaşamak zorunda kalmıştır.

Antik kaynaklar, bölgeye hâkim olan güçlerden biri olan Phryglerin orta Anadolu'ya geçmeden önce Propontis'in güney kıyılarına yerleştiklerini bildirmektedir (Strabon, XIII. I, 16). Daskyleion'daki arkeolojik ve epigrafik veriler de Phryglerin bu bölgedeki hâkimiyetini doğrulamıştır. Fakat Mysia'lılarla girdikleri mücadeleyi kaybettikleri anlaşılan bu halkın Balıkesir merkezi çevresindeki varlığına dair henüz elimizde bir veri yoktur.

Mysia'lıların güney komşuları Lydialılar da bölgemize kadar yayılmışlardır. Lydia kralı Gyges'in Yunan kolonilerinin boğazların kontrolünü tamamen ele geçirmesini önlemek amacıyla Troas bölgesine düzenlediği sefer (Strabon, XIII. I, 22) sırasında

³⁴ “Troia savaşı sonrası Kyzikos tarafları Phrygler tarafından, Thebe ovası ise sonradan Maionlar olarak adlandırılan Lydler ile önceleri Teuthras ve Telephos'un tebası olan Myslerin selefleri tarafından kolonize edildi” (Strabon, XIII. I, 16).

Balıkesir çevresini kontrol altına almış olması kaçınılmazdır. Daskyleion'un adı³⁵ ve burada ele geçen veriler de yayılımın bir başka kanıtıdır. Ancak Lydialıların iç bölgelerdeki otoritesinin çok sıkı olmadığı, geliştirdikleri Daskyleion ve Adramytteion kentleri aracılığı ile bölgeyi kontrol etmeye çalıştıkları anlaşılmaktadır. Troas seferi sonrası, Gyges ve haleflerinin Ionia'daki kent devletleriyle ve Kimmer saldırılarıyla uğraşmak zorunda kalmaları da bölgeye fazla önem verememelerine neden olmuştur.

İ.Ö. 547/6 yılında Lydia krallığını ele geçiren Persler, batı Anadolu'yu Khşatrapa dedikleri satrapları aracılığıyla Lydialılar'dan daha organize bir biçimde yönetmişlerdir. Balıkesir merkezi çevresi, Pers hâkimiyeti boyunca bölgedeki iki satraplıktan biri olan Daskeyleion'un hâkimiyet alanında kalmıştır.

Buna rağmen Antik kaynaklarda İ.Ö. 513 yılındaki Darius'un İskit seferinden başlamak üzere, Perslerin Yunanlılarla mücadelelerinde Balıkesir merkezi çevresindeki herhangi bir kentten söz edilmemiştir. Fakat savaşçı özelliklere sahip Mysia'lıların bu mücadelelerde paralı asker olarak kullanıldıklarını söylemek mümkündür. Pers-Yunan savaşlarının bölgeye diğer iki etkisinden biri, Propontis kıyısındaki kentlerin Ionia isyanı (İ.Ö. 499- 494) sonrası Persler tarafından cezalandırılmasının bu kentlerin iç kesimlerle ticaretine verdiği zarar, diğeri ise Yunanlılara karşı toplanan ordularının iaşesinin getirdiği yükür³⁶.

Anadolu'daki Pers hâkimiyetini sona erdiren Büyük İskender, İ.Ö. 334 yılındaki Granikos Savaşı'ndan sonra generali Parmenion'u Daskyleion'a göndermiş; kendisi de olasılıkla Balıkesir yakınlarından Sardes'e doğru hareket etmiştir (Arrianos, I. XVII). Bölge, İskender'in İ.Ö. 323 yılındaki ölümüne kadar yine Daskyleion'dan fakat bu kez İskender'in atadığı Makedonyalı memurlar tarafından yönetilmiştir.

³⁵ Yerleşimin adını Gyges'in babası Daskylos'dan (Herodotos, I.8) aldığı ileri sürülmektedir.

³⁶ Balıkesir çevresi, doğu ve batı arasında bir köprü görevi gören Anadolu'nun en stratejik noktalarından biridir. Bu konum, siyasi istikrarın olduğu dönemlerde ticaret ve kültürel ilişkiler sayesinde fayda sağlamış olmakla birlikte, aynı zamanda iki taraf arasındaki savaşların zararının da çok fazla hissedilmesine yol açmıştır.

Bölgemiz, İ.Ö. 323'ten sonra³⁷ Lysimakhos'un hâkimiyet alanında kalmakla birlikte, Lysimakhos ve Seleukos arasında gerçekleşen Kurupedion Savaşı (İ.Ö. 281) sonrası Lysimakhos'un sahip olduğu tüm topraklar gibi Seleukoslar'ın eline geçmiştir. Savaş sonrasında da Seleukos, Pergamon ve Bithynia krallıklarının mücadele alanlarından biri haline gelmiştir³⁸. I. Attalos, İ.Ö. 227 yılında bölgeyi ele geçirmiş; ancak Seleukos kralı III. Antiokhos'un Küçük Asya genel valiliğine atadığı Akhaaios, Pergamon Krallığı'ndan tekrar geri almıştır. Pamukçu yakınlarında bulunan ve Hasan Malay tarafından yayımlanan bir yazıt, bölgedeki Seleukos egemenliğine dair elimizdeki önemli bir kanıttır (Malay, 1987; SEG. 37, 1010³⁹).

Sonradan Manisa Arkeoloji Müzesi'ne taşınan yazıt Antiokhos'un; Nikanor adlı bir kişinin başrahip olarak atanmasıyla ilgili batı Anadolu'daki valisi Zeuksis'e, Zeuksis'in bir diğer krallık görevlisi Philotas'a ve Philotas'ın da Bithys'e yazdığı üç mektubu içermektedir. Mektuplardaki 103 tarihi Seleukos erasına göre hesaplanarak, yazıtın İ.Ö. 209 yılına ait olduğu ortaya çıkarılmış, böylece adı geçen Antiokhos'un da III. Antiokhos (İ.Ö. 223-197) olduğu anlaşılmıştır (Malay, 1986: 136).

III. Antiokhos'un İ.Ö. 190 yılındaki Magnesia Savaşı'nda yenilmesi sonrasında gerçekleştirilen Apameia Barışı'yla (İ.Ö. 188) Batı Anadolu'nun büyük bir kısmı gibi Balıkesir çevresi de Roma tarafından Pergamon Krallığı'na bırakılmıştır (Titus Livius, XXXVIII. 39, 15; Polybios, XXI. 48). Bölge, Pergamon kralı III. Attalos'un krallığını vasiyetle Roma'ya bırakmasının ardından da İ.Ö. 129 yılında kurulan Asia Eyaletinin sınırları içinde kalmıştır. Fakat iç kısımlardaki Mysia'lılar, Roma'ya tam olarak bağılılıklarını ancak I. Mithridates Savaşı (İ.Ö. 88-85) sonrası bildirmişlerdir (Sevin, 2001: 44). Lucius Cornelius Sulla'nın Anadolu'da Roma hâkimiyetini tekrar sağlamasıyla başlatılan Sulla erasının (Sayar, 2016: 38) bölgede yoğun bir şekilde karşımıza çıkması da bunu desteklemektedir.

³⁷ İskender sonrası Batı Anadolu kentlerinin durumu için bkz. Magie, 2003: 27 vd.

³⁸ Kuzeybatı Anadolu'daki mücadele alanlarından bir başkası, Mysia ve Bithynia arasında bulunan Hellespontus Phrygia'sıdır. Bithynia Krallığı, Pergamon Krallığı ile yaptığı savaşı kaybedince bölgeyi Attaloslar'a devretmek zorunda kalmıştır. Bu nedenle, daha önce "Küçük Phrygia" olarak da adlandırılan bölge, Attaloslar tarafından "sonradan kazanılmış anlamında" *Phrygia Epiktetos* olarak anılmıştır (Strabon, XII. 4, 3).

³⁹ SEG'deki yazıtlar, "Brill Online Reference Works" adlı çevrimiçi kaynaktan incelenmiştir. Bkz. <https://referenceworks.brillonline.com/>.

Asia Eyaletinin sınırlarının genişliği zamanla yönetimde aksaklıklara neden olmuş ve anlaşmazlıkların çözümü için eyalet içinde Conventus (Yun. Diocesis) adı verilen mahkeme merkezleri kurulmuştur (Çapar, 1995: 731 vd.). Kuzeybatı Anadolu’da biri Adramytteion, diğeri de Pergamon olmak üzere bu göreve ev sahipliği yapan iki önemli merkez vardır (Plinius, Nat. Hist. V, 95). Balıkesir çevresi bunlardan Adramytteion’a bağlıdır.

Augustus döneminden itibaren Roma’nın tüm eyaletlerinde barış hâkimdir. Özellikle 2. yüzyıl başında Hadrianus’un imparatorluğun iç huzuruna dönük icraatları, eyaletlerdeki Roma varlığını perçinlemiştir⁴⁰. İmparator’un bölgemize en önemli katkısı da kurduğu kentlerdir⁴¹.

Bölge, Diocletianus tarafından Hellespontus Eyaleti’nin kurulmasından sonra bu eyalete bağlanmıştır. Eyalet varlığını, Roma İmparatorluğu’nun 395 yılında doğu ve batı olmak üzere ikiye ayrılmasından⁴² sonra da devam ettirmiştir. Nitekim kaynaklar, Geç Antik Çağ’da bölge kentlerini Mysia ve Troas’ı kapsayan bu eyaletin içinde saymaktadır.

7. yüzyılda Herakleios, Anadolu topraklarını strategoslar tarafından yönetilen Anatolikon, Armenikon ve Opsikion adlı üç thema’ya ayırmıştır. Bu themalardan Opsikion, Marmara Denizi’nin güney kıyıları ile Ege bölgesinin kuzeyini kapsamaktadır (Ostrogorsky, 2011, harita II). Bölgemiz, I. Manuel Komnenos döneminde (1143-1180) yapılan düzenleme ile ise başkenti Adramytteion olan Neokastron Theması’na bağlanmıştır (Mercangöz, 2003: 31). Bunun yanında eyalet düzenlemesinin kilise örgütlenmesi için kullanılmaya devam edildiği de görülmektedir.

⁴⁰ İmparator, barışçıl bir yapıya sahip olmakla birlikte Roma’nın Küçük Asya’daki otoritesini sağlamlaştırmak için, bazı eyaletlerdeki valilerin normalden daha uzun süre görevde tutulması ya da Senatus eyaleti olan Bithynia-Pontus’a *legatus Augusti pro praetore* ünvanlı vali atanması gibi çeşitli idari önlemler almayı da ihmal etmemiştir (Baz, 2014).

⁴¹ Bkz. III. Bölüm.

⁴² Roma İmparatorluğu’nun merkezinin doğuya kayması, imparatorluğun bu kısmındaki, yerleşimlerin sayısını ve nüfusunu arttırmıştır. Bir başka artış da 7. yüzyılda yaşanmıştır. Bu ikinci artışın sebebi ise Mısır ve Mezopotamya’nın Arapların eline geçmesi sonrasında imparatorluk sınırları dışında kalan bölgelerden yapılan göçlerdir.

Tarihsel kayıtlar; geç Bizans döneminde Latin-Laskaris ve Türk- Bizans mücadeleleri nedeniyle bölgemizden daha fazla söz etmeye başlamıştır. Ancak bu mücadeleler, Kuzeybatı Anadolu'daki kentlerin harap olmasına, kent kültürünün zayıflamasına ve kendini koruyamayacak özellikteki küçük yerleşimlerin ulaşımın zor olduğu alanlara kaymasına sebep olmuştur. Bölgede 11. yüzyıldan itibaren görülmeye başlayan Türk varlığı ise 1300 yılında Karesi Beyliği'nin kurulmasıyla sürekli hale gelmiştir.



ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BALIKESİR ÇEVRESİNDEKİ ESKİÇAĞ KENTLERİ

III. A. Tarihöncesinden Roma İmparatorluk Dönemi'ne Kadar Bölge Yerleşimleri

Balıkesir çevresindeki yerleşme faaliyetlerinin geçmişi, insanlık tarihinin bilinen en erken evresi olan Paleolitik (Eski Taş) döneme kadar geri gitmektedir. İvrindi'nin Yağlılar Mahallesi'ndeki Aslantepe, Çeşmialan Ovası'ndaki Demirtaş Mevkii; merkez çevresinde de Balıklı Mahallesi'nin kuzeyindeki Kocahıdır Mevkii ve Büyük Bostancı Mahallesi yakınlarındaki Nergisköy Höyüktepe Paleolitik kalıntılara rastlanan belli başlı alanlardır (Hüryılmaz, 2003: 11, 12).

Üçpınar Hisartepe, Pamukçu, Emre mevkii, Ovaköy I, Ovaköy III (Yalık) ve Paşaköy'den oluşan Kalkolitik yerleşme alanları ise merkez çevresinde toplanmaktadır. Ancak Paleolitik, Neolitik ve Kalkolitik dönemlere ait veriler genellikle yüzey araştırmalarına dayandığı için elimizdeki bilgiler Anadolu'nun diğer bölgelerine oranla azdır.

Buna karşın İlk Tunç Çağı'nda bölgemizde gelişkin bir kültürün ortaya çıktığı görülmektedir. İlk kez Kırkağaç'ın Bostancı Mahallesi'nde tespit edilen ve mahallenin eski adından (Yortan Köyü) dolayı Yortan Kültürü olarak adlandırılan söz konusu kültür, daha çok ölü gömme gelenekleri ve seramik kaplardan tanınmaktadır. Ölümler, etrafı taşlarla desteklenen küpler içine “hocker” tarzda konularak, yassı bir taşla kapatılan ağızları doğuya bakacak şekilde sırayla dizilmiştir (Collingnon, 1901).

Kültürün Yortan dışında bilinen en önemli merkezleri olan Babaköy (Bigadiç) ve Ovabayındır nekropollerini Balıkesir sınırları içindedir (bkz. resim 4). Ayrıca kısmen kazılan bu üç merkez dışında Balıkesir çevresinde; İncirlik Mevkii, Atköy Üyücek,

Değirmeneteği Mevkii, Emre Mevkii, Köşeler Üyücek, Naipli, Ovaköy III, Pamukçu, Paşaköy, Saraçköy, Ücektepe, Üçpınar Hisartepe’de; İvrindi ilçesinde ise Boztepe Mezarlığı, Bayramhoca Sayası, Gaventepe ve Gökçeyazı Üyücek’de İlk Tunç Çağı buluntularına rastlanmıştır (French, 1969: 42-46; Hüryılmaz, 2003: 13, 14). Bu durum, uygun koşullar nedeniyle ilk Tunç Çağı’nda Balıkesir çevresinde yerleşimlerin sayısının ve nüfusunun arttığını göstermektedir.

Bölgenin İlk Tunç Çağı konusundaki en önemli sorun ise yerleşimlerin durumudur. Yortan kültürünün yukarıda değinilen üç önemli merkezinden sadece Ovabayındır’da yerleşim yeri tespit edilebilmiştir (Akurgal, 1958: 159). Yortan ve Babaköy ise nekropol alanlarıdır. Bu nekropollerin yerleşimlerinin nerede olduğu henüz belirsizdir. Nekropollerin, İ.Ö. 3. binyılda kuzeyden güneye doğru hareket eden göçebe bir topluluğa ait olabileceği yönünde bir görüş (Akdeniz, 2009: 54) varsa da daha kabul edilebilir açıklama, yerleşimlerin alüvyal dolgu altında kalmış olmasıdır.

Alüvyon dolguyu oluşturan su baskınları, aynı zamanda Orta Tunç Çağı’nda bölgedeki merkezlerin azalmasının nedeni olarak da görülebilir. Zira Balıkesir çevresinde Orta ve Geç Tunç Çağı buluntuları sadece Ücektepe, Üçpınar Hisartepe, Ovaköy III, Köşeler, Pamukçu, Paşaköy, Üyücek, Boyalık Tepe I ve Gökçeyazı Üyücek’te saptanmıştır (Hüryılmaz, 2003: 15).

İlk Tunç Çağı’ndan sonra Balıkesir çevresindeki yerleşimlerde görülen sönüklük, Demir devrinin başlarına kadar devam etmiştir. İ.Ö. 1200 yıllarında gerçekleşen göç hareketleri sonrası ise bölge yeni bir halkla tanışmıştır. “Mysialılar” olarak bilinen bu yeni halkın yerleşim biçimleri konusunda elimizde arkeolojik bir veri yoktur. Ancak antik kaynakların aktarımları (Strabon, XII. IV,4), göçebe yaşam biçimine sahip olduklarını göstermektedir.

Akarsu vadileri ve ovalardaki tarım temelli İlk Tunç Çağı yerleşmelerinden farklı olarak Mysia’lılar, anayurtlarındaki coğrafi koşullara benzer özelliklere sahip iç kesimlerdeki yükseltilerde⁴³ boylar halinde yaşamışlardır. Kıyılardaki boşluk ise

⁴³ Bölgemiz, “konargöçerliğe” oldukça uygundur. Osmanlı döneminde (1860) Bursa valisi Ahmet Vefik Paşa’nın göçebeliği yasaklamasının ardından, kırsal kesimdeki halkın belli bir yerde sürekli

önce Yunan ana karasından Ege Adaları ve Anadolu'nun batı kıyılarına yapılan göçlerle, sonrasında ise Kolonizasyon hareketleri çerçevesinde kurulan kentlerle doldurulmuştur.

Mevcut yerleşimlerin güçsüzlüğü ve aralarında bir bağ bulunmaması, Mysia'lılara karşı koyamamalarına neden olduğu gibi Mysia'lıların kendi aralarındaki mücadelesi de yaşadıkları coğrafyanın, Büyük İskender'in Anadolu'ya geçişine kadarki süreçte önce Lydialılar'ın ardından da Perslerin kontrolü altına girmesine yol açmıştır.

Arkeolojik araştırmaların yetersizliği nedeniyle Balıkesir merkezi çevresinde Lydialılar ya da Perslerce kurulmuş yeni bir yerleşimden söz etmek güçtür. Ancak Daskyleion ve Adramytteion'un Lydialılar döneminde geliştirildiğine dair elimizde arkeolojik ve yazınsal belgeler vardır (Strabon XIII. I, 65⁴⁴; Magie, 2003: 61). Üçpınar Tümülüsü⁴⁵ de Lydia ve Pers hâkimiyeti boyunca Balıkesir merkezi çevresinin yerleşim açısından tamamen boş olmadığını göstermektedir.

Pers hâkimiyeti döneminde Daskyleion'un gelişiminde açıkça görülen siyasi etki, Hellenistik krallıklar döneminde batı Anadolu'da daha geniş bir alana yayılmış şekilde tekrar karşımıza çıkmaktadır. Hellenistik krallar, kendi itibarlarını arttırmak amacıyla eski yerleşimleri geliştirmişler ve Aleksandria Troas ile Prusa örneklerinde olduğu gibi gerekli gördükleri alanlarda yeni kentler kurmuşlardır.

Hellenistik doğuya Yunan kent devletlerinin koruyuculuğunu üstlenerek giren Roma'nın, Anadolu'daki mevcut kentlerle ilişkisi ve yerleşim politikası da Hellenistik krallıklar ile benzerdir. Roma, kentleri yanına çekmek için "ödüllendirme-cezalandırma" politikasını uyguladığı gibi yerleşimlerin geliştirilmesini ve yeni kentler kurulmasını da kendi yararına gördüğü için desteklemiştir.

iskân etmesini sağlamak için başvurulmuş sert önlemler, halkın zihninde öyle yer etmiştir ki, paşanın adı bölgedeki bütün köylerin sözlü tarihinde "çadır yırtan paşa" olarak geçmektedir.

⁴⁴ Krş. Strabon XIII. I, 51; Stephanos Byzantinos, I. 60.

⁴⁵ Merkez ilçe Karesi'ye bağlı Üçpınar Mahallesi'nde, 1988 yılında Bursa Arkeoloji Müzesi tarafından yapılan kurtarma kazısında İ.Ö. 6. yüzyılın sonlarına tarihlenen bir Tümülüs ortaya çıkarılmıştır. Tümülüs'ün buluntuları bugün Bursa Arkeoloji Müzesi'nde aslına uygun olarak sergilenmektedir.

Ancak Balya'ya lokalize edilen Perikharaksis'i⁴⁶ saymazsak, tarihsel kayıtlarda Balıkesir merkezi çevresinde Hellenistik Dönem'e (Roma Cumhuriyet Dönemi) tarihlenen bilinen her hangi bir kent yoktur. Buna karşın aşağıda değinilecek Roma İmparatorluk Dönemi kentlerinin kökenini en azından Hellenistik döneme kadar geri götürmek mümkündür. Özellikle yol ağları üzerinde, ova kenarlarında ya da yer altı ve yer üstü kaynakları açısından zengin bölgelerde bulunan yerleşimler, Hellenistik Dönem'de gelişerek kasaba halini almış olmalıdır.



⁴⁶ Bkz. III. B.4.

III. B. Roma İmparatorluk Dönemi Kentleri

Roma ve Bizans yazarlarının verdikleri bilgiler, epigrafik, nümismatik, arkeolojik veriler; Makestos Vadisinin orta kısımlarındaki yerleşimlerin Roma İmparatorluk Dönemi'nde kendi ekonomik imkânları⁴⁷ ile Roma'nın desteği sayesinde gelişerek kent statüsüne kavuştuğunu göstermektedir.

Bölgede özellikle 2. yüzyılın başında Hadrianus döneminde gerçekleştirilen kentlileştirme faaliyetleri dikkat çekmektedir. İmparator, Kuzeybatı Anadolu'da kabileleri tek bir yerleşimde toplamak suretiyle⁴⁸ Hadrianoi (Orhaeli)⁴⁹, Hadrianeia (Dursunbey) ve Hadrianoutherai (Balıkesir) adlı üç yeni kent kurmuştur. Olympene'deki kabileler Hadrianoi, Abrettene'deki kabileler Hadrianeia, Balıkesir merkezi çevresindeki kabileler ise Hadrianoutherai kentinde toplanmıştır (Jones, 1940: 67; Jones, 1971: 89; Sartre, 1995: 215).

Genelde kökenleri Hellenistik döneme kadar geri giden bölge kentlerinin gelişimi 2. yüzyıl boyunca sürmüştür, kentler Bizans döneminde ise ya aynı yerde ya da yakınlarında kurulan kalelerde varlıklarını devam ettirmişlerdir. Fakat Roma ve Bizans kaynaklarında bu kentlerin konumlarına dair açık bilgiler yoktur. Bu yüzden çoğu, bölgede karşılaşılan antik kalıntı alanlarıyla kesin olarak eşleştirilememektedir. Hatta birkaç ismin Mysia coğrafyasına mı yoksa çevre bölgelerden birine mi ait olduğu tartışmalıdır.

Bazı istisnalar dışında adları sikkeler ve yazıtlar üzerinde de yer alan bu kentler, Bizans dönemi idari ve dini örgütlenmesine dair kayıtlarda toplu olarak

⁴⁷ Schwertheim, bölge yerleşimlerinin konum ve sosyo ekonomik durumlarıyla ilgili üç madde sıralamıştır. Bunlardan biri yerleşimlerin Kyzikos-Pergamon yolu üzerinde bulunması, ikincisi dinlenme ve boş zaman geçirmek için termal kaynaklara sahip olmaları, üçüncüsü de ekonomik fayda sağlayan bol hayvanlı ormanlık alanlarda konumlanmalarıdır (Schwertheim, 1987 a: 165).

⁴⁸ Kökeni Hellenistik krallıklar dönemine dayanan Küçük Asya'daki kabilelerin kentlileştirilmesi politikası özellikle Domitianus, Traianus ve Hadrianus dönemlerinde yoğun olarak karşımıza çıkmaktadır (Sartre, 1995: 215).

⁴⁹ Schwertheim, bölgedeki araştırmalarının ilk sonuçlarını değerlendirdiği "*Hadrianoi in Mysien*" adlı makalesinde yazıtlara dayanarak kentin Hadrianus tarafından sıfırdan kurulmadığını, aksine eski yerleşimin yeniden organize edildiğini iddia etmektedir (Schwertheim, 1984: 87).

görülmektedir. Özellikle Hierokles'in 663⁵⁰ nolu listesi Makestos ve Kocaçay vadilerinin orta kısımlarındaki yerleşimleri içermiştir. Listede tezimizin odak noktasındaki Hadrianoutherai ile birlikte; Miletopolis, Germe, Attaos (Attea?), Kerge, Zagara, Pionia, Koniosine, Argiza, Ksios Trados (Hamaksitos ?), Mandakanda ve Ergasteria'nın adları vardır.

Kaynaklarımız ve modern literatürdeki değerlendirmeler bunlardan Germe, Attaos, Pionia, Ergasteria ile adları kilise kayıtlarında geçen Hadrianeia ve Keraseis'in Hadrianoutherai'a komşu olduklarını göstermektedir. Bu nedenle, bu kentler aşağıda alt başlıklar halinde incelenmiştir.

Her ne kadar lokalizasyon sorunları devam etse de kentlere toplu olarak bakıldığında, bölgemizin yerleşim tarihinde kentleşme açısından en önemli evrenin Roma İmparatorluk Dönemi, özellikle de 2. yüzyıl olduğu ortaya çıkmaktadır. Ancak bölge kentleri; kuruluşlarını tamamlamalarından hemen sonra Roma İmparatorluğu'nda baş gösteren askeri, ekonomik ve siyasi sorunlar ile sakinlerinin ve yöneticilerinin kent yaşamı ve yönetimi hakkındaki tecrübesizlikleri gibi sebepler yüzünden hiçbir zaman batı Anadolu'da ön plana çıkacak bir ekonomik ve siyasi güce ulaşamamıştır.

III. B.1. Hadrianeia

Balıkesir'in Dursunbey ilçesine lokalize edilen Hadrianeia, Hadrianus tarafından kurulan kentlerden biridir. Antikçağ kaynaklarında adının geçmemesi, başlangıçta Bizans kaynaklarının kenti Hadrianoi ile karışmış olabileceği düşüncesine yol açmıştır (Ramsay, 1960: 174-175). Ancak hem Bizans kaynaklarının ayrıntılı tetkiki hem de epigrafik ve nümismatik veriler, kentin Bursa'nın Orhaneli ilçesindeki Hadrianoi'dan ayrı olduğunu kanıtlamaktadır.

Zira Hadrianeia'nın adı, Bizans dönemi kilise örgütlenmesine dair kayıtlarda Hellespontus eyaleti içinde Hadrianoutherai ile birlikte geçmiştir (Not. Episc., VIII. 172; IX. 179). Aynı kaynakta Hadrianoi da Bithynia kentleri arasında sayılmaktadır

⁵⁰ Liste için bkz. IV. B.2.c.

(Not. Epis., VIII. 208; IX. 117). Konsil kayıtlarından da Hadrianeia'dan Khalkedon Konsili'ne David, III. Constantinopolis Konsili'ne Kyrikos, II. Nikaia Konsili'ne Sisinos ve Trullo Konsili'ne Staurakios'un katıldığı anlaşılmaktadır⁵¹. 8. veya 9. yüzyıllarda yaşamış olan Theophylaktos adlı kentin bir başka piskoposunun adı da günümüze ulaşmıştır.

Ayrıca Hadrianoutherai'ın lokalize edildiği Balıkesir merkezinin aksine, her ne kadar bugün kayıp olsalar da Dursunbey çevresinde ele geçen üç yazıt üzerinde Hadrianeia kentinin adı vardır⁵². Bunlardan ikisi Munro (Munro, 1897, 67; Munro, 1901: 230) üçüncüsü ise Wiegand (Wiegand, 1904: 327, 328) tarafından keşfedilmiştir.

Kent hakkında bir diğer kaynağımız ise sikkelerdir. Elimizdeki örnekler⁵³, kentin kuruluşundan I. Philippus (244-249) döneminin sonuna kadar sikke bastığını göstermektedir. Dolayısıyla tasvir farkları olmakla birlikte, sonraki bölümde göreceğimiz gibi sikke darbı süreci Hadrianoutherai ile benzerdir. Fakat kentin literatürdeki sikke tipleri Hadrianoutherai'dan daha fazladır. Örneğin Antonius Pius (138-161), Marcus Aurelius (161-180), Commodus (180-192), Elegabalus (218-222), Severus Aleksander (222-235), I. Maximinus (235-238) ve III. Gordianus (238-244) dönemlerine ait Hadrianoutherai sikkeleri elimizde olmamasına rağmen, Hadrineia sikkeleri vardır.

Sikkeler üzerindeki lejand ΑΔΡΙΑΝΕΩΝ şeklindedir. Bithynia bölgesinde yer aldığı için konumuzun kapsamı dışında bırakılan Hadrianoi kentinin sikkeleri üzerindeki lejand da benzerdir. Ancak Hadrianoi sikkeleri üzerindeki ethnikon ya ΑΔΡΙΑΝΩΝ şeklindedir, ya da sikkelere kentin Olympos Dağı'na (Uludağ) yakın olduğunu belirten ΠΡ ΟΛΥΜ lejandı eklenmiştir⁵⁴.

Diğer yandan bu kaynaklara rağmen kentin kalıntıları henüz saptanamamıştır. Kuruluş tarihi konusunda ise Elmar Scwertheim'in 131/132 yılı önerisi kabul edilmiş

⁵¹ Bkz. PBE, Hadrianeia.

⁵² “ἡ βουλή καὶ ὁ δῆμος Ἀδριανέων” (IvHadrianoi und Hadrianeia, 140, 142, 143).

⁵³ Hadrianeia sikkeleri için bkz. Fritze, 1913: 147-172; BMC Mysia: 72-74; SNG Aulock 4, 1126-1140; SNG Cop. 19, 164-170; SNG Nachträge II, 7233-7238; SNG France 5, 1028-1056; RPC III, 1619-1623; RPC IV Online, 487-501; RPC VI Online, 4145-4157; RPC VII.1 Online, 71-79.

⁵⁴ Hadrianoi sikkeleri için bkz. SNG Aulock 4, 1141-1144; SNG Nachträge II, 7239-7243; SNG France 5, 1057-1083; SNG Cop. 19, 171-174; Fritze, 1913: 173-193; RPC III, 1602-1618; RPC IV Online, 502-507; RPC VII.1 Online, 80-82.

durumdadır. Schwertheim, Dursunbey çevresinde ele geçen 128/9 tarihli bir yazıtta (Schwertheim, 1985: 41, dp. 24) Hadrianus için ktistes (kurucu) sıfatının kullanılmamış olmasına karşılık, 134/5 tarihli yazıtlarda ktistes ve soter (kurtarıcı) olarak anılmasına ve yine başka bir yazıttan (IvHadrianoi und Hadrianeia, 129) saptadığı Hadrianus Erası'nın⁵⁵ başlangıç tarihine (128 sonrası) dayanarak, kuruluşu Hadrianus'un ikinci gezisine (131/2) atfetmiştir (Schwertheim, 1985: 39-42).

Kent hakkındaki bir başka sorun da Blaudos ile ilişkisidir. Zira araştırmacıların bazıları, Dursunbey'in Osmanlı dönemindeki adı olan Balat'ın, Hierokles listesinde Hellespontus Eyaleti kentlerinin ilk grubu içinde geçen Blaudos'tan (Hierokles, 662/15) kaynaklandığını ileri sürmektedir (Mercangöz, 2003: 46). Hadrianeia ve Blaudos'un aynı listede yer almaması da iddiayı güçlendirmektedir. Bu durumda Hadrianeia, yine tıpkı Hadrianoutherai gibi Ortaçağ'da ya adını değiştirmiş ya da zayıflayarak önemini kaybetmiş, yerine ise Blaudos önem kazanmıştır.

Ancak Blaudos'un Notitia Episcopatum'da Hellespontus Eyaleti kentleri arasında sayılmaması, buna karşın aynı kaynakta Lydia kentleri içinde Blaundos'un (Βαλάνδου)⁵⁶ görülmesi; Hierokles listesinde Lydia'daki Blaundos'un yanlışlıkla Hellespontus kentleri arasında yazıldığını düşündürmektedir. Ramsay da konuyu tartışarak, bugün Dursunbey'in bulunduğu alanda Blaudos değil, Neocaesareia ya da Ariste'nin bulunması gerektiğini bildirmiştir (Ramsay, 1960: 143, 196, 197). Fakat Ramsay'ın bu konudaki verileri oldukça eski olduğu gibi Neocaesareia ve Ariste önerisinin de belirgin bir dayanağı yoktur.

III. B.2. Germe

Hierokles listesi ve Notitia Episcopatum'da Hadrianoutherai ile birlikte Hellespontus eyaleti içinde sayılan kentlerden bir diğeri Germe'dir. Stephanos Byzantios, Herodianus'un Asia Eyaleti içinde saydığı Germe'nin aslında Kyzikos

⁵⁵ Hadrianus erası, Hadrianoutherai'in kuruluş tarihi bölümünde ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir.

⁵⁶ "Ankyra Kalesi Tektosag'lara aittir ve burası Blaundos dolaylarındaki Lydia'ya doğru uzanan Phrygia kentiyle aynı adı taşır" (Strabon, XII. V, 2).

yakınlarındaki bir Hellespontus kenti olduğunu ve sakinlerine “Germenos/Germene” denildiğini bildirmektedir⁵⁷. Ptolemaios da kentin yeri için bölgenin kuzey kesimlerini kapsayan Küçük Mysia’yı (Mysias Mikras) işaret etmiştir⁵⁸.

İzmir Arkeoloji Müzesi’nde korunan ve buluntu yeri kesin bilinmese de Mysia kökenli olduğu anlaşılan Apollon Germenos’a adanmış bir stel⁵⁹ üzerindeki kabartmaların stilistik özelliklerinin bu bölgede ele geçen örneklerle benzerlik taşıması, bu iki antik kaynağı desteklemektedir (Tanrıver, 1996: 194; Ehling, 2001: 15, 16).

Bu yüzden bazı araştırmacılar, kentin Gönen- Mustafakemalpaşa hattında aranması gerektiğini ileri sürmüştür. Örneğin Ramsay, Germe yahut Hiera Germe’nin Kırmasslı Kasabası yakınında bulunduğunu bildirmektedir (Ramsay, 1960: 167, dp. 2). Ancak Munro, bu önerinin sadece Germe ve Kırmasslı adlarındaki benzerliğe dayandığını ileri sürmüştür (Munro&Anthony 1897 a: 155)⁶⁰. Zaten Miletopolis’in buraya lokalizasyonu Germe’nin Mustafakemalpaşa’da olmasını imkânsızlaştırmaktadır.

Kay Ehling de adın (Germe) sıcak su kaynağıyla ilişkili olduğunu ve Germe ile Gönen arasında etimolojik bir benzerlik bulunduğunu ileri sürerek kenti Gönen’e lokalize etmiştir (Ehling, 2001: 13 vd.). Bir başka araştırmacı M. Riel ise Kırmasti Kasabası ile Gönen arasına denk gelen Manyas Gölü’nün güney doğu köşesini önermektedir (Riel, 1991: 46, 51).

Diğer yandan Tabula Peutingeriana’da Pergamon ve Thyateira arasında “Gerame” adlı bir kentin gösterilmesi⁶¹, kentin adının Naturalis Historia’da çoğunluğu Kaikos vadisine yakın olan kentlerle birlikte geçmesi (Plinius, Nat. Hist. V, 127) ve Alaşehir’de bulunan, üzerinde Pergamon Conventus’una bağlı Germe’den söz edilen

⁵⁷ “Γέρμη· πόλις Ἑλλησποντία πλησίον Κυζίκου, ἣν Ἡρωδιανὸς Ἀσίας φησὶν· ὁ πολίτης Γερμηνὸς καὶ Γερμηνή” (Stephanos Byzantios, Ethnica, Γ, 63).

⁵⁸ “Πόλεις δὲ εἰσι μεσόγειοι Μυσίας μὲν μικρᾶς τῆς ἐφ’ Ἑλλησπόντῳ· Σκῆψις· Τερὰ Γέρμη” (Ptolemaios, V, 2, 14).

⁵⁹ Stel üzerinde; tanrılara adak sunma sahnesinin işlendiği dikdörtgen şekilli bir niş, nişin altında ise stelin Apollon Germenos’a adandığını belirten Eski Yunanca yazıt vardır: “Μητρόβιος Τείμωνος Ἀπόλλωνι Γερμηνῶι εὐχὴν” (Tanrıver, 1996: 193,194).

⁶⁰ Ayrıca bkz. Hasluck, 1910: 105.

⁶¹ Pergamon’a XXV, Thyateira’ya ise XXXIII mil uzaklıkta (Tabula Peutingeriana IX).

1./2. yüzyıl tarihli yazıt (TAM 5. 3, 1454); kentin Kaikos Vadisi'nde yer aldığını düşündürmektedir.

Bu düşünceyi destekleyen bir başka kaynak da Bizanslı tarihçi Georges Pachymeres'in Katalan komutanı Roger de Flor'un 1304 yılında kat ettiği güzergâhı; "Kyzikos, Akhyraous, Germe, Khliara ve Philedelphia (Alaşehir)" şeklinde bildirmesidir (Jones, 2014: 37). Bu durumda Germe, Balıkesir yakınlarındaki Akhyraous'tan daha güneyde bulunmalıdır. Bazı araştırmacılar⁶², bu verilere dayanarak kenti Kaikos Vadisi'nde, özellikle de bugünkü Soma'nın bulunduğu alanda aramaktadır. Louis Robert ise bu gruptan farklı olarak, kenti Savaştepe'ye yerleştirmiştir (Robert, 1962: 180-201, 406 vd.).

Kaynakların ortaya koyduğu bu iki farklı görüş, biri Hellespontus'ta diğeri ise Kaikos vadisine yakın bir konumda aynı adı taşıyan iki Germe olduğu önerisini ortaya çıkarmıştır (Jones, 2014: 36-43; Calder&Bean, 1958, 27/28- 39/40). Literatürde iki Germe arasındaki ayrım da genellikle "Hiera" ile yapılmaktadır.

Hellespontus'ta yer alan Germe (Hiera Germe ?)⁶³ için önerilen alanlardan biri, ilk kez Heinrich Kipert tarafından dillendirilen Balya'nın Ilıca Beldesi'dir (Fabricius, 1894: 919; Wiegand, 1904: 279; Jones, 2014: 41)⁶⁴. Fakat bu öneriye de Wiegand karşı çıkarak, Ilıca'nın Hiera Germe değil, Hierokles listesinde Asia eyaleti kentleri arasında sayılan Dios Hieron⁶⁵ olduğunu ileri sürmektedir (Wiegand, 1904: 281).

İkinci Germe için önerilen alanlardan bir başkası ise İvrindi'nin Gömeniç Mahallesi'dir (Stauber, 1996: 97). Bernd Löhberg de Germe'lerden birini Soma yakınlarına, ikincisini de Savaştepe'ye lokalize etmiştir (Löhberg, 2006, 56. 2).

⁶² Kenti Kaikos Vadisi'ne lokalize eden görüşler için bkz. Philippon, 1910: 68, 70; Radt, 1999: 21; Schuchhardt, 1912: 135 vd; Diest, 1889: 16, 17; Tozan, 2017: 539, 540.

⁶³ Hiera Germe'nin adı Ovabayındır'da bulunan bir yazıt üzerinde de geçmektedir (Jones, 2014: 3).

⁶⁴ Ilıca'daki buluntuların değerlendirmesi için bkz. Jones, 2014: 38-42.

⁶⁵ Dios Hieron için önerilen alanlardan bir başkası, Balıkesir'in kuzeyinde yer alan Hisaralan Mahallesi'dir (Laflı, 2016: 420).

Yerleri henüz kesinleştirilememiş olan bu iki Germe önerisi⁶⁶, yeni bir problem ortaya çıkarmaktadır. Bu problem, 1. yüzyıldan itibaren ΓΕΡΜΗΝΩΝ⁶⁷ lejandıyla basılmış sikkelerin iki Germe'den hangisine ait olduğudur.

Elimizdeki sikke tipleri, kentin tarihinin Hadrianoutherai'dan daha erken başladığını ve ekonomik anlamda da daha gelişmiş olduğunu ortaya koymaktadır. Germe ve Hadrianoutherai arasında ilişkiye işaret eden bazı sikke tipleri⁶⁸ ise bizi Hierokles listesinde Hadrianoutherai ile birlikte anılan Germe ile literatürdeki sikkeleri basan Germe'nin aynı olduğu sonucuna götürmektedir. Yalnız bu Germe'nin nerede olduğu sorusunun kesin cevabı için bölgemizle ilgili pek çok sorunda olduğu gibi yeni bulgulara ihtiyacımız vardır.

III. B.3. Pionia

Konumu tartışmalı kentlerden bir başkası olan Pionia, Strabon tarafından Skepsis (Kurşunlu Tepe), Andeira⁶⁹ ve Gargara ile birlikte anılır (Strabon, XIII, I, 56). Pausanias ise Kaikos vadisindeki küçük bir kentçik diye bahsettiği Pionia'nın kurucusunun Herakles'in soyundan gelen Pionis olduğunu bildirmektedir (Pausanias, IX. 18, 4)⁷⁰.

Ramsay, kenti Strabon'a dayanarak Skepsis'in güney veya güney batısına; yazarın kaynaklarından birini oluşturan Clarke ise Ayvacık Ovası'na yerleştirmiştir (Ramsay, 1960: 167; 167, dp. 4). Fakat kentin Hierokles listesinde (Synekdemosis, 663) hemen

⁶⁶ Tartışma hakkında ayrıca bkz. Forbiger 1844; 133, dp. 17; Magie, 1950: 979.

⁶⁷ Germe sikkeleri için bkz. Ehling, 2001; SNG Nachträge II, 7214-7232; SNG Aulock 4, 1090-1125; SNG France 5, 939-1027; BMC Mysia: 64-71.

⁶⁸ Benzerliklerden biri; önyüzde Herakles başı, arka yüzde aslan yer alan sikke tipinin Germe kenti tarafından da basılmış olmasıdır.

⁶⁹ Strabon'un (XIII.1, 56), Andeira çevresinde; yandığı zaman demirleşen, fırında ısıtıldığında ise yalancı gümüş elde edilen bir madenin (çinko) bulunduğunu bildirmesi, Andeira'nın çinko yatakları bulunan Balya yakınlarında olabileceğini düşündürür. Bu lokalizasyon da, Pionia'nın Gömeniç'e yerleştirilmesini destekler niteliktedir.

⁷⁰ Ayrıca bkz. Plinius, V. XXXIII, 123. Plinius'un verdiği bilgilerin değerlendirmesi için bkz. Jones, 2014: 43, 44.

Hadrianoutherai'dan sonra anılması Hadrianoutherai'a yakın olduğu düşüncesine yol açmaktadır.

Bu yüzden Mysia'da aranması gerektiği ileri sürülen kent, bazı araştırmacılar tarafından Balıkesir'in batısında yer alan İvrindi'nin Gömeniç Mahallesi'ne lokalize edilmiştir (Robert, 1962: 160, 364, 365; SNG France 5, XI; Löhberg, 2006, 56. 2⁷¹). 14. yüzyıla ait bir belgede Palaia (Balya) ve Pionia kiliselerinin birlikte anılması da bu öneriyi desteklemektedir (Jones, 2014: 44).

Mahalle; Kocaçay'ın kollarından birinin kenarında, bu çayı takip eden kuzey güney yönlü güzergâh ile Balıkesir merkezinden Edremit körfezine giden yolun kesiştiği noktadadır (Löhberg, 2006, 56. 2). Dolayısıyla yerleşimin bu kavşağı⁷² kontrol ettiği çok açıktır. Burada antik kalıntı barındıran görünür iki alan vardır. Bunlardan birisi Bizans kalesi, diğeri ise bu kaleden dar bir vadi ile ayrılan Roma dönemine ait yerleşim alanıdır (bkz. resim 7, 8).

Halk arasında Asar olarak anılan Roma dönemi yerleşim alanında ele geçen seramikler, yerleşimin Hellenistik döneme kadar geri gittiğini göstermiştir (Stauber, 1996: 96⁷³). Louis Robert tarafından burada kopyanan bir yazıt ta Geç Hellenistik döneme tarihlenmektedir (Jones, 2014, 8).

Tepe üzerindeki yerleşim, sur ile çevrilidir. Sur duvarları bazı yerlerde tahrip olduğu için kalıntılar temel seviyesinde olmakla birlikte, sur çoğu yerde belirgindir (bkz. resim 9. 1, 2). Alanda sur dışında görünür herhangi bir yapı yoktur. Yalnız köy içinde antik yerleşim alanından getirilmiş olduğu anlaşılan bazı mimari parçalar vardır.

Pionia, Hadrinus'tan Caracalla dönemine kadar sikke basmıştır (Jones, 2014: 45)⁷⁴. Sikkeler üzerindeki dikkat çeken tasvirlerden biri, bir tapınak önünde işlenen

⁷¹ Löhberg, yerleşimi Kocaçay'ın batısında göstermiştir. Ancak Pionia ile özdeşleştirilen kalıntı alanı Kocaçay'ın doğusundadır.

⁷² Bugün Güngörmez olarak adlandırılan kavşağın önemi halen devam etmektedir.

⁷³ Stauber, Gömeniç'i Germe ile özdeşleştirmiştir (Stauber, 1996: 93-97). Buradaki kalıntılara değinen bir başka araştırmacı olan Munro ise, alanın çok uzak olduğundan Poimaneion antik kenti için uygun olmadığını bildirmiş, ancak kalıntılar için herhangi bir ad önermemiştir (Munro, 1901: 234).

⁷⁴ Ayrıca bkz. SNG Aulock 4, 1560-1568; SNG Nachträge II, 7631-7635; SNG France 5, 2331-2342.

Artemis heykeli (SNG Aulock 5, 1566)⁷⁵, bir diğeri de ırmak tanrısıdır (SNG Aulock 5, 1562, 1563, 1564). Tasvirlerden ilki, kentin Artemis’e adanmış bir tapınağının olabileceğine; ikincisi ise nehir kenarında yer aldığına işaret etmektedir.

Bizans döneminde yakındaki savunması daha kolay bir tepe üzerine yeni bir kale yapılarak, yerleşimin merkezi buraya kaydırılmıştır (bkz. resim 10, 11). İçinde ana kayaya oyulmuş bir sarnıç bulunan kale, çok daha sarp bir tepe üzerinde yer almaktadır. Kale küçük olmasına rağmen, Wiegand’ın⁷⁶ da belirttiği gibi hem yer seçimi hem de yapı bakımından oldukça iyi planlanmıştır.

Kuzey doğudaki eğimli bir patika dışında kaleye ulaşmak mümkün değildir. Savunma gücünü arttırmak için Kocaçay’ın yatağının değiştirilerek kalenin etrafından akmasının sağlanması da topografik açıdan mümkündür.

Buna karşın kale içi yerleşime uygun değildir. Yerleşim, kaba hamurlu seramik parçaları görülen kalenin doğu tarafında olmalıdır. Ayrıca Asar denilen yerdeki yaşamın da devam ettiği düşünülebilir.

III. B.4. Ergasteria

Gömeniç’in kuzey batısında Ergasteria adlı bir başka Roma İmparatorluk Dönemi kenti vardır. Hierokles listesinde (Synekdemosis, 663) Hadrianoutherai ile birlikte kent, Antikçağ yazarlarından da sadece Pergamon’lu hekim Galenos’ta (De Simplicium Medicamentorum Temperamentis, IX. 3, 22)⁷⁷ geçmektedir. Galenos, maden ocağı yakınında yer alan yerleşimin Pergamon ve Kyzikos arasında, Pergamon’dan 440 stadion uzaklıkta olduğunu bildirmektedir⁷⁸. Bu yüzden kent,

⁷⁵ Literatürdeki bir başka tip üzerinde ise Athena heykeli tasvir edilmiştir. Bkz. CNG, Electronic Auction 162, Lot. 180.

⁷⁶ Wiegand, yapım tekniği nedeniyle kaleyi geç Bizans dönemine tarihlenmiştir (Wiegand, 1904: 336).

⁷⁷ Şurada: Kühn, 1826.

⁷⁸ “Καλεῖται δ’ Ἐργαστήρια κόμη τις, ἐν ἧ καὶ μέταλλά ἐστι, μεταξύ Περγάμου καὶ Κυζίκου, σταδίου ἀπέχουσα Περγάμου τετρακοσίου τεσσαράκοντα” (Mecicorum Graecorum Opera Quae Extant, Vol. XII, ed. Carolus Gottlob Kühn, Lipsiae, 1826, s. 230). Ayrıca bkz. Leake, 1824: 271; Forbiger, 1844: 134, dp. 17. Forbiger, Tabula Peutingeriana’da (IX) geçen Argesis adlı yerleşimin olasılıkla Ergasteria olduğunu belirtmiştir. Ancak levhadaki Argesis, Argiza (Pazarköy) kentidir.

Kocaçay vadisini takip eden yol üzerinde bugünkü Balya civarında aranmaktadır (Barrington, 56)⁷⁹.

Aynı bölgede yer alan, adını epigrafik belgelerden (Homolle, 1894: 541⁸⁰; IvKyzikos I, 49=Wiegand, 1904: 269) öğrendiğimiz bir başka yerleşim ise Perikharaksis'dir (Magie, 1950: 803, dp. 28; Calder&Bean, 1958, 27/28-39/40). Genel kanı, Ergasteria'nın, Perikharaksis'in yeni adı ya da ona yakın başka bir kent olduğu yönündedir. Aynı durum, Ergasteria ve Palaia ikilisi için de geçerlidir. Zira literatürde Balya ile özdeşleştirilen (Jones, 2014: 44, 46-47) Palaia⁸¹, bölgede Bizans döneminde öne çıkan bir yerleşimdir. Modern Balya'nın adını bu yerleşimden almış olması da yüksek bir ihtimaldir⁸².

Balya'nın Kadıköy Mahallesi'ndeki kale, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca Ergasteria'nın yeri olarak tescillenmiştir. Balya'nın hemen kuzeyinde Kocaçay'ın kolları arasında bulunan kale, savunma özellikleri açısından dikkat çekmektedir (bkz. resim 12). Kale genel olarak Bizans yapısı olmakla birlikte, bazı bölümlerde Hellenistik ve Roma dönemlerine işaret eden devasa işlenmiş taşların olması; Bizans döneminde daha önceki devirlere ait malzemeler de kullanılarak kalenin yeniden inşa edildiğini düşündürmektedir (bkz. resim 13). Kale, bu özellikleri nedeniyle Perikharaksis, Ergestaria ve Palaia'nın her biri için uygundur. Fakat Kocaçay vadisi boyunca antik kalıntı içeren pek çok alan olması, bunlardan herhangi birinin ya da hepsinin birden yerinin kesin olarak Kadıköy Kalesi olduğunu söylemeyi zorlaştırmaktadır.

⁷⁹ “Ergasteria, Cyzicos yolu üzerinde, Pergamos'tan 440 Stadiyalık bir mesafede idi. Şu halde Tarsios Deresi'nin yukarılarına yakın olması icabeder” (Ramsay, 1960: 167).

⁸⁰ Yayının paylaşıldığı internet sitesinde (<https://www.persee.fr/collection/bch>) yazarı P. Jamot olarak kaydedilmiştir. Ancak makalenin sonunda T.H. kısaltması yer almaktadır.

⁸¹ “Andeira'nın aşağısında, Tanrılar anası (Kybele) Andeirene'ye tahsis edilmiş bir tapınak ve Palaia diye adlandırılan ve Andeira'dan yüz otuz stadion uzaklıkta bulunan bir yer altı geçidi vardır. Söz konusu yer altı geçidi, sürüden ayrılan bir keçinin ağzından içeri düşmesi ve ertesi gün Andeira civarında, oraya kurban kesmek için gelmiş olan sürü sahibi çoban tarafından bulunmasıyla ortaya çıkmıştır” (Strabon, XIII. I, 67). Benzer bir öykü halk arasında Gömeniç'deki kale için de anlatılmaktadır. Ancak sadece bu anlatı üzerinden Gömeniç'teki kaleyi Andeira veya Palaia ile özdeşleştirmek mümkün değildir.

⁸² Jones; Pergamon- Bergama ve Prusa-Bursa örneklerini vererek bunun kesin olduğunu bildirmektedir (Jones, 2014: 46).

Diğer yandan Antikçağ'ın iki önemli merkezi Pergamon ve Kyzikos arasında, Kocaçay vadisini takip eden güzergâh üzerinde bulunan Ergasteria'nın, konumunun avantajı ve bölgedeki maden yatakları sayesinde geliştiği kesindir (Magie 1950: 44; Malay, 1983: 55). Buna rağmen, diğer bölge kentlerinden farklı olarak bugün elimizde ne Perikharaksis'in ne de Ergasteria'nın bastığı her hangi bir sikke yoktur⁸³.

Bu durum Perikharaksis ve Ergasteria'nın ne iç ne de dış meselelerde bağımsız olmadıklarını düşündürmektedir. Coğrafya kısmında değinilen yazıt (Syll³, 1018), Hellenistik Dönemde Pergamon Krallığı'nın; Balya'da ele geçen Roma imparatorluk dönemi başlarına ait sikkeler (Wiegand, 1904: 271) ise Roma'nın bölgedeki kontrolünün kanıtıdır. Bu sıkı kontrolün sebebi ise maden yatakları olmalıdır.

III. B.5. Attea (Attaia ?, Attaos ?)

Attea kenti ile ilgili problem daha karmaşıktır. Literatürde isimleri birbirine çok benzer dört yerleşim vardır⁸⁴. Bunlardan ilki Strabon'da geçen, Adramytteion'un güneyinde Atarneus yakınlarındaki Attea adlı köydür. (Strabon, XIII. I, 51; Stauber, 1996: 232-234). İkinci bir Attea 2. yüzyılda bastığı sikkelerden tanınır (Fritze, 1913: 114-137)⁸⁵. İlkinden farklı olarak ikinci yerleşimin Hadrianoutherai, Germe ve Hadrianeia kentlerine oldukça yakın olduğu ileri sürülmüştür (Robert, 1962: 380-382). Hierokles listesinde Hadrianoutherai ile birlikte anılan kent te bu olmalıdır.

Üçüncü Attea ise Louis Robert tarafından, Ovabayındır Mahallesi yakınlarındaki kalede bulunan, üzerinde Proconsul Cornelius Scipio ve bazı yerleşim adlarının yazılı olduğu bir yazıta dayanılarak buraya lokalize edilmiştir (Robert, 1962: 400;

⁸³ Bunun Mysia'daki bir başka örneği Prokonnessos'tur. Eğer Roma İmparatorluk Dönemi'nde kentin ismi değişmemişse, mermer yatakları nedeniyle Roma tarafından sikke basma hakkından mahrum bırakıldığı düşünülebilir.

⁸⁴ Attea'ya çok yakın bir başka ad Attaleia'dır. Bu ada sahip yerleşimlerden biri, Antalya'ya bir diğeri ise Akhisar'ın Selçuklu Köyü'ne lokalize edilmektedir. Fakat her iki Attaleia, Pergamon kralları tarafından kurulmuş ve adlarını da krallık hanedanı Attaloslar'dan almıştır. Buna karşın Attea adı Phrygia'lı tanrı Attis'le ilişkilendirilmektedir (Tanrıver, 2013: 35). Tanrının Mysia'da tapım gördüğü Nikandros tarafından da aktarılmıştır (Schwertheim, 1978: 832).

⁸⁵ Ayrıca bkz. SNG Aulock 4, 1068-1084; SNG Nachträge II, 7203-7211; SNG France 5, 132-159; SNG Cop. 19, 30-34; BMC Mysia: 15-17.

Jones, 2014, 3). H. Taeubner'in Balıkesir ve Ovabayındır arasındaki Aslıhan Mahallesi yakınlarında bulunduğu, üzerinde "Attealılar" adının yazılı olduğu bir yazıt⁸⁶ ta Robert'in buluntusunu desteklemektedir.

Benzer adı taşıyan dördüncü yerleşim de yine yazıtlardan tespit edilmiştir. Zira Cumhuriyet Tanrıver, Sındırgı'nın Mandıra Mahallesi'nden getirilmiş Balıkesir Kuva-yı Milliye Müzesi'ndeki bir yazıt nedeniyle, burada Attea isimli bir yerleşimin var olduğunu ileri sürmektedir (Tanrıver, 2013: 35).

Bunlardan 2. yüzyılda sikke basan Attea ile adı Ovabayındır çevresindeki yazıtlarda karşılaşılan yerleşim aynıdır (Taeuber, 1989: 220). Ve bu yerleşimin Ovabayındır'da olduğu anlaşılmaktadır (Löbberg, 2006, 56. 2)⁸⁷. Ovabayındır'ın Balıkesir'e oldukça yakın olması, buradaki Attea ile Hadrianoutherai arasındaki etkileşimin kuvvetli olması anlamına gelir. Niketim Louis Robert, Balıkesir'de Hadrianoutherai sikkeleri yanında Germe ve Attea sikkelerinin de yoğun olarak ele geçtiğini bildirmektedir (Robert, 1935: 195).

Ovabayındır'da ayrıca İmparator Tiberius'un (14-37) heykeline ait olduğu ileri sürülen bir yazıt ta bulunmuştur (Schwertheim, 1987 a: 164; Jones, 2014, 4). Bu durum, yerleşimin tarihinin Hadrianoutherai'dan daha eskiye dayandığını gösterse de elimizdeki en erken Attea sikkelerinin Traianus dönemine ait olması (Fritze, 1913, 362), en azından kent statüsünü elde etmesinin 2. yüzyılın başlarında gerçekleştiğini düşündürmektedir.

Ayrıca Ovabayındır, yerleşimlerin sürekliliği düşüncesinin en güzel örneklerinden biridir. Çünkü bölge, yukarıda değinildiği gibi Erken Tunç Çağı merkezlerinden biridir. Yerleşimin, Hellenistik ve Roma dönemlerinde devam ettiği, basılan sikkelerden anlaşıldığına göre ise Roma İmparatorluk Dönemi'nde kent haline

⁸⁶ Taeubner, Araştırma Sonuçları Dergisi'ndeki makalesinde yazıtın sadece estampaj resmini vermiştir (Taeuber, 1989: 220). Yazıt için ayrıca bkz. Tanrıver, 2013: 35, dp. 55.

⁸⁷ Yerleşim için önerilen alanlardan biri de Hadrianoutherai'nın yeri olarak da gösterilen Kepsut'un Beyköy Mahallasi'ndeki kalıntı alanıdır (Robert, 1962: 412; SNG France 5, XI).

geldiği anlaşılmaktadır. Bölgedeki Bizans kalesi⁸⁸ de Attea'nın Bizans dönemindeki devamına işaret etmektedir.

III. B. 6. Keraseis

Bu bölümde inceleyeceğimiz son Roma İmparatorluk Dönemi yerleşimi, Keraseis'dir⁸⁹. 5. yy. şairi Panopolis'li Nonnos'un, *Dionysica*'sında *Kerasai* adlı bir kentten söz edilmektedir (Nonnos, *Dionysiaca*, XIII. 470). Ayrıca Lydia kentleri arasında, Hierokles listesinde Κήρασε (Synekdemnos, 671), Kilise örgütü listesinde ise Κερασέων (Not. Episc., III. 118) adlı bir kent vardır.

Nonnos'un yerdiği bilgilerin de Lydia bölgesiyle ilişkili olması nedeniyle bazı araştırmacılar, kenti Lydia'da aramışlardır (Robert, 1962: 275, 278). Ancak, Balıkesir'in ilçelerinden biri olan Savaştepe'nin adının Kurtuluş Savaşı öncesinde Giresun olması, adı geç Antikçağ kaynaklarında ortaya çıkan Keraseis'in burada olabileceğini düşündürmektedir (Philippson, 1910: 78 vd.; Calder&Bean, 1958, 27/28-39/40)⁹⁰.

Kuzey-güney doğrultulu yol ağı üzerindeki Savaştepe'de Keraseis ile ilişkilendirilen iki kalıntı alanı vardır⁹¹. Bunlardan birisi ilçenin yaklaşık 2 km. kuzeyinde yer alan Kilise Mevkii'dir. Burada kilise kalıntısı ile çevrede yerleşime işaret eden seramik ve mimari kalıntılar görülmektedir (Philippson, 1910: 79).

⁸⁸ Mercangöz, bugün sadece üç burcu belirgin olan kaleyi, yapısında tuğlanın daha az kullanılmış olmasından yola çıkarak, Komnenoslar Dönemi kalelerinden biraz daha erkene tarihlemektedir (Mercangöz, 2003: 40).

⁸⁹ Strabon, Aisepos Irmağı civarında Karesos adlı terk edilmiş bir yerleşimden söz etmektedir (Strabon, XIII. I, 45). Ancak bu yerleşim bizim burada incelediğimiz kentten farklıdır.

⁹⁰ Yalnız bu durumda Soma yakınlarındaki Germe, Hierokles listesi ve Notitia Episcopatum'da Hellespontus Eyaleti içinde yer alırken; daha kuzeyindeki Keraseis Lydia kentleri içinde sayılmış olmaktadır. Çelişki, ya listelerdeki yanlışlık ya Germe ve/veya Keraseis'in lokalizasyonlarının yanlış olması ya da tıpkı Germe gibi Keraseis adlı iki farklı yerleşim bulunduğu önerisiyle açıklanabilir.

⁹¹ Savaştepe'nin Sarıbeyler Mahallesi'nde modern yerleşimin doğusundaki Mağdal Tepe üzerinde bir başka antik yerleşim kalıntısı daha bulunmaktadır. Bugün tepe üzerinde görünür çok fazla kalıntı olmamakla birlikte, buradan elde edilen bazı antik kalıntılar modern yerleşimin bulunduğu alana taşınmıştır. Aynı alandan ele geçen yazıtlar, yerleşimin Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait olduğunu göstermektedir (Hübner&Rohde, 2002, 2, 4).

Keraseis'in yeri için önerilen asıl alan ise ilçenin kuzey doğusundaki, aynı zamanda ilçeye su sağlayan kaynağın da yer aldığı Halkapınar'dır (bkz. resim 14). Buradaki tepe üzerinde antik yerleşim kalıntıları dikkat çekmektedir (Philippson, 1910: 79; Robert, 1962: 401, 404). Hübner ve Rohde, bir evin duvarındaki Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait (1., 2. yy.) yazıt üzerinde geçen Ἡ Βουλὴ καὶ ὁ δῆμος ὁ Ἀρ[.]ιτῶν ibaresindeki Ἀρ[.]ιτῶν'un buradaki yerleşimin adı olabileceğini ileri sürmektedir (Hübner&Rohde, 2002: 99, 100).

Louis Robert (Robert, 1962: 406-408) tarafından ise Germe'nin yeri olarak gösterilen bu alan, yazıtların⁹² da ortaya koyduğu gibi Roma İmparatorluk Dönemi yerleşimi özelliği taşımaktadır. Dolayısıyla yerleşim, Roma İmparatorluk Dönemi'nde kent statüsüne kavuşan bölgedeki küçük kasabalardan biridir. Ancak Keraseis'in elimizde sikkesi yoktur. Bu durum yerleşimin oldukça geç bir dönemde önem kazandığını düşündürmektedir. Savaştepe'de Belediye Parkı'nın duvarında yer alan biri tavus kuşu motifli iki taş eser de Bizans dönemine tarihlenmiştir (Mercangöz, 2003: 45).

⁹² Bölgede bulunan yazıtlar için bkz. Robert, 1962: 407; Hübner&Rohde, 2002: 99 vd.; Jones, 2014: 42.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HADRIANOUTHERAI

Kuzeybatı Anadolu'nun iç kesimlerindeki Roma İmparatorluk Dönemi kentlerinden biri de Hadrianoutherai'dır. Cassius Dio (Romaika LXIX, 10-2) ve Historia Augusta'dan (De Vita Hadriani XX, 13) öğrendiğimize göre kent, Roma İmparatoru Hadrianus tarafından bölgede yaptığı başarılı bir av sonrasında kurulmuştur. Fakat kaynak ve araştırma eksikliği nedeniyle diğer bölge kentleri gibi Hadrianoutherai'nın da yeri, kuruluşu, statüsü ve gelişimi gibi konular tartışmalıdır. Gerçekten böyle bir kentin var olup olmadığı ve statüsü gibi temel sorunlar başta olmak üzere, bu tartışmalı konular aşağıdaki alt başlıklarda kaynaklar ve modern literatür ışığında irdelenecektir.

IV. A. Kentin Varlığı ve Statüsü Hakkındaki Tartışmalar

Lokalizasyonunun kesinleştirilememiş olması, sözlü değerlendirmelerde Hadrianoutherai adının bir kenti değil, bölgeyi ifade edebileceği yönünde bazı görüşlerin ileri sürülmesine neden olmaktadır⁹³.

Gerçekten de Hadrianus'un Kuzeybatı Anadolu'daki faaliyetleri ve bu faaliyetlerin sonucu olarak ortaya çıkan bir birlerine yakın coğrafyalardaki Hadrianoi, Hadrianoutherai ve Hadrianeia kentleri, bölgenin Hadrianus'a atfen genel olarak Hadrianoutherai şeklinde adlandırılmış olması ihtimalini akla getirmektedir. Bu düşünce kentin adıyla da desteklenebilir. Zira kelimenin sonundaki ekin, yerleşim anlamına geldiğini savunan görüş⁹⁴ dikkate alındığında; Genetivus Singularis formundaki kök ile Akkusativus Pluralis formundaki ekten oluşan ad, "Hadrianus'un Köyleri/Yerleşimleri" şeklinde açıklanabilir.

Bir başka iddia, Roma ve Bizans yazarlarının Hadrianus'un kurduğu kentleri karıştırarak yanlışlıkla olmayan bir kentten bahsettiği yönündedir⁹⁵. Aynı düşünceye göre kilise kayıtlarında adı geçen Hadrianoutherai'lı din görevlileri, aslında Hadrianoi ya da Hadrianeia'lıdır. Nitekim Hadrianoutherai, Hadrianoi ile karışmasının sonucu bazı erken yayınlarda Bithynia'da gösterilmiştir (Wellenheim I: 203; Borrel, 1844: 115; Mionnet V:49).

Fakat bir sonraki alt başlıkta görüleceği gibi Cassius Dio ve Historia Augusta, Hadrianoutherai'dan kent olarak bahsetmektedir. Kent için Cassius Dio πόλις (polis, kent); Historia Augusta da oppidum (kasaba) kelimesini kullanmıştır. Bir başka Antikçağ kaynağımız olan Aelius Aristides (Hieroi Logoi, I, 51) ise kent tabirini kullanmadan Hadrianoutherai'ın adını vermektedir. Bu durum, bölge adı olabileceği yönündeki görüşü destekler gibi görünse de, Pergamon için de aynı durumun söz

⁹³ Bu düşünce, epigrafik araştırmaları ile tanınan Elmar Schwertheim ile yaptığımız görüşmeden edinilmiştir. Fakat aynı araştırmacı, daha önceki yayınlarında Hadrianoutherai'ı kent olarak kabul etmiş ve lokalizasyonuna dair öneriler sunmuştur.

⁹⁴ Bkz. Kent Adının Etimolojik İncelemesi.

⁹⁵ Ramsay, "Hadrianeia'nın Hadrianoi kentinin yanlışlıkla iki kez yazılmasının sonucu ortaya çıkıp çıkmadığı" sorusunu sorarak, konuyu ayrıntılı bir şekilde tartışmıştır. Bkz. Ramsay, 1960: 174, 175.

konusu olması, Aristides'in kentin sadece adını yazmayı tercih ettiğini göstermektedir. Üstelik yazarın kökeni dolayısıyla Hadrianoutherai, Hadrianeia ve Hadrianoi'u karıştırmış olması mümkün değildir.

II. Nikaia Konsili listesinde her üç kentin adının ayrı ayrı yer alması da, kentlerin bir birinden ayrı olduğu gerçeğini desteklemektedir. Zira 787 yılında gerçekleştirilen konsile Hadrianoutherai'dan Basileios, Hadrianeia'dan Sisinnios, Hadrianoi'dan da Nikephoros katılmıştır⁹⁶. Farklılığı vurgulayan bir başka belge ise her üç kentin de kendi adına sikke basmış olmasıdır. Üstelik adları benzer olmasına rağmen sikkeler üzerindeki lejandlar ayırt edilebilecek ölçüde bir birinden farklıdır⁹⁷. 19. yüzyıldan buyana bölge üzerine çalışan araştırmacılar, bütün bu verilere dayanarak Hadrianoutherai'ı kent olarak kabul etmişler ve lokalizasyonu üzerine çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir.

Bu durumda sadece lokalizasyonunun kesinleştirilememiş olmasına dayanan Hadrianoutherai'ın kent olmayabileceği yönündeki düşüncüyü, en azından destekleyici güçlü bir belge bulunana kadar kabul etmemiz mümkün değildir⁹⁸. Şayet Hadrianoutherai bölge adı olarak kullanılmış (Ramsay, 1960: 167) olsa bile, bu adın kentten kaynaklandığı açıktır.

Kentin yeni baştan mı, yoksa var olan bir yerleşimin geliştirilerek mi kurulduğu sorusunun cevabını ise, yeri tespit edilip arkeolojik kazı yapmadan kesin olarak vermek mümkün değildir. Nitekim yerleşimin Hadrianus öncesi durumu hakkında, literatürde mutabık kalınan bir öneri yoktur. Bu konudaki görüşlerden biri, Rostovtzeff'in hem Hadrianoutherai'ın hem de Stratonikeia'nın daha önce köy olduğunu belirten açıklamasıdır (Rostovtzeff, 1931: 79). Bir başka görüş ise "kentlerin bölgedeki kabilelerin tek bir alana toplanarak kurulduğu" şeklindedir (Jones, 1940: 67).

⁹⁶ Bkz. Konsil Listeleri.

⁹⁷ ΑΔΡΙΑΝΩΝ ΠΡΟΣ ΟΛΥΜΠΙ, ΑΔΡΙΑΝΕΩΝ, ΑΔΡΙΑΝΟΘΗΡΑΙΩΝ (Icard, 1979: 8,9).

⁹⁸ Schwertheim'in antik kent konusunda bazı şüpheleri olduğunu sezinlememiz, aynı olumsuz sonuca varabileceğimiz düşüncesiyle başlangıçta bizi endişelendirmiştir. Buna rağmen konu başlığımızın başlangıçta geniş olmasına da güvenerek ısrarla Hadrianoutherai kenti hakkındaki soru işaretleri üzerine gidilmiştir. Buradaki dayanağımız ise hem kaynakların aksini göstermesi hem de kentin araştırma tarihçesinde yer alan, aralarında Schwertheim'in çalışmalarının da olduğu onlarca yayındır.

Kuruluş öyküsündeki gerçeklikler, imparatorun kentin yerine ya av sırasında görerek karar verdiğini ya da kentin yeri olarak avda kendisine eşlik eden yerel halkın yaşadığı alanı seçtiğini göstermektedir. Bizim görüşümüz İmparatorun gezisi sırasında karşılaştığı akraba birkaç ailenin yaşadığı yeri, burada kendisine gösterilen misafirperverlikten etkilenerek kent statüsüne kavuşturduğu yönündedir. Seçilen yerin en önemli özelliği ise Hadrianus'un beklentilerini karşılayacak konuma ve topografyaya sahip olmasıdır.

Kentin kurulumu⁹⁹ ve kontrolü için bazı Romalıların¹⁰⁰ buraya yerleştirilmiş olması muhtemel olmakla birlikte, Hadrianoutherai'ın sakinlerinin büyük çoğunluğunun yerel halktan oluştuğunu söylemek mümkündür. Bunlardan yalnızca elitlerden oluşan küçük bir guruba Roma vatandaşlık hakkı verilmiştir (Holtheide, 1983: 93).

Kent ile ilgili temel tartışmalardan bir başkası, koloni mi yoksa polis mi olduğu yönündedir. Yunan kolonileri, ana kentlerden bağımsız oldukları için Polis olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Buna karşın Romalıların İ.Ö. 4. yüzyıldan itibaren siyasi, ticari veya askeri amaçla kurdukları koloniler Roma'ya bağlıdır. Ayrıca İmparatorluk Dönemi'nde eyaletlerdeki kentlerden bazıları imparatorlar tarafından yeni baştan kurularak ya da geliştirilerek kurucu imparatorların adını almış veya yararlılıkları karşılığında belirli imtiyazlar elde etmiştir. Bu durum, Roma döneminde bazı Küçük Asya kentlerinin statüleri konusunda karışıklığa yol açmaktadır.

Soruna Hadrianoutherai açısından bakıldığında, kentin yeni baştan ve bizzat imparator tarafından kurulmuş olması, koloni olabileceğini düşündürse de araştırmacılar Yunan *polisi* örneğinde kurulduğuna vurgu yapmışlardır.

“In Mysien wurden die Städte Hadrianoi, Hadrianeia sowie Hadrianoutherai nicht als römische Kolonien, auch nicht als Titularkolonien, sondern als griechische

⁹⁹ İmparatorun yakın çevresinde köprü, yol, kamp vb. ihtiyaçlar için uzman kişiler bulunmaktaydı (Epitome de Caesaribus, XIV. 4-5). Hadrianus gezisinde kendisine eşlik eden bu uzmanlardan oluşturduğu bir ekibi, Hadrianoutherai'ın fiziki ve yapısal kurulumu için görevlendirmiş olabilir.

¹⁰⁰ Bölge yerleşimlerinde Romalıların varlığına dair delillerden biri, Sındırgı'nın Mandıra Mahallesi'nde ele geçen Menandros'un mezar yazıtıdır. Bugün Balıkesir Kuva-yı Milliye Müzesi'nde korunan bu yazıtta, anıtı adayanlar arasında *“Attea'da yaşayan Romalılar”* (Ἀττεανῶν οἱ κάτοικοι Ρωμαῖοι) ibaresi geçmektedir. Yazıt için bkz. Tanrıver, 2013, 34.

Poleis mit Verfassungen nach athenischen Vorbild von Hadrian gegründet” (Holtheide, 1983: 93)¹⁰¹.

Bunun en önemli kanıtı, kentle ilgili Cassius Dio’nun “πόλις” kelimesini kullanmasıdır. Kurucu İmparator Hadrianus’un antik Yunan uygarlığına hayranlığı ve kentin kökenin kuruluş öyküsüyle bu uygarlığa bağlanması çabaları da polis olarak kurulmuş olduğuna işaret etmektedir.

Kentin koloni olmadığına dair Hadrianoutherai sikkelerinden de bilgi almak mümkündür. Zira Roma kolonilerinin bastıkları sikkelerde genellikle, Roma’nın sınırlarının Remus ve Romulus tarafından sabanla çizilmiş olmasına öykünen çift süren kolonist veya rahip tasviriyle (Franke, 2007: 40) ya da COL şeklinde kısaltılan lejandla kentin bu statüsüne vurgu yapılmıştır. Ayrıca Roma kolonilerinin resmi dili Latince olduğundan, koloni sikkelerindeki lejandlar Latince dir¹⁰². Mevcut yayınlardaki Hadrianoutherai sikkelerinde bu işaretlerden herhangi biri yoktur. Bu durumda, Hadrianoutherai’nin Yunan *polisi* örneğinde kurulduğunu kesin olarak söylemek mümkündür.

Ne Hadrianoutherai’nin ne de çevresindeki kentlerin lokalizasyonları kesinleştirilememiş olduğundan sınırlar konusunda görüş beyan etmek için henüz erkendir. Buna rağmen Hadrianoutherai’nin; Makestos’un orta kısımlarında, bugünkü Balıkesir Ovası ve çevresinde etkin olduğu kabul edilmektedir (Laflı, 2016: 420)¹⁰³.

¹⁰¹ Bu konuda ayrıca bkz. Weber, 1937: 195; Boatwright, 2000: 189.

¹⁰² Kolonilerde resmi dil Latinceydi. Ancak 3. yy.da imparator kolonileri çoğalınca Yunanca da yaygın olarak kullanılmaya başlandı (Franke, 2007: 39).

¹⁰³ Laflı; Marpossos (İlica ?), Dios Hieron (Hisaralan ?), Ergasteria/Perikharaksis (Balya), Argiza (Pazarköy), Keraseion (Savaştepe), Akhisos (Kepsut), Kaisareia (Gölcük) ve Hiera Germe kentlerini Hadrianoutherai’nin komşuları olarak vermiştir (Laflı, 2016: 420). Ancak bunlardan Kaisareia (Gölcük ?), Pazarköy’deki Argiza, ve Bayramiç’e lokalize edilen Marpossos, Balıkesir merkezine uzaktır. Louis Robert tarafından Kepsut’ta kopyalanan bir yazıtta (Jones, 2014: 33 vd.) yapılan tamamlamaya dayanan Akhisos adı konusunda ise başka kaynaklara ihtiyaç vardır.

IV. B. Yazılı Kaynaklar

Değişik zaman ya da coğrafyalarda dil ve yazıları ayrı halkların yaşamış olması, yazılı belgelerin araştırılan döneme veya coğrafyaya göre farklılık göstermesine yol açmaktadır. Çalışmamızın coğrafi ve tarihsel sınırları için ise bu belgeler, Antikçağ'da Eski Yunanca veya Latince kaleme alınmış eserlerdir. Bu kategoriye giren Homeros, Herodotos, Strabon, Plinius, Pausanias, Polybios vb. antik Yunan ve Roma yazarlarında bölgemizin tarihi coğrafyası, mitolojisi ve tarihçesi hakkında çeşitli bilgiler bulmak mümkündür. Nitekim bu bilgiler, çalışmamızın ilgili bölümlerinde değerlendirilmiştir.

Ancak 2. yüzyılda kurulmuş olması Hadrianoutherai ile ilgili bilgilerin kuruluş tarihi sonrası kaleme alınan eserlerde aranmasını gerektirmektedir. Latin edebiyatında “Düşüş Çağı”¹⁰⁴ olarak da adlandırılan bu dönemin önemli tarihçileri arasında Suetonius, Florus, Iustinus, Cassius Dio, Ammianus Marcellinus ve Historia Augusta'nın bilinmeyen yazarının adları sayılabilir. Coğrafyacı Claudius Ptolemaios ile Aelius Aristides ve Prusa'lı Dion Khrysostomos (altın ağızlı) gibi hatipler de dönemin önemli yazarları arasındadır. Ayrıca Hadrianoutherai'nın 10., 11. yüzyıllara kadar varlığını devam ettirmesi, Bizans yazarlarını da kaynaklarımız arasına katmıştır.

Fakat oldukça uzun sayılabilecek kent tarihine rağmen Hadrianoutherai; Historia Augusta, Cassius Dio, Aelius Aristides ve birkaç Bizans kaynağı dışında yazılı kaynaklarda yer almamıştır. Zannımızca bu durum, kentin tarihsel öneminin azlığı, pek çok antik kaynağın günümüze eksik ulaşması ya da hiç ulaşmaması, geç Roma döneminde tarih yazımının kronik tarza yönelmesi vb. bazı nedenlerden kaynaklanmaktadır. Muhtemelen konumuzla ilgili en önemli kayıp bizzat Hadrianus'un kendisi tarafından kaleme alındığı ileri sürülen yaşam öyküsü ile yine Hadrianus'un mektuplarından oluşan derlemedir (Yourcenar, 2013: 307).

¹⁰⁴ *Latin Edebiyatı* adlı eserin yazarı Müzehher Erim, Augustus sonrası dönemi “Gümüş Çağı” olarak değerlendirmektedir (Erim, 1987: 181 vd.). Ancak, Antoninus'lar hanedanı ile birlikte Latin Edebiyatı'nda yaşanan gerileme nedeniyle bazı yayınlarda 117-476 yılları arası, “Düşüş Çağı” olarak adlandırılmıştır (Sarigöllü, 1971: 55 vd.).

Mevcut bilgilere bakıldığında ise kentin Hadrianus ile ilişkisi ve kuruluş öyküsü üzerine yoğunlaştığı görülür. Kısmen de konumuna dair verilen ipuçları vardır. Kentin kuruluş öyküsü antik yazarlarının dikkatini çekecek niteliktedir. Antik yazarlar, içinde mitolojik unsurlar barındıran ilginç öyküleri severek aktarmıştır. Nitekim Hadrianus'un biyografisini ele alan Historia Augusta ve Cassius Dio'da kentin adı imparatorun av sevgisi bağlamında geçmektedir.

Lokalizasyon konusundaki ipuçları ise Aelius Aristides ve Tabula Peutingeria'da yer alır. Fakat her iki kaynaktaki konumla ilgili bilgiler çok açık değildir. Bu nedenle başka kaynaklarla desteklenmek zorundadır. Diğer bir konu ise aşağıda görüleceği gibi ne Historia Augusta ne Cassius Dio ne de Aelius Aristides'in Hadrianoutherai kenti hakkında bilgi vermeyi amaçlamamış olmalarıdır. Kentin adına, başka konular içinde tesadüf eseri değinilmektedir.

IV. B.1. Antikçağ Kaynakları

IV. B.1.a. Aelius Aristides

Antikçağ kaynaklarımızdan ilki Hadrianoutherai'la köken ilişkisi olan hatip Aelius Aristides'tir. Hadrianus'un imparatorluğunun başında (117) Mysia'da dünyaya gelen Aristides, aynı zamanda "İkinci Sofistik" olarak tanımlanan (Philostratus&Eunapius, 481) düşünce akımının temsilcilerinden biridir.

Philostratus, sofistin Hadrianoi'lu olduğunu bildirmektedir (Philostratus&Eunapius, II. 9). Bu kent için Aristides de "*adını söylememe gerek olmayan kentçik*" ifadesini kullanmıştır (Hieroi Logoi, IV, 72, 73). Fakat Aristides'in aşağıda değinilecek olan eseri Hieroi Logoi'da sözünü ettiği arazilerinin¹⁰⁵ Balıkesir çevresinde bulunduğu

¹⁰⁵ Aristides'in Hadrianoutherai yakınlarında dört arazisi vardır. Bunlardan Zeus ile Asklepios kutsal alanı yakınında bulunan ikisi kendisi, bir diğeri ise 142 yılında ailesi tarafından satın alınmıştır. Dördüncü arazinin de kır evi olarak kullanıldığı bilinmektedir (Sartre, 1991:169, 275).

yönündeki kanı ve ele geçen epigrafik buluntular¹⁰⁶, doğum yerinin ya Hadrianoutherai olduğunu ya da Hadrianoi da doğmuş olsa bile Hadrinoutherai arazisinde yaşamış olduğunu göstermektedir (Ramsay, 1960: 170; Wiegand, 1904: 280)¹⁰⁷.

152 yılında Hadrianoutherai’da kendisine *eirenarch*’lık teklif edilmiş olması da (Fernoux, 2009: 159) hatibin bu kent ile bağlantısına kanıt olarak sunulabilir¹⁰⁸. Aristides, görevi reddetmiş olmasına rağmen; hiçbir zaman atalarının toprakları ile bağını koparmamış, gerek ailesinden kalan toprakları gerekse de bölgedeki sıcak su kaynaklarını ve kutsal alanları sık sık ziyaret etmiştir.

Smyrna, Pergamon ve Atina’da zamanın önemli hocalarından ders almış olan Aristides’in günümüze 55 söylevi ulaşmıştır¹⁰⁹. Dönemle ilgili bilgiler içerdiği için tarihsel açıdan da değerli olan bu söylevleri arasında *Panathenaikos* (Atinalılara), *Eis Rhomen* (Romalıları) ve Smyrna kenti için kaleme aldığı söylevler önemli bir yer tutmaktadır.

Aristides’in bugün bilinen bir başka yönü ise kronik hastalığıdır. İlk kez Mısır gezisinde baş gösteren hastalığı, Roma’ya yaptığı zorlu yolculuk¹¹⁰ sırasında daha da artarak kronik bir hal almıştır (Kaçar, 2008: 73). Aristides, bu hastalığından kurtulmak için çeşitli tedavi yöntemleri denemiş ve en sonunda çareyi kendisini tanrı Asklepios’a adamakta bulmuştur. Pergamon’daki Asklepios kutsal alanı ve Allianoi’da gördüğü tedaviler sırasında, rüyasında kendisine tanrı Asklepios

¹⁰⁶ Balıkesir çevresinde Aelius Aristides tarafından sunulan dört adak tespit edilmiştir. Bunlardan birisi Hera’ya, diğeri Dike ve Nemesis’e, üçüncüsü İsis ve Serapis’e, dördüncüsü de Horalar ve Kharisler’e sunulmuştur. Ancak ne yazık ki Horalar ve Kharisler’e sunulan adak dışındakiler kayıptır. Bu adaklar, her ne kadar bölgedeki sağlık merkezlerinde gördüğü tedaviler için bir şükran niteliği taşıyorsa da aynı zamanda Aristides’in Hadrianoutherai kökenli olduğu önerisini güçlendirmektedir.

¹⁰⁷ Aristides’in doğum yeri hakkındaki tartışma için ayrıca bkz. Aelius Aristides, *The Complete Works*, Vol. 1, çev. Charles A. Behr, Leiden 1986, s. 1 vd.

¹⁰⁸ Aristides’e vatandaşlığını taşıdığı diğer kent Smyrna’da da Prytaneis ve vergi toplayıcısı görevleri teklif edilmiş, ancak hatip bu görevleri reddetmiştir (Dimitriev, 2005: 159). Bu konuda ayrıca bkz. Bowersock, 1969: 26, 38; Jacques&Scheid, 1998: 228, 280, 287.

¹⁰⁹ Yazarın eserleri Charles A. Behr tarafından İngilizceye çevrilerek iki cilt halinde yayınlanmıştır. Bkz. *The Complete Works*, Vol. I, Orations I-XVI, çev. Charles A. Behr, Leiden, E. J. Brill, 1986; *The Complete Works*, Vol. II, Orations XVII- LIII, çev. Charles A. Behr, Leiden, E. J. Brill, 1981.

¹¹⁰ Aristides’in Mısır ve Roma yolculuklarını değerlendiren en yeni yayınlardan biri için bkz. Bowie, 2017: 41 vd.

tarafından bildirildiğine inandığı yöntemleri eksiksiz yerine getirerek hastalığından kurtulmaya çalışmıştır.

Aristides'in tedavileri sırasında gördüğü bu rüyaları “*Hieroi Logoi*” (Kutsal Sözler) adlı eseri sayesinde günümüze ulaşmıştır¹¹¹. Altı bölümden oluşan ve 170 li yıllarda yayımlanan eser, Aristides'in hastalığı sırasındaki ruh halini yansıttığı gibi Antikçağ'daki tedavi yöntemleri hakkında verdiği bilgiler nedeniyle tıp tarihi açısından da değerlidir. Eserin konumuz açısından değeri ise, Aristides'in hem araştırma sahamızı iyi tanması hem de Hadrianoutherai'in kuruluşu ile çağdaş olmasıdır.

Ancak yazarın verdiği bilgiler, eserinin amacı ve içeriğinden kaynaklanan nedenlerden dolayı önemi ile aynı oranda değildir. Hadrianoutherai'in adına, sadece bu kent yakınlarında bulunduğu sırada sağlık tanrısı Asklepios'un isteği üzerine Pergamon'a doğru yola çıkması gerektiğinden bahsederken değinmiştir.

“Ὅμως δὲ ἔτι διεσκοπούμην περὶ τῆς ὁδοῦ τῆς εἰς Πέργαμον διὰ τὰ πρόσθεν ὀνειράτα• ἐνταῦθα δὴ σαφῶς ἐδηλοῦτο ἐπισχεῖν. τοῦτο μὲν γὰρ περὶ ἐσπέραν ποι κεκι νῆσθαι καὶ μεταγινώσκειν καὶ φάσκειν ὅτι ἀδύνατον εἶη Ἀδριανοῦ θήρας κατατυχεῖν, τοῦτο δὲ ἐδόκουν ἀπὸ Ἀδρια νοῦ θήρας τινὰ ἐλθεῖν, βιβλίον τι κομίζοντα τῶν Μενάνδρου, καὶ λέγειν ὅτι πηλός τε εἶη ἀμήχανος καὶ τέλμα καὶ ἀνύσαι ἀδύνατον. πάλιν δὲ ὕειν τε ἔδοξα καὶ προσελ θόντα μοι τινὰ λέγειν ὡς ἄρα τῶν ἀντιδίκων τις εἶη ἐν Ἀδριανοῦ θήρᾳ καὶ δέοι κατιέναι ὥστε τι πρᾶξαι...” (Hieroi Logoi, I, 51).

“Eski rüyalarım yüzünden Pergamon'a seyahat etmeyi yine düşünüyordum. Fakat beliren işaretler yüzünden burada kalmalıydım. İşaretler, bir yandan fikrimi değiştirip akşam üzeri hareket etsem bile Hadrianoutherai'a ulaşamayacağımı, diğer taraftan rüyamda gördüğüm Hadrianoutherai'dan gelen ve Menandros'un eserini

¹¹¹ Aelius Aristides, The Complete Works, Vol. II, Orations XVII- LIII, Çev. Charles A. Behr, Leiden 1986, s. 278- 353; Aelius Aristides, Heilige Berichte, çev. Heinrich Otto Schröder, Heidelberg, Carl Winter, Univeritätsverlag, 1986.

getiren birisi, çamurun baş edilemez olduğunu ve bu şekilde oraya ulaşmanın imkânsız olduğunu söylemekteydi...” (Hieroi Logoi, I, 51)¹¹².

Aşağıda değinilecek diğer iki Antikçağ kaynağından farklı olarak Aristides’in verdiği bilgiler kentin konumu ile ilgili ipucu içermektedir. Bu bilgilerden Aristides’in Pergamon’a gitmek için Hadrianoutherai’den geçmesi gerektiği ve Hadrianoutherai’in yazarın bulunduğu yerden birkaç saatlik mesafede olduğu anlaşılmaktadır¹¹³.

Aristides’in bu sırada bölgedeki arazilerinden biri olan Laneion’da bulunduğu tespit edilebilmektedir (Wiegand, 1904: 278). Laneion’un konumu çok açık olmamakla birlikte, hatibin tanrılara sunduğu adakların Ömerköy civarında ele geçmesi bu bölgede aranmasına yol açmıştır.

Metinde geçen βιβλίον kelimesi; papürüs yaprağı, yazı, eser gibi anlamlara sahiptir (Çelgin, 2011: 120). Bu nedenle Aristides’in kendisine getirildiğini bildirdiği βιβλίον, Attika Yeni Kommedia’sının en büyük yazarı kabul edilen Menandros’un (İ.Ö. 342-292) eseridir.

Hadrianoutherai’den gelen kişinin Menandros’un eserini getirmiş olması; Menandros adının içinde “kalmaya” işaret den Eski Yunanca “μένειν” kelimesini barındırması nedeniyle Aristides’in seyahate çıkmaması gerektiği yönünde bir işaret olarak kullanılmış olabilir¹¹⁴. Ancak ismin Aristides tarafından sırf bu işareti vurgulamak için uydurulduğunu söylemek mümkün değildir.

Bu yüzden rüya, Aristides’in ilk eğitimini Hadrianoutherai’da almış olduğu ve bu eğitimde Menandros’un eserlerinin önemli bir yer tuttuğu şeklinde yorumlanabilir (Karavas&Vix, 2014: 190). Bu da Hadrianoutherai’da Menandros’un oyunlarının sergilendiğine, dolayısıyla kentin bir tiyatrosunun olduğuna işaret etmektedir.

¹¹² Metin analizi için bkz. Festugière, 1969: 124.

¹¹³ Konu, Hadrianoutherai’in lokalizasyonu bölümünde diğer verilerle karşılaştırmalı bir şekilde değerlendirilmiştir.

¹¹⁴ Bkz. Aelius Aristides, The Complete Works, Vol. II, Orations XVII- LIII, Çev. Charles A. Behr, Leiden 1986, s. 427, dp. 81; Aelius Aristides, Heilige Berichte, çev. Heinrich Otto Schröder, Heidelberg, Carl Winter, Univeritätsverlag, 1986, s. 34, dp. 102.

1964 yılında Balıkesir’de bir mezarda bulunan ve bugün Boston’da *Museum of Fine Arts*’da sergilenmekte olan terrakotta Menandros tondosu¹¹⁵ da Balıkesir çevresinde Menandros’un oyunların sergilendiğinin arkeolojik kanıtını oluşturmaktadır (bkz. resim 15).

Metinden çıkan üçüncü husus, yolların durumu ile ilgilidir. Rüya, 11 veya 12 Şubat’ta (19. Lenaion) gerçekleşmiştir (Aristides, Hieroi Logoi, I. 46). Menandros’un eserini getiren kişi de Aristides’e yolların çok çamur olduğunu bildirmektedir. Bu durum, bölgedeki yolların kış aylarındaki durumuna dair önemli bir veridir. Nitekim bugün de kış aylarında bölgedeki tali yollarda seyahat etmek oldukça güçtür.

IV. B.1.b. Cassius Dio Cocceianus

İkinci Antikçağ kaynağımız, Nikaia (İznik) kökenli Cassius Dio Cocceianus’tur. Roma imparatorluğunda praetörlük, consüllük vb. çeşitli görevler de üstlenmiş olan yazarın günümüze ulaşan tek eseri¹¹⁶ emekli olduktan sonra kaleme aldığı “*Rhomaika*” dır.

Seksen kitaptan oluşan eser, Roma’nın efsanevi kuruluşundan (İ.Ö. 753) başlayarak ikinci kez consüllüğe getirildiği 229 yılına kadarki olayları anlatmaktadır. Ancak günümüze eksik ulaşmıştır. Sadece 36.-54. kitaplar (İ.Ö. 68-10) tam olarak elimizdedir. Diğerlerinden 79 ve 80. kitapların (217-220) fragmanları, geri kalan

¹¹⁵ *Museum of Fine Arts*’ın (Boston) sanat küratörü Cornelius Clarkson Vermeule III, 1965 yılında yayımlanan makalesinde, Hadrianoutherai’nin Hellenistik ve Erken Roma dönemine ait 1915-1965 yılları arasında soyulmuş bir nekropolünün olduğunu bildirmiş ve bu nekropolden çıkan Menandros, İmparator Augustus, tiyatro oyunlarının önemli karakterleri olan Serapis, Satyr ve Mainad’ların tasvir edildiği beş tondoyu tanıtmıştır (Lafli, 2016: 420; <http://www.mfa.org>). Mezar tiyatro gösterilerinde yer alan bir kişiye ait olmalıdır. Fakat hem makalenin değerlendirildiği yayında hem de ilgili müzenin internet sitesinde nekropolün nerede olduğuna dair bir bilgi yoktur. Burada not edilmesi gereken nokta, Hellenistik ve erken Roma dönemlerine ait nekropolün Hadrianoutherai’a değil, belki Hadrianoutherai’ın öncülü bir yerleşime ait olabileceğidir. Menader tondosu ile ilgili ayrıca bkz. Nervegna, 2013: 132.

¹¹⁶ Yazarın, 193-197 yılları arasındaki iç savaşları anlatan bir tarih eseri ile düşler ve belirtiler üzerine yazdığı kitabı kayıptır (Howatson, 2013: 170).

kitapların (1-35, 55-78) ise 11. ve 12. yy. da Bizanslı Ioannes Ksiphilinos¹¹⁷ ve Ioannes Zonaras tarafından yapılan özetleri vardır (İplikçioğlu, 1997: 402; Howatson, 2013: 171).

Bu özetler sayesinde günümüze ulaşan eserin LXIX. kitabı Hadrianus dönemini konu almaktadır. Cassius Dio, burada Hadrianus’la ilgili bilgi verirken Hadrianoutherai’a değinmiştir.

“πολλὰ καὶ ὑπερήφανα αὐτῇ δούς, ὅμως οὐκ εἶδε. περὶ μέντοι τὰς θήρας ἐσπουδακέναι λέγεται• καὶ γὰρ καὶ τὴν κλεῖν ἐν ταύταις κατ’ἐάξει καὶ τὸ σκέλος μικροῦ ἐπηρώθη, καὶ πόλιν ἐν τῇ Μυσίᾳ οἰκίσας Ἀδριανοῦ θήρας αὐτὴν ὠνόμασεν· οὐ μέντοι τι παρὰ τοῦτ’ ἄπρα- κτον τῶν τῇ ἀρχῇ προσηκόντων κατέλιπε. τῆς δὲ περὶ τὰς θήρας σπουδῆς αὐτοῦ καὶ ὁ Βορυσθένης ὁ ἵππος, ὃ μάλιστα θηρῶν ἡρέσκετο, σημειὸν ἐστίν• ἀποθανόντι γὰρ αὐτῷ καὶ τάφον κατεσκεύασε” (Cassius Dio, Romaika, LXIX, 10-2)¹¹⁸.

“Onun (Hadrianus)¹¹⁹ avcılığa meraklı olduğu söylenir. Gerçekten o bir av kovalamacısında köprücük kemiğini kırdı ve neredeyse ayağını kaybediyordu. Bu esnada Mysia’da yeni bir kent kurdu ve kente Hadrianoutherai adını verdi. Bu arada o, bu boş zaman uğraşları için yönetim görevlerini ihmal etmiyordu. Onun av ihtirasını, av sırasında bindiği atı Borysthenes belgeliyor; çünkü hayvan öldüğünde ona bir mezar yaptırdı; üzerine bir stel diktirdi ve bir yazıtla görevini yerine getirdi” (Cassius Dio, Romaika, LXIX, 10-2).

Yukarıdaki satırlardan anlaşıldığı gibi Cassius Dio’nun verdiği bilgiler, imparatorun ava merakı üzerine yoğunlaşmaktadır. Hadrianus’un çok sevdiği köpeği ve av sırasında severek kullandığı atı Borysthenes; öldükleri yerde gömülmüş, üstelik

¹¹⁷ Tanınmış bir keşiş ve hatip olan Ioannis Ksiphilinos, Cassius Dio’nun özetini VII. Michael Ducas’ın (1071-1078) isteği üzerine hazırlamaya başlamış, ancak tamamlayamamıştır.

¹¹⁸ Eski Yunanca metin The Loeb Classical Library serisinde yayımlanan çeviriden alınmıştır: Cassius Dio, Dio's Roman History, VIII, Çev. Earnest Cary, London, William Heinemann, 1925.

¹¹⁹ Parantez içinde verilen bölüm, metnin bütünlüğünü sağlamak için eklenmiştir.

imparator tarafından hayvanların meziyetlerini anlatan mezar taşları yaptırılarak, anılarına saygı gösterilmiştir (Oppen, 2009: 171; Historia Augusta, De Vita Hadriani, XX, 12-13)¹²⁰. Cassius Dio burada Borysthenes için dikilen mezar stelinin (CIL XII, 1122) haber vermektedir.

Verilen bilgiler, Hadrianoutherai açısından ise hem kentin kurucusunu vurgulaması hem de av sırasında kurulmuş olduğunu aktarması açısından önemlidir. Zira bu bilgiler diğer kaynaklar tarafından da desteklenmektedir.

Metinden imparatorun av merakının yaralanmasına neden olduğu da anlaşılır. Ancak söz konusu kazanın Hadrianoutherai’da gerçekleştirdiği av sırasında mı yoksa başka bir yerde mi olduğu konusu açık değildir. Historia Augusta’nın (De Vita Hadriani, XX, 13) Hadrianoutherai’daki avın başarılı geçtiğini bildirmesi nedeniyle kazanın başka bir av sırasında gerçekleşme olasılığı daha fazladır¹²¹.

Sonuç olarak Hadrianus dönemini konu alan LXIX. kitabın özet halinde günümüze ulaşması, bizi hem Hadrianus’un bölgedeki avı hem de Hadrianoutherai kenti konusunda muhtemel daha ayrıntılı bilgilerden mahrum bırakmıştır.

IV. B.1.c. Historia Augusta

Kentin kurucusuna vurgu yapan ikinci kaynağımız Historia Augusta’dır. Eserin orijinal adı günümüze ulaşmadığı için İsveçli bilim adamı Isaac Casaubon’un 17. yüzyıldaki (1603) adlandırmasından bu yana “*Histroia Augusta*”, yani “*İmparatorlar Tarihi*” olarak anılmaktadır (Johne, 1998: 637). Yazarı için ise önceleri altı farklı kişi (*Scriptores Historiae Augustae*)¹²² önerilmiş olmakla günümüzde H. Dessau’n de

¹²⁰ Başarılı bir av için cesaret ve tecrübe yanında av araçları da önemli bir paya sahiptir. Antikçağ’da av silahlarının (ok, mızrak) günümüzdeki kadar etkin olmaması, av hayvanına mümkün olduğunca yaklaşılmasını gerektirdiğinden at önemli bir av aracı haline gelmiştir. Köpek ise yabani hayvanların yerinin tespitini, istenilen yöne doğru sevkini ve cesaretlerinin kırılmasını sağlamaktadır.

¹²¹ *Historia Augusta*’da da Hadrianus’un avlanırken, birinde boynunu diğerinde ise kaburga kemiklerini kırdığı bildirilmektedir (Historia Augusta, De Vita Hadriani, XXVI). Bu kazaların neredeki av sırasında yaşandığı ise yine açık değildir. Bu konuda ayrıca bkz. Bulle, 1919: 147.

¹²² Aelius Spartianus, Iulius Capitolinus, Vulcacius Gallicanus, Aelius Lampridius, Trebellius Pollio ve Flavius Vopiscus.

etkisiyle (İplikçioğlu, 1997: 419) bütün biyografilerin tek bir yazara ait olduğu fikri ağırlık kazanmış durumdadır.

Büyük olasılıkla, 4. yüzyılda¹²³ kaleme alınmış olan eser, Hadrianus'tan (117-138) Carinus'a (285) kadarki Roma imparatorlarının ve imparatorlukta hak iddia eden kişilerin hayatlarını anlatan 30 biyografiden oluşmaktadır. Ancak 244-253 yıllarına ait olan biyografiler eksiktir (Johne, 1998: 637). Günümüze ulaşan kısmı Hadrianus ile başlamakla birlikte, giriş kısmının eksik olması nedeniyle hangi imparatorla başladığı da belirsizdir.

Genel olarak biyografiler; önemsiz ayrıntılar üzerinde durduğu, kurgu içerdiği, eleştiriden yoksun olduğu ve kaynak olarak kullandığı belgelerin tahrif edilmiş olması gibi sebeplerle güvenilir bulunmamaktadır. Buna rağmen, 2. ve 3. yüzyıla ilişkin kaynaklarımızın kıt olması nedeniyle verdiği bilgiler değerlidir. Üstelik Hadrianus ve Septimius Severus biyografileri diğerlerinden daha güvenilir bulunmaktadır (İplikçioğlu, 1997: 420).

Eser, Hadrianus'un biyografisini en ayrıntılı inceleyen antik kaynaktır. Bu nedenle konumuz açısından önemlidir. İmparatorun Küçük Asya'daki icraatları bu önemi daha da arttırmaktadır¹²⁴. Yalnız Casius Dio gibi Historia Augusta'nın yazarı da Hadrianoutherai'a sadece Hadrianus'un av merakı bağlamında değinmiştir.

“Equos et sic amavit ut iis sepulchra constitueret. Oppidum Hadrianotheras(ai) in quodam loco, quod illic et feliciter esset venatus et ursam occidisset aliquando, constituit” (Historia Augusta, De Vita Hadriani, XX, 12-13)¹²⁵.

¹²³ Yazım tarihi, imparatorlara yapılan hitap şekillerinden belirlenmeye çalışılmaktadır. Yaşam öykülerinden bazıları Diocletianus'a, bazıları ise Constantinus Magnus'a ithaf edildiği için eserin 4. yüzyılın başlarında ya da sonlarında yazıldığı düşünülmektedir (Howatson, 2013: 402). Ayrıca bkz. John, 1998: 637, 638.

¹²⁴ Bu önemden olsa gerek, Historia Augusta'nın şimdiye kadar dilimize çevrilen tek biyografisi Hadrianus bölümüdür. Ancak çeviride Hadrianoutherai'ın konumu için, yanlış bir biçimde *“bu kent Bithynia bölgesindedir”* dipnotu düşülmüştür. Bkz. Historia Augusta, Hadrianus, De Vita Hadriani, çev. Recai Tekoğlu, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2011, dp.60.

¹²⁵ Metnin, Hadrianus'un avcılığı ve avın gerçekleştiği yer üzerine yoğunlaşan açıklamaları için bkz. Fündling, 2006 a: 270-271; Fündling, 2006 b: 935; Kaibel, 1878: 330; Weber, 1907: 131, dp. 465.

“O çok sevdiği köpekleri ve atları için defin yerleri tedarik ederdi. Bir keresinde başarılı bir şekilde avlandığı ve bir ayı öldürdüğü yerde *Hadrianutherae* adı verilen bir kent kurdu” (Historia Augusta, De Vita Hadriani, XX, 12-13).

Historia Augusta’nın verdiği bu bilgiler, genel olarak Cassius Dio ile uyuşur. Her iki kaynak da kentin avın anısına kurulduğuna, imparatorun av sevgisine, bu sevgi nedeniyle atlara ve köpeklerle karşı düşkünlüğüne vurgu yapmıştır.

Ancak Historia Augusta, Cassius Dio’dan farklı olarak avın başarılı geçtiğini bildirmektedir. Ayrıca imparatorun öldürdüğü hayvanın cinsi konusunda sikkeler dışındaki tek yazılı kaynağımız *Historia Augusta*’dır. Fakat bu konuda, Hadrianoutherai sikke tiplerinden bazıları (SNG France 5, 1088; SNG Cop. 19, 176) üzerindeki ayı başı, Historia Augusta’yı doğrularken bir diğer tip (SNG Nachträge II, 7245) imparatorun öldürdüğü hayvanı ayı değil, domuz olarak göstermektedir.

IV. B.2. Bizans Kaynakları

Devam eden tarihsel süreç ve gelenekler nedeniyle geç Roma ile Bizans, 4., 5. ve 6. yüzyıllarda çakışmaktadır. Dönemin başlarında antik tarih yazım geleneğini devam ettiren bazı isimler (Zosimos, Prokopius vb.) olsa da Geç Antikçağ tarih yazıcılığı Eusebius, Lactantius ve Augustinus örneklerinde olduğu gibi genelde Hristiyanlıkla ilgili meselelere yoğunlaşmıştır.

Bizans dönemin en karakteristik yazım alanı ise kroniklerdir. Ioannes Malalas’ın *Chronographia*, Ioannes Zonaras’ın *Epitome Historiarum* (Tarihlerin Özeti), Cedrenus’un *Compendium Historiarum* adlı eserleri ile *Chronikon Pascale* bu türün önemli temsilcileridir. Kendi dönemlerinden önceki olaylar hakkında kaynaklara başvurmak zorunda olan bu yazarlar, günümüzdekinden daha fazla antik kaynağı görme imkânına sahiptir. Kendi zamanları konusunda da bizzat olayların tanığı

olduklarından birinci elden kaynak durumundadırlar. Yalnız, olayları tarihsel sıra içinde, fakat özet olarak aktardıkları için eserlerinde ayrıntı yoktur.

Bizans kaynakları içindeki bir başka grup da dönemin siyasi, idari, iktisadi ve hukuki durumu hakkında önemli bilgiler edinmemizi sağlayan *Codex Theodosianus*, *Codex Iulianus* ve *Notitia Dignitatum* gibi derlemelerdir. Bizans'ın idari bölümlerini konu alan Hierokles'in Synekdemosis adlı eseri ile Piskoposluk listelerini içeren *Notitiae Episcopatum*'u da bu grup içinde değerlendirmek mümkündür.

Ayrıca burada değindiğimiz sınıflandırmanın dışında bazı tekil örnekler de vardır. Bunlardan *Tabula Peutingeriana*, geç Roma dönemine ait bir yol haritasının Ortaçağ'da yapılmış kopyası olmakla birlikte, kopyalandığı dönemde yapılan eklemeler nedeniyle Bizans kaynakları arasında değerlendirilmektedir. Diğer iki kaynak ise Suidas ve Stephenos Byzantinos'un sözlükleridir.

Hadrianoutherai'nin adı yukarıda değinilen kaynaklardan *Tabula Peutingeriana*, Hierokles listesi, *Notitia Episcopatum*, Ioannes Malalas, Georgius Cedrenus ve Ioannes Zonaras' da yer almıştır. Kentin adının geçtiği Bizans kaynaklarına toplu olarak bakıldığında; Roma dönemini özetleyen kronikler veya idari ve dini yapılanmaya dair hazırlanmış kökeni Roma İmparatorluk Dönemi'ne kadar giden kaynaklar olduğu göze çarpmaktadır. Adının Hierokles listesi ve *Notitia Episcopatum*'da geçmesi, Hadrianoutherai'nin erken Bizans döneminde önemini koruduğunu göstermektedir. 9. yüzyıldan itibaren ise tarihsel kayıtlarda bölgedeki bir diğer yerleşim olan Akhyraous'un adı yer almaya başlamıştır.

IV. B.2.a.Tabula Peutingeriana

Peutinger Levhası olarak da bilinen *Tabula Peutingeriana*¹²⁶, geç Roma dönemine ait bir yol haritasının 12. yüzyılda veya 13. yüzyılın başında yapılmış bir kopyasıdır

¹²⁶ Haritayı 1494 yılında keşfeden Conrad Celtis, 1507 yılında Augsburg rahibi Konrad Peutinger'e miras olarak bırakmıştır. Bu nedenle harita, onu bilim dünyasına tanıtan Konrad Peutinger'in adıyla anılmaktadır.

(Miller, 1962: 1 vd.; Kazhdan, 1991 c: 2004)¹²⁷. Bu ilk kopya, bugün Viyana'daki Österreichische Nationalbibliothek'de korunmaktadır. Sonradan kesilerek 12 parçaya ayrılmış olduğu anlaşılan haritanın 16. yüzyılda modern kopyaları yapılmış, kayıp olan 12. parçada¹²⁸ 1911 yılında tamamlanmıştır.

Aslında Tabula Peutingeriana, bilimsel açıdan haritadan çok kroki niteliği taşımaktadır. Çünkü 34 cm. x 6,82 m. boyutlarındaki parşömen rulo üzerine kopyalanmış olan harita, her hangi bir ölçeğe sahip değildir. Ayrıca Roma İmparatorluğu toprakları orantısızdır. Parşömene sığması için kuzey-güney yönde kısaltılmış, doğu-batı yönde ise uzatılmıştır.

İçeriğine biraz daha ayrıntılı bakacak olursak, haritada Britanya'dan Hindistan'a kadar Roma İmparatorluğu topraklarındaki yol ağları çizilerek, bu alandaki 555 kent işaretlenmiş, kentler arasındaki mesafeler de Roma mili (1000 ayak= ca. 1480 m.) cinsinden belirtilmiştir. Ayrıca Roma, Constantinopolis ve Antiokheia önemli merkezler olarak öne çıkarılmıştır.

Hadrianoutherai'nın adı ise haritanın Asia ve Mısır topraklarındaki yerleşimleri içeren IX. parçasında¹²⁹ geçmiştir (bkz. resim 16. 1, 2).

¹²⁷ Günümüze ulaşmamış olan orijinalinin dayandığı kaynaklar konusunda çeşitli tartışmalar vardır. 79 yılında Vezüv Yanardağı'nın patlaması sonucu yok olan Pompeii kentinin haritada yer alması, 330'lardan sonra önem kazanan Constantinopolis'in önemli kentler arasında gösterilmesi ve Kudüs'ten 132 yılında aldığı "Aelia Capitolina" adıyla söz edilmesi; haritanın bir orijinale çeşitli zamanlarda eklemeler yapılarak oluşturulduğunu ya da birden çok orijinale dayandığını düşündürmektedir (Nussli, 2007). Şurada: <http://www.euratlas.net/cartogra/peutinger/>.

¹²⁸ İngiltere, Galler ve İspanya'yı içeren kısım.

¹²⁹ Haritanın sonradan tamamlanan bölümü, "1. Harita" olarak kabul edilmektedir. Bu parça sayılmazsa Hadrianoutherai'ı içeren kısım VIII. Harita'dır.



Resim 16. 1: Tabula Peutingeriana IX'dan Ayrıntı

Haritada kentin adı Hadrianuteba şeklinde verilmiş ve kent Miletopolis ve Pergamon arasında gösterilmiştir. Mesafe olarak ise Miletopolis- Hadrianoutherai arası XXXIII, Hadrianoutherai-Pergamon arası VIII Roma mili olarak kaydedilmiştir. Bu durumda Miletopolis-Pergamon arası mesafe için XLI mil (ca. 61 km.) rakamı ortaya çıkmaktadır. Ancak rakam, günümüz yol ağları üzerinden ölçülen Mustafakemalpaşa –Bergama arasındaki yaklaşık 190 km. lik mesafe ile çelişkilidir. Bu çelişki, Tabula Peutingeriana'da özellikle Hadrianoutherai-Pergamon arasındaki mesafenin yanlış verilmiş olmasına dayandırılmaktadır (Ramsay, 1960: 181)¹³⁰.

Dikkat çeken bir başka husus ise Miletopolis ve Pergamon kentlerini belirtmek için aynı tasvir kullanılırken, Hadrianoutherai için her hangi bir tasvirin yapılmamış olmasıdır. Bu durum, Hadrianoutherai'nin kent olmayıp, her iki yerleşim arasındaki bir bölgeye işaret edebileceği düşüncesine neden olsa da; aynı durumda başka örneklerin varlığı, bunun Hadrianoutherai'nin statüsünden kaynaklanmadığını göstermektedir.

¹³⁰ Hadrianoutherai için verilen mesafeler lokalizasyon bölümünde değerlendirilmiştir.

Sonuç olarak her ne kadar güvenilirliği tartışılsa da Tabula Peutingeriana, kentin konumunu Miletopolis ve Pergamon arasında gösteren ve adını Hadrianuteba şeklinde veren tek kaynağımız olması nedeniyle önemlidir. Harita ayrıca Kuzeybatı Anadolu'daki yol ağları konusunda genel bir bilgi vermektedir ki (Miller, 1962: 12), bu bilgi topografik özellikler yanında epigrafik belgelerce de doğrulanmıştır. Yalnız haritadan yolların geçtiği noktaları kesin olarak saptamak mümkün değildir.

IV. B.2.b. Ioannes Malalas

Ortaçağ tarih yazımına geçişi temsil eden Malalas, Antioheia'lıdır. Bu kentte bir süre görev yapmış, 526 yılında meydana gelen depremten sonra ise Constantinopolis'e yerleşmiştir. Bizans dönemi için karakteristik olan kronik tarzında kaleme aldığı 18 kitaplık *Chronographia* adlı eseri, yaratılıştan Iustinianus (527-565) döneminin sonuna kadarki olayları anlatmaktadır.

11. yüzyıla ait bir el yazması sayesinde günümüze ulaşan (Schenk&Stauffenberg, 1931: IX) eser; araştırmacılar tarafından içeriğinin düzensizliği, tarihsel ve mitolojik olayların kritikten yoksun bir şekilde iç içe olması, önemli-önemsiz olay ayrımlarının iyi yapılmamış olması, dilinin kabalığı ve kaynakların açıkça belirtilmemiş olması gibi gerekçelerle eleştirilmektedir. Buna karşın sıradan insanların anlayabileceği seviyede olması ve ilgi çekici içeriği, hem uzun yıllar rağbet görmesine hem de kendinden sonra bu tarz eserlerin kaleme alınmasına neden olmuştur¹³¹. Ayrıca kaydettiği pek çok olayın günümüze ulaşmasını sağladığından, Antikçağ ve Bizans araştırmaları için önemli kaynaklardan biridir.

Eserde Hadrianoutherai'nın adı da XI. kitapta Hadrianus'un hayatına dair verilen özetin içinde geçmiştir.

¹³¹ Malalas'tan etkilenen yazarların başında, Ioannes Antiochenus gelmektedir. Yazar 610 yılına kadarki olayları anlatan bir kronik kaleme almış, fakat eserin tamamı günümüze ulaşmamıştır (Ostrogorsky, 2011: 24).

“Ο δὲ αὐτὸς Ἀδριανὸς ἔκτισεν πόλιν ἐν τῇ Θράκῃ, ἣν ἐκάλεσεν Ἀδριανούπολιν· καὶ ἄλλην δὲ ἔκτισεν πόλιν, ἣν ἐκάλεσεν Ἀδριανοῦ Θήρας. ἔκτισεν δὲ πόλιν ἐν τῇ Αἰγύπτῳ, ἣν ἐκάλεσεν Ἀντίνω. ὑδρωπιάσας δὲ ὁ αὐτὸς Ἀδριανὸς τελευτᾷ ἐν Βαῖαις, ὧν ἐνιαυτῶν ζε” (Chronographia, XI, XX).

“Hadrianus bizzat kendisi Thrakia’da Hadrianoupolis olarak adlandırılan bir kent kurdu. Bundan başka o Hadrianou Theras olarak adlandırılan başka bir kent daha kurdu. Devamında o Mısırdaki Antino¹³² adında bir kent daha kurdu. Fakat Hadrianus hastalandı ve Baiae de 65 yaşında öldü” (Chronographia, XI. XX).

Yukarıdaki satırlardan da anlaşıldığı gibi Malalas, Cassius Dio ve Historia Augusta’dan farklı olarak kentin kuruluş öyküsüne değinmemekle birlikte kentin kurucusunun Hadrianus olduğunu belirtmiştir.

Verdiği bilgiler, yazarın Hadrianus’un kurduğu kentleri özetleme amacını taşıdığını göstermektedir. Fakat kentlerin kesin kuruluş tarihleri ve yerleri konusunda metinden ayrıntılı bilgi çıkarmak mümkün değildir. Buna karşın her üç kentin kuruluş sırasına göre verilmiş olduğu söylenebilir¹³³.

IV. B.2.c. Hierokles

Hierokles hakkında; Synekdemosis adlı eseri dışında pek fazla bilgimiz yoktur. Literatürde eserinin içeriğine bakılarak 6. yy. da yaşamış Bizanslı bir coğrafyacı olarak tanımlanmaktadır. Synekdemosis her ne kadar görünüş olarak piskoposluk listelerine (Notitia Episcopatum) benzer olsa da içeriği dinsel değil, idari sistemle ilgilidir. Doğu Roma İmparatorluğu’nun 535 yılından önceki idari bölümlerini ve bu bölümlerdeki kentlerin listesini içeren (Gregory, 1991: 930) eserde imparatorluk toprakları 64 Eparkhia’ya (eyalet) ayrılmış ve Eparkhia’lara ait kentlerin adları

¹³² Antinopolis. Kent, Hadrianus tarafından 130 Yılında Nil nehrinde boğulan gözdesi Antinoos anısına kurulmuştur.

¹³³ Verilen bilgilerin değerlendirilmesi için ayrıca bkz. Schenk&Stauffenberg, 1931: 305, 306.

sıralanmıştır. Eparkhiaların başkentleri (μητρόπολις) belirtildiği gibi kentler de coğrafi yakınlık durumuna göre sınıflandırılmıştır.

Hierokles'in bu sınıflandırmasında Hadrianoutherai, başkenti Kyzikos olan Hellespontus Eyaleti içinde yer almaktadır. XXI. Eparkhia olan Hellespontus eyaletine bağlı üç gruba ayrılmış 33 kent adı verilmiştir (Synekdemosis 662, 663, 664)¹³⁴. İlk grupta; Propontis kıyıları ve Troas'daki kentler, ikinci grupta aralarında Hadrianoutherai'nin de yer aldığı iç kısımlardaki kentler sıralanmaktadır. Az sayıda kentten oluşan üçüncü grubun ise Skepsis (Kurşunlu Tepe) dışında hiç birinin lokalizasyonları bilinmemektedir.

Hadrianoutherai'nin bulunduğu ikinci grupta 13 kent adı vardır (bkz. tablo 1). Fakat yedinci sıradaki Ἡρώα adlı kentin, Hadrianoutherai'nin sonundaki ekin yanlışlıkla tekrarlanmasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Gruptaki Miletopolis ve Argiza dışındaki kentlerin konumları tartışmalıdır. Kerge, Zagara, Konision, Ksios Trados¹³⁵ ve Mandakanda¹³⁶ kentleri konusunda ise neredeyse hiç bilginimiz yoktur.

Bütün bunlara rağmen bölgedeki geç Roma kentlerini bir arada veren liste, 6. yüzyılda Hadrianoutherai'nin kent olarak varlığını sürdürdüğünü kanıtlamasının yanında, bölgedeki antik adı bilinmeyen kalıntılar için de eşleştirme olanağı sunmaktadır. Diğer yandan Synekdemosis, Stephenos Byzantinos'un sözlüğünün (Ethnica) ana kaynağını oluşturmasına rağmen, Ethnica'da Hadrianoutherai'nin yer almaması ise ilginçtir.

¹³⁴ Listeler için bkz. Hierokles, Synekdemosis, Ed. Augustus Burckhardt, Lipsiae, in Aedibus B.G. Teubneri, 1893; E. Honigmann, Le synekdemosis d'Hiérókles et l'opuscule géographique de Georges de Chypre : texte, introd., comm. et cartes, Bruxelles: Éd. de l'Institut de philologie et d'histoire orientales et slaves, 1939; G. Parthey, Hieroclis Synekdemosis et Notitiae Graecae episcopatum: Accedunt Nili Doxapatris Notitia patriarchatum et locorum nomina immutata, Ed. Theodoro Mommsen, Amsterdam, Adolf M. Hakkert, 1967.

¹³⁵ Ramsay, Ξίος Τράδος'un Stratonikeia kentinin adının değiştirilmiş biçimi (εἰς Τράδον ἵκεαν) olduğunu ileri sürmektedir (Ramsay, 1960: 100).

¹³⁶ Plinius'ta Mandacandeni olarak geçmektedir (Plinius, V. XXXIII, 123). Ramsay, Aisepos ya da Tarsios Nehri vadisinde aranması gerektiğini önermiştir (Ramsay, 1960: 168). Calder ve Bean'ın haritasında ise Lentiana ile birlikte Manyas Gölü'nün (Aphnitis) güneyinde gösterilmektedir (Calder&Bean, 1958, 28/29-39/40).

IV. B.2.d. Notitia Episcopatum

Synekdemos ile benzer bir başka Bizans kaynağımız *Notitia Episcopatum*'dur (bkz. tablo 2). Her iki kaynak da, Bizans kentlerine dair listeleri içermektedir. Hatta benzerlikleri nedeniyle Parthey tarafından birlikte yayınlanmıştır (Parthey, 1967). Fakat Synekdemosis idari sistemle ilgilidir. *Notitia Episcopatum* ise kiliselerin ve piskoposların hiyerarşik sırasını konu almaktadır.

Bugün elimizde Constantinopolis Kilisesi'ne bağlı Metropolitlik ve Piskoposluk merkezlerinin (Piskoposların) dini hiyerarşideki konumlarının belirtilmesi için hazırlanmış 13 liste vardır. Bu listelerde Hadrianoutherai'nin adı da geçmektedir (Not. Episc., I. 153, III. 86, VII. 139, VIII. 164, IX. 71, X. 212, XIII. 72).

Listeler¹³⁷ incelendiğinde, Hierokles listesi gibi, *Notitia Episcopatum*'da da bölgenin Metropolisi'nin Kyzikos olduğu görülmektedir. Kent, Constantinopolis Kilisesine bağlı metropolitlikler arasında Caisareia, Ephesos, Herakleia ve Ankyra'nın ardından beşinci sıradadır (Gerland, 1931: 8; Gelzer, 1901: 534). Kyzikos'a bağlı piskoposluk merkezlerinin sayısı ise 10-13 arasında değişmektedir. Hierokles'in listesinde Hellespontus Eyaleti'ne bağlı 30 un üzerinde kent adı sayıldığı düşünüldüğünde, sayının oldukça düşmüş olduğu açıktır¹³⁸.

Her iki liste arasında dikkat çeken bir başka fark ise Hierokles'in listesinde iç kesimlerdeki kentlerin ilk sırasında yer alan Miletopolis'in adının *Notitia Episcopatum*'da son sıralara gerilemiş olmasıdır. Bu durum, kentin dinsel anlamda öneminin az olduğu sonucunu doğurmaktadır. Hadrianoutherai'nin adı ise genelde beşinci ya da altıncı sırada yer almıştır.

Kaynağın bir başka önemi, VIII. ve IX. listede Hadrianoutherai ve Hadrianeia kentlerinin aynı liste içinde bulunmasıdır (Not. Episc., VIII, 164, 172; IX, 71, 79). Bu listelerde Hadrianoi da (Αδριανών) Bithynia Prima kentleri arasında

¹³⁷ Ayrıca bkz. Not. Episc. III, 79-93; VII, 134-146; VIII, 158-172; IX, 65-79; X, 208-219; XIII, 68-80.

¹³⁸ Sayının düşmesi Ramsay tarafından; Hellespontus Eyaleti'ni iyi tanıyan Hierokles'in, listesine resmi kayıtlarda olmayan kasabaları da eklemiş olmasıyla açıklanmaktadır (Ramsay, 1960: 165, 166).

gösterilmektedir (Not. Episc., VIII, 208; IX, 117)¹³⁹. Bu durumda Kuzeybatı Anadolu’da Hadrianus’un adını taşıyan her üç kent te aynı kaynakta yer almış olmaktadır.

Ayrıca X., XI. ve XIII. listelerde Akhyraous’un adı vardır. X. ve XIII. listede Hadrianoutherai ve Akhyraous’un adları birlikte verilmiştir. Bu durum, Akhyraous’un ya Hadrianoutherai’in yeni adı ya da ona yakın ve bu kentin yerini almış olan bir Ortaçağ kalesi olduğu yönündeki önerinin dayanaklarından biridir.

IV. B.2.e. Georgios Cyprios

Notitia Episcopatum ile benzer Hadrianoutherai’in adını içeren iki Bizans kaynağımız daha vardır. Bunlardan ilki, 7. yüzyılda yaşamış Lapithos (Lapta) kökenli coğrafyacı Georgios Cyprios’un “*Descriptio Orbis Romani*” adlı eseridir¹⁴⁰. Hem Notitia Episcopatum gibi dini hem de Synekdemosis gibi dünyevi örgütlenmeye dair listeleri içeren eser, 9. yüzyıla ait bir derleme sayesinde günümüze ulaşmıştır.

Her iki kaynakta olduğu gibi Georgios Cyprios’un verdiği listelerde de Hadrianoutherai’in adı Hellespontus eyaleti içinde yer almaktadır (Georgios Cyprios, 153, 1291; bkz. Tablo 3). Listelerden ilkinin (Georgios Cyprios, 148-160) sırası Notitia Episcopatum’da verilen X. liste; ikincisinin (Georgios Cyprios, 1287-1299) sırası ise XIII. liste ile aynıdır.

IV. B.2.f. Ravennatis Anonymi

İkinci kaynağımız ise, muhtemelen bir keşiş tarafından yazılan ve yer adlarının listesini de içeren bir coğrafya eseridir. 7., 8. yüzyıllara tarihlenen eserin yazarı, bulunduğu Ravenna’dan dolayı “*Ravennatis Anonymi*” olarak tanımlanmıştır.

¹³⁹ Ayrıca bkz. Not. Episc., I, 197; III, 131; X, 256; XIII, 115.

¹⁴⁰ Eser hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. Kazhdan, 1991 d: 837, 838.

Hadrianoutherai söz konusu eserde (Ravennatis Anonymi, Cosmographia, II. 18, 10); Kios, Poimanenon, Miletopolis, Apameia, Prusa vb. kentlerle birlikte verilmektedir (bkz. tablo 4). Dolayısıyla oluşturulan listenin Notitia Episcopatum ve Hierokles listesine göre daha geniş bir alanı kapsadığı söylenebilir.

IV. B.2.g. Konsil Listeleri

Hadrianoutherai ile ilgili kaynaklarımızdan bir başkası yine kilise örgütlenmesiyle bağlantılı olan ve Hristiyanlık tarihinde inanç veya ibadetle ilgili ortaya çıkan problemleri çözmek amacıyla toplanan konsillerin katılımcı listeleridir.

Sekiz ekümenik konsilden¹⁴¹ I. Nikaia ve I. Constantinopolis konsillerinin kayıtları günümüze ulaşmamıştır (Kaçar, 2009: 16). Buna karşın Khalkedon (451), II. Constantinopolis (553), II. Nikaia (787) ve Doğu Ortadoksları tarafından yapılan IV. Constantinopolis (879, 880) konsillerine Hadrianoutherai'dan temsilci katıldığı bilinmektedir (bkz. tablo 5).

Khalkedon	II. Constantinopolis	II. Nikaia	IV. Constantinopolis
Konsili (451)	Konsili (553)	Konsili (787)	Konsili (879)
Patrikios ¹⁴²	Kyprianos ¹⁴³	Basileios ¹⁴⁴	Gregorios ¹⁴⁵

¹⁴¹ Ekümenik konsiller, aynı zamanda Antikite konsilleri olarak da tanımlanan; I. Nikaia (325), I. Constantinopolis (381), I. Ephesos (431), Khalkedon (451), II. Constantinopolis (553), III. Constantinopolis (680-681), II. Nikaia (787) ve IV. Constantinopolis (869-870 ve 879-880) konsilleridir. IV. Constantinopolis konsili Katolik ve Ortadokslarca ayrı ayrı yapılmıştır. 869-870 yıllarında gerçekleştirilen ve Katoliklerin “Sekizinci Ekümenik Konsil” olarak kabul ettiği toplantıda Constantinopolis Patriği Photios aforoz edilmiştir. Doğu Ortadokslarının kabul ettiği sekizinci ekümenik konsil ise on yıl sonra (879-880) gerçekleştirilen ve Katoliklerin aldığı kararı reddeden konsildir.

¹⁴² “Πατρικίος ἐπίσκοπος Ἀδριανῶ θηρῶν, ὁρίσας ἐπέγραψα” (Mansi, 1792: 152, 438). İmparator I. Leo'ya (457-474) yazılan 458 tarihli mektupta da Patrikios'un imzası vardır (Ramsay, 1960: 165; 174, dp. 3).

¹⁴³ Bkz. Lequien, 1740: 771-772.

Tablo 5: Hadrianoutherai’lı Piskoposlar

Yukarıdaki tablodan anlaşıldığı gibi kentin adı, sekiz ekümenik konsilden dördüne ait kayıtlarda geçmiştir. Diğer dördünde yer almaması ise kayıtların eksikliğine ya da kayıtları tutan veya günümüze aktaran yazarların Hadrianus’un adını taşıyan kentleri karıştırmış olması ihtimaline dayandırılabilir. Nitekim Mansi’nin Khalkedon konsili listesinde, Hadrianoutherai’nın adı Eski Yunanca doğru verilmiş olmasına karşılık Latince biçimi Adramytteion kentini andırmaktadır (Mansi, 1792: 152, 438).

Elimizde her hangi bir kanıt olmamakla birlikte üçüncü yüzyıl krizi sonrası kentin bir süre önemsiz bir yerleşim olarak kalmış olduğu da düşünülebilir. Sorun, bölgedeki diğer kentler için de benzerdir. Bu nedenle soru işaretlerinin giderilmesi, Hellespontus Eyaleti kilise örgütlenmesi üzerine yapılacak ayrıntılı bir çalışmaya bağlıdır.

Diğer yandan eksikliğe rağmen konsil kayıtlarından elde edilen kısıtlı bilgiler, Hadrianoutherai’nın Kilise örgütlenmesi içindeki yerine dair verdiği bilgi yanında, kent konusundaki şüpheleri gideren önemli kaynaklarımızdan biridir.

Zira Konsil listelerinde; Khalkedon Konsili’nde¹⁴⁶ Hadraianoutherai ve Hadrianeia¹⁴⁷, II. Nikaia Konsilinde ise Hadrianoutherai¹⁴⁸, Hadrianeia¹⁴⁹ ve Hadrianoi¹⁵⁰ kentlerini temsil eden birer piskopos adı geçmiştir. Bu durum, her üç kentin bir birinden ayrı olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır.

¹⁴⁴ “Βασιλείος ἀνάξιος ἐπίσκοπος Ἀδριανουθήρων ὁμοίως” (Mansi, 1767: 389). Ayrıca bkz. Mansi, 1766: 995, 1102; Mansi, 1767: 144, 368. Piskopos, Basileios XVII olarak tanımlanmaktadır (PBE, Hadrianoutherai). 11. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen bir mühür üzerinde de “Hadrianoutherai’nın piskoposu Basileios” yazısı vardır (Zacos, 1985, 955). Tarihleme doğru ise mühür, bize kentin bir başka piskoposunun daha adını vermektedir. Bkz. Epigrafik Kaynaklar.

¹⁴⁵ Γρηγορείον Ἀδριανουθηρᾶν, Γρηγόρειος Ἀδριανουθηρῶν (Lequien, 1740: 771-772).

¹⁴⁶ Khalkedon Konsili’nde Bithynia kentlerinden Nikomedia, Nikaia, Kios, Apameia ve Khalkedon’dan başka hiçbir kent temsil edilmemiştir (Ramsay, 1960: 174, dp. 3).

¹⁴⁷ Khalkedon Konsili’ne Hadrianeia’dan, adı erken Hristiyanlık döneminde Yahudi inancı ile Hristiyanlık arasındaki ilişkiye kanıt olarak da sunulabilecek olan David katılmıştır (Mansi, 1792: 152).

¹⁴⁸ Basileios (Mansi, 1766: 995, 1102; Mansi, 1767: 144, 368, 389).

¹⁴⁹ Sisinnios (Mansi, 1766: 1099, 1100; Mansi, 1767: 144, 368, 389, 486).

¹⁵⁰ Nikephoros (Mansi, 1766: 995, 1103; Mansi, 1767: 145, 369, 389, 390, 486).

IV. B.2.ğ. Georgius Cedrenus

Yukarıda değinilen Hierokles gibi Cedrenus'un yaşamı hakkında da, fazla bilginiz yoktur. Yayınlarda, 11. veya 12. yüzyılda yaşamış bir keşif olduğuna dair görüşler yer almaktadır. Günümüze ulaşan *Compendium Historiarum* (Yun. Synopsis Historion=Kısa Dünya Tarihi) adlı eseri, kutsal kitapta geçen yaratılıştan kendi zamanına kadarki (1057)¹⁵¹ olayları özet olarak anlatmaktadır. Eser, pek çok Bizans kaynağı gibi *Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae* (CSHB) ve *Patrologiae Cursus Completus* dizileri içinde Ioannes Skylitzes'in kroniğı ile birlikte yayınlanmıştır.

Yapılan içerik incelemesinden yazarın, genellikle kaynaklarını belirttiğı görülür. 811 yılına kadarki olaylar için ana kaynağı, *Pseude-Symeon* olarak adlandırılan Anonym bir derlemedir. 811-1057 yılları arasını kapsayan anlatımı ise Iohannes Skylithzes'e¹⁵² dayanır (Ostrogorsky, 2011: 198). Ayrıca Theophanes¹⁵³, Georgios Hamartolos vb. yazarların eserlerinden de yararlanmıştır (Kazhdan, 1991 a: 1118).

Cedrenus; Cassius Dio ve Historia Augusta'ya dayanan kaynaklardan yararlanmasının sonucu olarak, "Hadrianoutherai'ın Hadrianus tarafından katıldığı bir av sonrasında kurulduğı" vurgusunu devam ettirmektedir.

“Οὗτος ἐν Μυσία θηράσας ὀκοδόμησε πόλιν, καὶ μετωνόμασεν αὐτὴν Ἀδριανοῦ Θήρας ἐν τοῖς μιτάτοις” (*Compendium Historiarum* I, 437).

“Cum in Mysia venaretur, urbem condidit, eamque Adriani theras, id est venationem in mitatis appellavit” (*Compendium Historiarum* I, 437)¹⁵⁴.

¹⁵¹ I. Isaakios Komnenos'un imparatorluğunun başlangıcı.

¹⁵² Skylitzes'in Cedrenos'a kaynaklık eden eseri, 811-1057 yılları arasını kapsayan *Synopsis Historiarum*'dur.

¹⁵³ Georgios Synkellos'in kroniğini devam ettiren *Chronographia* adlı bir eser yazmıştır. Eser, 284-813 yılları arasını kapsamaktadır.

¹⁵⁴ Ayrıca bkz. Reitzenstein, 1970: 25, dp. 11.

“O Mysia’da avlandığı yerde bir kent inşa etti ve o (kent) Mitata’daki Hadrianus’un avı şeklinde adlandırıldı” (Compendium Historiarum I, 437).

Yazarın tartışmalı da olsa mevcut bilgilere yaptığı en önemli katkı ise kentin Mitata’da (Milata ?) bulunduğu yönündeki aktarımıdır. Ramsay, Aristides’in anlattığı bir öyküden yola çıkarak, Hadrianoutherai’dan Miletopolis Gölü’ne (Ulubat Gölü) kadar olan bölgede Milatalılar adlı bir kavmin yaşadığını, dolayısıyla bölgenin adının Milata olduğunu iddia etmektedir (Ramsay, 1960: 169). Bu durumda metindeki ἐν τοῖς μυτάτοις ibaresi ἐν τοῖς Μιλάτοις, çevirisi de “Milata’daki Hadrianus’un avı” şeklinde olmalıdır. Buna karşın Bizans tarihçisi Cyril Mango, Bithynia kökenli Aziz Ioannikios (752-846) hakkındaki bir makalesinde Balıkesir’de “metata” ya da “lakkou metata” adlı bir yerin varlığından bahsetmektedir (Mango, 1983: 402, dp. 25; Lafli, 2016: 420)¹⁵⁵.

IV. B.2.h. Ioannes Zonaras

Bizanslı bir tarihçi olan Ioannes Zonaras (Ἰωάννης Ζωναρᾶς); 11. yüzyılın sonları ile 12. yüzyıl ilk yarısında yaşamış, I. Aleksios Komnenos (1081-1118) döneminde başyargıçlık ve imparatorun özel sekreterliği gibi görevler yürütmüştür. 1118 yılında Aleksios Komnenos’un ölümünden sonra ise St. Glykeria¹⁵⁶ Manastırı’na çekilerek keşiş olarak hayatını devam ettirmiştir (Kazhdan, 1991 b: 2229).

Bu manastırda 12. yy.ın ortalarında kaleme aldığı *Epitome Historiarum* (Yun. *Ἐπιτομή Ἱστοριῶν*) adlı eseri, dünyanın yaratılışından 1118 yılına kadarki olayları kapsayan 18 kitaplık bir dünya kroniğidir. Aleksios Komnenos’un saltanatını anlatan bölüm dışındaki bilgiler kaynaklara; Aleksios dönemi ise Zonaras’ın kendi gözlem ve deneyimlerine dayanır.

¹⁵⁵ Karşılaştırma için bkz. Tomaschek, 1891: 96.

¹⁵⁶ Marmara Denizi’nde Tuzla açıklarındaki İncir Adası Manastırı.

3. yüzyılın başlarına kadarki Roma tarihi için Cassius Dio’yu kaynak olarak kullanmıştır. Dolayısıyla aşağıda verilen Hadrianoutherai üzerine aktarımı neredeyse bu kaynağın kopyasıdır.

“Ἐσπούδαζε δὲ καὶ περὶ θήρας, ὥς ἐν ταύταις καὶ τινὰ οἱ μέλη κατεαγῆναι. καὶ ἐν Μυσίᾳ πόλιν ᾧκισεν Ἀδριανοῦ Θήρας καλέσας αὐτήν” (Epitome Historiarum, XI. 23).

“Fuit etiam venationi deditus: in qua membra aliquot fregit: Et in Mysia urbem condidit, quam Hadriani¹⁵⁷ venationes appellavit” (Epitome Historiarum, XI. 23)

“Hatta ava tutkundu, bunun için birkaç uzvunu kırdı. Mysia’da Hadrianus’un Avı adı verilen bir kent bile kurdu” (Epitome Historiarum, XI. 23).

IV. B.3. Epigrafik Kaynaklar

Eski batı tarihinin yazılı kaynaklarından biri de epigrafik belgelerdir. Taş, metal gibi sert maddeler üzerindeki Eski Yunanca ve Latince yazılardan oluşan bu belgeler, antik yazarların yerel tarih konusundaki eksikliklerini tamamladıkları için antik kent araştırmalarının en önemli kaynağıdır. Fakat Balıkesir çevresinde ele geçen yazıtlar konusundaki bazı problemler, bu kaynağın Hadrianoutherai ve çevresindeki yerleşimler hakkındaki bilgilere katkısını azaltmıştır.

Problemlerden ilki; kentlerin lokalizasyonlarının ve sınırlarının belirsiz olmasından dolayı, ele geçen yazıtların genelde hangi kente ait olduğunun bilinmemesidir (Tanrıver, 2013: x, x1). Hadrianoutherai’nın yeri için Beyköy (Kepsut) önerisinin öne çıkması, Kepsut çevresinde ele geçen yazıtların bir süre Hadrianoutherai’a

¹⁵⁷ Adın Latinceye Hadriani olarak çevrilmesi, Hadrianoi ve Hadrianoutherai’nın aynı kent sanılmasından kaynaklanmış olmalıdır.

atfedilmesine neden olmuştur¹⁵⁸. Fakat önerinin pek fazla kabul görmemesi nedeniyle, günümüzde bu düşünceden vaz geçilmiştir.

Buna karşın Balıkesir merkezi çevresinde ele geçen az sayıdaki yazıt, yayınlarda Hadrianoutherai kökenli olarak tanıtılmaya devam edilmektedir. Buradaki en önemli sorun ise 19. yy. sonları ile 20. yy. başlarında Wiegand, Robert, Munro gibi araştırmacılarca Balıkesir’de keşfedilen bazı yazıtların kayıp olmasıdır. Mevcut yazıtların bir kısmının da buluntu yerleri belli değildir.

Bütün bu sorunlar Hadrianoutherai yazıtlarının sağlıklı bir şekilde bir araya getirilmesini şimdilik imkânsızlaştırmakta, bölge yazıtları daha çok “orta Makestos” üst başlığı altında değerlendirilebilmektedir¹⁵⁹.

Mevcut buluntulara toplu olarak bakıldığında ise, bazı hususlar dikkat çekicidir. Araştırmalar¹⁶⁰, bölgede Makestos ve Kocaçay vadileri boyunca epigrafik buluntuların arttığını göstermektedir. Buluntuların çoğu, Roma İmparatorluk Dönemi’ne ait mezar yazıtlarıdır. Bu durum, bölgede kentleşmenin İmparatorluk Dönemi’nde gerçekleştiğine işaret ettiği için tarihsel verilerle örtüşmektedir.

Bölgemizde aranan en önemli epigrafik veri, Hadrianoutherai’ın adının yer aldığı ya da Hadrianus’u kurucu olarak onurlandıran bir yazıttır. Bu yönde bir buluntu, lokalizasyon sorununun çözümü konusunda önemli bir ipucu oluşturacaktır. Ancak ne yazık ki Balıkesir çevresinde bugüne kadar Hadrianoutherai adının geçtiği herhangi bir yazıt ele geçmemiştir¹⁶¹.

¹⁵⁸ Bkz. Munro, 1901: 232-234; Leschorn, 1993: 231, 232; Merkelbach&Stauber, 2001, 08/06/01, 4, 5, 8, 9,10, 98, 99.

¹⁵⁹ Bu yazıtlardan Hadrianoutherai’a atfedilebilecek örnekler için bkz. IvKyzikos I, 21, 33, 49, 267, 313, 360, 396, 416, 509; Akyürek Şahin&Onur, 2010, 3, 4; Jones, 2014, 1, 2; Munro, 1897, 71, 72; Munro, 1901: 234; SEG 19-725; SEG 30-1407; SEG 30-1408; SEG 41-1068; SEG 41-1069; SEG 41-1070; SEG 51-1700; SEG 57-1266; SEG 60-1321,1322; Merkelbach& Stauber, 2001, 08/06/02, 3, 7.

¹⁶⁰ Bölgemizdeki epigrafik araştırmalar Daskyleion, Pergamon ve Kyzikos kentlerinin hinterlandında yoğunlaşmakla birlikte zaman zaman Balıkesir merkezi çevresine de uzanmıştır.

¹⁶¹ Buna rağmen yazıtlar bölge kentlerinin lokalizasyonları konusunda önemli bir kaynaktır. Örneğin Orhaneli çevresindeki yazıtlarda Hadrianoi, Dursunbey çevresindeki yazıtlarda Hadrianeaia kentinin adının geçmesi bu kentlerin lokalizasyonunu desteklemiştir. Attea, Germe ve Ergasteria kentlerinin lokalizasyon önerileri de önemli ölçüde yazıtlara dayanmaktadır.

Buna karşın Louis Robert'in Balıkesir'de kopyaladığı iki yazıt parçası, kentin Hadrianoutherai ile bağına dair kanıtlarımızdan birini oluşturmaktadır¹⁶². Bunlardan ilki¹⁶³, oldukça eksik olmasına rağmen araştırmacının gezilerini değerlendiren Jones tarafından Hadrianus ile bağlantılandırılarak tamamlanmıştır (Jones, 2014, 2).

İkinci yazıt da Septimius Severus ve Caracalla'nın 202 yılına tarihlenen mektubudur (Jones, 2014, 1). Fakat kırık olduğu için, Robert yalnızca yazıtın baş kısmını kopyalayabilmiştir (Robert, 1962: 389, dp. 3). Hadrianoutherai'nin Severuslar sülalesi döneminde bastığı sikke tiplerinin fazla olması¹⁶⁴, bu iki imparatorun kent için önemine işaret ettiğinden yazıtı desteklemektedir.

Kentin adının geçtiği elimizdeki tek yazıt ise oldukça geç tarihli bir mühür üzerinde karşımıza çıkmaktadır. Georgios Zacos'un "*Byzantine Lead Seals*" adlı eserinde yayımlanan bu mühür, 11. yüzyılın ilk yarısına tarihlenmiştir (Zacos, 1985, 955; IMT Siegelinschr, 2959.).

⊕ Θεοτόκε βοήθει Βασιλείω ἐλαχίστω ἐπισκόπῳ Ἀδριανοῦ Θηρ<ω>v.

"*Theotokos (Meryem), Hadrianoutherai'nin alçakgönüllü piskoposu Basileios'a yardım ediyor*"

Mühür, Hadrianoutherai'nin adının geçtiği literatürdeki tek örnek olmasının yanında, kentin tarihinin 11. yüzyılın ilk yarısına kadar devam ettiğini göstermesi açısından da önemlidir. 787 yılındaki II. Nikaia Konsili'ne Hadrianoutherai'dan Basilios adlı bir piskopos katılmıştır (Mansi, 1767: 389). Şayet tarihlendirme doğru ise bu belge bize kentin aynı adı taşıyan 11. yüzyılın ilk yarısında yaşamış bir başka piskoposunun daha adını vermektedir.

¹⁶² Robert bir imparatorluk mektubunun parçası olarak tanımladığı yazıtın, Balıkesir Halkevi'nde olduğunu aktarmaktadır (Robert, 1962: 389, dp. 3). Halkevi kapandıktan sonra buradaki eserler Bursa Arkeoloji Müzesi'ne teslim edilmiştir. Ancak yazıtın halen Bursa Arkeoloji Müzesi'nde bulunup bulunmadığı tarafımızdan teyit edilememiştir.

¹⁶³ Yazıtın Robert tarafından kopyalanan kısmı, "Αὐτοκρ[άτωρ - - - Παρ-] Θυκ[- - -] ιαν[- - -] ἀρχ[-] ιερ[εὺς μέγιστος - - -]" şeklindedir (Jones, 2014, 2).

¹⁶⁴ Bkz. IV. F.

IV. C. Kent Adının Etimolojik İncelemesi

Antik yerleşimlerin¹⁶⁵ tarihindeki kesintilerle birlikte; kurucusuyla, içinde yaşayan halkla veya bulunduğu coğrafya ile bağlantısını gösteren adlarının telaffuzları ve anlamları da genellikle kesintiye uğramıştır. Bu durum Hadrianoutherai için de geçerlidir. Kentin adı, Hadrianus'un isminin¹⁶⁶ sonuna getirilen bir ekle oluşturulmuş olmakla birlikte, bugün adın doğru yazılış biçimi ve anlamı tam olarak bilinmemektedir.

Kentin adı Cassius Dio'da Ἀδριανου θήρας¹⁶⁷, Historia Augusta'da Hadrianotheras, Tabula Peutingeria'da Hadrianuteba, Hierokles listesinde Hadrianoutherai, sikkeler üzerinde ise ΑΔΡΙΑΝΟΘΗΡΑΙΩΝ şeklinde geçmiştir (bkz. tablo 6).

Sikkeler üzerindeki adlandırma, Antikçağ'ın genel anlayışından kaynaklanır. Bu anlayışa göre, kent sikkeleri üzerindeki açık lejandlar, ilgili sikkenin o kentin halkına ait olduğu vurgulamaktadır. Dolayısıyla kentin sikkeleri üzerindeki Genetivus Pluralis formundaki lejand (ΑΔΡΙΑΝΟΘΗΡΑΙΩΝ), "Hadrianoutherailıların" şeklinde çevrilmelidir.

Hadrianuteba şeklindeki adlandırma ise sadece Tabula Peutingeriana'da yer almıştır. Adın sonundaki ek (Zgusta, 1984: 184), Adramyttenos Kolpos'a lokalize edilen Thebe (Stauber, 1996: 42-47) ve Yunan anakarasındaki Thebai kentlerinin adları ile benzerdir. Araştırmacılar, bu adın Hadrianoutherai için kullanılmasının etimolojik bir yanlış anlamadan kaynaklandığını ileri sürmüşlerdir (Büchner, 1912: 2177).

Genel olarak kabul gören Hadrinoutherai adı konusunda da iki sorun vardır. Bunlardan ilki, adın yazılışıdır. Her ne kadar Ramsay (Ramsay, 1962: 155) ve Robert (Robert, 1978: 439) gibi araştırmacılar *Hadrianoutherai* biçimini kullanmış olsalar

¹⁶⁵ İnsanların yaşadıkları yerlere ilk kez ne zaman ad vermeye başladığı konusunda elimizde bir kanıt yoksa da, bu geleneğin insanlık tarihi ile çağdaş olduğunu varsaymak yanlış olmaz.

¹⁶⁶ Historia Augusta'nın yazarı, Hadrianus'un yaptırdığı binalara sadece bir istisna dışında kendi adını vermemiş olmasına rağmen, bu uygulama ile çelişkili bir biçimde döneminde imparatorluk topraklarındaki pek çok kentin Hadrianopolis adıyla anıldığını bildirmektedir (De Vita Hadriani, XX).

¹⁶⁷ Bithynia'lı olması, Cassius Dion'un bölgedeki geçmişten gelen yerel kelimelere ve Yunan-Roma sözcüklerinin yerel dille karışımlarına hâkim olduğunu düşündürmektedir. Bu yüzden Dion'un kullandığı ad (Ἀδριανου θήρας) daha doğru olabilir.

da literatürde *Hadrianothra*, *Hadrianutherae*, *Hadrianoutheria* (Laflı, 2016: 418) vb. farklı yazımlar da görülmektedir.

İkinci sorun ise adın oluşturuluş biçimi ve anlamıdır. Kentin adı, görünüşte Hadrianus'un isminin Eski Yunanca Genetivus Singularis hali ile “thera/s, -i” ekinden oluşmaktadır. Fakat ek, yalın olarak Eski Yunanca ya da Latince’de yer almadığından anlamı tartışmalıdır. Ne yazık ki bu tartışma, Türkçe literatüre oldukça yüzeysel bir şekilde yansımıştır.

Buna karşın yabancı literatürde ekin etimolojik incelemesi, benzerinin yer aldığı Thyateira, Temenothyrai¹⁶⁸, Apateira, Grimenothyrai gibi adlar üzerinden yapılmaktadır¹⁶⁹. Temenothyrai kenti üzerine yapılan değerlendirmelerde, Eski Yunanca Θύρα (Çelgin, 2011: 322) kelimesinden hareketle kentin adının “*Temnos’un Kapısı*” anlamına geldiğine dair görüşler ileri sürülmüştür (Reinach, 1890: 63 vd.; Ramsay, 1960: 161; Buresch, 1977: 165). Bu durumda Hadrianoutherai adının sonundaki ekin “kapı” ile ilgili anlam içermesi olasılık dâhilindedir.

Ancak araştırmacılar, ekin ya “*tahkimathı kent*” anlamına gelen yerel kökenli kelime olduğunu ya da kuruluş öyküsünde geçen avla ilgili bir anlam içerdiğini ileri sürmüşlerdir. Örneğin Reinach’a göre Temenothyrai adındaki Θύραι, yerli bir kelime olan –teira’ dan kaynaklanmıştır (Reinach, 1890: 64). Ramsay da kelimenin ikinci kısmının yerli olması konusunda Reinach’a katılmaktadır (Ramsay, 1960: 161, dp. 1; 489). Her iki araştırmacıya göre; Thyateira ve Temenothyrai kelimelerinde de görülen “teira”; köy, kasaba, şehir vb. anlamlara sahiptir.

Büchner de ekin olasılıkla Küçük Asya kökenli olan “–teira/-thyrai” ‘dan oluştuğunu ve “*tahkimli kent*” anlamına geldiğini ileri sürmüştür (Büchner, 1912: 2177)¹⁷⁰. Bu

¹⁶⁸ Kentin yeri için Epigrafik belgeler ve Bizans listeleri Phrygia bölgesine, özellikle Uşak civarına işaret etmektedir. Buna karşın Pausanias yukarı Lydia’da bulunduğunu bildirmiştir (Ramsay, 1960: 160-162).

¹⁶⁹ Bkz. Reinach, 1890: 64; Ramsay, 1897: 144; Ramsay, 1960: 160, 161; Buresch, 1977: 164, 165; Magie, 1950: 977.

¹⁷⁰ Ekin, “*yerleşim*” anlamına geldiğini savunan yazarlar da, kentin adının Hadrianus’un avı ile bağlantısını reddetmemişlerdir. Örneğin Magie, Büchner’in görüşünü şöyle açıklamaktadır: “*Ardından Büchner R.E., VII, s. 2177 de kentin adının Hadrianus’un avına dayanarak üretilen popüler bir etimolojik ürün olduğunu ve adın sonundaki ekin Anadolu kökenli bir son ek olan –teira veya –thyateira’dan geldiğini ileri sürmektedir*” (Magie, 1950: 1476, dp. 20).

görüşe katılan bir başka araştırmacı ise Magie'dir. Yazar, Thyateira adı üzerine verdiği bilgide adın Anadolu kökenine sahip olduğunu hatta Lydia dilinden geldiğini bildirmektedir (Magie, 1950: 977).

İkinci görüş ise kentin Hadrianus'un bölgede yaptığı av sonrası kurulmasından ve imparatorun av sevgisinden hareketle eki, eski Yunaca Θήρα¹⁷¹ kelimesine bağlamaktadır. Bu görüşü savunan önemli araştırmacılar arasında Wilhelm Weber (Weber, 1937: 195), Stewart Perowne (Perowne, 1977: 111), Elizabeth Speller (Speller, 2003: 122) ve Thorsten Oppen 'in (Oppen, 2009: 171) adları sayılabilir. Ancak anlamı konusunda birlik yoktur. Örneğin Weber, Perowne ve Oppen, ekin "avı"; Speller ise "av yeri" ni işaret ettiğini savunmaktadır.

¹⁷¹ ἡ Θήρα, -ας: av, vahşi hayvan avı (Liddell&Scott, 1948: 799; Çelgin, 2011: 320).

IV. D. Kentin Kuruluşu ve Tarihçesi

IV. D.1. Kuruluş Öyküsü

Literatürde Hadrianoutherai hakkında en çok tekrar edilen bilgi, kentin kuruluş öyküsüdür¹⁷². Cassius Dio (LXIX, 10-2) ve Historia Augusta'ya (De Vita Hadriani XX, 13), dayanan bu öyküye göre; Hadrianus Küçük Asia gezilerinden birinde - büyük olasılıkla ilk gezisinde- Mysia'da av partisine katılmıştır¹⁷³. Avda olağanüstü performans göstererek ayı ya da yaban domuzu öldüren imparator, başarılı geçen avın anısına Hadrianoutherai kentini kurmuştur. Öykü, Bizans kaynaklarından Georgius Cedrenus (I. 437) ve Ioannes Zonaras (XI. 23, 7-9) tarafından da tekrar edilmiştir.

Ancak öykü içerisinde bazı mitolojik unsurlar vardır. Bunlardan birisi, Ephesos kentinin kuruluşu ile olan benzerliğidir. Efsaneye göre Ephesos, Atina kralı Kodros'un oğlu Androklos tarafından yaban domuzu öldürdüğü yerde kurulmuştur (Athenaeus, Deipnosophistai, VIII, 62)¹⁷⁴. Dolayısıyla Ephesos'un kuruluşu ile Hadrianus'un ayı öldürdüğü yerde Hadrianoutherai kentini kurması benzerdir. Elimizde tek örneği olmakla birlikte, ön yüzde Sabina büstü, arka yüzde Ephesos Artemisi tasviri bulunan bir sikke de (Lindgren I, 246) iki kent arasındaki ilişkiye işaret etmektedir.

Öyküdeki ikinci mitolojik unsur ise av simgesinde gizlidir. Hayvan avı; kökeni Paleolitik döneme kadar geri giden, erkeğin gücünü ve doğaya karşı savaşını

¹⁷² Bkz. Cramer, 1832: 142; Dürr, 1881: 54; Gregorovius, 1898: 356, 357; Bulle, 1919: 146; Weber, 1937: 195; Garzatti, 1960: 409; Henderson, 1968: 16; Jones, 1971: 89; Broughton, 1975: 735; Perowne, 1977: 111; Anderson, 1985: 103; Fein, 1994: 54, 55; Schorndorfer, 1997: 27; Gutsfeld, 2000: 79; Kasulke, 2000: 108, 111; Boatwright, 2000: 188; Speller, 2003: 122; Birley, 2006: 55; Marek, 2010: 500.

¹⁷³ Kaibel, Thespieae'daki (Boeotia) ayı avı ile Mysia'dakinin aynı olduğunu ileri sürmektedir (Kaibel, 1878, 811). Buna karşın Dittenberg (IG, VII, 1828) başta olmak üzere daha sonraki araştırmacılar bu görüşe karşı çıkmışlardır.

¹⁷⁴ Athenaeus, olayı Samos'lu Kreophylos'un "Ephesos'luların Yıllıkları" adlı eserinden alıntılarını (Athenaeus, VIII. 62). Diğer yandan kurucu Androklos'a; Strabon (XIV, I. 3, 21), Pausanias (VII. II, 8-9) Stephanos Byzantinos (B, 68) gibi kaynaklar ile bazı yazıtlarda da (Rathmayr, 2010: 21-24) değinilmektedir. Ayrıca efsane, hem Ephesos sikkelerine (Leschhorn, 1984: 283, dp. 8) hem de kentteki Hadrianus Tapınağı'nın frizlerine (Akurgal, 1998: 340) yansımıştır.

sembolize eden bir simgedir¹⁷⁵. Bu simge, daha sonraları krallar ve imparatorlar tarafından kendi güçlerini halka göstermek amacıyla kullanılmıştır. Bunun için de yaban hayvanlarını avlayan kral ya da imparatorlara; tarihsel kayıtlarda ve bunların yansıması arkeolojik buluntular üzerinde çok sık rastlanmaktadır.

Hadrianus'un "av sırasında üstün cesaret gösterdiği ve devasa bir yaban hayvanını öldürdüğü" şeklindeki anlatı da, hem eski doğuda hem de eski batıda örneklerine rastlanan bu av simgesine geri gitmektedir. Ön Asya toplumlarında kralın halka karşı gücünün simgesi olan aslan avı, Hadrianoutherai'da coğrafyaya uygun olarak ayı ya da yaban domuzu avına dönüşmüştür.

Öykü, av sırasında Hadrianus'un gözdesi Antinoos'un başarısı veya tıpkı Kuzey Afrika'daki aslan avında olduğu gibi (Speller, 2003: 122) Hadrianus tarafından ölümden kurtarılması motifinin eklenmesi için de uygundur. Bu içeriğine dair çeşitli kanıtlar sunulabilir.

Bunlardan biri, Hadrianoutherai'nin Antinoos tasvirli sikke tiplerinden ikisinde kentin kuruluş öyküsüne gönderme yapan ayının işlenmiş olmasıdır (SNG France 5, 1092; Pudill, 2014, M61). Ayrıca aşağıda değinilecek olan Constantinus Takı üzerindeki madalyonlarda işlenen domuz avı sahnesinde Hadrianus'un arkasındaki figürlerden birinin Antinoos olduğu saptanmıştır (Bulle, 1919, Lev. I. VI; Meyer, 1991: 220; Oppen 2009: 171). Gerçi bu saptama, kabartmaya konu olan avın Hadrianoutherai'da yaşandığını kanıtlamaz. Ancak yine de Hadrianus'un Antinoos ile tanışmasından sonra gerçekleştiği anlaşılan av için ilk akla gelmesi gereken bölgeler Mysia ve Bithynia'dır.

Öykünün bu yönünün olanaklı olduğunu düşündüren bir başka unsur ise bu tür ilişkilerin literatüre yansıma şeklidir. Zira Antikçağ'da karşılaşılan benzer ilişkiler, genelde literatüre tarafların savaş ya da yarışmalarda gözdesini etkilemek amacıyla canını dişine katarak mücadele ettiği şeklinde yansıtılmıştır. Bu formatın kullanılarak, imparatorun Hadrianoutherai'daki avı anlatısının zenginleştirilmiş olması mümkündür.

¹⁷⁵ Bu simgenin daha ayrıntılı anlamı için bkz. Aymard, 1951; Tuck, 2005.

Diğer yandan imparatorun kaynaklar ve arkeolojik veriler yoluyla öğrendiğimiz av merakı¹⁷⁶ ve gezileri öyküyü tümüyle bir mitos olarak görmemizi engeller. Hem Hadrianus hakkında elimizdeki en ayrıntılı kaynaklar olan Cassius Dio (LXIX, 10-2) ve Historia Augusta'nın (De Vita Hadriani, II, XX, XXVI) verdiği bilgiler hem de epigrafik (CIL XII, 1122; IG, VII, 1828) ve numismatik veriler (Mittag, 2010: 94-98) avın imparatorun yaşamında önemli bir yeri olduğunu ortaya koymaktadır.

İmparatorun av tutkusunun en önemli arkeolojik göstergesi ise Roma'daki Constantinus Takı üzerinde devşirme malzeme olarak kullanılan madalyonlardır (Bulle, 1919; Hahland, 1954: 74 vd.; Meyer, 1991: 218-221). Bunlardan birinde, imparator yerde yatan aslanın üzerine basmıştır (bkz. resim 17.1). Bu kabartma Hadrianus'un 130 yılında Kuzey Afrika'da (Libya) Antinoos ile birlikte gerçekleştirdiği aslan avının (Oxyrhynchus Papyri VIII, 1085)¹⁷⁷ tasviridir (Kasulke, 2000: 108).

Hadrianoutherai'nin kuruluş öyküsünü asıl destekleyen diğer iki kabartama ise imparatoru; at üzerinde, birinde önünde giden yaban domuzuna, diğerinde de ayıya mızrağını atarken betimlemektedir (bkz. resim 17.2,3). Historia Augusta'nın verdiği bilgiye dayanarak, bunlardan ayı avı tasvirinin Hadrianoutherai'daki avın, domuz avının ise Küçük Asya'daki başka bir avın yansıması olduğunu ileri sürülmüştür (Bulle, 1919: 146).

İmparatorun ava olan ilgisini kanıtlayan bir başka veri de Hadrianus'un sikkeler üzerindeki tasvirleridir. Örneğin Hadrianoutherai sikke tiplerinden birinin (SNG Nachträge, 7245) arka yüzünde, Tak'daki madalyonda gördüğümüz domuz avı sahnesi işlenmiştir.

Öyküdeki ikinci gerçeklik, Hadrianoutherai'nin lokalize edildiği Balıkesir merkezi çevresinin fauna ve flora açısından av için günümüzde olduğu gibi Antikçağ'da da uygun olmasıdır. Coğrafya bölümünde değinildiği gibi Balıkesir Ovası'nın çevresi yaban hayvanlarının barınabilecekleri yükseltilerle çevrilidir. Çöküntü ovalarındaki

¹⁷⁶ Halfmann, Hadrianus'un av sevgisinin en iyi belgesinin Hadrianoutherai'nin kuruluşu olduğunu bildirmektedir (Halfmann, 1986: 200). İmparatorun katıldığı avlar için bkz. Henderson, 1968: 16-18; Anderson, 1985: 102 vd.; Gutsfeld, 2000: 79 vd.; Kasulke, 2000: 107, 108.

¹⁷⁷ Bu avın diğer kaynakları için bkz. Kasulke, 2000: 108, dp. 38.

ve göl kenarlarındaki bataklıklar da çeşitli kuş türlerinin barınması için uygundur. Bu özellikleri nedeniyle bölge halkı Antikçağ'dan bu yana gerek besin elde etme, gerek zararlı hayvanlardan korunma gerekse de daha çok seçkinler için geçerli olmak kaydıyla hobi¹⁷⁸ amaçlı av ile ilgilenmiştir.

Antikçağ'da avcısına en fazla ün sağlayan av hayvanlarından biri aslandır. Fakat Roma İmparatorluk Dönemi'nde Balıkesir merkezi çevresinde aslanın varlığına dair elimizde bir veri yoktur¹⁷⁹. Buna karşılık, bölge insanı yaban domuzu ve ayıdan çok fazla zarar görmüştür. Bu hayvanlar tarım ürünlerine ve bazı evcil hayvanlara verdikleri zararlar nedeniyle Antikçağ'dan buyana bölge halkının korkulu rüyasıdır.

Nitekim Mysia halkının bu hayvanlarla baş edemediğine dair tarihsel kayıtlardan birisi, Herodotos'un aktardığı Lydia kralı Kroisos'un bencilliğine karşı ahlak dersi niteliğindeki öykünün içerisinde yer almaktadır.

“O sıralarda Mysia'nın Olympos dağı yörelerinde azman bir yaban domuzu türemişt; dağ yönünden geliyor, Mysia köylülerinin ekinini silip süpürüyordu, köylüler hayvanı yakalamaya gidiyorlar, ama bir şey yapamıyorlar, kendileri onun kurbanı oluyorlardı. Sonunda Mysia elçileri gelip Kroisos'a başvurular ve dediler: 'Kral, bir yabandomuzu azmanı türedi bizim oralarda; ekinimizi bozuyor, çok uğraştık, yakalayamadık. Şimdi senden dileğimiz, oğluna ve yiğitlerine buyur, köpeklerini alıp gelsinler, bizi kurtarsınlar' ” (Herodotos, I, 36).

Öykü mitolojik unsurlar barındırsa da, içerisinde yaban domuzlarının sık ormanlarda yaşadıkları, yiyecek bulmak için zaman zaman yerleşimlerin ve tarım ürünlerinin bulunduğu alanlara yöneldikleri ve baş etmenin zor olduğu gibi çeşitli gerçeklikler bulmak mümkündür.

¹⁷⁸ Bölgenin kuzeyindeki Dakyleion'un çevresi, Klasik dönemde Pers soylularının gözde av alanlarından biridir (Ksenophon, Hell., IV, I-15).

¹⁷⁹ Hadrianeia'nın sikke tiplerinden birinin arka yüzünde Commodus'un aslan avı vardır (Fritze, 1913, Lev. VIII, 2). Fakat tasvir, bölgenin faunasından ziyade imparator'un virtusuna işaret etse gerektir.

Elbette bölgenin fauna ve florası Antikçağ'dan bu yana değişmiştir. Bunda iklimsel değişiklikler yanında en büyük etken insan faktörüdür. Besin elde etmek amacıyla üreme sayısından daha fazla avlanan bazı hayvanların sayısı azalmış ya da türleri yok olmuştur. Bölgedeki ağaç varlığı da ısınma, mimaride kullanım ve tarım alanı elde etme gibi amaçlarla kesilmesi yüzünden oldukça azalmıştır.

Orman sınırının daha yüksek kesimlere çekilmesi, yaban hayvanlarının da bu bölgelere çekilmelerine neden olmuştur. Örneğin ayı bugün bölgede yalnızca Madra ve Kaz dağlarında görülmekte, dolayısıyla Balıkesir merkezi çevresindeki yerleşimler için tehlike oluşturmaktan çıkmış bulunmaktadır¹⁸⁰.

Buna karşılık yaban domuzu, çok fazla üremesi, küçük balkanlarda barınabilmesi ve hızlı bir şekilde ormanlık alanlara kaçabilmesi nedeniyle bugün de tarım ürünleri ve özellikle kırsal kesimdeki yerleşimler için önemli bir tehdittir. Kırsal kesimde “yazlık ürünler” diye tabir edilen nohut, mısır ve sebze çeşitleri, ancak elektrikli tel gibi modern yöntemlerle korunarak üretilmektedir¹⁸¹.

Üstelik bu tehdide karşı gerçekleştirilen av faaliyetleri de Antikçağ ile benzerdir. Bölgede zaman zaman Antikçağ av partileriyle benzer şekilde, “sürek avı” diye tabir edilen bir faaliyet yapılmaktadır. Bu avda; çevredeki usta avcılar bir araya gelerek, köpekler eşliğinde yaban hayvanlarının bulunabilecekleri yerler taranmakta ve saptanan hayvanlar kovalamaca sırasında ya da uygun alanlarda pusuya yatan avcılar tarafından avlanmaya çalışılmaktadır.

Bütün bu hususlar içinde mitoloji barındırsa da Hadrianoutherai'nın kuruluş öyküsünde yer alan Hadrianus'un avı anlatısının doğru olduğunu düşündürmektedir. Gerçekten Hadrianus, bu bölgede bir av partisine katılmıştır. Historia Augusta,

¹⁸⁰ Bununla birlikte ayılar, Madra ve Kaz dağlarındaki yerleşimlerin sakinleri veya çam balı üretmek için bölgeye giden arıcıların kendileri ve arıları açısından tehdit olmaya devam etmektedir.

¹⁸¹ Bu nedenle domuz avı konusunda usta bir avcının, kendisi ya da başkaları tarafından köy kahvelerinde övülmesi sık karşılaşılan bir durumdur. Eski hünerli avcıların öyküleri ise neredeyse mitos düzeyindedir.

imparatorun öldürdüğü hayvanın ayı olduğunu bildirmektedir (De Vita Hadriani XX, 13)¹⁸².

Kuruluş öyküsüyle ilişkilendirilebilen kentin bastığı beş sikke tipinden de dördünün üzerinde ayı (Winterthur, 2546; SNG Aulock 4, 1150; SNG France 5, 1092; Pudill, 2014, M61), bir tanesinde ise yaban domuzu (SNG Nachträge, 7245) tasvir edilmiştir¹⁸³.

Bu durum, Hadrianus'un bölgede ilk gezisi sırasında bir ayı öldürerek kenti kurmuş, ikinci gezisinde de domuz avı partisine katılmış olabileceği, şeklinde açıklanabilirse de daha çok öykünün; "Hadrianus'un halka ayının zarar verdiği dönemlerde ayı, domuzun zarar verdiği dönemlerde ise domuz öldürdüğü" şeklinde yayılmasından kaynaklanmış olmalıdır.

Avın gerçekleşme biçimi olarak ise üç ihtimal vardır. Bunlardan ilki, imparatorun Kuzeybatı Anadolu'daki seyahati sırasında tesadüf eseri bu ava katılmış olmasıdır. Diğer iki ihtimal ise imparatora yaranmak ve av merakından faydalanmak amacıyla yöre halkı tarafından Hadrianus'un ava özel olarak davet edilmiş (Speller, 2003: 122) veya sırf onun için bir av partisi düzenlenmiş olmasıdır. Sonuçta bu av, içine Hadrianus'un başarısı eklenerek kentin kuruluş öyküsü yapılmıştır.

Öte yandan bu düzenleme, bazı simgesel anlamlar da içermektedir. Anlamlardan ilki, kentin tıpkı Yunan kentleri ve Roma gibi bir kuruluş öyküsüne sahip olmasıdır. Antikçağ'da önemli bir tanrıya veya olaya ya da mümkün olduğunca eskiye dayanan kuruluş öyküsünün kente ayrıcalık kattığına inanılmıştır.

Ayrıca Hadrianoutherai'nin kuruluş öyküsünde kente Yunan kökeni kazandırma gayreti de okunmaktadır. Bu kökenden kentin çıkarı, tıpkı Yunan kentleri gibi bağımsız olması ve Panhellenia birliğine¹⁸⁴ kabul edilme şartına sahip olmasıdır.

¹⁸² Az sayıda yayında, öldürülen hayvan aslan olarak belirtilmektedir (Fein, 1994: 55). Ancak aslan avı, bölgenin faunası açısından pek mümkün değildir. Daha çok imparatorun cesaretinin göstergesi için dillendirilmiş olmalıdır.

¹⁸³ Domuz avı sahnesi Hadrianus'un başka yerdeki avını anlatmak için işlenmiş olsa bile, tasvirin halkın zihninde kentin kuruluş öyküsüyle bağlantılandırılması kaçınılmazdır.

¹⁸⁴ Panhellenia birliğinin kentlere sağladığı avantajlar, Küçük Asya kentlerinin kökenlerini Yunanlı unsurlara dayandırma çabalarını doğurmuştur. Hadrianoutherai'nin ilk sikkelerinde kuruluş öyküsü görülmezken, daha sonraki sikkeler üzerinde işlenmesi birlik kurulduktan (132) sonraki çabalara işaret

Kuruluş öyküsünün Ephesos kentinin kuruluşu ile benzer bir şekilde kurgulanmış olması ise Hadrianus'un av sevgisi ile avın bölgedeki öneminden kaynaklanmıştır. İmparator, Ephesos'da neredeyse unutulmaya yüz tutmuş olan kuruluş efsanesini ve kurucu Androklos kültünü yeniden canlandırmıştır¹⁸⁵. Hadrianoutherai'in kuruluş öyküsü ise imparator ile Androklos arasında bağlantı kurulmasına olanak tanımaktadır. Ephesos'un Roma'nın Asia Eyaleti'nin (Provincia Asia) başkenti olması nedeniyle öykü, aynı zamanda Roma'ya bağlılık da içermektedir.

Peki, kuruluş öyküsü kent için mi yoksa Hadrianus için mi idealize edilmiştir. Bu konuda bizim görüşümüz, her ikisi için olduğu yönündedir. Kentin Hadrianus tarafından kurulması ve kuruluş öyküsü sayesinde kökenini Yunan geleneğine dayandırabilmesi kente saygınlık kazandırmıştır.

Hadrianus'un avdaki başarısı kısmının hedefinde ise, avcılık ile iç içe olan bölge halkı nezdinde imparatorun avcılığını ön plana çıkararak onların sevgisini kazandırma, virtus'unun belirtilmesi ile de bölge halkına itaat konusunda gözdağı verme amacı vardır. Dolayısıyla bu kısımlar Hadrianus'un yararına düzenlenmiştir.

Sonuç olarak, her ne kadar Hadrianoutherai'in kuruluşunda imparatorun av partisi öne çıkarılmış olsa da, kuruluşu tesadüfi bir av partisi ile açıklamak mümkün değildir (Weber, 1907: 131). Av anlatısı, kentin kuruluşunun sadece süslemesidir. Kuruluşun arka planında ise Mysia'nın iç kesimlerindeki küçük kasabaları ve köyleri geliştirerek Roma toplumuna kazandırma düşüncesi yatmaktadır. Bu durum, bölge halkına yararı kadar başta güvenlik ve vergi olmak üzere pek çok konuda Roma'nın da çıkarınadır.

etse gerektir. Buna rağmen birliğe üye Küçük Asya kentleri arasında Hadrianoutherai'in adı yoktur. Birliğe üye kentler için bkz. Romeo, 2002: 23.

¹⁸⁵ Ephesos sikkelerinde kentin kurucusu Androklos'la Antinoos arasında da bağlantı kurulmuş; Antinoos Androklos'a eş tutulmuştur (Gülbay, 2015: 40). Bundaki amaç yerel halka yabancı Antinoos kültünün Androklos'la birleştirilerek servis edilmesi olmalıdır.

IV. D.2. Kuruluş Tarihi

Adı ve kuruluş öyküsü içindeki gerçekler bize kentin kesin olarak Hadrianus tarafından kurulduğunu gösterse de kuruluş tarihi açık değildir¹⁸⁶. Kaynaklar, kuruluşun “Hadrianus’un Küçük Asya’daki yolculuğu sırasında” gerçekleştiğini bildirmektedir. Ancak biri imparator olduktan sonraki Roma’ya dönüş yolculuğu, ikisi de eyaletlere gerçekleştirdiği gezi programı çerçevesinde olmak üzere Hadrianus’un Küçük Asya topraklarında yaptığı üç yolculuk vardır.

Hadrianus’un imparator olduktan sonra Küçük Asya’daki ilk yolculuğu, 117 yılında Antiokheia’dan Roma’ya dönüşü sırasındadır. İmparatorun bu sırada içinde bazı Bithynia ve Mysia kentlerinin de yer aldığı çeşitli merkezlere uğradığı bilinmekle birlikte (Halfmann, 1986: 190; Syme, 1988: 160; Schorndorfer, 1997: 25;) oldukça hızlı gerçekleştiğinden bu seyahatinde yeni bir kent kurmuş olma olasılığı yok denecek kadar azdır. Hadrianoutherai’nin kuruluşu ile bağlantılandırılabilen diğer iki yolculuğu ise eyaletlere yaptığı kapsamlı gezileri sırasında gerçekleşmiş ve her iki gezisi de birkaç yıllık süreyi kapsamıştır¹⁸⁷.

Gezi rotası, sorunu çözecek kaynaklarımızdan biridir. Ancak gezilerin önceden planlanmış belirli bir güzergahı takip etmemesi ve yolculuğun çoğu zaman spontane bir şekilde, o anki duruma göre şekillenmesi imparatorun hangi tarihte, hangi kentte bulunduğunu belirlemeyi zorlaştırmaktadır. Genel olarak Hadrianus’un uğradığı kentler onurlandırma yazıtları sayesinde tespit edilebilmekle birlikte, ziyaretin birinci gezide mi, ikinci gezi de mi yoksa her ikisinde mi gerçekleştiği ve gezilerin güzergâhı hakkında farklı görüşler vardır.

Hadrianus, imparator ilan edildikten sonra Roma’ya dönüşü sırasında (117) olduğu gibi birinci gezisinde de (123) Küçük Asya’daki yolculuğuna Antiokheia’dan

¹⁸⁶ Antik kentlerin kaynaklarca aktarılan kuruluşları genellikle mitolojik unsurlar taşır. Bu yüzden kuruluşun kesin zamanını belirlemek günümüz tarihçileri için karmaşık problemlerden biridir. Bu gibi durumlarda arkeolojik verilere başvurulmakla birlikte, lokalizasyonu tartışmalı olduğundan Hadrianoutherai için şimdilik ne yazık ki böyle bir avantajımız yoktur.

¹⁸⁷ İmparatorun gezilerinin ayrıntıları için bkz. Dürr, 1881: 42-59; Weber, 1907: 123 vd.; Strack, 1933: 73-79; Homo, 1933: 482-486; Magie, 1950: 612-618; Garzetti, 1960: 403 vd.; Henderson, 1968: 84 vd., 283-294; Schwertheim, 1985: 37 vd.; Halfmann, 1986: 188-210; Syme, 1988: 159 vd.; Schorndorfer, 1997: 25-30; Dräger, 2000: 208 vd.; Birley, 2003: 425 vd.; Mortensen, 2004: 179-206.

başlamıştır (Halfmann, 1986: 190; Marek, 2010: 431). Bundan sonraki güzergâhı ise çok açık değildir¹⁸⁸. Bazı araştırmacılar, Fırat Nehri'ni (Euphrates) takip ederek Trapezos'a gittiğini ve oradan Ankyra'ya döndüğünü ileri sürmektedir. Diğer bazı araştırmacılar ise imparatorun Trapezos'daki icraatlarının ikinci gezisi sırasında gerçekleştiği, birinci gezide Ankyra'ya kadar giderek batıya döndüğü görüşündedir.

Yazılı kaynaklar ile epigrafik ve nümismatik belgeler; Hadrianus'un gezileri sırasında Kuzeybatı Anadolu'daki Nikomedia, Nikaia, Kios, Apollonia, Kyzikos¹⁸⁹, Miletopolis, Abydos, Ilion¹⁹⁰, Aleksandria Troas, Parion, Pergamon vb. kentleri ziyaret ettiğini, Hadrianoi, Hadrianoutherai ve Hadrianeia'yı yeni baştan kurduğunu, Stratonikeia'yı ise yeniden organize ettiğini göstermektedir (Halfmann, 1986: 190 vd.)¹⁹¹. Ancak hem Bithynia, Mysia veya Troas bölgesi kapsamına giren bu kentlerin her birini, iki gezisinden hangisinde ziyaret ettiği ve ziyaret ediş sırası hem de yeni kurulan kentlerin kuruluş tarihleri tartışmalıdır.

Halfmann, Wörrle, Boatwright ve Birley gibi araştırmacılar; gezinin başlangıcı (121), gezi rotası ve kentlerdeki onurlandırma yazıtlarının tarihlerini dikkate alarak Hadrianus'un ilk gezisinde 123 ve 124 yıllarında Mysia'da bulunabileceğini belirlemişlerdir (Halfmann, 1986: 90-91; Wörrle, 1988: 34-35; Boatwright, 2000: 184 vd.; Birley, 2003: 429-430). İmparatorun ikinci gezinin sonlarında (131-132), Roma'ya dönüş yolculuğu sırasında Mysia'ya bir kez daha uğradığı düşünülmektedir (Birley, 2003: 432).

¹⁸⁸ Tartışma konusunda bkz. Schorndorfer, 1997: 26; Birley, 2003: 430; Halfmann, 1986: 198 vd.

¹⁸⁹ “*Ἀδριανὸς ἐν Νικομηδείᾳ καὶ Νικαίᾳ ἀγορὰς ἐποίησε καὶ τετραπλατείας καὶ τὰ τεῖχεα τὰ πρὸς τῇ βιθυνίᾳ· ἔτι γε μὴν καὶ ἐν κυζίκῳ ναὸν ἔκτισεν καὶ τὴν ἐν αὐτῇ πλατεῖαν ἔστρωσε μαρμάρῳ. καὶ ἐν πολλαῖς δὲ ἄλλαις ἐπισημοτέραις πόλεσι ναοὺς διαφόρους καὶ πολλοὺς ἀνέστησεν, καὶ ἀγάλματα ποικίλα ἱδρυσεν ἐν αὐτοῖς*” (Chronikon Pascale, I. 475).

¹⁹⁰ “*ἄκουε δὴ: πάππος ἦν μοι, ξένη, πολλὰ τῶν ἀπιστουμένων ὑπὸ σοῦ γινώσκων, ὃς ἔλεγε διαφθαῖναι μὲν ποτε τὸ τοῦ Αἰάντος σῆμα ὑπὸ τῆς θαλάσσης, πρὸς ἣ κεῖται, ὅστᾳ δὲ ἐν αὐτῷ φανῆναι κατὰ ἐνδεκάπηχυν ἄνθρωπον, καὶ ἔφασκεν Ἀδριανὸν βασιλέα περιστεῖλαι αὐτὰ ἐς Τροίαν ἐλθόντα καὶ τὸν νυνὶ τάφον περιαρμόσαι τῷ Αἰάντι ἔστιν ἃ καὶ προσπυξάμενον τῶν ὁστῶν καὶ φιλήσαντα*” (Philostratus, Heroicus, 8.1). Şurada: Philostratus, Flavii Philostrati Opera, Vol II, ed. Carl Ludwig Kayser, Lipsiae, B. G. Teubneri, 1871.

¹⁹¹ Hadrianus'un bu kentleri ziyaret ettiğini gösteren kaynaklar için ayrıca bkz. Dürr, 1881, dp. 264-275; Magie, 1950, Chapter XXVI, dp. 9-14; Birley, 2003, dp. 24, 25; Schorndorfer, 1997, dp. 30-34.

Bu durumda Hadrianoutherai, Hadrianus'un Mysia'da bulunduğu ya 123-124 ya da 131-132 yıllarında kurulmuştur¹⁹². Literatürde her iki tarih aralığını işaret eden görüşler vardır. Örneğin Iulius Dürr ve Ernst Kornemann Hadrianoutherai'ın Hadrianoi'la birlikte imparatorun ilk gezisi sırasında kurulduğu görüşündedir (Dürr, 1881: 54; Kornemann, 1905: 49, dp. 3).

İlk geziyi işaret eden bir başka araştırmacı, aynı zamanda Hadrianus'un gezileri konusunda ilk önemli isimlerden biri olan Wilhelm Weber'dir. Hadrianus'un Kuzeybatı Anadolu'daki faaliyetlerini, Eskiçağ tarihinin üç önemli kaynağı; antik yazarlar, sikkeler ve yazıtlar ışığında değerlendiren Weber, her üç kentin kuruluşunu da ilk geziye tarihlemektedir (Weber, 1907: 130 vd.). Hadrianus dönemi kentleşme faaliyetlerini konu edinen araştırmacılardan biri olan Boatwright de aynı görüştedir.

“Hadrianus'un Mysia'daki dört yeni kenti; Stratonikeia- Hadrianopolis, Hadrianoutherai, Hadrianoi ve Hadrianeia genellikle 123 yılında bölgede yaptığı ziyaretle bağlantılıdır” (Boatwright, 2000: 184).

Değindiğimiz kaynakların bir başka yönü ise kuruluşu 123 ve 124 yılından ilkinе atfetmeleridir. Hadrianoutherai sikkeleri konusunda önemli yayınlardan birinin sahibi olan Fritze de kentin imparator başsız sikkelerinin kronolojisinin bu tarihi doğruladığını bildirmektedir (Fritze, 1913: 194).

Buna karşılık yine Hadrianus'un gezileri konusunda dikkate alınan araştırmacılar arasında sayılan Halfmann ve Birley, 124 yılına işaret etmişlerdir (Halfmann, 1986: 191; Birley, 2003: 430)¹⁹³. Özellikle Halfmann'ın çalışması, imparatorun gezi programını zaman zaman ay ve gün belirterek vermesi bakımından önemlidir (Halfmann, 1986: 188-210).

¹⁹² Kuruluş için “Terminus Post Quem” 123, “Terminus Ante Quem” ise 132 yılıdır.

¹⁹³ Ayrıca bkz. Dräger, 2000: 211, dp. 23.

Schwertheim (Schwertheim, 1985), Fein (Fein, 1994: 254, 255) ve Sartre (Sartre, 1991:298) gibi araştırmacılar ise Hadrianus'un Mysia ve Bithynia'da kurduğu kentleri ikinci geziye atfetmektedir.

“Hadrianoi wurde zusammen mit Hadrianeia in den Jahren 131 bzw. 132 n.Chr. gegründet, vermutlich von Hadrian persönlich, der sicher auch in der Gegend der Olympene und Abrettene ebenso wie um Hadrianoutherai, das er zum Dank für eine erfolgreiche Bärenjagd gründete, auf die Jagd gibg. Bei seinem Besuch traf der Kaiser, der in zahlreichen Inschriften vor und nach der Gründung der Städte geehrt wurde,...” (Fein, 1994: 254, 255).

Bu görüşü savunan araştırmacıların en önemli dayanağı, bölgede varlığı tespit edilen Hadrianus erasıdır¹⁹⁴. Başlangıcı Hadrianus'un Kuzeybatı Anadolu kentlerine yaptığı bağışlara ve buradaki kentlerin kuruluşuna bağlanan era, birisi Hadrianoi (Orhaneli)¹⁹⁵, diğeri Hadrianeia (Dursunbey) arazisinde olmak üzere bugüne kadar toplamda iki yazıt üzerinde tespit edilmiştir. Bunlardan biri olan ve Dursunbey'in güney batısındaki Sağırlar Mahallesi'nde bulunan yazıt (IvHadrianoi und Hadrianeia, 129; SEG 35, 1277) üzerine yapılan yorumlar ikinci geziyi işaret eden düşüncayı desteklemektedir.

¹⁹⁴ Belirli olaylar başlangıç kabul edilerek oluşturulan bu sistemin bilinen en önemli örnekleri Seleukos, Sulla ve Actium eraları'dır (Sayar, 2016). Epigrafik belgeler, bölgemizde bunlardan özellikle Sulla Erası'nın kullanımının yaygın olduğunu göstermektedir (Leschhorn, 1993: 231-234, 491). Örnekler için ayrıca bkz. Tanrıver, 1991: 193; Tanrıver, 2013, 8; IvKyzikos I, 105, 360, 416, 480, 514, 542, 569, 570, 571; Akyürek Şahin & Onur, 2010, 3.

¹⁹⁵ Πο. Αἴλιος Εὐ-
ξείνος καὶ Εὐ-
ρύκλεια ζώντες
ἑαυτοῖς
ἔτους οθ'

κατεσκ[εύα]σαν. (Hamilton, 1842, Vol. II: 400, No: 4; IvKyzikos I, 12; Schwertheim, 1985: 37; IvHadrianoi und Hadrianeia, 56). Hamilton tarafından keşfedilen yazıtı ikinci kez yayınlayan Waddington, üzerindeki 79 yılının Hadrinus'un kenti kurmasıyla başlatılan yerel bir eraya ait olduğunu öne sürmüştür (Weber, 1907: 130; IvKyzikos I, 12). Buna karşın Schwertheim önce Sulla Erası'nı önermiş (IvKyzikos I, 12), Hadrianeia arazisindeki yazıtın bulunması sonrasında ise üzerindeki yılın Hadrianus Erası'na ait olduğu ortaya çıkmıştır.

ἀγαθῇ τύχῃ·

Διὶ Θιμηνῷ

[ὕ]πὲρ τῆς τῶν Σεβα

[σ]τῶν νείκης ὁ

[δ]ῆμος εὐχὴν·

[Ε]πιμεληθέντο[ς]

Ἐπινείκου Μη

[νο]δῶρου ἔτ(ει) ο΄

“Hayırlı olsun. Halk, Augustusların zaferi için Zeus Timenos’a adadı. (Anıtın dikilmesiyle) Menodoros oğlu Epineikos, ilgilendi. 70 yılında”

“Augustuslar” ibaresinden en az iki ortak imparatorun kastedildiği anlaşıldığından bu yazıt, Septimius Severus ile oğlu Caracalla’nın ortak imparatorluğunun başlangıcı olan 198 yılı ile iki imparatorun Parth savaşı sonrası Antiokheia’dan Roma’ya döndükleri 202 yılı arasına tarihlenmiştir (Schwertheim, 1985: 38 vd.)¹⁹⁶.

Schwertheim, yazıtta verilen 70 yılını 198 yılından çıkararak, eranın başlangıcı için en erken tarihin 128 yılı olduğunu, dolayısıyla kentlerin ancak 128 yılından sonra kurulmuş olabileceğini ileri sürmektedir (Schwertheim, 1985: 39-42). Aynı araştırmacı, 1982 yılında Hadrianeia arazisinde bulduğu 128 tarihli (= 213 Sulla Erası) başka bir yazıtta¹⁹⁷ Hadrianus için “kurucu” sıfatı geçmemesine rağmen;

¹⁹⁶ Augustuslar ibaresi, yazıtın Marcus Aurelius (161-180) ve Lucius Verus’un (161-169) ortak imparatorlukları dönemine tarihlenmesini de mümkün kılmaktadır. Ancak bu iki imparatorun kast edilmiş olması durumunda, yazıtın üzerinde verilen 70 yılı Hadrianus Erası için uygun değildir.

¹⁹⁷ (ἔτους) σιγ΄, μη(νός) Πανήμου ιγ΄.

Διὶ Πανδήμῳ ὑπὲρ τῆς Αὐτοκράτορος
Τραιανοῦ Ἀδριανοῦ Καίσαρος Σεβαστοῦ
διαμονῆς Μειδίας Γερμανοῦ σὺν Ἀπφία

Hadrianoi arazisinde ele geçen 134/5 tarihli¹⁹⁸ bir yazıtta (IvHadrianoi und Hadrianeia, 41) “kurucu” ve “kurtarıcı” olarak anılmasını da görüşüne dayanak olarak sunmuştur (Schwertheim, 1985: 41).

Buna rağmen, henüz Hadrianoutherai’nin ikinci gezide (131-132) kurulduğunu kesin olarak söylemek mümkün değildir. Kuruluş tarihi konusunda imparatorun gezi rotası ve yazıtlar önemli bir kaynak olmakla birlikte, bunlardan elde edilen veriler şimdilik kentin kuruluş tarihini kesinleştirmemektedir. Araştırmacıların geneli ilk geziye işaret etmiştir. Bu görüşe karşı çıkan Schwertheim’in önerisinin sadece bazı yazıtlar üzerine yapılan yorumlara dayanması, kuruluşu ikinci geziye bağlamayı güçleştirmektedir.

Mevcut araştırmalarda dikkat çeken bir başka durum araştırmacıların Hadrianoi, Hadrineia, Hadrianoutherai ve hatta Stratonikeia-Hadrianopolis’in kuruluşunu aynı geziye atfetme eğilimleridir. Bizim görüşümüz ise bir gezinin tamamen kent kurmaya ayrılmasının mümkün olmadığı yönündedir. Bu yüzden kentlerin kuruluşları ayrı ayrı değerlendirilmelidir. İmparatorun Mysia’daki kentlerinden Hadrianoutherai’nin kuruluşunu birinci, Hadrianeia’nın¹⁹⁹ kuruluşunu ise ikinci geziye tarihlemek mümkündür.

Nitekim elimizde Hadrianoutherai’nin, imparatorun ilk gezisi sırasında kurulduğunu destekleyen bazı veriler vardır. Bunlardan ilki, yazıtlarla da desteklenen Hadrianus’un Bithynia ve Mysia kentlerindeki yoğun faaliyetlerinin Dürr (Dürr, 1881), Kornemann (Kornemann, 1905), Weber (Weber, 1907), Halfmann (Halfmann, 1986), Boatwright (Boathwright, 2000) ve Birley (Birley, 2003) gibi araştırmacılar tarafından genelde ilk geziye atfedilmesidir.

τῇ γυναικὶ ἀγωνοθετήσας ὑπὲρ Κλεάνδρου
καὶ Δημοσθένους τῶν υἱῶν καὶ Γερ-
μανοῦ καὶ Μειδίου [τῶ]ν Λαοδί-

[κης τῆς ἀδελφῆς υἱῶν — — —] (IvHadrianoi und Hadrianeia, 126).

¹⁹⁸ Yazıt, üzerinde geçen ὑπατον τὸ γ ibaresi nedeniyle Hadrianus’un üçüncü kez konsül seçildiği yıla (134/5) tarihlenmiştir.

¹⁹⁹ Hadrianeia’nın kuruluşu, Hadrianus’un ikinci gezisi sırasında tekrar geldiği Hadrianoutherai’daki etkinliklerine bağlanabilir. İmparatorun Hadrianoutherai’da konakladığı sırada, çevrede yaptığı geziler sonucunda bölgedeki eksikliği görerek Hadrianeia’yı kurmuş olması güçlü bir ihtimaldir.

Kentin kuruluş tarihi konusundaki bir başka ipucu Bizans kaynakları bölümünde değerlendirilen Ioannes Malalas'ın verdiği bilgiler içinde gizlidir. Zira Malalas; Hadrianus'un Hadrianopolis, Hadrianoutherai ve Antinopolis adlı üç kent kurduğunu bildirmektedir (Malalas, *Chronographia*, XI, XX). Her ne kadar Hadrianus'un Trakia'da bulunduğu tarih tartışmalı olsa da burada yazarın her üç kenti kuruluş sırasına göre verdiğini ileri sürmek mümkündür. Bu durumda, Mısır'daki Antinopolis'in imparatorun ikinci gezisinde kurulduğu bilindiğinden Hadrianoutherai'nin ilk gezide kurulması gerekmektedir. Millar'a göre de Cassius Dio, Hadrianoutherai'nin kuruluşu ile desteklenen Hadrianus'un av sevgisini ilk gezinin eki olarak vermiştir (Millar, 1964: 67).

Bu konudaki üçüncü verimiz de kentin bastığı Hadrianus dönemine ait sikke tiplerinin sayıca çok olmasıdır²⁰⁰. Literatürde Hadrianus, eşi Sabina veya imparatorun gözdesi Antinoos tasvirini barındıran 11 tip vardır. Ayrıca imparator portresiz tiplerin (toplamda 6 tip) en azından bir kaçı da Hadrianus dönemine tarihlenmektedir. Yeni kurulmuş ve ekonomik kaynakları kısıtlı bir kentin 131 yılından, imparatorun öldüğü 138 yılına kadar geçen yedi yıl içerisinde bu kadar tipte sikke basmış olması imkânsızdır. Kuruluşun 123, 124 yıllarına çekilmesi durumunda ise Hadrianus'un ölümüne kadar yaklaşık on beş yıllık bir süre geçmiş olmaktadır ki bu süre, söz konusu sikke tiplerinin basımı için daha uygundur.

Kuruluşu ilk geziye atfetmemize neden olan son verimiz ise Antinoos'un Hadrianoutherai'nin kuruluş öyküsü içinde yer almasıdır. Roma ve Bizans yazarları kentin kuruluşu sırasında Antinoos'un Hadrianus ile birlikte olduğuna dair bilgi vermemesine rağmen, Hadrianoutherai'nin Antinoos tasvirli sikke tiplerinden ikisinde ayının işlenmesi (SNG France 5, 1092; Pudill, 2014, M61), imparatorun gözdesinin kuruluşu konu av sırasında Hadrianus ile birlikte olduğunu düşündürmektedir. 130 yılında ölen Antinoos'un 131-132 yıllarında kurulan bir kentin kuruluşunda bulunması mümkün olmadığından Hadrianoutherai'nin ilk gezi sırasında kurulduğu kesinleşmektedir.

²⁰⁰ Bkz. Hadrianoutherai Sikke ve Madalyonları.

Kentin kesin kuruluş tarihine bakacak olursak, elimizdeki kaynaklar Hadrianus'un birinci gezisinde en geç 123 yılı ortalarında Bithynia'ya geldiği göstermektedir²⁰¹. İmparatorun Ephesos'tan Oinoanda ya da Telmessos'a gönderdiği 29 Ağustos 124 tarihli mektup ise Küçük Asya'dan Yunanistan'a geçiş için Terminus Post Quem'e işaret etmektedir (Syme, 1988: 162; Schorndorfer, 1997: 28, dp. 44; Birley, 2003: 430, dp. 30)²⁰². Bu tarihten kısa bir süre sonra imparator Küçük Asya'dan ayrılarak, Rhodos üzerinden Yunanistan'a geçmiştir²⁰³.

“Die Ankunft des Kaisers in Griechenland läßt sich auf Grund des in IG V 2, 51 angegebenen Synchronismus zwischen der Aktiumära und der von dieser πρώτη ἐπιδημία Hadrians ausgehenden Jahrzählung auf die Zeit zwischen September 124 und September 125 festlegen; um Anfang September 125 hat der Kaiser aber bereits aus Rom ein Schreiben an Delphi gerichtet, das den Terminus ante quem für das Ende der Reise markiert. So ergibt sich die Wahrscheinlichkeit, daß Hadrian in der ersten Hälfte des möglichen Zeitraumes nach Griechenland kam und der Winter, den er in Athen verbrachte, der Winter 124/5 war”. (Wörle, 1988: 34).

Hadrianus'un gezilerini inceleyen diğer araştırmacıların görüşleri de genelde Wörle'nin bu değerlendirmeleri ile benzerdir²⁰⁴. Bu durumda Hadrianus'un 124 yılının Sonbaharında Yunanistan'a geçtiği varsayılabilir. Sonuç olarak bütün bu bilgilerden de Hadrianoutherai'nin kuruluşunun 123 yılının ikinci yarısı ile 124 yılının Sonbahar'ı arasında gerçekleştiği sonucunu çıkarmak mümkündür.

²⁰¹ Antik kaynaklar ve onurlandırma yazıtlarını değerlendiren araştırmacılar genelde aynı tarihe işaret etmişlerdir. Bkz. Dürr, 1881: 54, 55; Weber, 1907: 127 vd.; Kornemann, 1905: 49; Schwertheim, 1985: 40; Syme, 1988: 161; Halfmann, 1986: 199 vd.; Birley, 2003: 430.

²⁰² Ayrica bkz. Halfmann, 1986: 191, 201; Wörle, 1988: 35.

²⁰³ “... per Asiam et insulas ad Achaia[m] navigavit” (Historia Augusta, De Vita Hadriani, 13, 1). “...ἐ[μ]οὶ δὲ δ[ις] ἡδὴ συ[νέπλευ]σεν, τὸ μὲν πρῶτον εἰς Ῥόδον ἀπὸ τῆς Ἐ[φ]έσου κο[μ]έ[ου]με[ν]ο[ς], νῦν δὲ ἀπ’ Ἐλευσεῖνος πρὸς ὑμᾶς ἀφικ[ν]οιμὲν[τα]...” (IvEphesos, 1487, 1488).

²⁰⁴ Konu ilgili bkz. Kornemann, 1905: 49. Homo, 1933: 483; Halfmann, 1986: 191, 201.; Syme, 1988: 162; Birley, 2003: 430.

IV. D.3. Tarihçesi

Hadrianoutherai'n kuruluşundan sonraki tarihçesi konusunda elimizdeki bilgiler oldukça azdır. Kent, ileriki bölümlerde görüleceği gibi I. Philippus (244-249) dönemi sonuna kadar sikke basmıştır. Bu nedenle 3. yüzyılın ortasına kadar Hadrianoutherai'nin kent olarak varlığını devam ettirdiği kesindir. Aynı dönemlerde eyaletlerdeki kentlerin sikke basmayı bırakması ise Hadrianoutherai sikkelerinin sona ermesinin kentin statüsünü yitirmesinden kaynaklanmadığını göstermektedir. Nitekim kentin adı, erken Hristiyanlık döneminde Kyzikos'a bağlı piskoposluk merkezleri arasında geçmektedir (Not. Episc., I. 153).

Kentle ilgili son bilgiler de konsil kayıtlarında yer alır. Hadrianoutherai'dan 787 yılında gerçekleştirilen II. Nikaia Konsili'ne Basilios (Mansi, 1766: 1102; Mansi, 1767: 389), Doğu Ortadoksları tarafından yapılan IV. Constantinopolis Konsili'ne (879, 880) ise Gregorios katılmıştır²⁰⁵. Epigrafik kaynaklar bölümünde değinilen, üzerinde Hadrianoutherai adının geçtiği mühür ise bu tarihi 11. yüzyılın ilk yarısına kadar götürmektedir. Ayrıca her ne kadar hazırlanış tarihleri tartışmalı olsa da Notitia Episcopatum adlı listelerden yola çıkılarak da Hadrianoutherai'nin 10., 11. yüzyıllara kadar varlığını devam ettirdiğini söylemek mümkündür.

Sonraki yüzyıllarda olasılıkla güvenlik ihtiyacını karşılayacak ölçüde korunaklı yapıya sahip olmaması nedeniyle önemini yitirerek köy haline gelmiştir²⁰⁶. Bu durumda başlangıçta küçük bir köy ya da akraba birkaç ailenin yaşadığı yerleşim olan Hadrianoutherai, tekrar köye dönüşmüştür. Yerleşimin tamamen terk edilmesi de güvenlik ihtiyacı ile ilgili olmalıdır. Kalan az sayıdaki yerleşimcinin, ya daha korunaklı Akhyraous'a ya da çevredeki kalelere göç ettiği düşünülebilir.

²⁰⁵ Bkz. Konsil Listeleri.

²⁰⁶ Dönüşüm, bölümün son alt başlığında daha ayrıntılı bir şekilde irdelenmektedir.

IV. E. Lokalizasyon

Eskiçağ tarihi araştırmalarının en önemli problemlerden biri de antik yerleşimlerin lokalizasyonudur. Doğal veya zoraki nedenlerle yerleşimlerin tarihinde meydana gelen kesintiler, zamanla bazı Eskiçağ yerleşimlerin adları gibi yerlerinin de unutulmasına yol açmıştır. Antik kaynaklardan Roma İmparatoru Hadrianus'un Mysia'da kurduğunu öğrendiğimiz Hadrianoutherai kenti de, bunlardan biridir. Özellikle kuruluş öyküsü ile dikkat çeken bu kent, genelde modern Balıkesir'e lokalize edilmektedir²⁰⁷.

Ancak henüz kesin yeri belirlenebilmiş değildir. Zannımızca bu belirsizlikte en büyük pay araştırma yetersizliğine aittir. Bunun yanında lokalize edildiği alanlarda günümüze ulaşan görünür kalıntıların²⁰⁸ azlığı, Roma ve Bizans yazarlarının eserlerinde çok fazla yer almaması, seyyahların ve araştırmacıların ilgisi dışında kalması diğer nedenler arasında sayılabilir.

Lokalizasyon konusundaki mevcut kaynaklarımız ise az sayıda Roma ve Bizans yazarının verdiği bilgiler²⁰⁹, kentin kuruluş öyküsü, bölgenin fauna ve florası, kurucu İmparator Hadrianus'un Küçük Asya gezi rotası, Hadrianoutherai sikkelerinin buluntu yerleri ve Aelius Aristides'in yaşamı hakkındaki bilgilerden oluşmaktadır. Bunlardan yazılı kaynaklardaki bilgiler, aşağıda değinilecek iki istisna dışında genelde kuruluş öyküsü üzerine yoğunlaşmıştır.

Kuruluş öyküsünde geçen avın yerinin belirlenmesi için bölgenin Antikçağ'daki fauna ve florası hakkında bilinenler ise yeterli değildir. Öyküde Hadrianus'un avladığı bildirilen ayı; bugün Madra Dağı, Uludağ ve Kaz Dağları gibi yüksek kesimlerde yer alan sık orman bölgelerinde görülür. Sikkeler üzerinde işlenen domuz

²⁰⁷ Araştırmacıların büyük bir kısmı, Hadrianoutherai'ı Balıkesir ile eşleştirmiştir. Bkz. Schultze, 1922: 394; Calder&Bean, 1958; Macro, 1980; Barrington, TKY 56; Löhberg, 2006; Tacuber, 1989: 220.

²⁰⁸ Hadrianoutherai Roma İmparatorluk Dönemi kenti olduğu için görkemli yapılar ve kalıntılar beklenmekle birlikte, bunun bütün yerleşimler için geçerli olmadığını Miletopolis kalıntıları kanıtlamaktadır. Zira bugün Bursa- Balıkesir karayolu kenarında yer alan kentin görünen kalıntıları, belirli alanlarda sitemli kazı yürütülmesine rağmen oldukça basit bir yerleşimi andırmaktadır.

²⁰⁹ Bkz. Yazılı Kaynaklar

ise, ayıya göre daha geniş bir alana yayılmış durumdadır. Fakat Antikçağ'dan bugüne durumun değişmesi²¹⁰ kaçınılmaz olduğundan, fauna ve flora konusunda bugünkü durumdan yola çıkarak kesin hüküm vermek oldukça sakıncalıdır.

Kuruluş öyküsünün verildiği bir başka kaynak olan sikkeler ise lokalizasyon için iki yönlü incelenmelidir. Bunlardan biri, üzerlerindeki tasvirlerin konuma dair bilgi içerip içermediği diğeri ise sikkelerin buluntu yerleridir. Hadrianoutherai sikkeleri üzerindeki tasvirlerde kentin konumuna dair tek ipucu, Asklepios tapınınının yaygın olduğu sıcak su kaynaklarına yakın olması gerektiğidir. Ancak Kuzeybatı Anadolu'da bu kritere uygun çok fazla alan bulunması işimizi zorlaştırmaktadır.

Sikkelerin buluntu yerleri konusundaki sorun ise örneklerin az olması ve kataloglarda bulutu yerlerine dair bilgilerin yer almamasıdır. Literatürde bu konuda kentin yeri ile bağdaştırılan iki bilgi vardır. Bunlardan biri, İtalyan gezgin Domenico Sestini'nin 18. yy. sonlarında Küçük Asya'da yaptığı bir gezi sırasında Soma yakınlarındaki Darkale'de bulduğu madalyondur (Sestini, 1807: 135). Sestini madalyon nedeniyle Hadrianoutherai'ı Darkale'ye lokalize etmiştir.

İkinci bilgi de F. W. Hasluck ve Louis Robert'in Balıkesir'de Hadrianoutherai sikkelerinin yoğunlaştığını bildirmesidir. Ki bu, aynı zamanda Hadrianoutherai'nın Balıkesir'e lokalize edilmesini destekleyen verilerden biridir (Robert, 1935: 195; Hasluck, 1910: 91).

Kentin konumu hakkında en açık ipucu ise Tabula Peutingeriana'da yer alır. Söz konusu haritada Hadrianoutherai, kuzey güney yönlü antik yol ağı üzerinde, Miletopolis ve Pergamon arasında gösterilmiştir (bkz. resim 16. 1, 2). Hadrianoutherai'nın her iki kente olan uzaklığı da, Miletopolis'e XXXIII, Pergamon'a VIII mil (Roma mili- ca. 1480 m.) olarak verilmiştir²¹¹. Bu durumda kent Pergamon'a oldukça yakın olmalıdır.

²¹⁰ Antikçağ'da hem orman alanlarının hem de ayının daha geniş bir alanda görüldüğü düşünülebilir.

²¹¹ Roma İmparatorluk Dönemi yollarına dair bir başka kaynak, "*Itinerarium Antonini Augusti*"dir. Ancak söz konusu kaynakta Hadrianoutherai'nın konumunu tespit etmemizi sağlayacak herhangi bir mesafe verilmemiştir.

Nitekim Marquardt, *Cyzicus und sein Gebiet* adlı eserinin sonundaki haritada Hadrianoutherai'ı olasılıkla bu kaynağa dayanarak Pergamon'a çok yakın bir konumda göstermiştir (Marquardt, 1836). Ancak genellikle Tabula Peutingeriana'da verilen mesafelerin yanlış olduğu kabul edilmekte, doğru mesafelerin Balıkesir yakınlarına tekabül ettiği ileri sürülmektedir.

Örneğin Ramsay, gerçek ölçünün Pergamon'a LIII, Miletopolis'e ise XXXXIII (33)²¹² mil olması gerektiğini belirtmiştir (Ramsay, 1960: 181). Bu durumda Pergamon -Balıkesir arası yaklaşık 80 km., Balıkesir- Mustafakemalpaşa arası mesafe ise yine yaklaşık 50 km. olmaktadır ki bu ölçüler günümüzdeki ölçülere biraz daha yakındır²¹³.

Bir diğer önemli kaynağımızı oluşturan Aelius Aristides'in *Hieroi Logoi*'de (I, 51) aktardığı bilgiler de Hadrianoutherai'nın Pergamon'un kuzeyinde yer aldığı bilgisini desteklemektedir. Çünkü Aristides rüyasını açıklarken, Pergamon'a gitmesi için kullandığı güzergâhta ilk yerleşimin Hadrianoutherai olduğunu belirtmektedir.

Philostratus, Aristides'in memleketi için Hadrianoi ismini verse de Balıkesir'in kuzeyindeki bölgede ailesinden kalan ve kendisi tarafından satın alınan arazilerinin bulunduğu bilinmektedir (Sartre, 1991:169, 275; Tanrıver, 2013: 43). Tanrılara sunduğu adaklar da ünlü hatibin bu bölgeyle olan bağıını kanıtlar. Aristides'in sunduğu adakların Gökçedere civarında ele geçmiş olması, hatibin *Hieroi Logoi*'de bahsettiği arazilerinin ve Zeus Olympios kutsal alanının bu bölgede olabileceğini düşündürmektedir²¹⁴.

Bunu destekleyen bir başka bilgi de Aristides'in tapınak şenliğinde söylev vermek için baba ocağındaki Zeus Olympios kutsal alanından Kyzikos'a gidişine ve Kyzikos'tan geri Laneion'a dönüşüne dair verdiği bilgilerdir.

²¹² Zannımızca doğru rakam XXXIII olmalıdır. Aksi halde XLIII şeklinde yazılması gerekirdi.

²¹³ Günümüz yol ağıları üzerinden hesaplandığında Balıkesir- Bergama arası 111 km., Mustafakemalpaşa- Balıkesir arası da 76 km. dir.

²¹⁴ Buna karşın Wiegand, sıcak su kaynakları nedeniyle Balya'nın Ilıca Beldesi'nde Zeus kültürünün varlığından bahsetmekte, dolayısıyla Zeus Olympios kutsal alanını bu bölgeye lokalize etmektedir (Wiegand, 1904: 280).

“ἀνίσταμαι καὶ συσκευάζεσθαι τοῖς οἰκέταις εἰπὼν, ὥς αὐτίκα ἐξιώντας, ἐξήλαυνον, μεσημβρίας οὐ πολλῶ τινι θάττον. οἷα δ’ ἐπαναμένων τούτους οἰκέτας προήειν σχολαίτερον, κὰν τούτῳ ἐτρίβῃ τι τῆς ὥρας. καὶ γίγνομαι περὶ δαίτην ὁψίαν ἐπὶ τοῖς ὕδασι τοῖς θερμοῖς, καὶ πάντα ἦν θορύβου μεστὰ καὶ πλήθους ἀνθρώπων, ὥστ’ οὐχ οἷόν τ’ ἦν στέγην εὐρεῖν, ἀλλ’ ἔδει παραλαύνειν, καὶ εἶποντο μὲν ὀλίγοι ἤδη. προελθὼν δὲ τετταράκοντα στάδια εἷς τινα κόμην, ὥς οὐδὲν με προσίετο τῶν αὐτόθι, ἔγνω τῇ νυκτὶ χρῆσθαι. αὐτῷ μὲν οὖν μοι ἐδέδοκτο ἐλαύνειν εἰς αὐτὴν Κύζικον, οἱ δ’ ἀκόλουθοι ἀπειρήκεσαν, σχεδὸν δὴ ὄντες οἱ λοιποὶ: ὥστ’ ἠναγκάσθην καταλῦσαι περὶ τὴν λίμνην εἴκοσι καὶ ἑκατὸν στάδια ἀπὸ τῆς πόλεως, ἀνύσας δὲ εἰς εἴκοσι καὶ τριακόσια. παρελθὼν δὲ εἰς δωμάτιον καὶ σκίμποδος εὐπορήσας καὶ στρώματος καθαροῦ καὶ μάλ’ ἀγαπητῶς, οὐ γὰρ ἔμοιγε οὐδὲν παρῆν, ὥς εἶχον διψῶν τε καὶ κονιορτοῦ πλέως, ἐν τῇ ἐσθῇτι ἐν ἥπερ καθήμην ἐπὶ τοῦ ὀχήματος, διενυκτέρευσά καθήμενος τὰ πλείω ἐπὶ τοῦ σκίμποδος. ἀστέρων δὲ πρὸς ἡμέραν φερομένων ἀναστὰς ἤνυσα ἀναμείνας οὐδένα. καὶ μοι παραμύθιον ἦν τῆς πορείας τὸ τῷ λόγῳ προσέχειν, ὃν ἔδει τοῖς Κυζικηνοῖς ἐπιδειῖναι κατὰ τὴν τοῦ ἐνυπνίου φήμην: ὥστε καὶ ἐποιήθη οὕτω παρὰ τὴν ὁδὸν τὰ εὕρισκόμενα ἀεὶ ἀναλαμβάνοντι. τὴν μὲν οὖν σπουδὴν τὴν συμβᾶσαν περὶ τὸν λόγον οὐ μόνον ἡνίκα ἐδείκνυτο ἐν τῷ βουλευτηρίῳ, ἀλλὰ καὶ ὕστερον ἐν τῇ πανηγύρει, εἰδεῖν ἂν οἱ παραγενόμενοι καὶ οἱ τούτων ἀκούσαντες, ἐμοὶ δ’ οὐχ ἥδιστον ἐν τοῖς τοιούτοις διατρίβειν. ἀλλ’ ἐπειδὴ προσέταξεν ἀναστρέφειν, ἐπαινέσας τὸ ἐν Λανείῳ ὕδωρ, σχεδὸν ὥσπερ στροφὴν τινα δευτέραν ἀποδιδόντες, ἐπανήειμεν, τῇ τε ὥρᾳ τῆς ἐξόδου μάλιστα πῶς παραπλησίως, διὰ τὸ καὶ τότε αὐθημερὸν ἐξίεναι ἐπὶ τῷ προστάγματι, καὶ δὴ καὶ τῇ συνεχείᾳ τῆς πορείας, οὐδαμοῦ γὰρ διαναπαύσας ἤκον ἄσιτος μικρῶ πρὸ μέσων νυκτῶν εἰς αὐλὶόν τι γεωργικὸν τῶν ἐμαντοῦ, τετρακοσίους σταδίους τοὺς ἅπαντας, τῇ δ’ ὕστερα ἐκεῖθεν εἰς Λανεῖον” (Hieroi Logoi, V. 13-17)²¹⁵.

²¹⁵ Eski Yunaca metin çevrimiçi kaynaktan alınmıştır (<http://www.perseus.tufts.edu/>; Ael. Ar. Orat. 27 349, 350). Aristides’in verdiği bilgilerin değerlendirmesi için bkz. Robert, 1937: 207 vd.; Wiegand, 1904: 278 vd. İki araştırmacı arasındaki temel fark, Aristides’in adadığı adakları ve Zeus kutsal alanını Wiegand’ın İlica Beldesi’ne, Robert’in ise Ömerköy-Gökçedere civarına atfetmesidir. Ayrıca bkz. Munro&Anthony, 1897 a: 165 vd.

Aristides burada Zeus Olympios kutsal alanından Kyzikos'a yaptığı yolculuğu anlatırken; öğleden sonra kaplıcalara ulaştıklarını, 40 stadion uzaklıkta bir köyden geçtiklerini, 340 stadion yol kat ettikten sonra ulaştıkları göl (Manyas Gölü) kenarında ise konakladıklarını bildirmektedir. Verilen bilgiye göre gölden Kyzikos'a olan uzaklık da 120 stadiondur. Bu durumda Zeus Olympios kutsal alanından Kyzikos'a toplam uzaklık 460 stadion olmaktadır.

Aristides dönüşte ise hiç mola vermeden gece yarısı Laneion yakınındaki kendisine ait çiftlik evine ulaşmış, ertesi gün de Laneion'a giderek yolculuğunu tamamlamıştır. Kyzikos'tan çiftlik evine kadar olan dönüş mesafesi de 400 stadion (yak. 76, 8 km.) olarak verilmiştir. Ki bu ölçü Gökçedere'nin Bandırma'ya günümüzdeki uzaklığı (yak. 71 km.) ile uyur. Aristides'in rüyasından öğrendiğimiz (Hieroi Logoi, I, 51-52) Hadrianoutherai'in Laneion'dan yaklaşık yarım günlük mesafede olduğu bilgisi de kentin yerinin Balıkesir merkezi civarında olduğu sonucunu doğurmaktadır.

Buna rağmen Zeus Olympios kutsal alanı ve Laneion için önerilen farklı konumlar, Hadrianoutherai'in yeri konusunda belirsizliğin devam etmesine neden olmaktadır. Kaynakların açık olmamasından doğan bu belirsizlik, 19. yüzyıldan buyana yapılan yayınlara yansımıştır. Kaynaklardaki kısıtlı verilerle kendi deneyim ve gözlemlerini birleştiren Ramsay²¹⁶, Munro, Wiegand, Hasluck, Robert, Schwertheim gibi araştırmacılar Hadrianoutherai'in konumuna dair öneriler sunmuşlar, fakat araştırmalarında görüşlerini kesinleştirecek her hangi bir veriye ulaşamamışlardır.

Yukarıda değinilen Marquart ve Sestini'nin kenti Pergamon'a oldukça yakın göstermelerine karşılık, Smith'in sözlüğünde kent, Miletopolis ve Ergasteria arasına yerleştirilmiştir (Schmitz, 1873: 1024). Fakat Ramsay, hem Tabula Peutingeriana'da verilen mesafelere hem de bu mesafeden kaynaklandığını ileri sürdüğü Schmitz'in lokalizasyonuna karşı çıkmış, Miletopolis ve Pergamon arasındaki yolun, doğu-batı

²¹⁶ Ramsay, Çanakkale'den Assos'a yaptığı bir yolculuk dışında Hellespontus Eyaleti coğrafyasını gezmemiştir (Ramsay, 1960: 165). Yazarın değerlendirmeleri daha çok kaynak eserlere ve coğrafyayı tanıyanların yaptığı yayınlara dayanmaktadır.

doğrultulu yolla Balıkesir’de birleşmesi nedeniyle Hadrianoutherai’in burada aranması gerektiğini savunmuştur²¹⁷.

Theodor Wiegand ve Louis Robert’in önerileri de aynı yöndedir. Wiegand, Aristides’in Laneion’dan Pergamon’a gitmek için yola çıktığında ilk mola yerinin Hadrianoutherai olmasını dikkate alarak, kentin Laneion ve Pergamon arasında bugünkü Balıkesir civarında olması gerektiğini bildirmiştir (Wiegand, 1904: 278).

Buna karşın Robert daha kesin konum belirtmiş, kentin yerinin bugünkü Atatürk Parkı’nın olduğu tepede veya hemen yanında inşa edilen stadyumun bulunduğu alanda olduğunu ileri sürmüştür (Robert, 1962: 389). Robert’in düşüncesinde, alanın topografyasının yerleşim için uygunluğu ve bölgede yaptığı araştırmalar sırasında gördüğü çeşitli kalıntılar²¹⁸ önemli bir rol oynamıştır (Robert, 1962: 389).

Hadrianoutherai’ı Balıkesir’e yerleştiren bir başka araştırmacı, Kyzikos çevresiyle ilgili kapsamlı çalışmasıyla tanınan Hasluck’dur. Kenti Balıkesir Ovası’nın güney batı köşesine²¹⁹ yerleştiren Hasluck, Balıkesir’de Hadrianoutherai’a işaret eden görünür kalıntı olmamasına rağmen, kendisini bu kanıya götüren dört neden saymaktadır.

Nedenlerden ilki, Balıkesir ovasının genişliği ve verimliliğinin ovada her dönemde gelişkin bir yerleşimin varlığını gerektirmesi, ikincisi kentin Hadrianoutherai’in kaynaklarca aktarılan Miletopolis –Pergamon arasındaki konumuna uyması, üçüncüsü Balıkesir’in adının ve çevrede ele geçen yazıtların antik bir yerleşime işaret etmesi ve son olarak dördüncüsü de Hadrianoutherai sikkelerinin Balıkesir’de diğer alanlara göre daha yoğun olmasıdır (Hasluck, 1910: 90-91).

Kentin lokalizasyonu konusunda Beyköy önerisi ise ilk kez Munro tarafından ortaya atılmıştır²²⁰. Munro, 1901 yılında bölgede yaptığı araştırmalar sırasında gördüğü Beyköy’ün hemen yanındaki tepeyi Hadrianoutherai’in yeri olarak tanıtmıştır (Munro, 1901: 232 vd.). Araştırmacının en önemli dayanağı çevrede ele geçen Eski

²¹⁷ “Hadrianoutherai, Pergamos’tan Miletopolis’e giden yol üzerinde idi: bu yolla öbür yol Balıkesir’de birleşirler ve Hadrianoutherai’yi bu civarda aramak icap eder” (Ramsay, 1960: 169).

²¹⁸ Robert’in gördüğü kalıntılar arasında bir de yazıt parçası vardır.

²¹⁹ Tanımlama, bugünkü Balıkesir’in bulunduğu alana tekabül etmektedir.

²²⁰ Munro’nun görüşüne karşı bkz. Hasluck, 1910: 91; Wiegand, 1904: 315.

Yunanca yazıtlardır. Bunun yanında kalıntıların önemli bir yerleşime işaret etmesi, topografyanın kuruluş öyküsündeki av için uygunluğu, alanın Kaikos vadisine giden yol üzerinde bulunması ve yine kendisi tarafından Bigadiç'e²²¹ yerleştirilen Akhyraous'a yakınlığı diğer dayanakları arasında sayılabilir.

Monro'nun bu görüşü daha sonra kısmen Elmar Schwertheim tarafından da devam ettirilmiştir. Schwertheim, Kyzikos çevresindeki yazıtları derlediği 1980 yılında yayımlanan *Die Inschriften von Kyzikos und Umgebung I* adlı eserin sonundaki haritada genel kaniya uyararak kenti Balıkesir'de göstermekle birlikte, sonraki yayınlarında Monro ile hemen hemen aynı gerekçelere dayanarak Kepsut'a yerleştirmiştir:

“İkinci merkez Hadrianus'un av yeri olan Hadrianutherai'dır. Bu antik merkez genellikle modern Balıkesir ile aynı alana oturtulmaktadır. Fakat bu kesinlikle yanlıştır. Bir av kentini burada aramak olanaksızdır. Burada av yeri yoktur, olamaz. Her şeyden önce imparator Hadrianus'un yaşam öyküsünde avladığı belirtilen ayı bu çevrede yoktur. Ayrıca Balıkesir'de bugüne kadar tek bir antik anıt in situ durumda bulunmamıştır. Epigrafi üstadı Louis Robert'i de şaşırtan bu durum Hadrianutherai'ı Balıkesir'in kuzeyinde aramayı gerektirmektedir. Ben Hadrianutherai'ı Kyzikos'tan Pergamon'a giden yol üzerinde aramamız gerektiğini düşünüyorum. Kent muhtemelen modern Kepsut civarındadır” (Schwertheim, 1987 a: 163,164).

Görüldüğü gibi epigrafik buluntuları öne çıkaran bilim adamları, Kepsut-Beyköy, tarihi coğrafyaya yoğunlaşanlar ise Balıkesir-Atatürk Parkı önerisini benimsemiş durumdadır. Bu iki öneri dışındaki görüşler de genellikle kesin konum bildirmeksizin Balıkesir çevresini işaret etmektedir.

Diğer yandan konum için önerilen alanlarda bugüne kadar tartışmaları bitirecek olumlu veya olumsuz herhangi bir veri elde edilememiştir. Yani mevcut çalışmalar,

²²¹ Akhyraous'u Bigadiç'e yerleştiren diğer bir araştırmacı Wiegand'dır (Wiegand, 1904: 317).

lokalizasyon önerilerinin doğruluğunu ya da yanlışlığını kanıtlayacak boyutta değildir. Bu nedenle önerilen alanlar aşağıda topografik özellikleri ve kalıntı durumları açısından değerlendirilerek, hangisinin daha uygun olduğu ya da konum için uygun başka alan olup olmadığı sorusu irdelenecektir.

IV. E.1. Balıkesir Atatürk Parkı

Hadrianoutherai'nın yeri için literatürde en çok kabul gören öneri, Balıkesir'deki Atatürk Parkı ve Stadyumun bulunduğu alandır (bkz. resim 18). Balıkesir Ovası'nın güney batı sınırını oluşturan, bugün yerleşim sınırları içinde kalmış olan alan, Cumhuriyet döneminin başlarına kadar mezarlık olarak (İlyaslar Mezarlığı) kullanılmıştır.

24 Haziran 1934'te İran Şahı Rıza Pehlevi ile birlikte kenti ziyaret eden Mustafa Kemal Atatürk, artık dolmuş olan ve yeni defin işleminin yapılmadığı mezarlığın şehir parkı olarak düzenlenmesini istemiştir²²². Hazırlanan proje sonrası 1935 yılında başlayan çalışmalarla havuz, gazino, tenis kortları ve Atatürk madalyonunu barındıran bir tören alanı yapılarak, alan 1942 yılında halkın hizmetine açılmıştır. Parkın güneyinde yer alan Stadyumun yapımına ise 1939 yılında başlanmış, Stadyum 19 Mayıs 1952'de törenle açılmıştır (Akgün Yüksekli, 2013: 37).

Alandaki son değişiklik, yapı yoğunluğunun artması ve bakımsızlık nedeniyle park işlevini tam olarak görmediği gerekçesiyle Balıkesir Belediyesi tarafından 2007-2008 yılları arasında yapılan çevre düzenlemesidir. Bu düzenleme sırasında tenis

²²² Yerel kayıtlarda alanın park yapılmasıyla ilgili sözlü tarihe dayanan ilginç bir anekdot vardır. Buna göre; İran Şahı, Atatürk'e bugünkü tren yolunun doğusunda tarım arazisi olarak kullanılan bölgedeki ağaçlık alanın ne olduğunu sormuş, Atatürk beklemediği bu soru karşısında o an, park cevabını vermiş, bu olayın akabinde de Vali Salim Gündoğan'dan mezarlığın kaldırılarak yerine park yapılmasını istemiştir (Akgün Yüksekli, 2013: 35, dp. 9).

binası dışındaki bütün yapılar yıkılarak²²³, yerlerine büyük bir yapay gölet, seyir terası, dinlenme yerleri, büfeler ve yürüyüş alanları yapılmıştır.

Atatürk Parkı'nın Hadrianoutherai'nin yeri olabileceğine dair özelliklerinden biri, topografik açıdan yerleşim için uygunluğudur. Hafif bir yükseltiyeye sahip olan alan, Balıkesir Ovası'na hâkim noktalardan biridir. Doğusu, kuzeyi ve güneyi açıktır. Hemen batısında ise yükseltiler vardır. Bu özellikleri nedeniyle savunma açısından gelişkin kuşatma araçlarına sahip orduları olmasa bile Antikçağ'ın küçük talan gruplarını durdurabilecek yapıya sahiptir.

Alanın yerleşim açısından avantaj oluşturan bir başka özelliği jeopolitik önemidir. Bu önem, batı Anadolu'da Propontis kıyılarından güneydeki merkezlere ulaşımı sağlayan yol ağlarından biri üzerinde bulunmasından kaynaklanmaktadır. Apias Pedion'dan Adramyttenos Kolpos yönüne devam eden yol da alanın hemen kuzeyinden geçmektedir. Ayrıca hem Kyzikos ve Pergamon gibi önemli merkezlere hem de Propontis'e ve Ege Denizi'ne yakın olması, stratejik bir avantaj sağlamaktadır.

Karesi Beyliği döneminde kurulan modern Balıkesir için hemen batıdaki yamaçların seçilmiş olması da alanın yerleşim için uygunluğunu kanıtlamaktadır. Dolayısıyla Haslucuk'un ifadesiyle verimli Apias Pedion'da her dönemde bir yerleşim varsa (Hasluck, 1910: 90), konum için en uygun yer burasıdır. Fakat bu topografik ve jeopolitik avantajı, modern Balıkesir gibi Antikçağ'daki öncülünün/öncüllerinin de tam olarak değerlendiremediği açıktır.

Balıkesir ile Hadrianoutherai arasındaki ilişkiye dair bir başka veri, Balıkesir adının kökenidir. Modern yerleşimlerin adlarındaki Antikçağ'dan gelen izler genellikle açık olmasına rağmen, bazen yerleşim adlarının köklü bir şekilde değişime uğraması veya kesintiler nedeniyle kökenin unutulması, adın halk tarafından değiştirilmesi, bu izler konusunda tartışmalı bir durum yaratabilmektedir. Balıkesir adının kökeni için de aynı durum geçerlidir. Kelimenin fonetik ve etimolojik özellikleri ile çeşitli gezgin

²²³ Yapılan düzenleme, parkın işlevselliğini arttırması bakımından olumlu olmakla birlikte; Erken Cumhuriyet dönemine ait yapıların yıkılması, alanın tarihçesinden bir devrin daha silinmesi anlamına gelmektedir.

ve haritacıların Ortaçağ'dan itibaren yaptıkları adlandırmalara dayanılarak ortaya konan görüşleri üç kategoride değerlendirmek mümkündür.

Genel olarak benimsenen görüş, kentin adının Türk hâkimiyeti döneminde harabe haline gelmiş olan Hadrianoutherai'nin kelesinden (Paleo Casto) kaynaklandığı şeklindedir (Fabricius, 1984: 902; Schultze, 1922: 394; Hasluck, 1910: 90). Her ne kadar Atatürk Parkı'nın bulunduğu alanı kapsamada da bazı eski yapı kalıntılarına rastlanan bugünkü Hisariçi Mahallesi'nin adı da bu eski kaleye bağlanmaktadır.

Balıkesir adının Paleo Casto'dan geldiğine dair bir başka dayanak, Yeniçağ başlarına ait haritalarda Balıkesir'in bulunduğu alana Poli Casto veya Paleopolis gibi eski yerleşime işaret eden adların yazılmış olmasıdır. Hasluck, erken haritalarda yer alan Paleo Casto'nun zamanla Balıkesir'e dönüştüğüne dikkat çekmiştir (Hasluck, 1910: 90). Nitekim Balıkesir'in bulunduğu alan, 1545 tarihli Gastaldi ve 1659 tarihli Cluvar Philip'in haritalarında "Poli Castro", 1697 tarihli Allard Corel'in ve 1698 tarihli Giacomo'nun haritalarında "Paleopolis", 1774 tarihli Giovenni Antonio'nun haritasında ise "Balık Esri" olarak adlandırılmıştır (Mercangöz, 2003: 38).

Balıkesir adının kökenine dair öne sürülen ikinci görüş, adın eski Türkçede şehir anlamına gelen "balık" (Donuk, 1992: 12) ve kale anlamındaki "hisar" kelimelerinden oluştuğu, dolayısıyla "kale şehri" veya "tahkimatlı şehir"²²⁴ olarak çevrilebilecek bir anlam taşıdığını ileri sürmektedir. Çok fazla kabul görmeyen diğer öneriler ise kelimenin görünüşüne ya da fonetik yakınlığa dayanır. Bunlardan bağlantısı en açık olan, adın bal ve "kesir" (Arapça, çok) kelimeleriyle oluşturulduğunu savunan görüştür. Balıkesir çevresinde bugün olduğu gibi geçmişte de arıcılık faaliyetlerinin yapıldığının bilinmesi, bu açıklamanın dayanağı olarak gösterilebilir. Ayının arıcılık faaliyetleri için oluşturduğu tehdit ise bize Hadrianoutherai'nin kuruluş öyküsünü hatırlatmaktadır.

Görüldüğü gibi her üç durumda Balıkesir'i Hadrianoutherai'a bağlamak mümkündür. Özellikle çok kabul gören ilk iki görüşte, alanda eski bir kale olduğu açıktır. Türkler

²²⁴ Hadrianoutherai adının etimolojik incelemesi hakkında ileri sürülen görüşlerden birinin de kelimenin sonundaki eki "tahkimatlı kent" olarak açıklamış olması, iki anlam arasında bağlantı kurmamıza olanak sağlamaktadır.

bölgeye geldiğinde bu mevcut kaleyi tamir ederek bir müddet kullanmış olmalıdır. 2007 yılında Atatürk Parkı'nda yapılan kazılarda ortaya çıkan geç dönemlere ait yerleşim izleri²²⁵ de bu alanın Türklerin bölgeye geldikleri dönemlerde kullanıldığını kanıtlamaktadır (bkz. resim 19).

Tam olarak asayışı sağladıktan sonra ise harabeler arasından çıkılarak alanın hemen batısındaki tepenin eteklerine yerleşildiği daha sonra da yerleşimin bugün Hisariçi Mahallesi adıyla anılan bölgeye yayıldığı anlaşılmaktadır.

Hadrianoutherai'nın Balıkesir'le ilişkisine dair bir başka veri, bölgenin fauna ve florasıdır. Bugün Balıkesir merkezi av hayvanlarını barındıracak bitki örtüsünden yoksundur. Fakat Schwertheim'in yaptığı gibi bugünkü durumdan yola çıkarak, Balıkesir'de ayı veya domuz avının yapılamayacağını ileri sürmek²²⁶ son derece sakıncalıdır. Bu bölge; yerleşim alanına yakın olduğu için yapı malzemesi, yakacak, tarım alanı elde etme, ekonomik kazanç sağlama gibi sebeplerle ormanların yok edilmiş olduğu açıktır. Antikçağ'da orman bakımından zengin olduğu düşünüldüğünde Balıkesir'in batısındaki tepeler, hem ayı hem de domuzun barınabileceği alanlardır²²⁷. Nitekim avcılık faaliyetleri özellikle kırsal kesimde bugün de devam etmektedir.

Üstelik kentin yerinin Hadrianus'un ayıyı öldürdüğü alan olduğuna dair kesin bir kanıt yoktur. Kentin adının kökeni üzerine ileri sürülen görüşlerden biri, avın gerçekleştiği yeri işaret etse de, imparatoru av etkinliğine davet eden yerlilerin yaşadığı alanın seçilmiş olması ihtimali daha baskındır. Dolayısıyla Hadrianus'un bir süre konakladığı ve kendisine gösterilen misafirperverlik karşısında geliştirerek kent statüsüne kavuşmasını sağladığı yerleşimin Atatürk Parkının bulunduğu alanda olması mümkündür.

²²⁵ Parkta Balıkesir Kuva-yı Milliye Müzesi tarafından yapılan kurtarma kazısının sonuçları yayınlanmamıştır. Burada kazıya dair verdiğimiz bilgiler 2014 yılında elim bir kaza sonucu kaybettiğimiz Arkeolog Tarkal Özal'dan elde edilen sözlü verilerdir.

²²⁶ “Burada av sadece doğuda Hadrianeia (Dursunbey) yönünde Abrettene'nin ormanlarında olur. Makestos'un batısındaki Balıkesir Ovası'nda hemen hemen hiçbir zaman av imkânı olmamıştır” (Schwertheim, 1987 a: 164).

²²⁷ Cenap Refik Orkon, daha bundan 80 yıl önce “Balıkesir Coğrafyası” adlı eserinde av hayvanlarının bolluğundan dolayı Balıkesir'de kara avcılığının önemli bir yer tuttuğundan, hatta sadece bu işle geçinenlerin varlığından bahsetmektedir (Orkon, 1936: 46).

Yerleşimlerin lokalizasyonu konusunda en önemli kaynağı teşkil eden arkeolojik ve epigrafik veriler de Hadrianoutherai'nın yerinin Atatürk Parkı'nın bulunduğu alan olabileceğini göstermektedir. Arkeolojik açıdan lokalizasyonun kesinleştirilememesinin nedeni çalışmaların yetersiz olmasıdır. Alanda bilinen tek arkeolojik çalışma, yukarıda değinilen 2007 yılında Balıkesir Belediyesi tarafından yapılan çevre düzenlemesi nedeniyle gerçekleştirilen kurtarma kazısıdır.

Balıkesir Kuva-yı Milliye Müzesi tarafından sınırlı bir alanda gerçekleştirilen çalışmalarda, geç dönemlere ait yapı temelleri ve su künkleri ortaya çıkarıldığı söylenmekle birlikte, kazı alanında bugün temelleri görülen yapı kompleksinin mimari elamanlarının bir kısmı, önceki dönemlere ait yapılardan devşirilmiş hissi vermektedir. Burada erken dönem verilerine ulaşılamamasının nedeninin çalışmanın çok küçük bir alanda ve kısa süreli yapılmasından kaynaklandığı açıktır.

Yukarıda değinilen Menandros tondosu da Aristides'in (Hieroi Logoi, I, 51-52) Hadrianoutherai hakkında verdiği bilgilerle uyduğu için kentin bu bölgede olduğunu gösteren arkeolojik bulgulardan biri sayılabilir.

Lokalizasyon için daha belirgin arkeolojik veriler, 20. yüzyılın ilk yarısında Avrupalı araştırmacıların gördükleri arkeolojik buluntulardır. Bu konuda özellikle Louis Robert ve Hasluck'un aktardıkları önemlidir. Örneğin Robert, bölgedeki gezileri sırasında demir yolu inşaatı nedeniyle ortaya çıkmış olan yapı temelleri ile alınlık, mozaik ve yazıt parçasından oluşan çeşitli kalıntılar gördüğünü aktarmaktadır (Robert, 1962: 389, dp. 3)²²⁸. Robert'in bir imparatorluk mektubunun parçası olarak tanımladığı söz konusu yazıt araştırmacının Mysia'daki bulgularını, yayınlanmamış notları²²⁹ eşliğinde değerlendiren Christopher P. Jones tarafından neşredilmiştir (Jones, 2014, I. 1). Aynı araştırmacı yine Robert tarafından Balıkesir'de kopyalanan oldukça eksik durumdaki başka bir yazıtı da Hadrianoutherai'nın kurucusu Hadrianus ile ilişkilendirerek tamamlamaktadır (Jones, 2014, I. 2).

²²⁸ Ayrıca Ernst Fabricius'un 1894 yılında yayımlanan makalesinde, Balıkesir'de birisi Umurbey mahallesinde yol kenarında diğeri de bir evde olmak üzere iki mezar yazıtı tarif edilmektedir (Fabricius, 1894: 902).

²²⁹ Robert'in araştırmaları sırasında topladığı verilerden oluşan (not, fotoğraf, yazıt kopyaları vb.) Louis Robert Kolleksiyonu (FLR), Paris'deki Académie des Inscriptions et Belles-Lettres'de korunmaktadır.

Robert, Aristides'in Hadrianoutherai ile arasındaki bağa dayanarak; Wiegand'ın Yoğurtçu Camii bahçesinde keşfettiği ve Balya Ilıca kökenli olduğunu ileri sürdüğü sofistin Hera'ya sunduğu adağın da Hadrianoutherai (Balıkesir Atatürk Parkı) kökenli olabileceğini bildirmektedir (Robert, 1937: 212). Ayrıca hem Robert²³⁰ hem de Hasluck, başka bölgelerde çok seyrek ele geçen Hadrianoutherai sikkelerinin Balıkesir'de yoğunlaştığını aktarmışlardır (Robert, 1935: 195; Hasluck, 1910: 91)²³¹.

Bütün bunlar Hadrianoutherai'nin yeri için en güçlü adayın Balıkesir Atatürk Parkı olduğunu gösterse de lokalizasyonun kesin olarak doğru olduğunu söylemek henüz zordur. Lokalizasyonun kesinleştirilmesinin önündeki en büyük engel modern yerleşimin ve yapılaşmanın araştırmayı sınırlamasıdır. Ayrıca yıllar boyunca kalıntıların başka yapılarda kullanılması, toprak altındaki verileri azaltmıştır. Çözüm konusundaki önerimiz, park ve çevresinde kent dokusunun elverdiği ölçüde ayrıntılı kazı çalışması yapılarak buradaki yerleşimin ortaya çıkarılmasıdır. Stadyumun başka alana taşınması da çalışma alanını genişletecektir.

IV. E.2. Beyköy (Kepsut)

Hadrianoutherai'nin yeri için önerilen ikinci alan, Kepsut'un yaklaşık 5 km. doğusundaki Beyköy Mahallesi'ndedir. Burada Mahalle'nin hemen güney bitişiğinde yer alan tepede ve çevresinde antik yerleşime işaret eden kalıntılar göze çarpmaktadır (bkz. resim 20). Kuzey-güney yönlü oldukça geniş, doğu-batı yönlü ise biraz daha dar olan tepe, tıpkı Balıkesir Atatürk Parkı gibi çevreye hâkimiyeti ve korunaklı yapısıyla topografik açıdan yerleşim için son derece uygundur.

Tepe üzerinin iş makinalarıyla düzleştirilmesi, yerleşim kalıntılarını yok etmiş olmakla birlikte, yamaçlarda bulunan işlenmiş taşlar buradaki yapılara işaret etmektedir. Yine bazı yerlerde sura ait olabilecek temeller ile tepenin kuzeydoğu

²³⁰ Robert'in yayınladığı Hadrianoutherai sikkeleri için bkz. Robert, 1962: 195 vd.; Lev. III.

²³¹ Bu yöndeki bir başka bilgi, Schultze'nin "*Altchristliche Städte und Landschaften II: Kleinasien*" adlı eserinde vardır. Schultze, söz konusu eserde Balıkesir'in adının ve burada bulunan Antinoos tasvirli büyük bronzların Hadrianoutherai'a işaret ettiğini bildirmektedir (Schultze, 1922: 394).

yamacında kaçak kazılar sonucu ortaya çıkmış, toprağa açılmış basit mezar çukurları görülmektedir. Bu alan dışında antik yerleşimin görünen tek mezarı mahalle içerisinde yarısı duvar altında kalmış bir lahittir (bkz. resim 21). Ayrıca bazı yapılarda antik yerleşim alanından taşınmış mimari elemanlar kullanılmıştır.

Mahalledeki dikkat çeken kalıntılardan bir başkası da Eski Yunanca yazıtlardır (bkz. resim 22.1, 2, 3). Bunlardan biri²³² caminin bahçesinde, bir kısmı kırık olan ikincisi de (Tanrıver, 2013, 18) cadde kenarında durmaktadır. Oldukça aşınmış durumdaki üçüncü yazıt²³³ ise bir evin merdiveninde basamak olarak kullanılmıştır. Ayrıca literatürde Beyköy kökenli olarak tanıtılan dört yazıt daha vardır (IvKyzikos I, 105, 422, 480, 546). Munro, Kepsut'taki yazıtların kaynağı için de Beyköy'ü işaret etmektedir (Munro, 1901: 233).

Aynı araştırmacı, Beyköydeki kalıntıların Hadrianoutherai'a ait olması gerektiğini ileri sürmüştür (Munro, 1901: 232, 233). Daha sonra Elmar Schwertheim de Beyköy'ün adını vermeden, bir süre Munro'nun görüşünü devam ettirmiştir (Schwertheim, 1987 a: 163, 164). Bölgede Eski Yunanca yazıtların yoğunluğu ve bu yazıtların çoğunun Hadrianoutherai'ın kuruluşundan sonraya tarihlenmesi her iki araştırmacının en önemli dayanağıdır. Ancak yazıtlar, idari ya da onurlandırma yazıtlarından ziyade genelde mezar yazıtlarıdır. Bu nedenle kenti Balıkesir'e lokalize eden araştırmacılar, Beyköy'deki yazıtların lokalizasyon konusunda yeterli olmadığı görüşündedir (Wiegand, 1904: 315; Hasluck, 1910: 91; Robert, 1937: 207, dp. 2).

Lokalizasyon için ikinci dayanak alanın konumudur. Sultançayır'daki Bizans köprüsü, Makestos Vadisi'nin doğusunda Kepsut ve Bigadiç üzerinden daha güneydeki merkezlere ulaşan işlek bir ana yolun varlığını göstermektedir. Bu yol, olasılıkla Kepsut yakınlarında, Dursunbey ve Kütahya yönüne giden doğu- batı yönlü yolla çakışır (Philippson, 1913: 1967; Gren, 1941: 49). Bu durum, alanın tıpkı

²³² πατρι Στεφά-
νοι Ἐπίκτητος
καὶ Σωτήριχος
οἱ ἀδελφοί (Munro, 1901: 232; IvKyzikos I , 442).

²³³ Εὐγνώμων
τῇ γλυκυτάτῃ
συνβίῳ
Αὐρ. Ἀπφία
ἔτους υβ' (IvKyzikos I, 105; Wiegand, 1904: 315).

Balıkesir gibi kavşak noktada yer aldığına işaret etmektedir. Önceleri Akhyraous'un Bigadiç'e yerleştirilmiş olması ve Hadrianeia'nın yeri olan Dursunbey'e yakınlığı Beyköy önerisini güçlendiren diğer özelliklerdir (Munro, 1901: 233).

Tabula Peutingeriana'dan, Hadrinoutheraî'nin üzerinde bulunduğu yolun Makestos'un doğusunda mı yoksa batısında mı olduğu yönünde bir bilgi edinmek mümkün değildir. Ancak doğusundan geçen yolun Bizans döneminde önem kazandığı bilinmektedir. Ayrıca Makestos'un doğusundan yapılacak seyahat Miletopolis ve Pergamon arasındaki mesafeyi oldukça uzatmaktadır.

Bu nedenle Roma döneminde Propontis kıyısı kentlerinden Pergamon'a yolculuk, ya Kocaçay Vadisi'ni takip eden yoldan ya da Balıkesir- Savaştepe üzerinden giden güzergâhtan sağlanmıştır. Son bölümde görüleceği gibi Akhyraous'un Pamukçu'ya lokalizasyonu da bu kente çok yakın konumda olması gereken Hadrianoutheraî'nin Beyköy'e lokalizasyonunu zorlaştırmaktadır.

Kenti Beyköy'e lokalize eden araştırmacıların üzerinde durduğu alanın bir başka özelliği, bitki örtüsü açısından kentin kuruluş öyküsünde geçen av için uygun olmasıdır (Munro, 1901: 233; Schwertheim, 1987 a: 163, 164). Gerçekten de bölgenin kuzeyindeki tepeler, Balıkesir çevresindeki tepelerden farklı olarak bugün de orman açısından zengindir. Fakat bitki örtüsünün zayıflığı, iklim ve toprak özellikleri yanında, insan eliyle yapılan tahribatlara da bağlıdır.

Özellikle yerleşimlere yakın alanlar, yapılaşma ve tarım için yer açmak veya yapı malzemesi ve yakacak temin etmek gibi amaçlarla Antikçağ'dan bugüne çok fazla tahrip edilmiştir. Beyköy, Balıkesir'e göre küçük olduğu için insan eliyle yapılan tahribat doğanın kendini yenileme hızından daha az olduğundan alanda bitki örtüsü fazladır.

Ancak bütün bunlar, Beyköy'deki kalıntıların önemsiz olduğu anlamında değildir. Yazıtlar ve mimari parçalar, buradaki yerleşimin önemine işaret etmektedir. Yerleşimin adı konusunda ise literatürde Hadrianoutheraî dışında iki öneri daha vardır. Bunlardan biri, Louis Robert'in dile getirdiği Attaos (Attea) adıdır (Robert,

1962: 412). Fakat epigrafik veriler (Jones, 2014, 3; Taeuber, 1989: 220) bu kentin yeri için Ovabayındır'ı işaret etmektedir.

İkinci öneri ise Akhisos'dur (Lafli, 2016: 420). Ad, Louis Robert tarafından kopyalanan tam olarak çözülememiş adak yazıtı (Robert, 1963: 16, 17, Lev. 1) üzerinde geçen eksik bir kelimeye (A...OYΣΣΕΣ) dayanmaktadır (Jones, 2014: 33 vd.). Ancak yazıtı yorumlayan Jones, kelimenin yerleşim adı olduğuna dair herhangi bir yorumda bulunmadığı gibi Akhisos adı konusunda başka kaynağımız da yoktur.

IV. E.3. Diğer Alanlar

Hadrianoutherai'nin yeri için Balıkesir Atatürk Parkı ve Beyköy dışında literatürde yer alan önerilerden biri yukarıda adı geçen Darkale'dir. Manisa'nın Soma ilçesine bağlı bir mahalle olan Darkale, Soma'nın 3 km. güneyinde yer almaktadır.

Bugün Osmanlı mimarisiyle dikkat çekmekle birlikte, yerleşimin en azından Bizans dönemine kadar giden geçmişi olduğu bilinmektedir. Zira araştırmacılar Ortaçağ kaynaklarında adı geçen Trakhoula kentini buraya lokalize etmişlerdir (Ramsay, 1960: 136). Bugünkü adın Bizans dönemindeki öncülden kaynaklandığı da açıktır.

Darkale önerisi, yukarıda değinildiği gibi Sestini tarafından burada elde ettiği bir Hadrianoutherai sikkesine (madalyon) dayanılarak yapılmıştır (Sestini, 1807: 135; Cramer, 1832: 142). Fakat tek bir Hadrianoutherai sikkesinin lokalizasyon için yeterli kanıt olması mümkün değildir.

Hadrianoutherai'nin Darkale'de olamayacağına dair en önemli veri, Trakhoula'nın, Darkale'ye lokalizasyonudur. Çünkü kaynaklarda Hadrianoutherai'nin Trakhoula'nın Roma dönemindeki adı olduğuna dair hiçbir işaret yoktur.

Lokalizasyonu çürüten ikinci veri ise Darkale'nin konumudur. Yerleşim, bir dağ yamacında bulunması nedeniyle her ne kadar av için uygun olsa da, alanın Miletopolis ve Pergamon arasındaki yol güzergâhı üzerinde olmadığı açıktır. Darkale, daha çok Pergamon ile Thyateira ve Stratonikeia arasındaki güzergâhlara

yakındır. Bu yüzden eğer Hadrianus bölgeye uğramışsa Pergamon'dan Thyateira veya Stratonikeia'ya (Hadrianopolis) seyahati (Halfmann, 1986: 191) sırasında uğramış olması daha mantıklıdır.

Kepsut'un Nusret Mahallesinde ele geçen epigrafik buluntular²³⁴ da bazı araştırmacıları, burasının Hadrianoutherai'in yeri olabileceği düşüncesine sevk etmiştir (Merkelbach&Stauber 2001: 96). Ancak mahalle, konum için en önemli kriterlerden biri olan Miletopolis ve Pergamon arasındaki güzergâh üzerinde değildir. Bu nedenle Beyköy gibi, Nusret'i de Makestos Vadisi'ndeki kasabalardan birinin yeri olarak görmek mümkündür.

Hadrianoutherai'in lokalizasyonu için bir başka öneri, yakın dönemde Zeynep Mercangöz tarafından yapılmıştır. Mercangöz, "*Bizans Çağında Balıkesir*" adlı makalesinde Balıkesir Kuva-yı Milliye Müzesi eski müdiresi Neriman Özaydın'ın verdiği bilgilere dayanarak Hadrianoutherai'in konumu için üç yeni öneri sunmuştur (Mercangöz, 2003: 36).

Bunlardan ilki; Balıkesir'in hemen güneyinde çimento fabrikasının yakınındaki Akçaköy (Akçakaya ?), ikincisi Üçpınar Mahallesi²³⁵, üçüncüsü ise Bahçelievler semtindeki Karatepe'dir. Bu alanlardan sütun parçaları, Bizans seramiği, çeşitli mimari parçalar ve bir Bizans sikkesi ele geçmiştir. Fakat ele geçen bu buluntular Hadrianoutherai'in konumunun belirlenmesi için ne Atatürk Parkı verileri ne de Beyköy'deki buluntulardan daha değerli değildir.

Sonuç olarak Hadrianoutherai'in lokalizasyonu için Balıkesir Atatürk Parkı önerisi, dayanakları en güçlü aday durumunda olsa da, diğerleri gibi bu öneri de henüz kesinlik kazanmamıştır. Bu durumda bir yandan önerilen alanların uygun olup olmadığı araştırılırken, diğer yandan da kuzeyde Susurluk'tan Balya'nın Ilıca

²³⁴ Bkz. IvKyzikos I, 26, 239; Merkelbach&Stauber 2001, 08/06/04.

²³⁵ Bölgede ayrıca Kalkolitik döneme tarihlenen yerleşim alanı (Hüryılmaz, 2003: 12) ve İ.Ö. 6. yy. tarihli bir Tümüls bulunmektedir.

beldesine çizilecek hat ile güneyde bugünkü Balıkesir sınırlarını oluşturan çizgi arasında kalan sahada yeni alanlar²³⁶ aramak gerekmektedir.



²³⁶ Bölgede pek çok antik kalıntı alanı vardır. Bunlardan biri de İvrindi'nin Geçmiş Mahallesi'nde bulunmaktadır. Kocaçay'ın batı tarafındaki yükseltide yer alan kalıntılar arasında, defineciler tarafından tahrip edilmiş bir sunak ve ana kayalara oyulmuş sandık tipi mezarlar özellikle dikkat çekmektedir. Alan orman varlığı bakımından zengin olduğundan av için de oldukça uygundur. Ayrıca bkz. Türk, 2008: 114-116.

IV. F. Hadrianoutherai Sikke ve Madalyonları

Hadrianoutherai; Roma İmparatorluk Dönemi'nde kendi sikkesini basan küçük Asya'daki kentlerden biridir. Elimize geçen sikkeler, kentin İmparator Hadrianus tarafından kuruluşundan (123/124) başlayarak aralıklarla da olsa I. Philippus (244-249) dönemi sonuna kadar 100 yılı aşkın bir süre boyunca sikke bastığı göstermektedir²³⁷.

Basılan sikkelerin ön yüzleri eyaletlerdeki diğer kentler de olduğu gibi genelde imparatora, ailesine ya da imparatorca onaylanan dinsel bir simgeye ayrılmıştır. Arka yüzlerinde ise lejandla birlikte Hadrianoutherai için önemli tanrısal veya dünyevi varlıkların tasvirleri yer almaktadır. Herakles, Asklepios, Telesphoros, Tykhe, ayı başı ve boğa en fazla kullanılan tasvirlerdir. Arka yüzdeki ethnikon da, ΑΔΙΑΝΟΘΗΡΑΙΩΝ veya ΑΔΙΑΝΟΘΗΡΑΙΩΝ şeklinde yazılmıştır.

Yalnız sikke basımında boşluklar vardır. Roma imparatorlarından sadece Hadrianus (117-138), Septimius Severus (193-211), Caracalla (198-217), Geta (209-211) ve I. Philippus'a (244-249) ait örnekler elimize geçmiştir²³⁸. Aradaki boşluklar için iki ihtimal söz konusudur. Ya bu dönemlere ait örnekler elimize geçmemiş ya da kent, sikke basımının gerektirdiği maliyetler nedeniyle bu dönemlerde sikke basmamış olmalıdır.

Aynı durumun Küçük Asya'daki pek çok antik kent için de geçerli olması, boşluğun nedeni olarak ikinci öneriyi kabul etmeyi gerektirmektedir. Ancak yine de araştırma

²³⁷ Bu konudaki mevcut literatür için bkz. Eckhel, 1839: 415, 416; Borrel, 1844: 115, 116; BMC Mysia: 75, 76; Waddington, 846-852; Imhoof-Blumer, 1901: 21; Imhoof-Blumer, 1911: 10, 11; Head, 1911: 528; Fritze, 1913: 194-208; Blum, 1914: 48; Smallwood, 1966: 180; Franke, 1968: 42; Callu, 1969: 16, vd.; Kraft, 1972: 14 vd.; Münsterberg, 1973: 67, 68; Imhoof-Blumer, 1977: 40; Howgego, 1985: 4; Dräger 1993: 275; Zwicker 3, Z1159, Z1804; Winterthur, 2545-2547; SNG Hunterian XII.1, Lev. LXXXVI; Pudill, 2014: 26, vd.; SNG Cop. 19, 175-178; SNG Aulock 4, 1145-1161; SNG Nachträge II, 7244-7250; SNG France 5, 1084-1105; RPC III, 1624-1635.

²³⁸ Wellenheim I, ön yüzde Marcus Aurelius, arka yüzde elinde ok ve yay bulunan ayakta Artemis'in tasvir edildiği bir Hadrianoutherai sikkesi tanıtmıştır (Wellenheim I, 4713). Ancak söz konusu yayında sikkenin resmi yer almadığı gibi lejand da (ΑΔΙΑΝΟΥΘΗΡΑΙΩΝ...) tam değildir. Ayrıca, bunun dışında literatürde başka Marcus Aurelius tasvirli Hadrianoutherai sikkesi yoktur. Yanlış tanımlanmış olma ihtimali nedeniyle bu örnek çalışmamızda da tasnif dışı tutulmuştur.

yetersizliği nedeniyle Hadrianoutherai'ın bastığı bütün sikke tiplerinin bugün elimizde olduğunu söylemek zordur.

Basımın I. Philippus (244-249) döneminde neden sona erdiği sorusu da, Roma İmparatorluğu'nun sikke basma hakkını Hadrianoutherai'ın elinden almış olması ya da daha güçlü ihtimalle kentin ekonomik yönden zayıflayarak, sikke basım maliyetini karşılayamayacak kadar küçülmesiyle açıklanabilir.

Kentin sikkeleri konusundaki diğer iki sorun ise daha çok araştırma yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Bunlardan ilki çok fazla sikke buluntusunun olmaması, ikincisi de ele geçen örneklerin çoğunun buluntu yerlerinin belirsizliğidir. Genel olarak, yayımlanan sikkelerin 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarındaki Avrupalı seyyah ya da araştırmacıların yaptıkları faaliyetler sonucu elde edildiği anlaşılmaktadır.

Diğer yandan bütün bu sorunlara rağmen yine de mevcut örnekler bize kent hakkında bazı önemli bilgiler sağlamaktadır. Örneğin sikke basmış olması, Hadrianoutherai'ın kent olmayabileceği yönündeki şüpheyi çürüten önemli bir veridir. Sikkeler üzerinde koloni olduğuuna dair her hangi bir bilgi olmaması ise kentin polis statüsüne sahip olduğunun dayanaklarından biri olarak görülebilir.

Hadrianus'un kurduğu bir birine oldukça yakın Hadrianoi, Hadrianea ve Hadrianoutherai kentlerinin her üçünün de sikke basmış olması da bu kentlerin bir birinden ayrı olduğunun en açık göstergesidir. Ayrıca sikkeler, Cassius Dio ve Historia Augusta tarafından aktarılan kentin kuruluş öyküsünü desteklemektedir. Yalnız Historia Augusta'da Hadrianus'un kuruluş öyküsüne konu avda ayı öldürdüğu belirtilmesine karşılık, kentin sikkelerinde hem ayı (Winterthur, 2546; SNG Aulock 4, 1150; SNG France 5, 1092; Pudill, 2014, M61) hem de domuz (RPC III, 1624)²³⁹ tasvir edilmiştir.

Bu durum kentin kuruluşunun propagandası ile ilgili olmalıdır. Yani bölgede ayının görüldüğu ve insanların bununla baş etmeye çalıştığı dönemlerde Hadrianus'un ayı

²³⁹ Tipin arka yüzündeki tasvir, araştırmacılar tarafından genellikle yaban domuzu olarak tanımlanmıştır. Ancak bazı araştırmacılar bu tasvirin de ayı olduğunu ileri sürmektedir.

öldürdüğü, domuzun sorun olduğu dönemlerde ise domuz öldürdüğü anlatılmış, bu anlatı sikkeler yoluyla yayılmıştır.

Mevcut sikkelerden kentin tarihi, ekonomisi, çevre yerleşimlerle ilişkisi ve kentteki tapınımlara dair de bazı çıkarımlar yapmak mümkündür. Nitekim Fritze, Hadrianoutherai sikkelerin kronolojisinin kentin kuruluş tarihi olarak önerilen 123 yılını doğruladığını bildirmektedir (Fritze, 1913: 194). Bir sonraki bölümde görüleceği gibi sikkelerin arka yüzlerindeki tasvirler de Hadrianoutherai’da tapım gören tanrı-tanrıça ve kahramanlar hakkındaki kaynaklarımızdan birini oluşturmaktadır.

Konrad Kraft tarafından Küçük Asya sikkeleri üzerine yapılan çalışma ise Hadrianoutherai sikkelerinin Kuzeybatı Anadolu’daki bazı kentlerin sikkeleri ile benzerlik gösterdiğini ortaya koymuştur (Kraft, 1972). Bu benzerlik; Roma İmparatorluğu’nun teşvik ya da dayatmasının sonucu olabileceği gibi sikkelerin tek bir merkezde basılmış olabileceği anlamına da gelmektedir²⁴⁰.

Ayrıca Hadrianoutherai sikkelerinin çok fazla ele geçmemiş olması, her ne kadar bir eksiklik gibi gözükse de aynı zamanda bize kentin ekonomisinin gelişkin olmadığı, sikke basımının Roma imparatorlarının desteğiyle gerçekleştirilebildiği bilgisini vermektedir.

IV. F.1. Tipler:

Daha önce yapılan çalışmalarda kentin sikkeleri “imparator portresi barındırmayanlar” ve “imparator portreli” olmak üzere iki ana başlık altında incelenmiştir (BMC Mysia: 75; Fritze, 1913: 194-208; SNG France 5, 1084-1105).

²⁴⁰ Nümismatlarca genel olarak her kentin kendi darphanesine sahip olduğu kabul edilmekle birlikte, 2., 3. yüzyılda yoğunlaşan ortak kalıp kullanımı bir kentteki darphanenin başka kentler için de sikke ürettiğini düşündürmektedir (Howgego, 1998: 33, 34).

Aynı tasnif tarafımızdan da kullanılmakla birlikte, alt başlıklarla detaylandırılmıştır (bkz. Sikke Kataloğu)²⁴¹.

IV. F.1.a. İmparator Portresiz Sikkeler

Hadrianoutherai'nın imparator portresiz sikkeleri beş ana grupta toplanabilir. Bunlardan ilki; ön yüzlerinde IEPA ΣΥΝΚΛΗΤΟΣ lejandı ile Senatus'un personifikasyonu²⁴², arka yüzlerinde ise belden yukarısı çıplak ayakta, sola dönük duran Asklepios ve önünde atribüsü yılanlı asanın işlendiği sikkelerdir (bkz. Tip 1). Bu sikkelerde arka yüzdeki ethnikon ΑΔΡΙΑΝΟΘΗΡΑΙΩΝ şeklindedir. Ayrıca elimizdeki örneklerden bazılarının arka yüzünde monogram²⁴³, bazılarında ise sembol²⁴⁴ vardır.

Asklepios'un ayakları sağa dönük olmasına rağmen vücudun dörtte üçlük dönüşüyle atribüsünün bulunduğu sol tarafa bakması sağlanmıştır. Arka yüz tipi olarak Asklepios'un işlenmesi, Hadrianoutherai çevresindeki sıcak su kaynakları nedeniyle anlamlıdır.

Tip, literatürde Hadrianus dönemine tarihlenmiştir (Winterthur, 2545). Dolayısıyla kentin en erken bastığı sikkelerden biridir.

İkinci grubun ön yüzünde de Senatus'un personifikasyonuna işaret eden genç erkek portresi olmakla birlikte, birinci gruptan farklı olarak arka yüzlerinde sola dönük ayakta duran ve elinde bereket boynuzu tutan kalothoslu Tykhe vardır (bkz. Tip 2). Yine ilkinden farklı olarak 3. yüzyıla tarihlenen (Fritze, 1913, 556) bu tipteki ethnikon da ΑΔΡΙΑΝΟΘΗΡΑΙΩΝ şeklindedir. Aynı tip, Hadrianeia kenti sikkeleri arasında da yer almaktadır (SNG France 5, 1031; Fritze 1913, 440, 441).

²⁴¹ Tiplerin sayısal grafiği ile çap ve ağırlık ölçüleri için bkz. Tablo, 7, 8, 9.

²⁴² Hadrianoi, Hadrianeia, Attea ve Germe gibi çevre kentler de Senatus'un personifikasyonunu içeren sikkeler basmıştır. Fakat genelde arka yüzdeki tasvirler farklıdır.

²⁴³ Monogram 1 (bkz. resim 24).

²⁴⁴ Sembol 1 (bkz. resim 24).

İmparator başsız örnekler içindeki üçüncü grubu, ön yüzde Demos'un²⁴⁵ peronifikasyonunu barındıran sikkeler oluşturur. Bu sikkelerin önyüzünde sağa dönük genç bir erkek başı ve IEΠOΣ ΔΗΜΟΣ lejandı, arka yüzünde ise cepheden işlenmiş, belden yukarısı çıplak Asklepios, yanında atribüsü yılanlı asa ve ΑΔΡΙΑΝΟΘΗΡΑΙΩΝ lejandı vardır (bkz. Tip 3).

Martin tarafından iki gruba ayrılan (Martin, 2013 a: 80, Martin, 2013 b: 19) tipin elimizdeki örneklerinin çoğunda Asklepios, alt tarafında yılan sarılı asayı koltuğunun altına alarak yaslanmıştır. Diğerlerinde de bu harekete işaret edencesine Asklepios'un bir kolu kalkık işlenmiştir. Asklepios'un başı sola dönük verilerek atribüsünün bulunduğu tarafa dönük olduğu hissi verilmeye çalışılmıştır.

Ancak Senatus'un personifikasyonunu içeren sikkelere göre hem Asklepios'un vucud adaleleri hem de dörtte üçlük dönüşü oldukça başarısızdır. Hadrianoutherai dışında Hadrianeia, Attea ve Germe kentlerinin sikkeleri²⁴⁶ arasında da yer alan tip, Asklepios'un işleniş biçiminin Septimius Severus dönemindeki bir örnek (bkz. Tip 18) benzerliği nedeniyle bu imparator dönemine tarihlenmektedir (Fritze, 1913: 147; Martin, 2013 a: 19)²⁴⁷.

İmparator portresiz örneklerin dördüncü tipi, kentin kuruluş öyküsüne de işaret eden ön yüzde; şifalı uyku ve rüya ile hastalıkların iyileşmesini sağlayan Telesphoros, arka yüzde ise ayı başının yer aldığı basımdır (bkz. Tip 4).

Borrel, SNG France ve RPC tipi önyüzde ayı başlı; arka yüzde ise Telesphoros tasvirli olarak tanıtmaktadır (Borrel, 1844: 115, 1; SNG France 5, 1088; RPC III, 1625). Ayrıca Borrel ayı başını da yaban domuzu başı olarak tanımlamıştır (Borrel, 1844: 115, 1). Fakat aynı kaynakların ethnikon'un önyüzde yer aldığını bildirmesi, tanımlamada yanlışlık yapıldığını düşündürmektedir. Telesphoros tasviri ön yüzde,

²⁴⁵ Franke, hem Senatus'un hem de Demos'un personifikasyonunu barındıran sikkelerin Roma'nın sikke darbı konusundaki egemenliğinin sanal temsilcileri olduğunu belirtmektedir (Franke, 2007: 22). Bu konuda ayrıca bkz. Martin, 2013 a, b; Schörner, 2014.

²⁴⁶ Bkz. Kraft, 1972, Lev. 115, 13a, 13b, 13c, 13d.

²⁴⁷ Martin; Attea, Germe ve Hadrianeia'nın bastığı bazı tiplerle aynı özellikleri taşıyan birinci grubu Septimius Severus dönemine, ikincisini ise 3. yüzyıla tarihlenmiştir.

ayı başı ve ethnikon arka yüzde olmalıdır²⁴⁸. Telesphoros'un işlenmesi, yine sikkeler vasıtasıyla öğrendiğimiz kentteki Asklepios tapımıyla uyumludur.

Tipin, arka yüzünde ise sola dönük ağzı açık ayı başı ve ethnikon vardır. Aynı arka yüz tipi, önyüzde Hadrianus başı ve Antinoos büstü yer alan iki farklı tipte daha işlenmiştir (bkz. Tip 7, 13). Genel kanı, tasvirin ayı başı olduğu şeklindedir. Fakat bazı araştırmacılar aslan başı olduğunu belirtmişlerdir (Fein, 1994: 55).

Ön yüzde yer alan Strategos Longinus'un adının Hadrianus portreli bir tipte daha karşımıza çıkması (bkz. Tip 8), basımın tarihi konusunda önemli bir ipucu oluşturmaktadır. Ayrıca arka yüzdeki ayı başının ağzının işleniş biçimi de yine Hadrianus portreli bazı sikkeler üzerindeki tasvirler ile benzerdir (bkz. Tip 7). Bu nedenle Telesphoros'lu sikkelerin Hadrianus dönemine ait olduğu kesin olarak söylenebilir.

İmparator portresiz örneklerin beşinci grubu, Herakles tasvirli sikkelerdir. Arka yüzlerine göre iki farklı tip gösteren bu sikkelerin ön yüzünde sağa dönük sakallı Herakles başı, arka yüzde ise tipin birinde yine sağa doğru hareket eden ağzı açık aslan, diğerinde de Asklepios'un simgesi yılanlı asa yer almaktadır (bkz. Tip 5, 6).

Senatus ve Demos personifikasyonlu sikkelerde atribüsü ile birlikte yer alan Asklepios'u bu tipte sadece atribüsü temsil etmiştir. Her iki tipin ön yüzünde de lejand yoktur. Fakat arka yüzlerinde kentin adı ΑΔΙΑΝΟΘΗΡΑΙΑ şeklinde verilmiştir. Herakles'in atribüsü olan sopasının belirtilmemiş olması; portrenin tasvirlerde sakallı, yaşlı bir erkek şeklinde işlenen baş tanrı Zeus'a ait olabileceğini düşündürse de sakal şekli nedeniyle Herakles olduğu kesindir.

Fritze, tipin tarihi için 2. yy. sonunu önermiştir (Fritze, 1913: 148, 195). Yapılan diğer bir öneri ise 3. yüzyıldır (Yale, 2004.6.2375). Fakat aynı tipin basıldığı kentlerden biri olan Attea'nın 3. yüzyıl başında sikke basmayı bırakmış olması, tipin 2. yüzyıla ait olması gerektiğini düşündürmektedir (Ehling, 2001: 107, 108).

Arka yüzde aslanın yer aldığı tip, Hadrianoutherai çevresindeki Hadrianeia ve Attea kentleri ile Lydia kentlerinden Akrasos, Apollonis, Attaleia, Bageis, Iulia-Gordos,

²⁴⁸ Karşılaştırma için bkz. Fritze, 1913, 558; Winterthur, 2546.

Hyrkaneis, Kadoi, Magnesia ad Spylos, Saittai, Synnaos, Thyrateira ve Tomaris sikkeleri arasında da vardır (Ehling, 2001: 107). Bu nedenle sikkenin, bazı Mysia ve Lydia kentlerinin dâhil olduğu bir birliğe (symmakhia) işaret ettiği ileri sürülmektedir (Fritze, 1913, 115; Ehling, 2001: 106-108).

Fakat birlik konusunda henüz açık bir kaynağımız olmadığından; gerçekten böyle bir birlik olup olmadığı, şayet varsa da ne zaman, hangi amaçla kurulduğu ve ne kadar süre devam ettiği gibi soruları bu çalışmayla cevaplandırılabilir durumda değiliz.

Buna karşın tipin, Herakles ve öldürdüğü Nemea aslanını tasvir ettiği gayet açıktır. Mitoloji, Hadrianus'un avcılığını anıştırdığından, Hadrianoutherai'in kurucusunun avcı kimliğine ve cesaretine simgelesel bir göndermeyi de mümkün kılmaktadır.

IV. F.1.b. İmparator ya da Ailesinin Portresini Taşıyan Sikkeler

Hadrianoutherai sikkeleri içinde ikinci ana grubu imparator ve ailesinin tasvir edildiği sikkeler oluşturmaktadır. Grup içinde en erken sikkeler Hadrianus ve eşi Sabina'nın portresini taşıyanlardır. İmparator ailesinden olmamakla birlikte Antinoos da Hadrianus'la arasındaki bağ nedeniyle sikkeler üzerinde görülür. Sonraki grup ise Severus sülalesi mensupları; Septimius Severus, eşi Iulia Domna ve oğulları Caracalla ile Geta'dır.

Elimize geçen örnekler üzerinden değerlendirecek; imparator portreli sikkeler içinde Hadrianus'dan Septimius Severus'a kadar yaklaşık 55 yıllık bir boşluk vardır²⁴⁹. Fakat imparator portresiz örneklerin bazılarının (bkz. Tip 2) bu araya tarihlenmesi, kentin bu süre zarfında sikke basmayı sürdürdüğünü düşündürmektedir.

Hem Hadrianus hem de Severus sülalesi dönemlerine ait basımların fazla olması bu iki dönemin kentin tarihinde önemli bir yeri olduğunu göstermektedir. Bu durum, Hadrianus açısından kurucu olması hasebiyle belirgindir.

²⁴⁹ Literatürde ön yüzde Marcus Aurelius (161-180), arka yüzde elinde ok ve yay bulunan Artemis tasvirli tek bir sikke vardır (Wellenheim I, 4713). Ancak sikke, yukarıda açıklanan sebepler yüzünden tasnif dışında tutulmuştur.

Severus Sülalesi'nin portrelerini taşıyan sikkelerin fazlalığı ise iki şekilde açıklanabilir. Bunlardan biri, Septimius Severus ve Caracalla'nın Parth sorunu nedeniyle Küçük Asya'ya seyahatleri sırasında Hadrianoutherai ve çevre kentlere yaptıkları olası ziyaretlerdir.

Nitekim her iki imparatoru onurlandıran yazıtlar (IvHadrianoi und Hadrianeia, 129; Jones, 2014, 1) ile bölge kentlerinin Severuslar Sülalesi döneminde önemli miktarda sikke darp etmiş olması bu ziyaretlerin delilidir. Ancak sikkelerin fazlalığı, imparatorların desteği yanında kentlerin bozulan ekonomisini düzeltme çabaları ile de açıklanabilir.

İmparator başlı sikkeler içinde Caracalla'dan sonra I. Philippus'a kadar tekrar 27 yıllık bir boşluk söz konusudur. Kentin son sikkeleri I. Philippus ve eşi Otacilia'ya aittir. 3. yüzyılın ortasında pek çok kent gibi Hadrianoutherai da kendi adına sikke basmayı bırakmıştır.

Sikkeler üzerindeki tasvirler açısından genel olarak bakıldığında ise, imparator portreli sikkelerin arka yüzlerinin birkaç istisna dışında ya kuruluş öyküsüne ya da kent için önemli olduğunu bildiğimiz tanrı-tanrıça tasvirlerine ayrıldığı görülmektedir. Bazı arka yüz tiplerinin birkaç darpta kullanılmış olması, tasvirlerin kent için önemine işaret etmektedir.

Ön yüzdeki portreler sağa dönük işlenmiş iken arka yüzde bulunan tanrı ve tanrıça tasvirleri sola dönüktür. Ayrıca arka yüzdeki ethnikon genellikle ΑΔΙΑΝΟΘΗΡΑΙΩΝ şeklinde verilmiştir. İmparator portresiz örneklerde olduğu gibi, imparator portreli tiplerden bazıları da çevredeki Hadrianeia, Attea ve Germe kentlerinin sikkeleriyle benzerdir.

IV. F.1.b.(1). Hadrianus Tipli Sikkeler

Hadrianus tipli sikkelerin, ön yüzlerinde sağa dönük Hadrianus'un başı vardır. İmparatorun bilinen kişisel özelliklerinden biri, yüzündeki yara izini kapatmak için

bırakmış olduğu sakaldır (Baydur, 1998: 50). Dolayısıyla imparator heykel ve kabartmalarda olduğu gibi sikkeler üzerindeki tasvirlerde de sakallıdır. Ön yüzde ayrıca imparatorun adı ve unvanları yazılmıştır.

Sikkeler, arka yüzleri ile birlikte değerlendirildiğinde 4 ana grupta toplanabilmektedir. Bunlardan ilki ön yüzde Hadrianus başı, arka yüzde ise kuruluş öyküsüne gönderme yapan ve Telesphosros’lu sikkelerin arka yüzünde de gördüğümüz ayı başının bulunduğu tiptir (bkz. Tip 7). Bu arka yüz tasviri, açıkça antik kaynaklarda geçen kuruluş öyküsüne vurgu yapmaktadır. Tipin örneğinin elimizde fazla olması, basımın da fazla olduğunu düşündürmektedir.

Ön yüzünde yine Hadrianus başı işlenen ikinci grubun arka yüzünde de kuruluş öyküsüne gönderme vardır. Fakat bu tipin arka yüzünde antik kaynakların kentin kuruluş öyküsü üzerine aktarımından farklı olarak Hadrianus’un yaban domuzu avı²⁵⁰ işlemiştir. Sola doğru dörtlüğe koşan at üzerindeki Hadrianus’un, elindeki mızrağı sağ tarafında bulunan yaban domuzuna fırlatma anı görülmektedir (bkz. Tip 8). İmparatorun pelerini hareketi vurgularcasına geriye doğru uçuşmaktadır. Tipin bir başka dikkat çeken özelliği ise iki yüzün de imparatora ayrılmış olmasıdır.

Sikkelerin arka yüzlerinde iki farklı strategosun adı geçmektedir. Elimizdeki iki sikke üzerinde ΕΠΙ ΣΤΡΑΤΩΝ ΝΕΡΩΝΙΝΟΥ ΑΔΙΑΝΟΘΗΡΑΤΩΝ, geri kalan sikkeler üzerinde ise ΕΠΙ ΣΤΡΑΤΩΝ ΜΗΝΟΦΑΝΤΟΥ²⁵¹ ΑΔΙΑΝΟΘΗΡΑΤΩΝ lejandı vardır. Bu durum aynı tipin, iki farklı Strategos döneminde basılmış olduğunu göstermektedir.

Arka yüzde işlenen domuz avı sahnesi, kentin kuruluş öyküsündeki faunaya yaban domuzunu da katarak öykünün zenginleşmesini sağlamıştır. Bu durum, imparatorun övülmesi amacıyla öykünün sonradan zenginleştirildiğini göstermektedir. Bir başka versiyonu, at üzerindeki imparatorun yerdeki düşmanı öldürmesi ya da düşmanın at

²⁵⁰ Fritze ve Fein, Hadrianus’un mızrağından kaçan hayvanı yaban domuzu değil ayı olarak tanımlamaktadır (Fritze, 1913, 564; Fein, 1994: 55, dp. 185).

²⁵¹ “Μηνοφάντου” adı Ovabayındır’da bulunan bir yazıt üzerinde de yer almaktadır. Jones, isimde v’nün eksik olmasının muhtemelen telaffuzdan kaynaklandığını bildirmektedir (Jones, 2014, 3). Her iki ismin aynı kişi olup olmadığı konusunda ise şimdilik elimizde bir veri yoktur.

üzerindeki imparatorun af dilenmesi²⁵² olan tasvirdeki ikinci mesaj ise imparatorun virtusu'dur. İmparatorun savaşçı kimliği, Hadrianus'un av merakına ve barışçıl tavrına uygun olarak avcı kimliğine dönüşmüştür.

Hadrianus portreli sikkelerin üçüncü grubunun arka yüzünde ise bir tabure üzerinde sola dönük olarak oturmuş elinde bereket boynuzu ve Phiale tutan Tykhe tasvir edilmiştir (bkz. Tip 9). Tasviri BMC Mysia, "Homonoia"; Fritze ise kent tanrıçası olarak yorumlamaktadır (BMC Mysia: 75/2; Fritze, 1913, 562).

Dördüncü tipin arka yüzünde de ayakta ve sola dönük bir şekilde Zeus vardır (bkz. Tip 10). Zeus'un vücut hareketi, imparator portresiz örneklerde gördüğümüz Asklepios'u hatırlatmaktadır. Ancak elinde tuttuğu asasının Askelepios'un asısından farklı olması ve hemen önünde tanrının atribüsü olan kartalın varlığı, tasvirin Zeus olduğunu kesinleştirmektedir.

IV. F.1.b.(2). Sabina Tipli Sikkeler

Hadrianoutherai'nin Sabina²⁵³ tipli sikkelerinin ön yüzünde sağa dönük Sabina büstü, imparatoriçenin adı ve "Sebaste"²⁵⁴ unvanı yer almaktadır. Arka yüzde de tipin birinde ayakta sola dönük Artemis tasvir edilmiştir. Tanrıçanın sol elinde yayı vardır (bkz. Tip 11). Artemis'in solunda örneklerden bazılarında geyik, bazılarında ise kuğu işlenmiştir. Geyik tasviri bulunan birkaç örnekte monogram²⁵⁵ görülmektedir. Ayrıca Hadrianoutherai'nin pek çok sikke tipinde olduğu gibi bu örneklerde de hem ön yüzde hem de arka yüzde nokta dizileri işlenmiştir.

Literatürde tek örneği olan ikinci tipte ise Ephesos Artemis'inin kült heykeli tasvir edilmiştir (bkz. Tip 12). Tip, Ephesos ve Hadrianoutherai'nin kuruluş öyküleri

²⁵² At üzerindeki imparatorun yerdeki düşmana mızrağını fırlatması sahnesinin örneği için bkz. Franke, 1968, 34.

²⁵³ Salonia Matidia ile Licius Vibius Sabinus'un kızı olan Sabina, Traianus'un karısı Plotina'nın isteğiyle Hadrianus ile evlenmiştir (Historia Augusta, De Vita Hadriani, II). Plotina'nın, Hadrianus'un Traianus tarafından evlatlık alınmasında da etkili olduğu bilinmektedir.

²⁵⁴ Hahn, Aleksandria sikkeleri üzerinde Sabina Sebaste adının ilk kez Hadrianus'un imparatorluğunun 13. yılında (128/129) görüldüğünü bildirmektedir (Hahn, 1994: 273).

²⁵⁵ Monogram 2 (bkz. resim 24).

arasındaki benzerlik nedeniyle anlamlıdır. İkinci bir husus da genelde Hadrianus Zeus'la, eşi Sabina da Zeus'un karısı Hera ile özdeşleştirilmiş olmasına rağmen (Hahn, 1994: 276-278), Hadrianoutherai'da basılan sikkelerde kentin kuruluş öyküsü nedeniyle imparatoriçe ile avcı tanrıça Artemis arasında bağlantı kurulduğu görülmektedir.

IV. F.1.b.(3). Antinoos Tipli Sikkeler ve Madalyonlar

Antinoos tasvirli Hadrianoutherai sikkeleri, ön yüzleri açısından iki farklı tip göstermektedir. Madalyon özelliği gösteren birinci tipte Antinoos'un sağa dönük büstü (bkz. Tip 13, 14), ikinci tipte ise başı işlenmiştir (bkz. Tip 15, 16, 17). İkinci tipin bir örneği de Madalyon özelliklerine sahiptir (bkz. Tip 15). Sikkelerin arka yüzlerinde ise beş farklı tasvir vardır.

Ön yüzde Antinoos büstü olan madalyonların ilk gurubunun arka yüzünde kentin kuruluş öyküsünün simgesi olan ayı başı yer almaktadır (bkz. Tip 13). Arka yüzdeki lejand önceki örneklerden farklı olarak AΔPIANOYΘHPA şeklindedir.

İkinci grubun arka yüzlerinde de haberci tanrı Hermes'in atribüsü kerykeion (Lat. Caduceus) ile birlikte yine AΔPIANOYΘHPA lejandı görülmektedir (bkz. Tip 14).

Ön yüzde Antinoos'un başı bulunan ikinci tipin arka yüzünde ise üç farklı tasvir vardır. Tasvirlerden birinde, çizgi üzerinde sağa doğru hareket eden bir ayı işlenmiştir (bkz. Tip 15). Tipin literatürdeki örneği oldukça aşınmıştır. Bu nedenle lejand içerip içermediği belirsizdir.

İkinci tasvirde, bu kez bir çizgi üzerinde sağa dönük ayakta duran boğa vardır (bkz. Tip 16)²⁵⁶. Boğanın gövdesi üzerine yarım ay²⁵⁷ işlenmiştir. Boğanın arkasında ise

²⁵⁶ Boğa; Stratonikeia-Hadrianopolis, Smyrna, Nikomedia ve Ephesos kentlerinin Antinoos tipli sikkelerinde de görülür.

²⁵⁷ Sembol 2 (bkz. resim 24). Pudill, sembolü Apis öküzü ile bağdaştırmaktadır (Pudill, 2014: 26, 27; Blum, 1914: 48, 2). Antinoos'un Mısır'da ölmesi, hatta tanrılara kurban edildiğine dair görüşlerin varlığı bu bağlantıyı destekleyen unsurlardır.

örneklerin çoğunda anlamı açık olmayan bir monogram vardır²⁵⁸. Tabanı belirtmek için çizilen çizgi, diğer bazı örneklerde de görülmekle birlikte, son iki tipte çizginin altı boşluk olduğu için dikkat çekmektedir. Boşluk, bazı örneklerde kentin adının son üç harfi (TΩN) ile doldurulmuştur.

Arka yüzde görülen üçüncü tasvir ise imparator portresiz örneklerden tanıdığımız; ayakta, hafif sola dönük Asklepios tasviridir (bkz. Tip 17). Ancak sikke oldukça fazla aşındığı için ayrıntılar belirsizdir.

Antinoos tiplerinin tarihlendirilmesi konusunda elimizde önemli bir veri vardır. Her ne kadar Antinoos imparatorun gözdesi olsa da kentler, ölümüne kadar onu ön plana çıkarmamışlardır. Dolayısıyla Antinoos tipli sikkeler, 130- 138 yılları arasında basılmış olmalıdır²⁵⁹.

IV. F.1.b.(4). Septimius Severus Tipli Sikkeler ve Madalyonlar

Septimius Severus tipli sikkeler ve madalyonlar, ön yüzlerinde Septimius Severus tasviri barındırmakla birlikte, kendi içinde iki tipe ayrılır. İlk tipte ön yüzde sağa dönük Severus başı, arka yüzde ise ayakta, başını sol tarafa döndürmüş olan Asklepios işlenmiştir (bkz. Tip 18)²⁶⁰. Asklepios'un sol tarafında atribüsü yılanlı asa vardır. Tasvir, Asklepios'un kent açısından öneminin devam ettiğini göstermektedir.

Zaferi simgeleştiren ve madalyon özelliği gösteren ikinci tipte ise, ön yüzde sağa dönük imparator büstü, lejand ve nokta dizisi bulunmaktadır (bkz. Tip 19, 20). Arka yüzde de aynı düşünceyi yansıtan iki farklı tasvir kullanılmıştır.

İlkinde ayakta duran Severus, imparatorun sağında bir trophe ve trophe'nin ayaklarının iki yanında kalkan üzerine oturan iki figür işlenmiştir (bkz. Tip 19).

²⁵⁸ Monogram 3 (bkz. resim 24).

²⁵⁹ Antinoos tipli sikkelerin tarihi için terminus post quem, Hadrianus'un Antinoos ile tanıştığı 123 yılı; terminus ante quem ise Hadrianus'un imparatorluğunun sonudur (138).

²⁶⁰ Aynı tip, Attea tarafından da basılmıştır (Emporium Hamburg, Auction 77, Lot. 532).

Figürlerden birinin ellerinin arkadan bağlı olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu figürlerin, düşmanı temsil ettiği açıktır. Sahne, belirgin bir çizgi üzerindedir.

İkincisinin arka yüzünde ise sağa doğru at üzerinde giden Septimius Severus ve önünde trophaion yer almaktadır (bkz. Tip 20).

Parthlar'ın 195 yılındaki antlaşmayı bozarak Mezopotamya'yı istila etmesi üzerine, Severus Parthlar üzerine sefere çıkmış, 199 yılında Parthlar'ı yenilgiye uğratarak, Mezopotamya'yı Roma eyaleti haline getirmiştir (Bengtson, 1976: 321, 322).

Madalyonların arka yüzünde gördüğümüz trophe, bu başarıya işaret etse gerektir. Bu durumda Parth seferinin sona erdiği 199 yılı madalyonların tarihi konusunda terminus post quem oluşturmaktadır. Terminus ante quem ise Severus'un imparatorluğunun sona erdiği 211 yılıdır.

IV. F.1.b.(5). Iulia Domma Tipli Sikkeler

Septimius Severus'un ikinci karısı olan Suriye kökenli Iulia Domna, aynı zamanda sonraki imparatorlar Caracalla ve Geta'nın annesidir. Septimius Severus öldükten sonra iki oğlunun uyum içinde imparatorluğu yönetmesi için çabalamış, ancak başaramamıştır.

Buna rağmen hem Severus'un hem de oğullarının hüküm sürdüğü dönemde imparatorluk yönetiminde oldukça etkindir. Bu nedenle bukleli bir şekilde örülmüş saç modelinden²⁶¹ tanınan tasvirine, Roma sikkeleri yanında eyaletlerdeki kentlerin sikkelerinde de rastlanır.

Iulia Domna tasvirli Hadrianoutherai sikkelerinin ön yüzünde imparatoriçenin sağa dönük büstü ve lejand vardır. Sikkeler arka yüzleri açısından ise üç grupta toplanabilir. Bunlardan elimizde daha çok örneği olan tipte sağa doğru dörtlü giden at üzerinde imparator görülmektedir (bkz. Tip 21). İmparatoriçenin oğlu Caracalla

²⁶¹ Aynı saç modeli, Caracalla'nın eşi Fulvia Plautilla'nın tasvirlerinde de görülür.

döneminde de etkin olduğu bilinmekle birlikte, at üzerindeki imparator kocası Septimius Severus olmalıdır.

İkinci grupta da ayakta ve sola dönük bir şekilde tanrıça Tykhe vardır (bkz. Tip 22). Tykhe, Senatus personifikasyonlu sikkelerin arka yüzünde de görülmektedir (bkz. Tip 2). Literatürde sadece bir örneği olan üçüncüsünde ise elinde ok ve yay bulunan Artemis işlenmiştir (bkz. Tip 23).

IV. F.1.b.(6). Caracalla Tipli Sikkeler ve Madalyonlar

Caracalla tasvirli Hadrianoutherai sikkeleri ön yüzleri açısından iki gruba ayrılmaktadır. İlkinde sağa dönük sakalsız genç Caracalla büstü ve AY K M AYP ANTΩNEINOS lejandı, ikinci grupta ise yine sağa dönük defne çelenkli, sakallı, zırlı Caracalla büstü ile AYTOKPAT K MAPKOΣ ANTΩNEINOS lejandı yer almaktadır.

Ön yüzünde genç Caracalla büstü olan sikkelerin arka yüzlerinde üç farklı tasvir vardır. Bunlardan biri, ayakta ve sağa dönük işlenmiş boğadır (bkz. Tip 24)²⁶². Boğanın başı bazı örneklerde oldukça başarısızdır (bkz. Tip 24, 8, 9). Tip Hadrianoutherai sikkelerinden elimizde en fazla örneği olan gruplardan biridir.

Literatürde az sayıda örneği olan ikinci tipin arka yüzünde de sola dönük olarak işlenmiş, bir elinde Thyrsos, diğer elinde kantharos tutan Dionysos ve yanında Panther görülmektedir (bkz. Tip 25). Tek örnekli üçüncü tipte ise I. Philippos tasvirli sikkelerde de (bkz. Tip 32) görülen, biga içinde elinde Nike tutan imparator tasvir edilmiştir (bkz. Tip 26). Savaş arabası, imparatorun elinde tuttuğu Nike ve sol taraftaki tutsak; tasvirin imparatorun zaferini işaret ettiğini göstermektedir.

Ön yüzde zırlı Caracalla büstü bulunan ikinci tip, madalyon özelliklerine sahiptir (bkz. Tip 27). Bu madalyonların arka yüzünde ortada yine asker elbisesi içerisindeki

²⁶² Aynı arka yüz tipi, Hadrianeia'nın ön yüzde Geta tasvirini barındıran sikke tiplerinden birinin arka yüzünde de işlenmiştir (Numismatik Lanz, Auction 128, Los. 593).

Caracalla'nın, Asklepios ve Tykhe tarafından onurlandırılması sahnesi vardır. Caracalla, Asklepios ile tokalaşırken; bir elinde bereket boynuzu tutan Tykhe de diğer eliyle imparatorun başına çelenk koymaktadır. İmparatorun hem ön yüzde hem de arka yüzde zırhlı bir şekilde tasvir edilmesi Autokrator ünvanı ile uyuşur. Arka yüzdeki lejand,

ΕΠΙ ΣΤΡ ΑΥΡ ΑΤΤΑΛΟΥ ΜΟΣΧΙΑΝΟΥ ΑΔΡΙΑΝΟΘΗΡΕΙΤΩΝ ΤΟ-Β-Ε-Α
şeklindedir.

“TO-B- E-A” şeklindeki lejand, Hadrianoutherai sikkelerindeki tek örnektir. Lejandın bir bölümü (TO-B), Moskhianos'un, sikkenin basıldığı dönemde ikinci kez bu görevde bulunduğunu belirtmektedir. Geri kalan Epsilon (E) ve Alpha'nın (A) anlamı ise açık değildir.

Caracalla 214 yılında Troia ve Pergamon'u ziyaret etmiş, aynı yılın kışını da Nicomedia'da geçirmiştir. Bu yüzden bölgedeki seyahatleri sırasında Hadrianoutherai'a uğramış olma ihtimali söz konusudur. Dolayısıyla madalyonunun basılma nedeni, imparatorun Hadrianoutherai'a ziyareti olmalıdır.

Hatta basım, Caracalla'nın Pergamon'daki Asklepion'u ziyaretinden sonra tanrının Hadrianoutherai'daki kutsal alanını da ziyaret etmesi ile ilişkilendirilmiştir (CNG 91, Lot: 515). Bu nedenle basımın tarihi konusunda 214 yılı terminus post quem olarak kabul edilmektedir. Terminus ante quem ise Caracalla'nın imparatorluğunun sonudur (217).

IV. F.1.b.(7). Geta Tipli Sikkeler

Geta tipli Hadrianoutherai sikkelerinin ön yüzlerinde, sağa dönük Geta büstü vardır. Arka yüzlerde de tipin ikisinde Zeus tasvir edilmiştir. Bunlardan ilkinde baş tanrı bir tabure üzerinde sola dönük olarak oturmaktadır (bkz. Tip 28).

Diğerinde de elinde asası ile yine sola dönük olarak ayakta durmaktadır (bkz. Tip 29)²⁶³. Yanında ise atribüsü kartal vardır. Bu ikinci arka yüz tipi, Hadrianus portreli bir darpta daha görülür (bkz. Tip 10). Üçüncü tipte ise Antinoos ve Caracalla tipli sikkelerde de işlenen sağa dönük ayakta duran boğa vardır (bkz. Tip 30).

Her üç tipte Geta için Caesar kısaltmasının bulunması, sikkelerin Geta'nın Caesar olarak görev yaptığı 198-209 yılları arasına ait olması gerektiğini düşündürmektedir.

IV. F.1.b.(8). I. Philippus Tipli Sikkeler

Caracalla'dan I. Philippus'a (Marcus Iulius Philippus) kadarki imparatorların tasvirlerini içeren Hadrianoutherai sikkeleri elimizde yoktur. Kentin bastığı bilinen son sikkeler kökeninden dolayı daha çok Araps lakabıyla anılan I. Philippus (244-249) ve eşi Otacilia tasvirlidir.

I. Philippus'un tasvirini içeren Hadrianoutherai sikkeleri ön yüzlerine göre iki gruba ayrılabilir. Birinci grubun, ön yüzünde başında defne çelengi olan Philippus büstü işlenmiştir. Bu grubun örneklerinin arka yüzlerinde ise iki farklı tasvir vardır. Sikkelerin bazılarında asker elbiseli imparator şaha kalkmış at üzerinde tasvir edilmiştir (bkz. Tip 31).

Bazılarında ise khiton giymiş ve iki atın çektiği bir araba (biga) içinde, elinde Nike tutar şekilde gösterilmiştir (bkz. Tip 32). Arabanın üzerinde de elinde bereket boynuzu ve dümen tutan Tykhe vardır. Aynı sahne, Caracalla tasvirli bir tipte daha karşımıza çıkmaktadır (bkz. Tip 26).

İkinci grubun ön yüzünde de sağa dönük, asker elbiseli, ıslın taçlı I. Philippus büstü ve ΑΥΤ Κ Μ ΙΟΥ ΦΙΛΙΠΠΙΟΥΣ lejandı vardır. Tip, yine kendi içinde iki farklı arka yüz tasvirine sahiptir. Tek örnekle temsil edilen tiplerden biri olan ilkinde sağa doğru

²⁶³ Genelde amatör koleksiyonerlerin kullandığı forumlardan birinde ön yüzde CEITI TETAC lejandıyla Geta, arka yüzde ise cistohor tasviri bulunan bir örnek yer almaktadır. Ancak arka yüzdeki lejand (ΑΔΡΙΑΝΟΘΥ...) tam okunamadığından bu sikke kaydedilmemiştir.

dört nala giden bir at üzerinde, ışın taçlı ve bir elinde mızrak olan I. Philippus görülmektedir (bkz. Tip 33).

İkinci arka yüz tipinde ise Dionysos tasvir edilmiştir (bkz. Tip 34). Kısa tunik giymiş ayaklarında çizme olan Dionysos, sola dönük olarak ayakta durmakta ve sağ elindeki Kantharos'tan şarap dökmektedir. Ayaklarının dibinde işlenen tasvir (Panther ?) çok açık değildir.

I. Philippus'a ait bütün sikke tiplerinin arka yüzünde Ε ΑΥΡΟΣΟΚΡΑΤΟΥΣ ΑΡΧΗ ΑΔΡΙΑΝΟΘΗΡΑΙΩΝ lejandı vardır. Lejand'da adı geçen Sokrates; Longinus, Menophantos, Diogenes ve Moshianos'dan sonra kentin adını bildiğimiz beşinci magistratusu'dur. "ΑΡΧΗ Α" lejandından Sokrates'in arhon olduğu ve sikkenin basıldığı dönemde bu görevi ilk kez yaptığı anlaşılmaktadır.

IV. F.1.b.(9). Otacilia Tipli Sikkeler

I. Philippus'un eşi Marcia Otacilia Severa, Hadrianoutherai sikkelerinde görülen üçüncü imparatoriçedir. İmparatoriçe'nin elimizde tek tip sikkesi vardır. Bu sikkelerin ön yüzünde sağa dönük Otacilia büstü, arka yüzde ise ayakta duran boğa tasvir edilmiştir (bkz. Tip 35). Boğa; örneklerden çoğunda sağa dönük olmakla birlikte, elimizdeki iki sikkede sola dönük işlenmiştir.

Boğanın anatomik özellikleri önceki örneklerden farklıdır. Boynunda görülen hörgüç nedeniyle kaynaklarda Zebu boğası (hint öküzü) olarak tanımlanmıştır. Tanımlamadan, Antikçağ'da Zebu boğası'nın Balıkesir çevresinde var olduğu sonucu çıkarılabilir. Diğer bir ihtimal ise tasvirin bugün Balıkesir Ovası'ndaki bazı köylerde de görülen Manda (Dombey)²⁶⁴ ya da yine bölgeye has başka bir boğa türü olmasıdır.

²⁶⁴ Kırsal kesimde dombey olarak tanımlanan manda, gücü nedeniyle makinalaşma öncesi dönemde sabana koşulan hayvan türlerinden biridir. Dolayısıyla boynundaki abartılı hörgüç hayvanın gücünün belirtilmesi amacıyla yapılmış olabilir.

IV. F.2. Kontrmarklar

Sikkeler üzerinde dikkat çeken detaylardan biri, nümismatik bilimi literatüründe “kontrmark” olarak tanımlanan ve sikkenin geçerliliğinin devam ettiğini veya değerinin kontrol edildiğini gösteren baskıdır. Elimizdeki Hadrianoutherai sikkeleri üzerinde altı çeşit kontrmark vardır (bkz. resim 23).

Baskılardan biri²⁶⁵ monogram şeklindedir (Howgego, 1985, 615). Açılımı “ΔΙΟΓ” olarak yapılan monogram, Severuslar dönemi sikkelerinin bazılarının arka yüzlerinde görülen Magistratus Diogenes’in adının kısaltmasıdır (Howgego, 1985: 4). Dikdörtgen veya kare şeklinde yapılan bir baskı içindeki bu monogram, Septimius Severus, Iulia Domna ve Caracalla portreli örneklerin ön yüzünde karşımıza çıkmaktadır.

Kontrmark için kullanılan ikinci baskı ise yine Severuslar dönemine ait sikkelerin ön yüzünde görülen yuvarlak bir baskı içindeki küçük kadın²⁶⁶ veya erkek²⁶⁷ başıdır (Howgego, 1985, 69, 219). Bu baskı Sabina portreli sikkelerde kadın başı, Caracalla ve Geta portreli sikkelerde ise erkek başı şeklindedir. Ayrıca bazı örneklerde hem Diogenes’in adının kısaltması hem de küçük bir baş ile yapılan kontrmark birlikte görülmektedir. Dolayısıyla bu sikkeler iki kez onaylanmıştır.

Daha az örnek üzerinde görülen diğer üç baskıdan biri²⁶⁸, C (?) harfine benzemekte ve ön yüzde Iulia Domna, arka yüzde Tykhe tasviri bulunan sadece bir sikkenin ön yüzünde karşımıza çıkmaktadır (SNG France 5, 1099). İki satıra yerleştirilmiş CAP|Δ (ΣAP|Δ)²⁶⁹ harflerinden oluşan (Callu, 1969: 46; Howgego, 1985, 561; Johnston, 2007: 44 vd.) dördüncü baskı da I. Philippus tasvirli bir sikke tipinin yine tek bir örneği üzerinde bulunmaktadır (Imhoof-Blumer, 1901: 21, 1; Fritze, 1913:

²⁶⁵ Kmk. 1.

²⁶⁶ Kmk. 2.

²⁶⁷ Kmk. 3.

²⁶⁸ Kmk. 4.

²⁶⁹ Kmk. 5. Bu kontrmarkı barındıran sikkenin ilgili yayınlarda fotoğrafı yoktur.

593). Sonuncu kontrmark²⁷⁰ ise Caracalla portreli bir sikkede küçük baş şeklinde yapılan kontrmark ile birlikte karşımıza çıkmaktadır (bkz. Tip 24, 18).

IV. F.3. Monogram ve Semboller

Hadrianoutherai sikkeleri üzerinde Diogenes'in adının kısaltmasını içeren ve kontrmark olarak kullanılan monogramın dışında anlamları açık olmayan başka monogram ve semboller de vardır. Sikkeyle birlikte basılan bu monogram ve semboller, yine kontrmarklardan farklı olarak sikkelerin arka yüzlerinde yer almaktadır.

N harfine çeşitli eklemeler yapılarak oluşturulmuş olan monogramlardan ilki, ön yüzde Senatus personifikasyonunun arka yüzde ise Asklepios'un yer aldığı tipin birkaç örneği üzerinde görülmektedir (bkz. resim 24)²⁷¹. Yine aynı tipin elimizdeki iki örneği üzerinde ise yan dönmüş haşhaş kozalağına benzeyen bir sembol vardır (bkz. resim 24)²⁷².

Ön yüzde Sabina porresi, arka yüzde Artemis'in bulunduğu tipin bazı örnekleri üzerinde karşılaşılan ikinci monogram da N harfini andırmaktadır (bkz. resim 24)²⁷³. Epsilon (E) ve Beta (B) benzeri iki harften oluşan üçüncü monogram²⁷⁴ ise ön yüzde Antinoos, arka yüzde boğa bulunan tipin örneklerinde karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca bu tip sikkeler üzerinde iki sembol daha vardır. Bunlardan biri, sikkelerin çoğunda görülen boğanın gövdesi üzerindeki yarım ay (bkz. resim 24)²⁷⁵, diğeri ise sadece korozyonlu tek bir sikke üzerinde yer alan ok ucudur²⁷⁶.

²⁷⁰ Kmk. 6.

²⁷¹ Monogram 1. Bkz. Gitbud&Naumann, 62, Lot. 458; NAC, 1214.

²⁷² Sembol 1. Bkz. Fritze 1913, 551/1; Winterthur, 2545.

²⁷³ Monogram 2. Bkz. RPC III 1630/7; Vcoins, 18278; Fritze, 1913, 568/2.

²⁷⁴ Monogram 3. Bkz. RPC III, 1633/7; Blum, 1914: Lev. III, 12; SNG Aulock 4, 1151; Fritze, 1913, 572/1.

²⁷⁵ Sembol 2.

²⁷⁶ Sembol 3.

IV. F.4. Magistratus'lar

Hadrianoutherai sikke ve madalyonları üzerinde kentin beş yöneticisinin ismi vardır. Bunlardan dördünün unvanı strategos, birinin ise arhondur. Strategoslardan ilki Telesphoros tasvirli sikkeler (bkz. Tip 4) ile Hadrianus portreli sikke tiplerinden birinin (bkz. Tip 8) bazı örnekleri üzerinde yer alan Longinus'dur. Hadrianus portreli aynı tipin diğer örneklerinin üzerinde ise Menophantos'un adı vardır (bkz. Tip 8).

Diğer iki strategosun adına da Severuslar dönemi darpları üzerinde rastlanmaktadır. Bunlardan biri kontrmarklar içinde adı geçen Diogenes, diğeri Attalos Moshianos'dur. Septimius Severus ve Iulia Domna sikkeleri üzerinde Diogenes'in (bkz. Tip 19, 21); yine Septimius Severus ve Caracalla sikkeleri üzerinde ise Moshianos'un (bkz. Tip 20, 25, 27) ismi verilmiştir. Caracalla portreli madalyondaki TO B lejandından Attalos Moshianos'un bu göreve iki kez getirildiği anlaşılmaktadır (bkz. Tip 27). İsmi geçen tek arhon ünvanlı magistratus ise I. Philippus'a ait sikkelerin arka yüzünde görülen Sokrates'dir (bkz. Tip 31, 32, 33, 34).

IV. F.5. Dolaşım

Antikçağ'da kentlerin bronz sikkelerinin genelde sikkeyi basan kentin hinterlandında ve yakın çevresinde kullanıldığı bilinmektedir. Ancak yine de ticari ve kişisel ilişkiler ya da çeşitli nedenlerle yapılan yolculuklar, bu sikkelerinin yayılmasını sağlamıştır.

Hadrianoutherai'nın hem lokalizasyonun ve hinterlandının kesin bilinmemesi hem lokalize edildiği Balıkesir çevresindeki antik yerleşimlerde uzun süreli arkeolojik araştırmaların yapılmamış olması hem de mevcut sikkelerin çoğunun buluntu yerlerinin belirsizliği, kentin sikkelerinin yayılım alanı belirlememizi imkânsızlaştırmaktadır. Ancak yine de bu konuda elimizde birkaç veri vardır. Bunlardan ilki, Hasluck (Hasluck, 1910: 91) ve Robert (Robert, 1935: 195) gibi araştırmacıların Hadrianoutherai sikkelerinin Balıkesir'de yoğunlaştığını

bildirmeleridir. Bir diğeri de Sestini'nin Soma'nın güneyinde yer alan Darkale'de bulunduğu madalyondur (Sestini, 1807: 135).

Ayrıca Balıkesir çevresi ve Darkale dışında Hadrianoutherai sikkesinin ele geçtiğı bilinen üç merkez daha vardır. Bunlardan ilki aynı zamanda Hadrianoutherai sikkesi ele geçen, bilinen en uzak merkez olan Perge (Tekin, 2004: 163); diğeri ise Smyrna (Ersoy, vd. 2014: 108; Fritze, 1913, 560/1) ve Allianoı'dur (Tekin&Erol-Özdizbay, 2014, 11).

Smyrna'nın Hadrianoutherai sikkelerinin yayılım alanı içerisinde olması iki açıdan anlamlıdır. Bunlardan ilki, kentin Hadrianoutherai'dan geçen yol ağının ulaştığı önemli merkezlerden biri olması, ikincisi de Hadrianoutherai ile köken ilişkisi olan ve sık sık bölgeyi ziyaret eden Aelius Aristides'in yaşamının bir kısmını Smyrna'da geçirmesidir. Benzer durum Allianoı için de geçerlidir. Zira Hadrianoutherai'nın batısından geçen yol ağı üzerinde yer alan yerleşim, Aristides'in hastalığı nedeniyle sık uğradığı sağlık merkezlerinden biridir. Buna rağmen, Smyrna ve Allianoı'da bulunan Hadrianoutherai sikkelerini sadece Aelius Aristides'e bağlamak mümkün değildir. Özellikle Allianoı, batı Anadoludaki pek çok kentin seçkin vatandaşları gibi Hadrianoutherai'lının da tedavi olmak için kullandıkları bir merkezdir.

IV. G. Hadrianoutherai’da Tapım Gören Tanrı, Tanrıça ve Kahramanlar

Aelius Aristides Hadrianoutherai’dan Pergaman’a yaptığı yolculuğu anlatırken, “Mysia Ovası” diye tabir ettiği Apias Pedion’daki bir Apollon Tağınağı’ndan bahsetmektedir (Aristides, Hieroi Logoi, I. 58; Laflı, 2016: 419). Ayrıca bazı yayınlarda Balıkesir çevresinde, ilki Kocaçay’ın kollarından biri ile Hadrianoutherai kentine oldukça yakın konumdaki Zeus Tapınağı, diğeri Hadrianoutherai’in kurulduğu alanda yer alan bir tapınak olmak üzere iki tapınaktan söz edilmiştir (Buckler&Calder, 1923: 371). Ancak Arkeolojik veriler eksik olduğu için şu aşamada kesin olarak Hadrianoutherai’daki bir tapınak ya da sunağın adını vermek mümkün değildir.

Buna karşın kentin sikkeleri üzerinde bazı tanrı, tanrıça ve kahramanların tasvirleri işlenmiştir. Kültler açısından bir diğer önemli kaynak olan epigrafik belgeler içinde de bir kısım adak yazıtları vardır. Bu kaynaklardan edinilen bilgiler, Hadrianoutherai’daki tapınımların genel olarak 2. yüzyılda Roma’nın doğu eyaletlerindeki kültlerle benzer olduğunu gösterse de tapınımlar konusunda bölgenin kendine has bazı özellikleri dikkat çekicidir.

Bunlardan biri, Roma’nın yeni kültleri Aelius Aristides gibi yerel seçkinler eliyle yaygınlaştırmasıdır. Nitekim Aristides’in Balıkesir çevresinde; Hera, Dike-Nemesis, İsis-Serapis ve Horalar-Kharisler için olmak üzere bilinen dört adağı vardır²⁷⁷. Bu durum, Roma’nın dinsel yaşama müdahalesinin kanıtı olarak sunulabilir.

Yine bölgemiz sıcak su kaynakları açısından zengin olduğundan, bu kaynaklarla ilişkili olan Asklepios tapımı yaygındır. Aristides, Hieroi Logoi adlı eseri ile bir anlamda hem Asklepios’un hem de sıcak su kaynaklarının propagandasını yapmıştır.

²⁷⁷ Bu adaklardan Horalar ve Kharisler’e sunulan adak dışındaki örnekler bugün kayıptır. Dike ve Nemesis’e sunulan adağın ise yalnızca Louis Robert tarafından çekilen fotoğrafı elimizdedir.

Bölgede dikkat çeken bir başka kült ise Hosios-Dikaïos²⁷⁸ (Dindar-Adil)'dur. Balıkesir'in Bozen Mahallesi'nde bu tanrıya adanan bir yazıt bulunmuştur (Petzl, 1992: 143 vd.)²⁷⁹. Hatta bu yazıtı dayanarak tanrının kökeninin Mysia olduğu ileri sürülmektedir. Fakat yazıt 1. yüzyıla ait olduğu için, tapımı daha sonraki dönemlerde devam etse bile, ilgili tanrının Hadrianoutherai'nin kuruluşundan önceki saygınlığına işaret etmektedir.

IV. G. 1. Zeus

Hem Epigrafik hem de nümismatik buluntular baştanrı Zeus'a Mysia'da çeşitli epitetler altında tapıldığını göstermektedir (Ful, 2008: 50-81). Balıkesir merkezi çevresinde ise tanrının Keraunos, Pandemos, Olympios ve Kunegesios (köpek süren, avcı) olmak üzere dört farklı epiteti dikkat çekmektedir. Dursunbey'in güneyinde bugünkü Karagöz Mahallesi çevresinde ele geçen adak stelleri nedeniyle, burada tüm halkın ortak tanrısı anlamını taşıyan Zeus Pandemos kültürünün var olduğu anlaşılmaktadır (IvHadrianoi und Hadrianeia, 126-128; Tanrıver, 2013: 24; Gülbay 2015: 32). Aynı epitetli Zeus'a sunulmuş bir başka adak da Susurluk'ta ele geçmiştir (Tanrıver, 2013, 25).

Zeus Keraunos'a (yıldırım fırlatan) adanmış sunağın bulutu yeri ise Balıkesir'in güneybatısındaki Kirazpınar'dır (Tanrıver, 2013: 12, dp. 16). Aelius Aristides de Hadrianoutherai yakınlarında Zeus Olympios adına bir kutsal alan olduğunu bildirmektedir (Hieroi Logoi, IV, 48). Kentin Antikçağ'da Olympos adını taşıyan dağlardan biri olan Uludağ'a yakınlığı ve kurucu Hadrianus'un 129 yılında Olympios unvanı almış olması, Hadrianoutherai'da Zeus Olympios tapınımını anlamlı kılan diğer unsurlardır.

²⁷⁸ Hosios Dikaïos kültüne ait epigrafik belgeler Marijana Riel tarafından Epigraphica Anatolica'nın XVIII, XIX ve XX. sayılarında bir araya getirilerek değerlendirilmiştir (Petzl, 1992: 147).

²⁷⁹ Yazıt, ilk kez L. Robert tarafından keşfedilmiştir (Robert, 1962: 387, dp. 2). Ayrıca bkz. Riel, 1991; SEG 41-1060.

Fakat alanın yeri tartışmalıdır²⁸⁰. Wiegand, Ilıca'daki (Balya) sıcak su kaynağına ve burada gördüğü üzerinde Διὸς Σωτῆρος yazılı bir altara dayanarak Ilıca'ya yerleştirmektedir (Wiegand, 1904: 280). Aynı araştırmacı, Balıkesir Mirza Bey Mahallesi'ndeki camide kopyaladığı Aristides'in adağının da Ilıca'dan getirilmiş olduğunu ileri sürmüştür. Buna karşın Louis Robert, söz konusu kutsal alan için Susurluk'un Alibey Mahallesi'ni önermiştir (Robert, 1937: 221-2).

Zeus, Hadrianoutherai sikkelerinde de Hadrianus portreli sikkelerin bir tipinde (bkz. Tip 10), Geta sikkelerinin ise iki tipinde (bkz. Tip 28, 29) arka yüz betimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan Zeus'un yanında kartalın işlendiği tasvir, Zeus Kynegesios (Κυνηγέσιος; takip eden, avcı) kültüne²⁸¹ işaret etmektedir (Robert, 1978: 437 vd.; Jones, 2012: 233; Price, 1984: 86).

Ayrıca Balıkesir'in güney doğundaki Çağış Mahallesi'nde bulunan bir yazıt, Jones tarafından “[Θεῷ] ὀλβίῳ” şeklinde tamamlanmış ve Kuzeybatı Anadolu'daki Zeus Olbios kutsal alanlarından birinin bu bölgede yer aldığı ileri sürülmüştür (Jones, 2014, 6). Ancak Çağış'ın, Attea'nın lokalize edildiği Ovabayındır Mahalesine oldukça yakın olması, bu yazıtın Hadrianoutherai yanında Attea kentine atfedilmesine de olanak tanımaktadır.

IV. G. 2. Hera

İmparator Hadrianus ile Zeus arasında kurulan ilişki, eşi Sabina'nın da Hera ile özdeşleştirilmesine yol açmıştır. Bu nedenle tanrıça, Hadrianoutherai açısından önemlidir. Tanrıçanın kentimizdeki tapınımına ait kaynağımızı ise her ne kadar

²⁸⁰ Kutsal alanın yeri konusundaki tartışmalar için ayrıca bkz. Hasluck, 1910: 141 vd.; Kaufmann&Stauber, 1992: 45, 46; Ful, 2008: 66, 67; Tanrıver, 2013: 46, dp. 97.

²⁸¹ Kültün bir diğer merkezi de Stratonikeia-Hadrianopolis kentidir. Zira burada Zeus Kynegesios onuruna bir heykelin dikilmiş olduğu bilinmektedir (Boatwright, 2000: 188; Gülbay, 2015: 33).

kökeni tartışmalı olsa da Wiegand'ın Mirza Bey Mahallesi'deki camide (Yoğurtçu Camii) kopyaladığı, Aristides'in Hera'ya adanmış²⁸² oluşturmaktadır.

“ καὶ τήνδ' Ἀργεῖνν Διὸς αἰγίοχοιο σ[ύνευνον] εἶσαι Ἀριστείδης ἐν δαπέδοις[ι θεοῦ]”

“Aristides, kalkanlı Zeus'un karısı olan Argos'lu tanrıçanın (Hera) heykelini [tanrının] kutsal alanına dikti.”

(Wiegand, 1904: 280).

IV. G. 3. Artemis

Av tanrıçası Artemis'in adının geçtiği efsanelerden birinin Hadrianoutherai'in kuruluş öyküsüyle bağlantılandırılması mümkündür. Buna göre; Aitolia'da Kalydon kralı Oineus, hasat ettiği ürünlerden bütün tanrılara sunduğu halde, Artemis'e sunmayı unutmuş, tanrıça buna kızarak Kalydonlulara baş edilemez bir yaban domuzu musallat etmiştir (Grimal, 2012: 473, 554).

Hadrianoutherai'in kuruluş öyküsünde geçen ayı ya da yaban domuzunun Artemis'in cezalandırması olduğuna dair bir kaynak olmamakla birlikte, yabani hayvanların zararlarından korunmak için Hadrianoutherailıların tanrıçaya adak adanmış olmaları olasıdır.

Nitekim tanrıçanın kentteki tapımı konusundaki kaynaklarımızdan birisi, ön yüzde Sabina portresi arka yüzde iki farklı Artemis'in işlendiği sikkelerdir. Bunlardan birinde Artemis elinde okuyla doğada tasvir edilmiştir (bkz. Tip 11). Diğerinde ise Ephesos Artemisi'nin kült heykeli yer almaktadır (bkz. Tip 12).

²⁸² Wiegand, cami avlusunda gördüğü, merdiven basamağı olarak kullanılan yazıt parçasının; 45 cm. uzunluğunda, 9 cm. yüksekliğinde ve 23,5 cm. derinliğinde olduğunu bildirmektedir. Ancak yazıt bugün kayıptır. Şayet farklı bir yere taşınmamışsa daha sonraki tadilatlarda dolgu malzemesi olarak kullanılmış olmalıdır. Yazıtın buraya nereden geldiği ise tartışmalıdır. Wiegand, Ilica'dan (Balya), Louis Robert ise Balıkesir'in kuzeyindeki bir alandan getirildiğini ileri sürmüştür (Wiegand, 1904: 280-1; Robert, 1937: 211 vd. Ayrıca bkz. Merkelbach&Staubert 2001: 96-7; Puech, 2002, 40; Goeken, 2012: 64; Tanrıver, 2013: 44, dp. 84).

İkinci kaynağımız ise buluntu yeri belirsiz olmakla birlikte bugün Balıkesir Kuva-yı Milliye Müzesi'nde korunan Ateimetos adlı bir kölenin tanrıçaya sunusudur.

“ *Ἀτείμητος Δοῦλος Αὐρηλίου Μενάνδρου Ἀρτέμιδι ὑπὲρ σωτηρίας εὐχὴν* ”

"*Aurelius Menandros 'un kölesi Ateimetos, kurtuluşu için Artemis 'e (sundu)*"

(Tanrıver, 2013, 39).

IV. G.4. Dionysos

Daha çok şarap ve dans tanrısı olarak bilinen Dionysos, Hadrianoutherai sikkelerinden Caracalla ve I. Philippus tipli iki basımın arka yüzünde elindeki kantharostan sunu yaparken betimlenmiştir (bkz. Tip 25, 34). Ayrıca Balıkesir merkezi çevresinde Dionysos'a adanan iki adak vardır. Bunlardan birisi, Dedeburnu Mahallesi'nde ele geçmiştir.

“ *Κόγνιτος Διονύσῳ ἔτους τέ* ”

“*Kognitos Dionysos 'a (adadı). Yıl 305*”²⁸³.

(Tanrıver, 2013, 12).

Susurluk Demirkapı'da²⁸⁴ yol yapımı sırasında bulunan ikinci adak ise Dionysos Karthegemon'a (kentin lideri) adanmıştır.

²⁸³ Verilen tarihin Sulla Erası'na ait olduğu göz önüne alınarak yazıt, Tanrıver tarafından 220-221 yıllarına tarihlenmiştir (Tanrıver, 2013: 11).

²⁸⁴ Aynı alanda Zeus ve Artemis'e sunulan başka bir adağın daha ele geçmiş olması nedeniyle burasının, geçmişi Hellenistik döneme kadar giden kutsal bir alan olduğu ileri sürülmektedir (Tanrıver, 2013: 41).

“ Διονύσῳ Καθηγεμόνι καὶ συννάοις θεοῖς Διογένης Γοργονίου ἐξάκτορος του κυρίου ἡμῶν Ἀντωνεῖνου Αὐτοκράτορος οἰκονόμος τὸν Βωμὸν ἀνέστησεν ”

"Efendimiz imparator Antonius'un vergi memuru (exactor) Gorgonios'un oğlu olan maliye görevlisi (oikonomos) Diogenes bu sunağı Dionysos Karthegemon ve aynı tapınakta kutsanan tanrılara adadı".

(Tanrıver, 2013, 36).

IV. G.5. Hermes

Merkez ilçe Karesi'ye bağlı Ayşebacı Mahallesi'nde bulunmuş olan Hellenistik dönem tarihli bir mezar steli²⁸⁵ üzerinde Hermes ruhlara refakat eden bir tanrı olarak işlenmiştir (Corsten, 1993: 125 vd.). Dolayısıyla stel, Hermes'in ölümlerin ruhlarını yer altı dünyasına taşıyan özelliğini vurgulamaktadır.

Hadrianoutherai'in kurulmasından sonraki dönemde tapımına dair kanıtımız ise Roman Provincial Coinage'de (RPC III) yayınlanmış olan Antinoos tipli sikkelerden birinin arka yüzünde yer alan tanrının atribüsü kerykeiondur (bkz. Tip 14). Ayrıca Hadrianoutherai'in yol ağı üzerinde bulunması, kentte tüccarların tanrısının tapımını anlamlı kılmaktadır.

IV. G. 6. Asklepios

Asklepios'un kültü, özellikle Helenistik dönemden itibaren bütün Yunan dünyasına yayılmıştır. Hastaların rahipler tarafından çeşitli sağaltım yöntemleriyle iyileştirildiği

²⁸⁵ Bursa Arkeoloji Müzesi'nde korunan stelin üzerinde iki kabartma ile birlikte bir de mezar epigramı vardır (Corsten, 1993, Lev. 15). Stel, Hellenistik ve Roma döneminde Daskyleion ve Kyzikos çevresinde görülen, ölünün hayatından kesitlerin işlendiği örneklerle benzerdir. Dolayısıyla Greko-Pers (Anadolu-Pers) mezar stellerinde de karşılaşılan bu geleneğin Balıkesir'e yayılmış olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Karşılaştırma için bkz. Cremer, 1991.

tanrının en ünlü kült merkezlerinden (Asklepieion) biri Epidauros'ta, bir diğeri ise Pergamon'da bulunmaktadır.

Hem yazılı kaynaklar, hem de nümismatik ve arkeolojik veriler, Balıkesir merkezi çevresinde de Asklepios tapımının yaygın olduğuna işaret etmektedir. Tapımın bölgede yaygın olmasının sebeplerinden biri, Antikçağ'da sağlık merkezleri olarak kullanılan sıcak su kaynaklarının bolluğu, diğeri ise kentle köken ilişkisi olan Aelius Aristides'in tanrıya bağlılığıdır.

Her ne kadar Hasluck'un Ovabayındır'da bulduğu bronz Asklepios heykelciği (Hasluck, 1910: 92), tapımın bölgedeki arkeolojik kanıtını oluştursa da Attea'nın Ovabayındır'a lokalizasyonu nedeniyle bu buluntu Hadrianoutherai kentine ait değildir.

Ancak Hadrianoutherai sikkelerinin imparator portresiz basımlarının büyük bir kısmının arka yüzünde tanrı, ya bizzat kendisi ya da atribüsü yılanlı asa işlenmiştir (bkz. Tip 1, 3, 6). Ayrıca Antinoos ve Septimius Severus portresi barındıran iki tipin arka yüzünde de tanrının tasviri vardır (bkz. Tip 17, 18).

IV. G. 7. Telesphoros

Hadrianoutherai'da tapım gören sağlıkla ilgili bir başka tanrı, Asklepios'un oğlu olarak da geçen Telesphoros'tur. Sadece yüzü açıkta bırakan manto giymiş bir şekilde tasvir edilen tanrının, şifalı uyku ve rüya ile hastalıkları iyileştirdiğine inanılmaktadır.

Tanrının tapımı Phrygia'da yaygındır. Ancak Asklepios tapımının olduğu alanlarda Telesphoros'un da saygı görmesi kaçınılmazdır. Nitekim Hadrianoutherai'nın imparator portresiz sikke tiplerinden birinin ön yüzünde Telesphoros yer almaktadır (bkz. Tip 4).

IV. G. 8. Tykhe

İyi kader ve şans tanrıçası Tykhe, çoğunlukla elinde bereket boynuzu veya gemi dümeni ile tasvir edilir. Özellikle Hellenistik dönemden itibaren önem kazanmış, Roma döneminde Fortuna ile özdeşleştirilerek tapım görmüştür.

Elimizdeki Hadrianoutherai sikkelerinin dört tipinin arka yüzünde işlenmiş olması (bkz. Tip 2, 9, 22, 27), tapınının Hadrianoutherai'da yaygın olduğunu göstermektedir.

IV. G.9. Herakles

Bigadiç'e bağlı Hisarköy Mahallesi'ndeki buluntular nedeniyle burada Herakles kültürünün var olduğu ileri sürülmektedir (Robert, 1962: 401; Tanrıver 1991: 192). Kahraman'ın Hadrianoutherai'daki saygınlığına dair kaynağımız ise sikkelerdir. İmparator portresiz sikkeler içinde yer alan iki tipin ön yüzünde Herakles tasviri vardır (bkz. Tip 5, 6). Bunlardan birinin arka yüzünde işlenen aslan da Herakles'in 12 işinden biri olan Nemea aslanını öldürmesine gönderme yapmaktadır.

Diğer bir işi, Arkadia'ki Ermanthos Dağı'nda bulunan yaban domuzunu etkisiz hale getirmesini konu alan efsanesi de Hadrianoutherai'da kendisine duyulan saygının artmasını sağlamış olmalıdır.

IV. G.10. Dike ve Nemesis

İçerdikleri anlamlar nedeniyle insanlar arasındaki ilişkilerde adları çok sık geçen tanrıçaların Hadrianoutherai'daki tapınımalarına işaret eden veri, Louis Robert

tarafından 1932 yılında Ömerköy’de²⁸⁶ bir evin avlusunda keşfedilen Aelius Aristides’in altarıdır.

“ Δίκη καὶ Νεμέσει Ἀριστείδης ”

“Aristeides, Dike ve Nemesis’e (sundu)”.

(Robert, 1937: 216, Lev. XIII, 2-4)²⁸⁷.

IV. G.11. İsis ve Serapis

Balıkesir’de Menandros tondosu ile birlikte bulunan masklar, tiyatro maskları tanrısı olarak da geçen Serapis’in, bölgede oyunlara konu edildiğini düşündürmektedir (Nervegna, 2013: 132, dp. 39). Bu konuda asıl kaynağımız ise Ömerköy’e oldukça yakın bir konumdaki Gökçedere’de ele geçtiği belirtilen Aristides’in adağıdır.

“ [Ἰσιδι ?] (καὶ Σαράπιδι Ἀριστείδης ”

“Aristides, [İsis?] ve Serapis’e (sundu)”.

(Robert, 1937: 218)²⁸⁸

Aristides, hastalığının ilk kez nüksettiği Mısır gezisi dönüşünde sağ salim yurduna döndüğü için Asklepios’la bir tuttuğu Serapis’e şükran metni kaleme almıştır (Kaçar, 2008: 73). Adak bu nedenle anlamlıdır.

²⁸⁶ Yazıtın Asarkale’den (Gökçedere) buraya getirildiği söylenmiştir. Ancak yine de köyün, antik kalıntılara sahip olduğunu bildiğimiz Demirkapı’ya yakınlığı, arkeolojik ve epigrafik araştırmalar için bölgenin önemini artırmaktadır. Nitekim Schultze buradaki kilisede yazıtlı mermer bir bariyer bulunduğundan söz etmektedir (Schultze, 1922: 394).

²⁸⁷ Altar ile ilgili ayrıca bkz. Puech, 2002, 41; Goeken, 2012: 64; Tanrıver, 2013: 44.

²⁸⁸ Ayrıca bkz. Puech, 2002, 42; Goeken, 2012: 65.

Kentte Mısır tanrılarının saygınlığını arttıran bir başka unsur da Hadrianus'un gözdesi Antinoos'un Nil Nehri'nde boğularak ölmüş olmasıdır. Bu yüzden bazı araştırmacılar, Antinoos tasvirli sikkelerin arka yüzündeki, üzerinde yarım ay motifi olan boğa betimlerinin (bkz. Tip 16) Apis²⁸⁹ öküzünü simgelediğini ileri sürmektedir (Pudill, 2014: 26, 27).

IV. G.12. Horalar ve Kharisler

Aristides'in onurlandırdığı bir başka tanrısal varlık, benzer özelliklere sahip Horalar ve Kharisler'dir. Aristides'in tanrıçaları onurlandıran yazıtı²⁹⁰, İsis ve Serapis adağının da bulunduğu Gökçedere Mahallesi'nde ele geçmiştir (Tanrıver, 2013, 40). Bölgede Aristides'in tanrılara sunduğu bilinen adaklar içinde elimizdeki tek örnek olan yazıt, bugün Balıkesir Kuva-yı Milliye Müzesi'nde korunmaktadır (bkz. resim 25).

Ὁραίς καὶ Χαρίσιν Ἀριστείδης

Aristeides Horalar ve Kharislere (sundu).

IV. G.13. Hadrianus

Roma döneminde ortaya çıkan iki önemli dinsel tapınma biçiminden biri tanrıça Roma, diğeri ise Caesar'la başlayıp Theodosius döneminde kadar devam eden imparatorluk kültürüdür. Roma tarafından Küçük Asya'dan alınarak imparatorluğun çıkarları doğrultusunda geliştirilen kült, imparatorun tanrılaştırılması esasına dayanır.

²⁸⁹ Hadrianus'un Apis ile özdeşleştirilmesi konusunda bkz. Clauss, 1999: 139, 140.

²⁹⁰ Yazıtın Aelius Aristides'e atfedilmesi hususunda bkz. Tanrıver, 2013: 45, dp. 87.

İmparatorun henüz hayattayken tanrılaştırılması, Antikçağ inancında yeni bir uygulama olmakla birlikte daha önceki kahraman, kurucu ve hükümdar kültü gibi uygulamalar, özellikle doğu eyaletlerinde Roma imparatorlarının tanrı olarak görülmesini kolaylaştırmıştır. Kültün kentlere asıl yansımaları ise Neokoros ünvanlı tapınaklarda görülür. İmparator ve Senatus'un onayıyla elde edilebilen bu unvan; dinsel yaşama olduğu kadar siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik yaşama dair katkılarından dolayı kentler arasında rekabet unsuruna dönüşmüştür.

Kült, Hadrianus döneminde daha da yaygınlaşmıştır. Gezileri sırasında kentlerle bire bir ilişkisi ve yaptığı yardımlar, Hadrianus'un eyaletlerdeki kentler tarafından en fazla onurlandırılan imparatorlardan biri olmasını sağlamıştır (Clauss, 1999: 140-143).

Zeus Olympios, Panhellenios, ktistes, restitutor ve soter; imparator için en sık kullanılan unvanlardır (Marek, 2010: 431). 129 yılında Atina'da "Olympios" sıfatını almıştır²⁹¹. Ayrıca Küçük Asya'daki Ephesos, Kyzikos ve Smyrna imparatora birer tapınak adamışlardır²⁹². Pergamon kenti de kendisi adına Neokoros tapınağı inşa etmek için Hadrianus'tan izin istemiş, ancak imparator yeni bir tapınak yerine Neokoros ünvanlı Traianus Tapınağı'na kendi heykelinin de konulmasını önererek Pergamonluların isteğini reddetmiştir (Radt, 1999: 212).

İmparatorun Hadrianoutherai'deki saygınlığı konusunda ise biri antik kaynaklara yansıyan kentin kuruluş öyküsü, diğeri de sikkeler olmak üzere iki dayanağımız vardır. Kuruluş öyküsündeki rolü, kentte imparatorun "kurucu" sıfatıyla saygı gördüğünü; yine aynı öykü içindeki av seramonisi ise "avcı" olarak kahramanlaştırıldığını (Sartre, 1991: 125) göstermektedir. Hadrianus'un avcı kimliği ile Zeus'un Kynegios epiteti arasında bağlantı kurulması da kaçınılmazdır. Yalnız Stratonikeia-Hadrianopolis ketine ait bir yazıtta (Gawantka&Zahrnt 1977: 306 vd.) Hadrianus için bu sıfat kullanılmış olmakla birlikte, henüz Hadrianoutherai'dan elimizde imparatoru Kynegios olarak onurlandıran bir belge yoktur.

²⁹¹ Hadrianus, ikinci gezisi sırasında (129) Anadolu'ya Yunanistan'dan "Zeus Olympios" unvanını alarak gelmiştir. Bu nedenle bu unvanı içeren yazıtlar 129 yılından sonraya tarihlenmektedir (Koçel Erdem, 1995: 34).

²⁹² İmparator tarafından Neokoros unvanı verilen kentler için ayrıca bkz. Gülbay, 2015: 74. Tablo:3.

Buna karşın ikinci kaynağımız olan Hadrianoutherai sikkeleri arasında ön yüzde Hadrianus portresi barındıran toplam dört tip vardır. Bu tiplerin arka yüzleri, ikisinde kuruluş öyküsüne (bkz. Tip 7, 8), birinde Tykhe'ye (bkz. Tip 9), sonuncusunda ise Zeus'a (bkz. Tip 10) ayrılmıştır.

Bunlardan kuruluş mitoslu tasvirler imparatorun “kurucu” sıfatına vurgu yaparken, tipin birinin arka yüzünde Zeus'un tasvir edilmesi de, imparatorla Zeus arasında bağ kurulmuş olabileceğini düşündürmektedir.

IV. G.14. Antinoos

Bithynia kenti Claudiopoli (Bolu) doğumlu olan Antinoos, Hadrianus'la ilk gezisi sırasında Bithynia'da (Nikomedia ?) tanışmış, ölümüne kadar imparatorun yanından ayrılmamıştır. Hadrianus, 130 yılında Nil Nehri'nde boğularak ölümünün ardından Antinoos'u tanrılaştırmış (Clauss, 1999: 140-141), memleketi Claudiopoli'te de yeni tanrı için bir tapınak inşa ettirmiştir (Gülbay, 2015: 30). Ayrıca 130 yılından sonra Roma İmparatorluğu topraklarındaki pek çok kent, Antinoos'u onurlandırmıştır.

Hadrianoutherai kenti de Antinoos'un kuruluş öyküsünde yer almasını öne çıkararak imparatorun gözdesini onurlandırma yoluna gitmiştir. Antinoos'lu kuruluş öyküsünün kentteki yapılarda işlenmiş olması muhtemeldir. Fakat bu konuda şimdilik elimizde bir kaynak olmadığı için, onurlandırmanın kanıtı olarak sadece sikkeler üzerindeki tasvirler sunulabilmektedir (bkz. Tip 13, 14, 15, 16, 17). Sikkeler üzerindeki ΗΡΩΣ ΑΓΑΘΟΣ lejandı, Antinoos'un aşk tanrısı Eros ile özdeşleştirildiğini göstermektedir (Mosch&Klostermeyer, 2015: 305).

IV. Ğ. Hadrianoutherai-Akhyraous İlişkisi Bağlamında Balıkesir Çevresindeki Roma İmparatorluk Dönemi Kentlerinin Bizans Kalelerine Dönüşümü

Bizans döneminde Anadolu'daki kentlerin bir kısmı; yolların yön değıştirmesi, savaşlar veya depremler sonucu giderek terk edilmiş; buna karşın önem kazanan yeni yollar üzerindeki yerleşimler ön plana çıkmıştır. İkinci değışim ise yerleşimlerin merkezinin yakınlarındaki daha korunaklı alanlara yapılan kalelere kaymasıdır. Balıkesir merkezi çevresinden geçen yollar kullanılmaya devam edildiğinden, bölge yerleşimlerinin önemleri devam etmektedir.

Ancak, yerleşimlerin savunma özelliklerinin değışen koşulları karşılayamaması nedeniyle, ya Kadıköy Kalesinde (Balya) olduğı gibi aynı yerdeki istihkâmın güçlendirilmesi ya da yerleşimin yakındaki bir alana taşınması yoluna gidilmiştir. Ayrıca fiziki yapıdaki değışiklik, yerleşimlerin adlandırılmalarına yansımış ve yerleşimler kent değıl kale (castron) olarak anılmaya başlamıştır.

Balıkesir çevresinde; Kadıköy (Balya), Bigadiç, Pamukçu, Ovabayındır (Altıeylül), Gömeniç (İvrindi), Sultançayır (Susurluk), Akpınar (Savaştepe) ve Büyükyenice'de (İvrindi) Bizans dönemine ait bilinen kale kalıntıları vardır. Hemen hepsinin içinde ana kayaya oyularak etrafı örölmüş büyük birer sarnıç bulunan bu kalelerin, genelde yol ağırları üzerinde oldukları görölmektedir.

Korunaklı kalelere sahip olmayan iç kesimlerdeki küçük boyutlu yerleşimler de ulaşılması güç bölgelerde konumlanmıştır. Akpınar ve Gömeniç'deki kalıntılar, Bizans kalelerinin yakınındaki Roma yerleşimlerinde yaşamın devam ettiğini göstermektedir.

Gömeniç'teki kalıntılar aynı zamanda Roma İmparatorluk Dönemi yerleşimlerinin Bizans dönemindeki dönüşümüyle ilgili elimizdeki en önemli arkeolojik veridir²⁹³. Dönüşümün literatür üzerinden görölebilen bir başka örneğı ise Hadrianoutherai'nin

²⁹³ Bkz. III. B.3.

devamı olarak gösterilen Akhyrauos'dur²⁹⁴. Fakat Akhyraous'un Hadrianoutherai'in savunma açısından güçlendirilmiş şekli mi, yoksa yakınında inşa edilen yeni bir kalemi olduğu henüz kesin olarak ortaya çıkmış değildir.

Notitia Episcopatum'un X. (208-219) ve XIII. (68-80) listesinde; “ὁ Ἀγριαυὸς θηρῶν ἦτοι Ἀχυράους” ifadesinin kullanılmış olması, Akhyraous'un Hadrianoutherai'in yeni adı olduğu düşüncesine neden olmaktadır. Ancak Akhyraous, ilk kez 812 yılında Studioslu Theodoros tarafından bir köy olarak anılmıştır (Péridès, 1909: 333; Foss, 1991: 14). Buna karşın yine kaynaklara dayanarak yapılan yorumlar, Hadrianoutherai'in tarihçesinin en azından 11. yüzyıla kadar devam ettiği yönündedir. Ayrıca aşağıda değinilecek olan kentin lokalize edildiği alanlarda Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait belirgin kalıntılar yoktur. Bu nedenle, iki yerleşimin aynı yerde olması pek mümkün gözükmemektedir.

Bu durumda Akhyraous'dan; Ramsay'ın da daha güçlü olasılık olarak aktardığı (Ramsay, 1960: 168, dp. 2), Hadrianoutherai'a yakın bir Bizans yerleşimi olarak söz etmek yerinde olacaktır. Notitia Episcopatum'un iki listesinde birlikte anılmaları da Akhyraous'un Hadrianoutherai'in arazisinde bulunmasından kaynaklanmış olmalıdır. Yeni yerleşimin gelişmesiyle Akhyraous kilisesinin Hadrianoutherai'dan ayrıldığı ve zamanla bu kez Hadrianoutherai'in Akhyraous'a bağlandığı söylenebilir.

Aslında sorunun temelinde; her ne kadar Balıkesir'e (Calder&Bean, 1958, 27/28-39/40) lokalize edilse de Akhyraous'un yerinin kesinleştirilememesi vardır. Bizans kaynaklarında verilen bilgilerden, tıpkı Hadrianoutherai gibi Akhyraous'un da Propontis kıyısı kentlerinden güneydeki merkezlere giden yol üzerinde olduğu anlaşılır (Ramsay, 1960: 168; Tafel, 1848, 73). Ayrıca Georgios Akropolites, yerleşimin Kiminas Dağı yakınında olduğunu bildirmiştir.

²⁹⁴ Kentin adı kaynaklarda genelde Ἀχυράους şeklinde geçmektedir. Ancak, κόμη Ἀχειράω, Ὀχυρὰ, Esseron, Sycheron, Vallis Ascaratana gibi kullanımlar da vardır (Hasluck, 1910: 93, dp. 4-10; Péridès, 1909: 333; Tafel, 1848, 73.). Adın (Ἀχυράους, Lat. Esseron ?) kökeni ise tartışmalıdır. Eski Yunanca ἄχυρον (saman) kelimesini çağrıştırmakla birlikte, Hasluck, pek çok farklı yazım nedeniyle Yunanca kökenli olmadığını ileri sürmüştür (Hasluck, 1910: 93). Ergün Lafli da Phryg dilinden etkilenmiş yerel bir kelime (okhya ?) olabileceğini bildirmektedir (Lafli, 2016: 418).

καὶ συνεφωνήθη τὰ μὲν τοῦ Κιμινᾶ πάντα– οὕτω γὰρ τὸ ὄρος καλεῖται τὸ ἐγγὺς τῆς Ἀχυράους τυγχάνον –μετὰ καὶ αὐτῆς τῆς Ἀχυράους παρὰ τοῦ τῶν Φράγγων μέρους δεσπόζεσθαι, τὸν δὲ Κάλαμον–κώμη δέ ἐστὶν ὁ Κάλαμος, ἐξ οὗ τὸ τῶν Νεοκάστρων ἄρχεται θέμα–μένειν ἄοικον, τὰ δ' ἐντεῦθεν, [[τάδε] Νεόκαστρα Κελβιανὸν Χλιαρά τε καὶ Πέργαμος καὶ τὰ πλαγίως ἐγκείμενα Μαλδία τε καὶ Ὀψίκια]²⁹⁵ παρὰ τοῦ βασιλέως Θεοδώρου δεσπὸ ζεσθαι· (Georgios Akropolites, 15)²⁹⁶.

Ancak üzerinde önemli bir manastır da bulunan Kiminas Dağı'nın belirlenememiş²⁹⁷ olması, Akhyraous'un lokalizasyonunu kesinleştirmeyi zorlaştırmıştır. Kent için Munro (Munro, 1901: 233), Wiegand (Wiegand, 1904, Taf. XXIII) vb. bazı araştırmacılar; Bigadiç'teki kaleyi (bkz. resim 26) önermektedir²⁹⁸. Batı kaynaklarını yüzeysel bir şekilde değerlendiren Osmanlı tarihçileri de Kepsut'u işaret etmişlerdir (İlgürel, 1992: 12). Son yıllarda ise daha önce Hasluck'un dile getirdiği Balıkesir'in güneyinde yer alan Pamukçu'daki²⁹⁹ Hoca kalesi önerisi (Hasluck, 1910: 93, 94; Robert, 1962: 385) ön plana çıkmış durumdadır.

Kale, Pamukçu Beldesi'nin güney doğusunda, Makestos'un kollarından biri olan Kille Deresi'nin yanındaki bir tepe üzerinde yer almaktadır (bkz. resim 27). Öneriyi bilim dünyasına kabul ettiren Clive Foss, kalenin yapımını II. Ioannes Komnenos'un (1118-1143) bölgede gerçekleştirdiği savunma ağırlıklı yapılaşma faaliyetlerine atfetmiştir (Foss, 1996:150)³⁰⁰. Topografya ile uyumlu³⁰¹ bir şekilde inşa edilen

²⁹⁵ Köşeli parantez içinde verilen bölüm incelenen bazı kaynaklarda yer almamaktadır.

²⁹⁶ Metin, Hochschule Augsburg'un internet sitesinden alınmıştır. Bkz. <https://www.hs-augsburg.de/>. Ayrıca bkz. Tafel, 1848, 73.

²⁹⁷ Bkz. II. A.1.

²⁹⁸ Bigadiç ilçe merkezinin hemen yanında bulunan kale, Antikçağ'da da kullanılan eski İzmir yolu üzerinde bulunması nedeniyle, Akhyraous için uygun bulunmuştur. Ancak Clive Foss buradaki kalenin; üzerinde bulunduğu yol ağını kontrol eden, Komnenoslar Dönemi yapılanmasının ürünü başka bir kale olduğunu ileri sürmektedir (Foss, 1996: 189 vd.). Şayet “Bigadiç'in adını, 9. yüzyıldaki bir kaynakta geçen Pegadia'dan aldığı” (Foss, 1996: 189; Robert, 1978: 451, dp. 62) yönündeki görüş doğru ise kale ile Pegadia arasında bağlantı kurulabilir.

²⁹⁹ Pamukçu'nun Cumhuriyet dönemi öncesindeki adı Eftele'dir. Araştırmacılar burada Bizans döneminde Pteleai adlı bir köyün bulunduğunu, adın Eftele'ye dönüştüğünü ileri sürmektedir (Robert, 1962: 385, 386).

³⁰⁰ II. Ioannes Komnenos tarafından yaptırılan kalelerden bir başkası Lopadion'dur. İmparator, Bizans'ın Anadolu'daki seferleri için önemli üstlerinden biri haline gelen buradaki kaleyi, Akhyraous'dan daha önce (1130) yaptırmıştır (Foss, 1996: 150).

kalenin yapım tekniği de dönemin özelliklerini yansıtmaktadır (Foss, 1996: 161-165; Mercangöz, 2003: 37).

Diğer yandan henüz Pamukçu'daki kalenin kesin olarak Akhyraous'a ait olduğunu söylemek mümkün değildir. Kesin olan 12. yüzyıl başlarında Balıkesir çevresindeki yerleşimler arasında Akhyraous'un ön plana çıkmış olmasıdır.

Kentin kaderi 1138/9 yılında II. Ioannes Komnenos tarafından bölgenin ve üzerinde bulunduğu yol ağının güvenliği için tahkim edilmesiyle değişmiştir (Angold, 1975: 99; Foss, 1996: 150). Yeni yerleşim, Notitia Episcopatum'un XI. (101-110) listesinde, X. ve XIII. listeden farklı olarak tek başına Kyzikos metropolitliğine bağlı piskoposluk merkezleri arasında sayılmaktadır. 12. yüzyılın sonlarında ise başpiskoposluk merkezine dönüşmüştür (Foss, 1991: 14; Ramsay, 1960: 169).

Akhyraous'un 13. yüzyılda Leo ve Laurentius adlı bilinen iki piskoposu vardır (Péridès, 1909: 333). Kentin adı, 1204 yılından sonra Latinler ve Laskarisler arasındaki mücadelelere dair kayıtlarda da geçmektedir. Bunun nedeni 1204-1220 arasında Latinlerin önemli bir merkezi durumunda olan kalenin; Laskarislerin Nikaia, Prusa, Herakleia gibi kuzeydeki kentleri ile güneydeki kentleri arasındaki bağlantıyı sağlayan stratejik bir konumda olmasıdır (Angold, 1975: 111, 112).

Kentin kalesi, 1282'de Michael VIII. Paleologos tarafından güçlendirilmiş olmasına rağmen 1302 yılında Türklerin eline geçmiş, 1304'te Katalanlar tarafından geçici olarak kurtarılsa da kısa bir süre sonra tekrar Karesi Beyliği tarafından ele geçirilmiştir (Foss, 1991: 14).

³⁰¹ Ortaçağ'daki yolun bulunduğu kuzeybatısı, nehirle korunan kuzey doğusunun aksine güçlü duvarlara ve burçlara sahiptir.

SONUÇ

Antikçağ'da Balıkesir il merkezi çevresindeki yerleşme faaliyetlerini ortaya koymak amacıyla yola çıktığımız bu çalışma, bölgedeki en önemli antik kent olan Hadrianoutherai'nin modern Balıkesir ile bağlantısından dolayı bu kent üzerine yoğunlaşmıştır. Çevredeki diğer antik kentlerin gelişim süreçleri ve literatürde yer alan sorunları (lokalizasyon vb.) Hadrianoutherai ile benzerdir. Bu nedenle Hadrianoutherai üzerinden bölgenin yerleşim tarihi hakkında genel bir çerçeve çizilmesi de mümkündür.

Marmara Bölgesi'nin güneyinde yer alan Balıkesir; Marmara Denizi (Propontis) kıyılarından güneydeki merkezlere, iç kesimlerden de Ege Denizi'ne ulaşan yolların kavşak noktasında bulunması nedeniyle günümüzde olduğu gibi Antikçağ'da da stratejik bir konuma sahiptir. Bölgenin konumunun dışında yerleşimler açısından dikkat çeken bir başka avantajı ise Susurluk (Makestos), Kocaçay ve bu iki ırmağı besleyen kolların oluşturduğu ovalardır. Ancak bu avantajlı duruma rağmen, araştırmacılar tarafından hazırlanan Antikçağ yerleşimlerini konu alan haritalarda 2. yüzyıla kadar Balıkesir merkezi çevresinde herhangi bir kent yoktur.

Antikçağ'da yerleşme faaliyetleri açısından dikkat çeken üç evreden ilk ikisi bölgemiz açısından karanlıktır. İlk evreyi oluşturan Kolonizasyon döneminde, denizin imkânlarından faydalanma ve güvenlik kaygıları nedeniyle iç bölgelerin yerleşim için tercih edilmediği anlaşılmaktadır. İkinci evrede Büyük İskender'in ardılı krallar, Hellenistik Dönem öncesinden gelen kent planlamacılığı ve yaşamına dair tecrübeleri kullanarak yeni kentler kurmuşlar ya da mevcut olanları geliştirmişlerdir. Ancak tezimizin kapsamına giren alanda bunun da belirgin bir örneği yoktur.

Bu ilk iki evrede bölgedeki hâkim yerleşim biçimi, genelde akraba ailelerin yaşadığı küçük yerleşimlerdir. Yalnız ırmak ve ova kenarlarındaki ya da ekonomik değeri olan yer altı ve yer üstü kaynaklarına sahip alanlardaki yerleşimler Hellenistik Dönem'den itibaren gelişmeye başlamış, Roma İmparatorluk Dönemi'nde ise bunlardan bazıları kent haline gelmiştir.

Hadrianoutherai, Hadrianeia, Germe, Pionia, Ergasteria, Attea ve Keraseis Balıkesir çevresinde yer alan Roma İmparatorluk Dönemi kentleridir. Bu kentler Bizans Dönemi'nde adlarını değiştirerek ya aynı yerde ya da yakınlarına kurulan kalelerde varlıklarını devam ettirmişlerdir. Kentler için önerilen alanların pek çoğunda bugün il veya ilçe düzeyinde yerleşimlerin bulunması, antik kentlerin konumlarının doğru seçildiğini göstermektedir. Ancak, Geç Antikçağ'ın idari ve dini yapılanmasını konu alan kaynaklarda Hellespontus Eyaleti içinde sayılan bu kentler, hem kaynaklara çok az yansımış hem de tahribat vb. nedenlerle görünür kalıntıları günümüze fazla ulaşmamıştır. Bu durum, lokalizasyonlarının yapılmasını zorlaştırmıştır.

Tezimizin odağında yer alan Hadrianoutherai, İmparator Hadrianus'un adını taşıyan Kuzeybatı Anadolu'daki dört kentten biridir. Kentin adı kaynaklarda Hadrianoutherai ve Hadrianuteba olmak üzere iki şekilde yer almıştır. Ayrıca ilkinin hem kaynaklarda hem de modern literatürde Hadrianotheras ve Hadrianouteras gibi farklı kullanımları da vardır. Genel kanı bunlardan Hadrianuteba yazılışının etimolojik bir yanlışlıktan kaynaklandığı yönündedir. Kent hakkındaki kaynaklarımızın azlığı ve lokalizasyon sorunu; az sayıdaki kaynağın, Hadrianoutherai'ı Hadrianus'un kurduğu diğer kentlerle karıştırarak yanlışlıkla olmayan bir kentten bahsetmiş olabileceği şüphesine de yol açmıştır.

Fakat Roma ve Bizans dönemi yazarlarının verdikleri bilgiler analiz edildiğinde Hadrianoutherai'nin kent olduğu ortaya çıkmaktadır. Zira kentin adı, Hadrianus'un biyografisini konu alan Cassius Dio ve Historia Augusta ile; Hierokles, Notitiae Episcopatum, Georgios Cyprios, Ravennatis Anonymi Cosmographia ve konsil listeleri gibi Bizans'ın dini ve idari örgütlenmesini içeren kaynaklarda geçmektedir.

Sikke basmış olması ve sikkelerin antik kaynaklarda geçen kuruluş öyküsünü doğrulaması, bunun diğer delilleri olarak sayılabilir. Üstelik kaynaklarımızdan birisi olan Aelius Aristides'in kentle çağdaş olmasının yanında kökeninden dolayı bölgeyi çok iyi bilmesi nedeniyle de Hadrianoutherai'ı karıştırması ihtimali yok denecek kadar azdır. Yine antik kaynaklar ve sikkeler kentin Roma kolonisi olmadığını, Yunan *polis*'i örneğinde yapılandırıldığını göstermektedir.

Kentle ilgili antik ve modern literatürde en çok tekrarlanan husus, Hadrianus'un bölgede yapmış olduğu başarılı bir av sonrasında kurulmuş olmasıdır. Anlatı, içinde gerçeklik barındırmakla birlikte, yaptığımız değerlendirmeler Ephesos kentine çok benzer olan kuruluş öyküsünün hem kent hem de Hadrianus'u yüceltmek amacıyla düzenlenerek yayıldığını ortaya koymuştur.

Kuruluş öyküsü, kentin Hadrianus'un Küçük Asya'da bulunduğu tarihlerde kurulmasını gerektirmektedir. Edebi kaynaklar ile epigrafik ve nümismatik verilere dayanarak yapılan değerlendirmeler imparatorun ilk gezisinde 123-124 yıllarında, ikinci gezisinde ise 131-132 yıllarında Mysia'da olabileceğini göstermektedir. Halfmann, Wörle, Boatwright, Birley gibi pek çok araştırmacı ilk geziyi işaret etmiştir. Buna karşılık Schwertheim, Hadrianus eralı bir yazıt üzerinden imparatorun adını taşıyan Kuzeybatı Anadolu'daki kentlerin kuruluşunu ikinci geziye atfetmektedir. Çalışmamızda ise bunlardan 123-124 yıllarını işaret eden görüş benimsenmiştir. Bu konuda araştırmacıların dayanaklarına ek olarak; kentin Hadrianus döneminde bastığı sikke tiplerinin fazla olması, Antinoos'un kuruluş öyküsü içinde yer alması gibi bazı yeni argümanlar da öne sürmek mümkündür.

Kuruluş öyküsü, kentin adının Hadrianus'un avını işaret ettiği görüşüne de kaynaklık etmektedir. Fakat görüş tamamen kabul edilmiş değildir. Nitekim Reinach, Büchner, Ramsay, Magie gibi araştırmacılar adın sonunda yer alan ekin (-thera/i, s), "tahkimatlı kent" anlamına gelen yerel kökenli "teira" kelimesinden kaynaklandığını savunmaktadır.

İki farklı bakış açısı, lokalizasyon tartışmaları konusunda da karşımıza çıkmıştır. Tarihi coğrafyaya yoğunlaşan araştırmacılar, Balıkesir'de Atatürk Parkı'nın bulunduğu alanı; epigrafik malzemeyi ve görünür kalıntıları dikkate alanlar ise Kepsut'un Beyköy Mahallesi'ndeki bir tepeyi Hadrianoutherai'in yeri olarak önermişlerdir.

Balıkesir Atatürk Parkı önerisinin dayanakları daha güçlü olmakla birlikte, elimizde hâlâ kesin bir kanıt yoktur. Bu konuda düğümü çözecek ilk adımlardan biri, Balıkesir Atatürk Parkı'ndaki kalıntıların mahiyetinin anlaşılması için uzun soluklu bir kazı çalışması yapılmasıdır. Hadrianoutherai'in burada olmadığı anlaşılırsa; sonraki adım

Propontis kıyısından Pergamon'a giden iki yol ağı takip edilerek, bu yolların yakınındaki kalıntı alanlarının incelenmesi olmalıdır.

Kataloglardaki örnekler, kentin Hadrianus döneminden I. Philippus dönemi sonuna kadar sikke bastığını göstermektedir. Fakat basımda kesintiler vardır. İmparatorlardan sadece Hadrianus, Septimimus Severus, Caracalla, Geta ve I. Philippus'un portrelerini taşıyan sikkeler elimizdedir. Arka yüzlerde de Asklepios, Tykhe, Zeus, Artemis, Dionysos, boğa ve kentin kuruluş öyküsüne vurgu yapan ayı başı en sık kullanılan tasvirlerdir.

Zannımızca kesintiler iki nedenden kaynaklanmıştır. Birincisi, araştırma eksikliği dolayısıyla basılan bütün sikke tipleri henüz belirlenebilmiş değildir. Bu nedenle müze ya da koleksiyonlarda yayımlanmamış yeni tiplerin bulunması mümkündür. İkinci neden ise eyaletlerdeki pek çok kent için de geçerli olan, kentin basım maliyetini karşılayacak ekonomik güç ve destekten yoksun olduğu bazı dönemlerde sikke basmamış olmasıdır. Genellikle mevcut örneklerin bulundukları alanlar da bilinmemekle birlikte, Hasluck ve Robert buluntuların Balıkesir'de yoğunlaştığını aktarmışlardır.

Bölgedeki kültler konusunda en dikkat çeken ise günlük yaşama hitap eden Dike ve Nemesis ile Horalar ve Kharisler tapınımlarının Roma düşüncesini özümsemiş yerel elitlerden biri olan Aelius Aristides'in adaklarıyla yayılmış olmasıdır. Hadrianoutherai kökenli Aristides'in Asklepios'a bağlılığı ve sıcak su kaynakları, bu kaynaklarla ilişkili Asklepios tapımının bölgemizde yaygın olmasını sağlamıştır. Hadrianus'un tanrılaştırıldığına dair elimizde bir veri olmasa da kentte "kurucu" olarak saygı gördüğü kesindir. İmparator'un Antinoos'la olan bağı da, Hadrianoutherai'nin Antinoos'u sikkeler üzerinde en fazla işleyen Küçük Asya'daki kentlerden biri olmasını sağlamıştır.

Erken ve Orta Bizans dönemi kaynakları, Hadrianoutherai'nin küçülerek de olsa 11.-12. yüzyıllara kadar yaşamaya devam ettiğini göstermektedir. Fakat gelişim ya da sönükleşme evreleri konusunda elimizde ayrıntılı bilgi yoktur. Ayrıca tarihsel kayıtlarda 9. yüzyılda bölgede Akhyraous adlı bir köy ortaya çıkmıştır. Hadrianoutherai'a yakın bir konumda olduğu anlaşılan bu yerleşim, konumu

dönemin koşullarına daha uygun olduğu için özellikle 12. yy. başlarından itibaren gelişerek Hadrianoutherai'ın yerini almıştır.

Sonuç olarak, kent hakkındaki bilgilerimizin çoğu, çok açık olmayan ipuçlarına dayanan teorilerdir. Bu konuda en kapsamlı araştırma olan çalışmamız, mevcut bütün önerileri değerlendirdiği gibi, gerektiğinde yenilerini de eklemiştir. Balıkesir'in Antikçağ tarihi ile ilgili yanlışlar açıklanarak, devamının önlenmesi sağlanmıştır. Zannımızca tezin en önemli faydası ise Hadrianoutherai'ın hem bilim insanları düzeyinde hem de modern Balıkesir'in kent yetkilileri düzeyinde tekrar tartışmaya açılmasıdır.

Elbette karanlık noktaların aydınlanması için yeni belgeler gereklidir. Fakat bölgede araştırma yapan bilim insanlarının Hadrianoutherai ile ilgili problemleri araştırma amaçlarına eklemeleri, buna karşın yerel yöneticilerin de konunun öneminin bilincinde olmaları problemlerin çözümü konusunda daha kolay sonuç alınmasını sağlayacak, Hadrianoutherai kenti ortaya çıkarıldığında ise Balıkesir'in 13. yüzyılın sonlarına dayanan kökeni, en azından 2. yüzyıla kadar geri gitmiş olacaktır.

KAYNAKÇA

ESKİÇAĞ VE ORTAÇAĞ KAYNAKLARI

- Aelius Aristides **Heilige Berichte**, çev. Heinrich Otto Schröder, Heidelberg, Carl Winter, Univeritätsverlag, 1986.
- The Complete Works, Vol. I, Orations I-XVI**, çev. Charles A. Behr, Leiden, E. J. Brill, 1986.
- The Complete Works, Vol. II, Orations XVII- LIII**, çev. Charles A. Behr, Leiden, E. J. Brill, 1981.
- Arrian **Anabasis Aleksandri, I-IV**, çev. E. Iliff Robson, Cambridge, Harvard University Press, 1967.
- Athenaeus **The Deipnosophist, Vol. II**, çev. C. D. Yonge, B. A., London, Henri G. Bohn, Yorg Street, London, Covent Garden, 1854.
- Cassius Dio **Dio's Roman History, VIII**, Çev. Earnest Cary, (The Loeb Classical Library) London, William Heinemann, 1925.
- Römische Geschichte, Band: V**, çev. Otto Veh, Düsseldorf, Artemis & Winkler Verlag, 2007.
- Chronikon Pascale **Chronikon Pascale, I**, Ed. Ludovicus Dindorfius, Bonnae, Impensis Ed. Weberi, 1832.
- Epitome de Caesaribus **Sextii Aurelii Victoris Liber de Caesaribus, Praecedunt Origo gentis Romanae et Liber De viris illustribus urbis Romae, subsequitur Epitome de Caesaribus**, ed. R. Gruendel, Lipsiae, Teubner, 1961.

Georgios Akropolites	Die Chronik , çev. Wilhelm Blum, Stuttgart, Anton Hiersemann, 1989.
Georgius Cedrenus	Compendium Historiarum I , yay. I. Bekler, Bonnae, Impensis Ed. Weberi, 1838.
Georgios Cyprios	Georgii Cypri Descriptio orbis romani , ed. Henricus Gelzer, Lipsiae, In Aedibus B. G. Teubneri, 1890.
Hellenica Oxyrhynchia	Hellenika von Oxyrhynchos , çev. Ralf Behrwald, Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2005.
Herodotos	Herodot Tarihi , çev. Müntekim Ökmen, İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları, 2004.
Hierokles	Synecdemus , Ed. Augustus Burckhardt, Lipsiae, in Aedibus B.G. Teubneri, 1893
Historia Augusta	The Scriptores Historia Augusta I , Çev. David Magie, (The Loeb Classical Library), London, William Heinemann LTD, 1960.
	Hadrianus, De Vita Hadriani , çev. Recai Tekoğlu, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2011.
Ioannes Zonaras	Epitome Historiarum, Vol. II , ed. Ludovicus Dindorfius, Libsiae, B.G. Teubneri, 1869.
İbn Battuta	Ebu Abdullah Muhammed İbn Battuta Tanci, İbn Battuta Seyahatnamesi I , çev. A. Sait Aykut, İstanbul, YKY, 2004.
It. Ant.	Itinerarium Antonini Augusti et Hierosolymitanum , ed. G. Parthey, M. Pinder, Berolini, Impensis Frederici Nicolai, 1848.

Ksenophon	Yunan Tarihi (ΕΛΛΗΝΙΚΑ) , çev. Prof. Suat Sinanoğlu, Ankara, TTK., 1999.
Malalas	Chronographia , Recensuit. Iohannes Thurn, (Corpus Fontium Historiae Byzantinae, Vol.: XXXV), Berlin, Walter De Gruyter, 2000. Weltchronik , çev. Johannes Thurn, Mischa Meier, (Bibliothek der Griechischen Literatur, Band: 69), Stuttgart, Anton Hiersemann, 2009.
Nonnos	Dionysiaca, Vol. I, Books 1-15 , çev. W.H.D. Rouse, Loeb Classical Library, 1940.
Oxyrhynchus Papyri	The Oxyrhynchus Papyri, Part VIII , ed., çev. Arthur S. Hunt, London 1911.
Pausanias	Beschreibung Griechenlands , çev. Ernst Meyer, Zürich, Artemis Verlag, 1954.
Philostratus	Flavii Philostrati Opera, Vol II , ed. Carl Ludwig Kayser, Lipsiae, B. G. Teubneri, 1871.
Philostratus, Eunapius	The Lives of the Sophists , çev. Wilmer Cave Wright, (The Loeb Classical Library), London, William Heinemann, 1922.
Plinius	Naturalis Historia, V , çev. Gerhard Winkler, München, Artemis & Winkler Verlag, 1993.
Polybios	Geschichte, I, II , çev. Hans Drexler, Zürich, Artemis Verlag, 1961, 1963.
Ptolemaios	Handbuch der Geographie, Griechisch- Deutsch, 1, 2, 3 , ed. Alfred Stückelberger v.d., Basel, Schwabe Verlag, 2006, 2009.

Ravennatis Anonymi	Itineraria Romana, Volumen Alterum, Ravennatis Anonymi Cosmographia et Guidonis Geographica , Ed. Joseph Schnetz, Stuttgart, Teubner, 1990.
Stephanos Byzantios	Ethnica, Vol. I, II, III , çev. Margarethe Billerbeck v.d., Berlin, Walter De Gruyter.
Strabon	Geographica , çev. A. Forbiger, Wiesbaden, Marix Verlag, 2005.
	Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika: Kitap XII-XIII-XIV) , çev. Prof. Dr. Adnan Pekman, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2012.
Tabula Peutingeriana	Castori Romanorum Cosmographi, Tabula quae dicitur Peutingeriana , ed. Conrad Miller, 1887.
Titus Livius	Römische Geschichte, XXXV-XXXVIII , ed. Hans Jürgen Hillen, München, Artemis Verlag, 1982.

MODERN KAYNAKLAR

Akdeniz, E.: 2009	"Yortan Mezarlığı Hakkında Yeni Gözlemler-New Observations Yortan Cemetery", Tüba-Ar , 12, s. 49-64.
Akgün Yüksekli, B.: 2013	"Balıkesir Atatürk Parkı: Erken Cumhuriyetten Günümüze Türkiye’de Değişen Söylem ve Tasarımın Bir Kent Parkı Üzerinden Örneklenmesi", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi , Cilt: 6, Sayı: 25, s. 33-46.

Aksel, B.,

Öğretmen, F.: 2001

Kent Araştırmaları Bibliyografyası, Yay. Haz. Bahar Aksel, Filiz Öğretmen, İstanbul, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.

Akurgal, E.: 1958

"Yortankultur-Siedlung in Ovabayındır bei Balıkesir", **Anatolia**, III, s. 156-164.

1998

Anadolu Uygarlıkları, İstanbul, Net Turistik Yayınlar.

Akyürek Şahin, N. E.,

Onur, F.: 2010

"Neue Grabinschriften im Museum von Bursa", **Gephyra**, 7, s. 23-39.

Anderson, J. K.: 1985

Hunting in the Ancient World, Bekeley, Los Angeles, London, University of California Press.

Angold, M.: 1975

A Byzantine Government in Exile: Government and Society under the Laskaris of Nicene (1204-1261), Oxford, Oxford Univ. Press.

Aymard, J.: 1951

Essai sur les chasses romaines, des origines à la fin du siècle des Antonins (cyngetica), Paris, E. de Boccard.

BAMSTK

Bursa Arkeoloji Müzesi Sikke Teşhir Kataloğu, Ed. Recep Okçu, Bursa, Uludağ Üniversitesi, ty.

Barrington

Barrington Atlas of the Greek and Roman World, ed. Richard J. A. Talbert, Princeton-Oxford, Princeton University Press, 2000.

Baydur, N.: 1998

Yayınları.

Roma Sikkeleri, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat

- Baz, F.: 2014 "İmparator Hadrianus'un Son Yıllarında Anadolu'daki Bazı Eyaletlerin Yönetiminde Dikkat Çekici Notlar", **MJH**, IV/2, s. 51-59.
- Bengtson, H.: 1976 **Römische Geschichte, Republik und Kaiserzeit bis 284 n. Chr.**, München, Verlag C.H. Beck.
- Birley, A. R.: 1997 **Hadrian, The restless emperor**, London, Routledge.
- 2003 "Hadrian's Travels", **The Representation and Perception of Roman Imperial Power: Proceedings of the Third Workshop of the International Network Impact of Empire (Roman Empire, C. 200 B.C. - A.D. 476)**, Netherlands Institute in Rome, March 20-23, 2002, ed. Lucas De Blois v.d., s. 425-438.
- 2006 **Hadrian, der ratlose Kaiser**, çev. Heide Birley, Mainz, von Zabern.
- Bittel, K.: 1941 "Ein Gräberfeld der Yortan-Kultur bei Babaköy", **Archiv für Orientforschung**, 13, s. 1-31.
- Blum, G.: 1914 "Numismatique d'Antinoos", **Journal International d'Archéologie Numismatique**, XVI, 1914, s. 33-70.
- BMC Mysia W. Wroth, **Catalogue of the Greek Coins of Mysia, A Catalogue Of The Greek Coins in The British Museum**, 14, ed. Arnoldo Forni, Bologna, 1964.
- Boatwright, M. T.: 2000 **Hadrian and the Cities of the Roman Empire**, Princeton, Princeton University Press.
- Borrell, H.P.: 1844 "Unedited Autonomous and Imperial Greek Coins", **The Numismatic Chronicle and Journal of the Numismatic Society**, Vol. 6, (1843-1844), s. 115-160.

- Bowersock, G. W.: 1969 **Greek Sophists in the Roman Empire**, Oxford, Claredon Press.
- Bowie, E.: 2017 "The View from Aphrodisias and Hadrianoutherae", **Journeys in the Roman East: Imagined and Real**, ed. Maren R. Niehoff, Tübingen, Mohr Siebeck GmbH & Co. KG, s. 23-51.
- Broughton, T. R. S.: 1975 "Roman Asia Minor", **An Economic Survey of Ancient Rome IV**, Ed. Tenney Frank, Newyork, 1975, s. 499-918.
- Buckler, W. H.,
Calder, W. M.: 1923 **Anatolian studies presented to Sir William Mitchell Ramsay**, Ed. W.H. Buckler, W.M. Calder, Manchester, University Press.
- Bulle, H.: 1919 "Ein Jagddenkmal des Kaisers Hadrian", **JdI**, Band 34, 1919, s. 144-172.
- Buresch, K.: 1977 **Aus Lydien, epigraphisch-geographische Reisefrüchte**, Hildesheim&New York, Olms Verlag.
- Büchner, L.: 1912 "Hadrianothera oder Hadrianotherae", **RE**, VII. 2, ed. Wilhelm Kroll, Stuttgart, s. 2177.
- 1921 "Kiminias", **RE**, XI. 1, ed. Wilhelm Kroll, Stuttgart, s. 396, 397.
- Calder, W. M.,
Bean, G. E.: 1958 **A Classical Map of Asia Minor**, London, The British Institute of Archaeology at Ankara.
- Callu, J.-P.: 1969 **La Politique Monétaire des Empereurs Romains de 238 à 311**, Paris, de Boccard.

- CIL XII **Inscriptiones Galliae Narbonensis Latinae.** Edidit O. Hirschfeld, 1888
- Clauss, M.:1999 **Kaiser und Gott. Herrscherkult im römischen Reich,** Stuttgart/Leipzig, Saur.
- Collingnon, M. M.: 1901 "Note sur les fouilles de M. Paul Gaudin dans la nécropole de Yortan, en Mysie", **Comptes rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres**, Vol. 45, Sayı: 6, s. 810-817.
- Corsten, T.: 1993 "Eine Grabstele mit Epigram aus Mysien", **EA**, 21, s. 125- 128, Lev. 15.
- Cramer, J.A.: 1832 **A Geographical and Historical Description of Asia Minor I, II**, Oxford, The University Press.
- Cremer, M.: 1991 **Hellenistisch-römische Grabstelen im nordwestlichen Kleinasien, 1. Mysien**, (AMS, Band. 4, 1), Bonn, Habelt.
- Çapar, Ö.: 1995 "Roma'nın Asia Eyaletinde Conventus (Diocesis) Sistemi", **DTCFD**, Cilt: XXXVII, Sayı: 1-2, s. 731-755.
- Çelgin, G.: 2011 **Eski Yunanca-Türkçe Sözlük**, İstanbul, Kabalcı Yayınları.
- Çığır Dikyol, D.: 2010 **Kuzey Mysia'nın tarihi coğrafyası (M.Ö. 8.-2. yüzyıl)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Diest, W. v.: 1889 **Von Pergamon über den Dindymos zum Pontus**, Gotha: Justus Perthes.
- Dimitriev, S.: 2005 **City Government in Hellenistic and Roman Asia Minor**, Oxford, Oxford University Press.

- Donuk, A.: 1992 "Balık", **TDVİA**, Cilt 5, s. 12.
- Dräger, M.:1993 **Die Städte der Provinz Asia in der Flavierzeit, Studien zur Kleinasiatischen Stadt-und Regionalgeschichte**, Frankfurt am Main, Lang.
- 2000 "Überlegungen zu den Reisen Hadrians durch Kleinasien", **Klio**, Band 82, Heft 1, s. 208-216.
- Durmaz, G.: 2000 **Balıkesir Ovası ve Çevresi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dürr, I.: 1881 **Die Reisen des Kaisers Hadrian**, Wien, Gerold.
- Eckhel, I.: 1839 **Doctrina Numorum Veterum, Pars I, Vol. II**, Vindobonae, Frederici Volke.
- Ehling, K.: 2001 **Die Münzprägung der mysischen Stadt Germe in der römischen Kaiserzeit**, (AMS 42), Bonn, Dr. Rudolf Habelt GMBH.
- Erim, M.: 1987 **Latin Edebiyatı**, İstanbul, Remzi Kitabevi.
- Ersoy, A., v.d.: 2014 **Antik Smyrna Sikkeleri (2008-2012)**, İzmir, İzmir Ticaret Odası Yayınları
- Fabricius, E.: 1894 "Archaeologische Untersuchungen im westlichen Kleinasien", **Sitzungsberichte der Königlich Preußischen Akademie der Wissenschaften zu Berlin**, XXVII-XXVIII, 1894, s. 897-920.
- Fein, S.: 1994 **Die Beziehungen der Kaiser Trajan und Hadrian zu den litterati**, Stuttgart, B.G. Teubner.
- Fernoux, H.-L.: 2009 "Frontières, civiques et maitrise du territoire: un enjeu pour la cité grecque sous le Haut-Empire (I-III siècle

- apr. J.-C.)", **L' Asie Mineure dans l' Antiquité: échanges, populations et territoires**, ed. Hadrian Bru, François Kirbihler, Stéphane Lebreton, Presses Universitaires de Rennes, 2009, s. 135-164.
- Festugière, A. J.: 1969 "Sur les 'Discours Sacres" d'Aelius Aristide", **REG**, LXXXII, 1969, s. 117-153.
- Forbiger, A.: 1844 **Handbuch der alten Geographie, aus den Quellen bearbeitet, Band: 2**, Leipzig, Verlag von Mayer und Wigand.
- Foss, C.: 1991 "Achyraous", **The Oxford Dictionary of Byzantium, Vol. 1**, ed. Alexander P. Kazhdan, Oxford, Oxford University Press, s. 14.
- 1996 "The Defenses of Asia Minor, against the Turks", **Cities, Fortresses and Villages of Byzantine Asia Minor**, Aldershot, Variorum, s. 145-205.
- Franke, P. R.: 1968 **Kleinasien zur Römerzeit, Griechisches Leben im Spiegel der Münzen**, München, C.H. Beck.
- 2007 **Roma Döneminde Küçükasya**, çev. Nezahat Baydur-Banu Theis-Baydur, İstanbul, Ege Yayınları.
- French, D. H.: 1969 "Prehistoric Sites in Northwest Anatolia II. The Balıkesir and Akhisar/Manisa Areas", **Anatolien Studies**, 19, s. 41-98.
- Fritze, H. v.: 1913 **Die Antiken Münzen Mysiens**, Berlin, Georg Reimer.
- Ful, Ş. D.: 2008 **Yazıtlar Işığında Mysia Bölgesi Kültleri**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı.

- Fündling, J.: 2006 a **Kommentar zur Vita Hadriani der Historia Augusta, Band 1**, Bonn, Habelt.
- 2006 b **Kommentar zur Vita Hadriani der Historia Augusta, Band 2**, Bonn, Habelt.
- Garzetti, A.: 1960 **L'Impero da Tiberio agli Antonini**, Bologna, Cappelli.
- Gawantka, W.,
- Zahrnt, M.: 1977 "Eine neu Inschrift der Stadt Stratonikeia-Hadrianopolis in Lydien", **Chiron**, 7, 1977, s. 305-314.
- Gelzer, H.: 1901 **Ungedruckte und ungenügend veröffentlichte Texte der Notitiae episcopatum: ein Beitrag zur byzantinischen Kirchen- und Verwaltungsgeschichte**, München, Verlag der k. Akademie.
- Gerland, E.: 1931 **Corpus Notitiarum Episcopatum, Band I: Die Genesis der Notitia Episcopatum, 1. Heft: Einleitung**, ed. Ernst Gerland, Socii Assumptionistae Chalcedonenses.
- Goeken, J.: 2012 **Aelius Aristide et la rhétorique de l'hymne en prose**, Turnhout, Brepol.
- Gregorovius, F.: 1898 **The Emperor Hadrian, A Picture of the Graeco-Roman World in His Time**, çev. Mary E. Robinson, London, Macmillan and Co.
- Gregory, T.E., 1991: "Hierokles", **The Oxford Dictionary of Byzantium 2**, ed. Alexander P. Kazhdan v.d., Oxford, Oxford University Press, s. 930.

- Gren, E.: 1941 **Kleinasien und der Ostbalkan in der Wirtschaftlichen Entwicklung der römischen Kaiserzeit**, Upsala, Lundequist.
- Grimal, P.: 2012 **Mitoloji Sözlüğü, Yunan ve Roma**, çev. Sevgi Tamgüç, İstanbul, Kabalcı Yayınevi.
- Gutsfeld, A.: 2000 “Hadrian als Jäger – Jagd als Mittel kaiserlicher Selbstdarstellung”, **Die Jagd der Eliten in den Erinnerungskulturen von der Antike bis in die Frühe Neuzeit**, ed. Wolfram Martini, Göttingen, Verlag Vandenhoeck & Ruprecht.
- Gülbay, O.: 2015 **Anadolu'da İmparator Hadrianus Dönemi İmar Faaliyetleri**, İstanbul, Türkiye Alim Kitapları.
- Hahn, U.: 1994 **Die Frauen des römischen Kaiserhauses und ihre Ehrungen im griechischen Osten anhand epigraphischer und numismatischer Zeugnisse von Livia bis Sabina**, (Saarbrücker Studien zur Archäologie und alten Geschichte, 8), Saarbrücken, Saarbrücker Druckerei und Verlag.
- Halfmann, H.: 1986 **Itinera Principum, Geschichte und Typologie der Kaiserreisen im Römischen Reich**, Stuttgart, Steiner.
- Hamilton, W. J.: 1842 **Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia, Vol. I- II**, London, John Murray, Albemarle Street.
- 2013 **Küçük Asya**, çev. Kasım Toraman, Ankara, Midas Kitap.
- Hasluck, F.W.: 1910 **Cyzicus**, Cambridge, Cambridge University Press.
- Head, B. V.: 1911 **Historia Numorum, A Manual of Greek Numismatics**, Oxford, The Clarendon Press.

- Henderson, B.W.: 1968 **The Life and Principate of the Emperor Hadrian A.D.76-138**, (Studia Historica, 56), Roma, L'erma di Bretschneider.
- Hirsch, J.:1905 **Eine hochbedeutenden Sammlung griechischer Münzen aus dem Nachlasse eines bekannten Archäologen**, Ed. Jacob Hirsch, Catalog of public auction [XIII], 15 May 1905, München.
- Holtheide, B.: 1983 **Römische Bürgerrechtspolitik und römische Neubürger in der Provinz Asia**, Freiburg, Hochschul Verlag.
- Homo, L.: 1933 **Histoire Ancienne, Histoire Romaine III**, Paris, Les Presses Universitaires de France.
- Homolle, T.: 1894 “Nouvelles et Correspondance”, **BCH**, XVIII, s. 529-548.
- Honigmann, E.: 1939 **Le synekdomos d'Hiéroklos et l'opuscule géographique de Georges de Chypre : texte, introd., comm. et cartes**, Bruxelles, Éd. de l'Institut de philologie et d'histoire orientales et slaves.
- Howatson, M. C.: 2013 **Oxford Antikçağ Sözlüğü**, ed. M.C. Howatson, çev. Faruk Ersöz, İstanbul, Kitap Yayınevi.
- Howgego, C. J.: 1985 **Greek Imperial Countermarks, Studies in the Provincial Coinage of the Roman Empire**, London, Royal Numismatic Society.
- Howgego, C.: 1998 **Sikkelerin Işığında Eskiçağ Tarihi**, çev. Oğuz Tekin, İstanbul, Homer Kitabevi.

- Hübner, S.,
- Rohde, D.: 2002 "Germe oder Ar--? Ein Antiker Kurort Bei Pergamon", **AMS**, 44, s. 97-115.
- Hüryılmaz, H.: 2003 "Antik Dönemde Balıkesir", **Bitek Kent: Balıkesir**, ed. F. Özdem, İstanbul, YKY, s. 17 - 27.
- Icard, S.: 1979 **Dictionary of Greek Coin Inscriptions**, Chicago, Obol Verl.
- IG VII **Inscriptiones Graecae, VII. Inscriptiones Megaridis, Oropiae, Boeotiae**, ed. Wilhelm Dittenberger. Berlin 1892.
- IvEphesos **Die Inschriften von Ephesos**, ed. Ch. Börker, IK 15, Bonn, R. Habelt, 1980.
- İlgürel, M.: 1992 "Balıkesir", **TDVİA**, Cilt: 5, s. 12-14.
- Imhoof-Blumer, F.: 1901 **Kleinasiatische Münzen I**, Wien, Adolf Hölder.
- 1911 "Beiträge zur Erklärung griechischer Münztypen", **Nomisma VI**, 1911, s. 1-23.
- 1977 **Zur Griechischen und Römischen Münzkunde**, (RNum, Band XIII, XIV, 1905-1906), Hildesheim, Georg Olms Verlag.
- İplikçioğlu, B.: 1997 **Eski Batı Tarihi I**, Giriş, Kaynaklar, Bibliyografya, Ankara, TTK.
- Jacques, F.,
- Scheid J.: 1998 **Rom und das Reich in der hohen Kaiserzeit, Band I**, çev. Peter Riedlberger, Stuttgart- Leipzig, De Gruyter.
- Johne, K.-P.: 1998 "Historia Augusta", **DNP**, 5, s. 637-640.

- Johnston, A.: 2007 **Greek Imperial Denominations, ca 200-275, A Study of the Roman Provincial Bronze Coinages of Asia Minor**, London, Royal Numismatic Society.
- Jones, A. H. M.: 1940 **The Greek City, From Alexander to Justinian**, Oxford, The Clarendon Press.
- 1971 **The Cities of The Eastern Roman Provinces**, Oxford, Oxford University Press.
- Jones, C. P.: 2012 "Zeus Anabatênos and Zeus Kersoullos", **ZPE**, Band. 180, s. 233-236.
- 2014 "Louis Robert in Central Mysia". **Chiron**, 44, 23-54.
- Kaçar, T.: 2008 "Eskiçağda Tapınak Tıbbı, Bir Tedavi Yöntemi Olarak Aelius Aristides'in Rüyalari", **Toplumsal Tarih**, Sayı: 170, Şubat 2008, s. 72-76.
- 2009 **Geç Antikçağ'da Hristiyanlık**, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Kaibel, G.: 1878 **Epigrammata Graeca ex lapidibus conlecta**, Berolini, Apud G. Reimer.
- Karavas, O.&
- Vix, J.-L.: 2014 "On the Reception of Menander in the Imperial Period", **Menander in Contexts**, Ed. Alan H. Sommerstein, New York, Routledge, s. 183-198.
- Kasulke, T.: 2000 "Hadrian und die Jagd im Spiegel der zeitgenössischen Literatur", **Die Jagd der Eliten in den Erinnerungskulturen von der Antike bis in die Frühe Neuzeit**, ed. Wolfram Martini, Göttingen 2000, s. 101-127.

Kaufmann, F.-M.,

Stauber, J.: 1992 "Poimanenon bei Eski Manyas ? Zeugnisse und Lokalisierung einer kaum bekannten Stadt", **AMS**, Band: 8, s. 43-85.

Kazhdan, A.: 1991 a "Kedrenos, George", **The Oxford Dictionary of Byzantium, Vol. 2**, ed. Alexander P. Kazhdan v.d., Oxford, Oxford University Press, s. 1118.

1991 b "Zonaras, John", **The Oxford Dictionary of Byzantium, Vol. 3**, ed. Alexander P. Kazhdan v.d., Oxford, Oxford University Press, s. 2229.

1991 c "Tabula Peutingeriana", **The Oxford Dictionary of Byzantium, Vol. 3**, ed. Alexander P. Kazhdan v.d., Oxford, Oxford University Press, s. 2004, 2005.

1991 d "George of Cyprus", **The Oxford Dictionary of Byzantium, Vol. 2**, ed. Alexander P. Kazhdan v.d., Oxford, Oxford University Press, s. 837, 838.

Kiepert, H.: 1891 **Specialkarte vom westlichen Kleinasien**, Berlin, Dietrich Reimer.

Kiepert, R.: 1908 **Karte Kleinasien in 24 Blatt**, Berlin, Dietrich Reimer.

Koçel Erdem, Z.: 1995 **Anadolu Hadrian Dönemi Mimari Bezemeleri (M.S. 117-138)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kornemann, E.: 1905 **Kaiser Hadrian und letzte grosse Historiker von Rom**, Leipzig, Dietrich'sche Verlagsbuchhandlung.

Kökten, İ. K.: 1949 "1949 Yılı Tarihöncesi Araştırmaları Hakkında Kısa Rapor", **Belleten**, Cilt: XIII, Sayı: 52, s. 811-831.

- Köse, A.: ty "Balıkesir İlinin Nüfusu", **Balıkesir Kent Tarihi**, ed. Prof. Dr. Ali Dyumaz, Balıkesir Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, s. 65-70.
- Kraft, K.: 1972 **Das System der Kaiserzeitlichen Münzprägung in Kleinasien, Materialien und Entwürfe**, Berlin, Gebr. Mann Verlag.
- Kühn, C.G.: 1826 **Medicorum Graecorum opera quae exstant**, ed. Carolus Gottlob Kühn, Lipsiae, Prostat in Officina libraria Car. Knoblochii.
- Laflı, E.: 2016 "Hadrianoutheria ve Palaiokastro", **Balıkesir Kent Sempozyumu 2015**, ed. Şener Ceryan, Abdullah Soykan, Balıkesir 2016, s. 417-422.
- Leake, W. M.: 1824 **Journal of A Tour in Asia Minor**, London, John Murray, Albemarle Street.
- Leschhorn, W.: 1984 **Gründer der Stadt**, (Palingenesia, Band 20), Stuttgart, Franz Steiner Verlag.
- 1993 **Antike Ären Zeitrechnung, Politik und Geschichte im Schwarzmeerraum und in Kleinasien nördlich des Tauros**, Stuttgart, Franz Steiner Verlag.
- Lequien, M.: 1740 **Oriens christianus in quatuor Patriarchatus digestus, Vol. I**, Ex Typographia Regia, Paris.
- Liddell, H. G.,
- Scott, R.: 1948 **A Greek-English Lexicon, Vol. I**, Düzenleyen. Henry Stuart Jones, Oxford, Clarendon Press.
- Lindgren I Henry Clay Lindgren-Frank L. Kovacs, **Ancient Bronze Coins of Asia Minor and the Levant from**

- the **Lindgren Collection**, California, Chrysophylon Publishers, 1985.
- Löhberg, B.: 2006 **Das "Itinerarium provinciarum Antonini Augusti", 2: Kartenband**, Berlin, Frank & Timme.
- Macro, A. D.: 1980 "The Cities of Asia Minor under the Roman Imperium", **ANRW**, II, 7.2, 1980, s. 658-697.
- MacDonald, G.: 2003 **Catalogue of Greek coins in the Hunterian collection, University of Glasgow, Vol. II: North Western Greece, Central Greece, Southern Greece, And Asia Minor, Part 1**, Glasgow, Elibron Classics.
- Magie, D.: 1950 **Roman Rule in Asia Minor To The End Of Third Century After Christ, Vol. I, II**, Princeton, Princeton University Press.
- 2002 **Anadolu'da Romalılar 2, Batı Anadolu ve Zenginlikleri**, çev. Neziğ Başgelen, Ömer Çapar, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- 2003 **Anadolu'da Romalılar 3, Batı Anadolu Kent Devletleri**, çev. Neziğ Başgelen-Ömer Çapar, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Malay, H.: 1983 "Batı Anadolu'nun Antik Çağdaki Ekonomik Durumu", **Arkeoloji-Sanat Tarihi Dergisi**, II, s. 50-61.
- 1986 "Batı Anadolu'dan Yeni Yazıtlar", **Araştırma Sonuçları Toplantısı**, IV, s. 133-137.
- 1987 "Letter of Antiochos III to Zeuxis with two Covering Letters", **EA**, 10, 1987, s. 7-17.

- Mango, C.: 1983 "The Two Lives of St. Ioannikios and the Bulgarians", **Harvard Ukrainian Studies**, Vol. 7, Okeanos: Essays presented to Ihor Ševčenko on his Sixtieth Birthday by his Colleagues and Students (1983), s. 393-404.
- Mansi, J. D.: 1766 **Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, Vol. 12**, Florentiae, Expensis Antonii Zatta Veneti.
- 1767 **Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, Vol. 13**, Florentiae, Expensis Antonii Zatta Veneti.
- 1792 **Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, Vol. 7**, Florentiae, Expensis Antonii Zatta Veneti.
- Marek, C.: 2010 **Geschichte Kleinasiens in der Antike**, München, Beck.
- Marquardt, J.: 1836 **Cyzicus und sein Gebiet**, Berlin, Bei Theod. Chr. Friedr. Enslin.
- Martin, K.: 2013 a **Demos. Boule. Gerousia. Personifikationen städtischer Institutionen auf kaiserzeitlichen Münzen aus Kleinasien, Teil 1: Text und Epigraphischer Anhang**, (Euros III.1), Bonn, Habelt Verlag.
- 2013 b **Demos. Boule. Gerousia. Personifikationen städtischer Institutionen auf kaiserzeitlichen Münzen aus Kleinasien, Teil 2: Katalog, Indizes und Tafeln**, (Euros III.2), Bonn, Habelt Verlag.
- Mercangöz, Z.: 2003 "Bizans Çağında Balıkesir", **Bitek Kent: Balıkesir**, ed. F. Özdem, İstanbul, YKY, s. 31-50.

Merkelbach, R.,

Stauber, J.: 2001

Steinepigramme aus dem Griechischen Osten, Band 2: Die Nordküste Kleinasiens (Marmarameer und Pontos), ed. Reinhold Merkelbach & Josef Stauber, Leipzig, De Gruyter.

Meyer, H.: 1991

Antinoos. Die archäologischen Denkmäler unter Einbeziehung des numismatischen und epigraphischen Materials sowie der literarischen Nachrichten. Ein Beitrag zur Kunst- und Kulturgeschichte der hadrianisch-frühantoninischen Zeit, München, Wilhelm Fink Verlag.

Millar, F.: 1964

A Study of Cassius Dio, Oxford, Clarendon Press.

Miller, K.: 1962

Die Peutingersche Tafel, Stuttgart, Brockhaus.

Mionnet II

T. E. Mionnet, **Description de médailles antiques grecques et romaines, II**, Paris, 1807.

Mionnet Suppl. V

T. E. Mionnet, **Description de Médailles antiques grecques et romaines, V**, Paris, 1830.

Mittag, P.F.: 2010

Römische Medaillons, Caesar bis Hadrian, Stuttgart, Franz Steiner Verlag.

Mordtmann, J. H.: 1911

"Über das türkische Fürstengeschlecht der Karasi in Mysien", **Sitzungsberichte der Akademie der Wissenschaften**, 1911, s. 1-7.

Mortensen, S.: 2004

Hadrian: Eine Deutungsgeschichte, Bonn, Habelt.

Mosch, H.-C.,

Klostermeyer, L.-A.: 2015 "Ein Stempelschneider auf Reisen. Die Antinoosmedaillons des Hostilios Markellos und Hadrians Reise im Jahr 131/2 n. Chr.", **Kairos Contributions to Numismatics in Honor of Basil Demetriadi**, ed. Ute Wartenberg and Michel Amandry, 2015, s. 285-325.

Munro, J. A. R.,

Anthony, H. M.: 1897 a "Exploration in Mysia I", **The Geographical Journal**, Cilt: IX- 2, s. 150- 169.

1897 b "Exploration in Mysia II", **The Geographical Journal**, Cilt: IX- 3, s. 256- 276.

Munro, J. A. R.: 1897 "Inscriptions from Mysia", **JHS**, Vol. 17, Part. II, s. 268-293.

1901 "Gleanings From Mysia", **JHS**, Vol. XXI, Part II, s. 229-237.

Münsterberg, R.: 1973 **Die Beamtennamen auf den griechischen Münzen, geographisch und alphabetisch geordnet ; 3 Teile und Nachtrag in einem Band**, Hildesheim, Olms.

Nervegna, S.: 2013 **Menander in Antiquity, The Contexts of Reception**, Cambridge, Cambridge University Press.

Opper, T.: 2009 **Hadrian, Machtmensch und Mäzen**, çev. Helmut Schareika, Damstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft.

Orkon, C. R.: 1936 **Balıkesir Coğrafyası**, Balıkesir, Balıkesir Halkevi Yayını.

- Ostrogorsky, G.: 2011 **Bizans Devleti Tarihi**, çev. Prof. Dr. Fikret Işıltan, Ankara, TTK.
- Özdoğan, M.: 1989 "1987 Yılı Edirne ve Balıkesir İlleri Yüzey Araştırması", **Araştırma Sonuçları Toplantısı**, VI, s. 571-590.
- Parthey, G.: 1967 **Hieroclis Synecdemus et Notitiae Graecae episcopatum: Accedunt Nili Doxapatrii Notitia patriarchatum et locorum nomina immutata**, Ed. Theodoro Mommsen, Amsterdam, Adolf M. Hakkert.
- Perowne, S.: 1960 **Hadrian**, London, Hodder & Stoughton.
- 1977 **Hadrian, sein Leben und seine Zeit**, çev. Hannelore Wilken, München, C.H. Beck Verlag.
- Péridès, S.: 1909 "Acyhraus", **Dictionnaire d'Histoire et de Géographie ecclésiastiques**, Vol. I, ed. A. Baudrillart v.d., Paris, Letouzey et Ané, Éditeurs, s. 333.
- Petzl, G.: 1992 "Ein Frühes Zeugnis für den Hosios-Dikaïos-Kult", **EA**, 20, s. 143-147.
- Philippson, A.: 1910 **Reisen und Forschungen im westlichen Kleinasien, I. Heft: Einleitung-Das westliche Mysien und pergamenische Landschaft**, Gotha, Perthes.
- 1913 **Reisen und Forschungen im westlichen Kleinasien, Heft III: Das östliche Mysien und benachbarten Teile von Phrygien und Bithynien**, Gotha, Justus Perthes.
- Price, S.R.F.: 1984 "Gods and Emperors: The Greek Language of The Roman Imperial Cult", **JHS**, Vol.104, 1984, s. 79-95.

- Prokesch-Osten, A.: 1870 "Inedita meiner Sammlung", **NZ**, Band 2, s. 257-270, Tf.11-12.
- Pudill, R.: 2008 **Hadrian-Münzen als Zeugnisse einer Glanzvollen Epoche Roms**, (Schriftenreihe der Numismatischen Gesellschaft Speyer e.V. Band 48), Speyer, Numismatische Gesellschaft e.V.
- 2014 **Antinoos- Münzen und Medaillons**, Battenberg, Gietl Verlag.
- Puech, B.: 2002 **Orateurs et sophistes grecs dans les inscriptions d'époque impériale**, Paris, Vrin.
- Radt, W.: 1999 **Pergamon, Geschichte und Bauten einer antiken Metropole**, Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Ramsay, W. M.: 1897 **The Cities and Bishoprics of Phrygia**, Oxford, The Clarendon Press.
- 1960 **Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası**, çev. Mihri Pektaş, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi.
- 1962 **The Historical Geography of Asia Minor**, Amsterdam, Hakkert.
- Rathmayr, E.: 2010 "Die Präsenz des Ktistes Androklos in Ephesos", **Anzeiger der Phil.-Hist. Klasse**, 145, s. 19-60.
- Reinach, S.: 1890 "Inscriptions inédites d'Asie Mineure et de Syrie, recueillies par le capitaine Callier (1830-1834)", **REG**, III, 1890, s. 48-85.

- Reitzenstein,
- W.-A. Frhr. v.: 1970 **Untersuchungen zur römischen Ortsnamengebung**, München, Dissertation.
- Ricl, M.: 1991 “Hosios kai Dikaios. Première partie: Catalogue des inscriptions”, **EA**, 18, 1991, s. 1-70.
- Robert, L.: 1935 **Villes d’Asie Mineure, Études De Géographie Antique**, Paris, E. de Boccard.
- 1937 **Études Anatoliennes, Recherches sur les Inscriptions Grecques de l’Asie Mineure**, Paris, de Boccard.
- 1962 **Villes d’Asie Mineure, Études De Géographie Ancienne**, Seconde Edition, Paris, E. de Boccard.
- 1978 "Documents d'Asie Mineure", **BCH**, Vol. 102, Sayı. 1, 1978, s. 395- 543.
- Romeo, I.: 2002 “The Panhellenion and Ethnic Identity in Hadrianic Greece”, **ClPhil**, vol. 97, 2002, s. 21-40.
- Rostovtzeff, M.: 1931 **Gesellschaft und Wirtschaft im römischen Kaiserreich, Band II**, Leipzig, Quelle & Meyer.
- RPC III **Roman Provincial Coinage III: Nerva, Trajan and Hadrian (AD 96–138), Part I, II**, ed. Michel Amandry, Andrew Burnett, British Museum Press, 2015.
- Ruge, W.: 1937 “Pelekas”, **RE**, 37, XIX.1, s. 267.
- Sarıgöllü, A.: 1971 **Roma Edebiyatında Tarih**, Ankara, DTCF Yayınları.

- Sartre, M.: 1991 **L'Orient Romain, provinces et sociétés provinciales en Méditerranée orientale d'Auguste aux Sévères (31 avant J.C. -235 après J.C.)**, Paris, Seuil.
- 1995 **L'Asie Mineure et l' Anatolie d'Alexandre à Dioclétien (IVe s. av. J.-C./IIIe s. ap. J.-C)**, Paris, Armand Colin.
- Sayar, M. H.: 2016 "Eskiçağ'da Zaman Kavramı ve Takvim", **Eskiçağ Yazıları**, 9, Yay. Haz. F. Onur, H. Uzunoğlu, F. Avcu, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Schenk, A.,
Stauffenberg, G.v.:1931 **Die Römische Kaisergeschichte bei Malalas**, Stuttgart, W. Kohlhammer.
- Schmitz, L.: 1873 "Hadrianuthe'rae", **A Dictionary of Greek and Roman Geography, Cilt: I**, ed. Willim Smith, London, John Murray, Albemarle Street., s. 1024.
- Schorndorfer, S.: 1997 **Öffentliche Bauten Hadrianischer Zeit in Kleinasien**, Münster, Lit.
- Schuchhardt, C.: 1912 "Historische Topographie der Landschaft", **AvP I/1: Stadt und Landschaft**, s. 61-143.
- Schultze, V.: 1922 **Altchristliche Städte und Landschaften, II: Kleinasien**, Gütersloh, Bertelsmann.
- Schwertheim, E.: 1978 "Denkmäler zur Meterverehrung in Bithynien und Mysien", **Studien zur Religion und Kultur Kleinasien II**, ed. Sencer Şahin, Elmar Schwertheim, Jörg Wagner, Leiden, E. J. Brill, s. 791- 837.
- 1980 **Die Inschriften von Kyzikos und Umgebung I: Grabtexte**, (IK 18), Bonn, Habelt.

- 1983 **Die Inschriften von Kyzikos und Umgebung II: Miletopolis- Inschriften and Denkmaler**, (IK 26), Bonn, Habelt.
- 1984 "Hadrianoi in Mysien", **Araştırma Sonuçları Toplantısı**, II, İzmir, 1984, s. 85-87.
- 1985 "Zu Hadrians Reisen und Stadtgründungen in Kleinasien. Eine neue Gründungsära", **EA**, 6, s. 37-42.
- 1987 a "Forschungen in Mysien", **Araştırma Sonuçları Toplantısı**, V, Cilt I, Ankara 1987, s. 163-165.
- 1987 b **Die Inschriften von Hadrianoi und Hadrianeia**, (IK 33), Bonn, R. Habelt.
- SEG 35 **Supplementum Epigraphicum Graecum**, Vol XXXV, ed. H.W. Pleket, R.S. Stroud, Amsterdam, J. C. Gieben, 1988.
- Sestini, D.: 1807 **Viaggi E Opuscoli Diversi**, Berlin, Apresso Carlo Qvien.
- 1830 **Descrizione Delle Medaglie Antiche Greche Del Museo Hedervariano Dal Bosforo Cimmerio Fino All'Armenia Romana**, 2, Firenze, Presso Guglielmo Piatti.
- Sevin, V.: 2001 **Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I**, Ankara, TTK.
- Smallwood, E. M.: 1966 **Documents Illustrating the Principates of Nerva, Trajan and Hadrian**, Cambridge, University Press.
- SNG Aulock 4 **Sylloge Nummorum Graecorum Deutschland, Sammlung v. Aulock: Mysien**, 4. Heft, Nr. 1050-1438, Berlin, Verlag Gebr. Mann, 1957.

SNG Aulock 5	Sylloge Nummorum Graecorum Deutschland, Sammlung v. Aulock: Troas - Aeolis-Lesbos, Nr. 1439-1767 , Berlin, Verlag Gebr. Mann, 1959.
SNG Cop. 19	Sylloge nummorum Graecorum, The Royal Collection of coins and medals, Danish National Museum 19 , Copenhagen, E. Munksgaard, 1945.
SNG France 5	Sylloge nummorum Graecorum, France 5, Département des Monnaies, Médailles et Antiques Mysie , Paris, Bibliothèque nationale de France, 2001.
SNG Hunterian XII.1	J. Goddard, Sylloge nummorum Graecorum, Vol. XII, The Hunterian Museum, University of Glasgow, Part 1, Roman Provincial Coins: Spain - Kingdoms of Asia Minor , Oxford, Oxford University Press and Spink and Son for the British Academy, 2004.
SNG Leipzig 2	Sylloge Nummorum Graecorum Deutschland, Sammlung der Universitätsbibliothek Leipzig, 2. Band, Römische Provinzialprägungen Addenda und Corrigenda zum 1. Band , Haz. Eward Hausmann, München, 2008.
SNG Leypold I	Sylloge Nummorum Graecorum. Österreich: Sammlung Leypold, Wiener Neustadt. Kleinasiatische Münzen der Kaiserzeit, Band I: Pontus-Lydien , Wolfgang Szaivert - Claude Daburon, Wien, 2000.
SNG Leypold II	Sylloge Nummorum Graecorum. Österreich: Sammlung Leypold, Oesterreichische Nationalbank,

- Wien, Kleinasiatische Münzen der Kaiserzeit, Band II: Phrygien-Kommagene**, Wolfgang Szaivert - Claude Daburon, Wien, 2004.
- SNG Nachträge II **Sylloge Nummorum Graecorum, Deutschland Sammlung v. Aulock Heft 16, Nachträge II**, Berlin, Verlag Gebr. Mann, 1967.
- SNG Tübingen 4 **Sylloge Nummorum Graecorum: Münzsammlung Universität Tübingen IV: Mysien - Ionien**, Gbr. Mann., Berlin, 1989
- Soykan, A., Cürebal, İ.: ty "Balıkesir İlinin Jeomorfolojisi", **Balıkesir Kent Tarihi**, Ed. Prof. Dr. Ali Duymaz, Balıkesir, Balıkesir Valiliği İl kültür ve Turizm Müdürlüğü, s. 13-20.
- Speller, E.: 2003 **Following Hadrian: A Second-Century Journey Through the Roman Empire**, Oxford, Oxford University Press.
- Stauber, J.: 1996 **Die Bucht von Adramytteion, Teil I**, (IK 50), Bonn, Dr. Rudolf Habelt GMBH.
- Strack, P. L.: 1933 **Untersuchungen zur römischen Reichsprägung des zweiten Jahrhunderts, II (Die Reichsprägung zur Zeit des Hadrian)**, Stuttgart, W. Kohlhammer.
- Syll³ **Sylloge Inscriptionum Graecarum, Vol. III**, ed. W. Dittenberg, Lipsiae, Apud S. Hirzelium, 1920.
- Syme, R.: 1988 "Journeys of Hadrian", **ZPE**, 73, 1988, s.159-170.
- Şen, N.T.: 2004 **Perge Akropolisi Kazı Sikkeleri: 1994-2003**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

- Taeschner, F.: 1924 **Das Anatolische Wegenetz nach Osmanischen Quellen**, Leipzig, Mayer & Müller.
- Taeuber, H.: 1989 “Bericht Über Eine Epigraphische Forschungsreise in Südmysien/Nordlydien”, **Araştırma Sonuçları Toplantısı**, VII, s. 217- 223.
- Tafel, T.L.F.: 1848 **Symbolarum criticarum, geographiam Byzantinam spectantium, partes duae**, Abhandlungen der Historischen Classe der Königlich Bayerischen Akademie der Wissenschaften, V, Bd. 2, Abthl. b.
- Tağıl, Ş.: ty “Balıkesir İlinin İklim Özellikleri”, **Balıkesir Kent Tarihi**, ed. Prof. Dr. Ali Duymaz, Balıkesir, Balıkesir Valiliği İl Kültür Turizm Müdürlüğü, s. 21- 43.
- 2004 a **Balıkesir Ovası ve Yakın Çevresinin Fiziki Coğrafyası**, Ankara, Anıl Matbaa ve Ciltevi.
- 2004 b “Balıkesir Ovası ve Yakın Çevresinin Neotektonik Özellikleri ve Depremselliği”, **Coğrafi Bilimler Dergisi**, 2, 1, s. 73-92.
- TAM 5. 3 **Tituli Asiae Minoris V: Tituli Lydiae, Linguis Graeca Et Latina Conscripti, Fasc. III Philadelpheia Et Ager Philadelphenus**, ed. G. Petzl, Wien 2007.
- Tanrıver, C.:1991 “Mysia'dan Yeni Yazıtlar” **Arkeoloji Dergisi**, I (Özel Sayı, Erol Atalay Memorial), İzmir, 1991, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, s. 191-195.
- 1996 “Apollon Germenos’a Bir Adak”, **Ege Üniversitesi Arkeoloji Dergisi**, IV, 193–196.
- 2013 **Mysia’dan Yeni Epigrafik Buluntular**, İzmir, Ege Üniversitesi Basımevi.

- Tekin, O.: 2004 “Kurzbericht über die Fundmünzen”, **Die Akropolis von Perge, Band 1, Survey und Sondagen 1994-1997**, ed. Haluk Abbasoğlu, Wolfram Martini, Mainz am Rhein, Verlag Philipp von Zabern, s. 163-164.
- Tekin, O.,
- Erol-Özdizbay, A.: 2014 “Coins from Allianoi Excavations: Campaign of 2000, **CollAn**, XIII, s. 293-336.
- Texier, C.: 1862 **Asie Mineure: description géographique, historique et archéologique des provinces et des villes de la Chersonnèse d'Asie**, Paris, F. Didot.
- Tomaschek, W.: 1891 **Zur historischen Geographie von Kleinasien im Mittelalter, I. Die Küstenwege und die Wege der Kreuzfahrer**, (SAWWien, 124: 8, 1891), Wien, Buchhändler der Kais. Akademie der Wissenschaften.
- Tozan, M.: 2017 “Pergamon'un Yolları: Antikçağ'dan Bizans'a Bakırçay (Kaikos) Havzası'nın Yol Sistemi”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, XXXII/2, 2017, s. 531-563.
- Tuck, S. L.: 2005 "The Origins of Roman Imperial Hunting Imagery: Domitian and the Redefinition of Virtus under the Principate", **Greece&Rome**, Vol. 52, 2, 2005. s. 221-245.
- Türk, M.: 2008 **Antikçağ'da Mysia ve Arkeolojisi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı.
- Uzunçarşılı, İ. H.: 2000 **Karesi Vilayeti Tarihçesi**, Yay. Haz. Abdülmecid Mutaf, Balıkesir, Petek Ofset.

- Waddington E. Babelon, **Inventaire Sommaire de la Collection Waddington**, Paris, Rollin et Feuardent, 1898.
- Weber III. I L. Forrer, **The Weber Collection, Vol. III, Part I, Greek Coins Asia**, London, Spink&Son Limited, 1975.
- Weber, W.: 1907 **Untersuchungen zur Geschichte des Kaisers Hadrianus**, Leipzig, B.G. Teubner.
- 1937 **Rom Herrschertum und Reich im zweiten Jahrhundert**, Berlin, W. Kohlhammer.
- Wellenheim I **Verzeichniss der Münz- und Medaillen-Sammlung des ... Leopold Welzl von Wellenheim, Band I, (Catalogue de la grande collection de monnaies et médailles de Mr. Léopold Welzl de Wellenheim)**, Wien, J.P. Sollinger, 1844.
- Wiegand, T.: 1904 "Reisen in Mysien", **AM**, 29, s. 254- 339, Tafel XXIII-XXVI.
- Winterthur Hansjörg Bloesch, **Griechische Münzen in Winterthur, Textband 2**, Winterthur, P. Gehring, 1997.
- Wörle, M.: 1988 **Stadt und Fest im kaiserzeitlichen Kleinasien**, (Vestigia 39), München, Verlag C.H. Beck.
- Yourcenar, M.: 2013 **Hadrianus'un Anıları**, çev. Nili Bilkur, İstanbul, Helikopter Yayınları.
- Zacos G.: 1985 **Byzantine Lead Seals, Volume Two, Nos 1-1089, compiled and edited by John W. Nesbitt, 2 parts**, Berne, Benteli Publishers.

Zwicker 3

U. Zwicker, **Antike Münzen aus Kleinasien (Mysien bis Pisidien), Sammlung Zwicker, Teil 3**, Erlangen, Universitätsbibliothek, 1996.

ÇEVİRİMİÇİ KAYNAKLAR

Acsearch	(Çevrimiçi) https://www.acsearch.info/ , 08.11.2018.
AMC	Asia Minor Coins (Çevrimiçi) http://www.asiaminorcoins.com , 25.08.2017
ANS	American Numismatic Society (Çevrimiçi) http://numismatics.org/search/ , 08.11.2018.
Bargainbinancients	(Çevrimiçi) http://bargainbinancients.com/zen/ , 08.11.2018
Beast Coins	(Çevrimiçi) https://www.beastcoins.com , 08.11.2018
Berlin	Münzkabinett Staatliche Museen zu Berlin , Almanya (Çevrimiçi) https://ikmk.smb.museum , 08.11.2018
Boston	Boston, Museum of Fine Arts (Çevrimiçi) http://www.mfa.org , 07.01.2018
Brill	Brill Online Reference Works (Çevrimiçi) https://referenceworks.brillonline.com/ , 26.03.2018
CNG	Classical Numismatic Group, Inc. , London, İngiltere (Çevrimiçi) https://cngcoins.com , 08.11.2018
Coinarchives	(Çevrimiçi) https://www.coinarchives.com/a/ , 08.11.2018

Coincommunity	(Çevrimiçi)	https://www.coincommunity.com/ , 08.11.2018
Coinproject	(Çevrimiçi)	http://www.coinproject.com , 08.11.2018
Cointalk	(Çevrimiçi)	https://www.cointalk.com , 08.11.2018
Emporium Hamburg	Emporium Hamburg Numismatics , Hamburg, Almanya (Çevrimiçi)	https://www.emporium-hamburg.com/ , 08.11.2018
Fitzwilliam	Fitzwilliam Museum , Cambridge (Çevrimiçi)	http://www.fitzmuseum.cam.ac.uk/ , 08.11.2018
GCAM	The Greek Coinage of Asia Minor , Heinrich Heine Universitat Düsseldorf (Çevrimiçi)	http://gcam.hhu.de , 08.11.2018
Gemini	Gemini Numismatic Auctions LLC , Chicago, ABD (Çevrimiçi)	http://www.geminauction.com/ , 08.11.2018
Gitbud&Naumann	Numismatik Naumann GmbH , Wien, Avusturya (Çevrimiçi)	http://www.numismatik-naumann.at/ , 08.11.2018
Gorny&Mosch	Gorny&Mosch Giessener Münzhandlung , München, Almanya (Çevrimiçi)	https://www.gmcoinart.de/default.aspx , 08.11.2018
HD Rauch	(Çevrimiçi)	https://www.hdrauch.com/site/de/ , 10.12.2018
HHC	Holding History Coins (Çevrimiçi)	https://agoraauctions.com/holdinghistory , 08.11.2018
Hochschule Augsburg	(Çevrimiçi)	https://www.hs-augsburg.de/ , 12.02.2018

IMT Siegelinschr	(Çevrimiçi) https://epigraphy.packhum.org , 26.03.2018
Kölner	Kölner Münzkabinett , Köln, Almanya (Çevrimiçi) http://www.koelner-muenzkabinett.de , 08.11.2018
Künker	Fritz Rudolf Künker GmbH & Co. KG , Osnabrück, Almanya (Çevrimiçi) https://www.kuenker.de/de , 08.11.2018
Leu Numismatik	Leu Numismatik , Zurich, İsviçre (Çevrimiçi) https://leunumismatik.com , 08.11.2018
Münzen&Medaillen	Münzen&Medaillen GmbH , Weil am Rhein, Almanya (Çevrimiçi) http://muenzenundmedaillen-gmbh.de/de/de_aktuelles.html , 08.11.2018
NAC	Numismatica Ars Classica NAC AG , London, Zurich, Milano (Çevrimiçi) http://www.arsclassicacoins.com/ , 08.11.2018
Naville	Naville Numismatics , London, İngiltere (Çevrimiçi) https://navilleauction.auctionserver.net , 08.11.2018
Nomos	Nomos , Zürich, İsviçre (Çevrimiçi) https://nomosag.com/default.aspx?page=ucWebAuctions , 08.11.2018
NumisBids	(Çevrimiçi) https://www.numisbids.com , 08.11.2018
Numismatik-cafe	(Çevrimiçi) http://www.numismatik-cafe.at/ , 08.11.2018
Numismatik Lanz	Numismatik Lanz , München, Almanya (Çevrimiçi) https://www.lanz.com/ , 08.11.2018

Nussli, C.: 2007	“The Complete Tabula Peutingeriana- a Roman Road Map compared with a modern map” (Çevrimiçi) http://www.euratlas.net/cartogra/peutinger/ , 16.08.2017
Omnes Viae	Omnes Viae: Roman Routeplanner (Çevrimiçi) https://omnesviae.org , 10.03.2018
Paris (BnF)	Bibliothèque nationale de France (Çevrimiçi) http://www.bnf.fr , 08.11.2018
PBE	Prosopography of the Byzantine Empire (Çevrimiçi) http://www.pbe.kcl.ac.uk/ , 2.12.2017
Perseus	Perseus Digital Library (Çevrimiçi) http://www.perseus.tufts.edu/ , 07.01.2018
Peus	Dr. Busso Peus Nachf. , Frankfurt am Main, Almanya (Çevrimiçi) https://www.peus-muenzen.de/ , 08.11.2018
RPC III Online	Roman Provincial Coinage , Volume IV (Çevrimiçi) http://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/ , 12.02.2018
RPC IV Online	Roman Provincial Coinage , Volume IV (Çevrimiçi) http://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/ , 12.02.2018
RPC VI Online	Roman Provincial Coinage , Volume IV (Çevrimiçi) http://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/ , 12.02.2018
RPC VII.1 Online	Roman Provincial Coinage , Volume IV (Çevrimiçi) http://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/ , 12.02.2018
Savoca Coins	(Çevrimiçi) https://www.savoca-coins.com/ , 08.11.2018
Solidus	Solidus Numismatik , München, Almanya (Çevrimiçi) https://www.solidus-numismatik.de/ , 08.11.2018

Tif Collection	Tif Collection (Çevrimiçi) http://www.tifcollection.com/ , 08.11.2018
VAuctions	VAuctions (Çevrimiçi) http://www.vauctions.com/ , 08.11.2018
Vcoins	Vcoins , San Antonio, ABD (Çevrimiçi) https://www.vcoins.com/ , 08.11.2018
Waddell	Edward J. Waddell, Ltd.: Ancient Coins Specialists (Çevrimiçi) https://www.coin.com/ , 08.11.2018
Wildwinds	(Çevrimiçi) http://www.wildwinds.com/ , 25.08.2017
WrothPoint	(Çevrimiçi) https://www.worthpoint.com/ , 05.12.2018
Yale	Yale University Art Gallery (Çevrimiçi) https://artgallery.yale.edu/ , 07.01.2018

SİKKE KATALOĞU

A. İMPARATOR PORTRESİZ SİKKELER

Tip 1

Öy. Sağa dönük, Senatus'un personifikasyonu olan sakalsız genç erkek büstü, IEPA ΣΥΝΚΛΗΤΟΣ

Ay. Belden yukarısı çıplak, cepheden işlenmiş, bir çizgi üzerinde ayakta duran, başı sola dönük Asklepios. Sol tarafta yılanlı asa, ΑΔΡΙΑΝΟΘΗΡΑΠΕΥΤΩΝ

Tarih 123-138

1. AE, 20 mm., 6,4 g., ANS, 1970.142.317. Ry.
2. AE, 19 mm., 5,32 g., SNG France 5, 1084 (=Waddington, 847 = Fritze, 1913, 551/2= RPC III, 1635/2)
3. AE, 19,5 mm., 3,54 g., Naville, Lot 151
4. AE, 19,4 mm. 4,94 g., Ay. Sembol 1, Winterthur, 2545
5. AE, 19 mm., 4,08 g., ky. 6, Zwicker 3, Z1804
6. AE, 20-18 mm., 5,09 g., ky. 6, Zwicker 3, Z1159
7. AE, 4,25 g., SNG France 5, 1085 (=RPC III, 1635/3= Fritze, 1913, 553/2: 4,26 g. = Mionnet II: 435, 138)
8. AE, 18 mm., 5,1 g., Bargainbinancients, 54/81
9. AE, 17 mm., 4,05 g., Ay. Monogram 1, Gitbud&Naumann, Auction 62, Lot. 458
10. AE, 6,68 g., SNG Nachträge 2, 7244
11. AE, 6,42 g., SNG Aulock 4, 1145 (= RPC III, 1635/8)
12. AE, Ay. Sembol 1, Fritze, 1913, 551/1 (=RPC III, 1635/4 = ? Imhoof-Blumer, 1977: 40, 1: 20 mm.)
13. AE, 6,21 g., SNG Tübingen 4, 2205 (=RPC III, 1635/7)
14. AE, 3,97 g., Ay. Monogram 1, NAC, Auction 100, Part II, Lot. 1214

15. AE, 3,57 g., SNG Aulock 4, 1146 (= RPC III, 1635/9)
16. ? AE, Kölner, Auction 107, Lot 26
17. AE, 4,98 g., BMC Mysia, 75, 1 (= Fritze, 1913, 550/1 = RPC III, 1635/1).
Ry.
18. AE, 4,09 g., RPC III, 1635/5 (=Fritze, 1913, 552/1) Ry.
19. AE, RPC III, 1635/6 (= Fritze, 1913, 553/1). Ry.
20. AE, 4,38 g., RPC III, 1635/10. Ry.
21. AE, Fritze, 1913, 550/2, Ry.
22. AE, Fritze, 1913, 550/3, Ry.
23. AE, Fritze, 1913, 553/3, Ry.
24. AE, 19 mm., 4,05g., Savoca Coins, Lot 1081.
25. AE, Savoca Coins, Session I, Lot 711

Tip 2

Öy. Sağa dönük, sakalsız genç erkek büstü (Senatus'un personifikasyonu),
IEPA ΣΥΝΚΛΗΤΟΣ

Ay. Sola doğru hareket eden, başında kalathos, elinde ise dümen ve bereket
boynuzu bulunan Tykhe, ΑΔΡΙΑΝΟΘΗΡΕΙΤΩΝ

Tarih 3. yy.

1. AE, 5,30 g., SNG France 5, 1086 (= Fritze, 1913, 556/1: 5,31 g.)
2. AE, Fritze, 1913, 556/2, Ry.

Tip 3

Öy. Sağa dönük, sakalsız, saç bantlı genç bir erkek başı (Demos'un
personifikasyonu), IEΠΟΣ ΔΗΜΟΣ

Ay. Belden yukarısı çıplak, cepheden işlenmiş, başı sola dönük, ayakta duran
Asklepios. Sol tarafta atribütü yılanlı asa, ΑΔΡΙΑΝΟΘΗΡΕΙΤΩΝ

Tarih 193-211

1. AE, 21 mm., 3,75 g., ky. 6, SNG Leypold II, 332.1 (Nachträge) (=Martin, 2013 b: 19, 1/1)
2. AE, 21 mm., 3,71 g., Martin, 2013 b: 20, 2/1 (=Fritze, 1913, 555/1= Berlin, 1826471)
3. AE, 20 mm., 3,42 g., SNG France 5, 1087 (=Paris, 41767175= Fritze, 1913, 555/2= Waddington, 846= Martin, 2013 b: 20, 2/2: 19 mm.)
4. AE, 20 mm., 4,61 g., Vcoins 12957
5. AE, 20 mm., Hirsch, 1905, 3311, (= Fritze, 1913, 554/7). Ry.
6. AE, Robert, 1962: 195, II/3 (=Martin, 2013 b: 19, 1/3: 3,66 g., 20 mm.)
7. AE, 20 mm., Wildwinds
8. AE, 19,5 mm., 3,63 g., ky. 6, CNG, E. Auction 342, Lot. 409
9. AE, 19 mm., 2,33 g., Martin, 2013 b: 19, 1/7 (= Berlin, 18216472= Fritze, 1913, 554/1: 2,43 g.)
10. AE, 19 mm., 3,85 g., Vcoins, GRP0668b
11. AE, 3,25 g., SNG Aulock 4, 1147 (=Martin, 2013 b: 19, 1/5, 2/3: 18,5 mm. = Kraft, 1972, Taf. 115, 13 d).
12. AE, 3,66 g., SNG Cop. 19, 175 (=Fritze, 1913, 554/2 = Martin, 2013 b: 19, 1/2: 19 mm.)
13. AE, 2,67 g., Martin, 2013 b: 19, 1/6. Ry.
14. AE, Wellenheim, I, 4712, Ay. AΔPI... (= Mionnet II: 435, 139). Ry.
15. AE, 20 mm., 3,46 g., Vcoins, SKU: 0917142
16. AE, Sestini, 1830, 48 (=Fritze, 1913, 554/4). Ry.
17. AE, 19 mm., 3,25 g., Martin, 2013 b: 19, 1/4 (=Fritze, 1913, 554/3). Ry.
18. AE, 3,23 g., Fitzwilliam, CM.3728-2007
19. AE, Fritze, 1913, 554/5. Ry.
20. AE, Fitze, 1913, 554/6. Ry.

Tip 4

Öy. Küçük bir çizgi üzerinde cepheden işlenmiş mantolu ve kapüşonlu Telesphoros, ΕΠΙ ΣΤΡ Μ ΝΕΡ ΛΟΝΓΙΝΟΥ

Ay. Sola dönük ağzı açık ayı başı, ΑΔΡΙΑΝΟΘΗΡΑΙΤΩΝ

Tarih 123-138

Magistratus Longinus

1. AE, 16,5 mm., 2,70 g., Winterthur, 2546 (= RPC III, 1625/2 = Fritze, 1913, 558/3: 2,71 g.)
2. AE, 2,54 g., Fritze, 1913, 558/1 (= RPC III, 1625/3). Ry.
3. AE, Borrel, 1844: 115, 1 (=Imhoof-Blumer, 1911: 10, 8= Fritze, 1913, 558/4). Ry.
4. AE, 1,68 g., SNG France 5, 1088 (=Fritze, 1913, 558/2: 1,70 g.= RPC III, 1625/1= Paris, 655)

Tip 5

Öy. Sağa dönük sakallı, aslan yeleli Herakles başı

Ay. Ağzı açık sağa doğru hareket eden aslan, ΑΔΡΙΑΝΟΘΗΡΑΙΤΩΝ

Tarih 2. yy.

1. AE, 14 mm., 1,46 g., Fritze, 1913, 557/1 (= Mionnet II: 435, 137)
2. AE, 14,5 mm., 1,78 g., Yale, 2004.6.2375

Tip 6

Öy. Aslan yeleli, sakallı, sağa dönük Herakles başı

Ay. Ortada Asklepios'un atribütü yılanlı asa, ΑΔΡΙΑΝΟΘΗΡΑΙΤΩΝ

Tarih 2. yy.

1. AE, 14 mm., 2,93 g., Fritze, 1913, 559/1 (= Prokesch-Osten, 1870: 262: 3 g.).

B. İMPARATOR YA DA AİLESİNİN PORTRESİNİ BARINDIRAN SİKKELER

Tip 7

Öy. Sağa dönük sakallı Hadrianus başı, ΑΔΡΙΑΝΟΣ ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ

Ay. Sola dönük, ağız açık ayı başı, ΑΔΡΙΑΝΟΘΗΡΩΝ

Tarih 123-138

1. AE, 17 mm., Fritze, 1913, 567/1 (= Imhoof-Blumer, 1911:10,9). Ry.
2. AE, 17 mm., 2,46 g., Weber III.I, 5083 (=RPC III, 1629/1=Fritze, 1913, 567/5)
3. AE, 17 mm., 2,41 g., Gitbud&Naumann, Auction 23, Lot. 543 (= ? RPC III, 1629/11: 2,40 g., 35 mm.?)
4. AE, 2,74 g., Peus, Auction 366, Lot 583 (=RPC III, 1629/9= Beastcoins: 17 mm.)
5. AE, 17 mm., 2,47 g., Solidus, Auction 7, Lot. 189 (= HHC, Lot 09-045: 2,46 g., 16 mm.)
6. AE, 16 mm., 2,72 g., Wildwinds
7. AE, 16 mm., 2,55 g., ky. 6, Ay. ΑΔΡΙΑΝΟΘΗΡΩΝ, Nomos, Webauction 4, Lot. 612
8. AE, 16 mm., 2,30 g., Ay. ΑΔΡΙΑΝΟΘΗΡΩΝ, Tif Collection (=Naville, Auction 24, Lot. 276)
9. AE, 15 mm., 2,24 g., Gitbud&Naumann, Auction 51, Lot 314 (=Vactions, Trickeles Autions 334, Lot. 442: 2,16 g.)
10. AE, 15 mm., 2,63 g., CNG, E. Auction 356, Lot. 313

11. AE, 15 mm., 1,93 g., Pudill, 2014, M63 (= Pudill, 2008: 90= RPC III, 1629/8: 1,94 g.)
12. AE, 14 mm., 2,08 g., ky. 5, CNG, E. Auction 245, Lot. 259 (=RPC III, 1629/10)
13. AE, 2,09 g., SNG Aulock 4, 1150 (=RPC III, 1629/7)
14. AE, 2,50 g., SNG France 5, 1091 (= Paris, P 662= Fritze, 1913, 567/3= RPC III, 1629/2= Mionnet Suppl. V: 49, 247)
15. AE, 2,55 g., SNG Cop. 19, 176 (= RPC III, 1629/3=Fritze, 1913, 565/3)
16. AE, 2,37 g., Fritze, 1913, 565/1 (=Berlin, ?= RPC III, 1629/4)
17. AE, 2,71 g., Fritze, 1913, 565/2 (=Berlin, ? = RPC III, 1629/5). Ry.
18. AE, 2,57 g., Fritze, 1913, 566/1 (=RPC III, 1629/6= Berlin, ?). Ry.
19. AE, Fritze, 1913, 567/2. Ry.
20. AE, Fritze, 1913, 567/4. Ry.
21. AE (Dichalkon), 2,23 g., Kölner, Auction 107, Lot. 9 (=Kölner, E. Auction 4, Lot 125)
22. AE, Münzen&Medaillen, Auction 15, Lot. 568
23. AE, Robert, 1962: 197, 3

Tip 8

Öy. Sağa dönük defne çelenkli Hadrianus
başı, AY KAI TPAIANOS AΔPIANOS AYΓO

Ay. Sağa doğru dörtlü giden at üzerinde panzerli, mantosu arkaya doğru uçan İmparator, atın sağ tarafında kaçan domuza elindeki mızrağı fırlatıyor.
ΕΠΙ ΣΤΡΑ ΟΡΦ ΜΗΝΟΦΑΝΤΟΥ ΑΔΡΙΑΝΟΥ ΘΗΡΩΝ

Tarih 123-138

Magistratus Menophantos, Longinus

1. AE, 29 mm., 17,92 g., Gitbud&Naumann, Auction 46, Lot 335 (=RPC III, 1626/7: 32 mm.)

2. AE, 28 mm., 15,16 g., RPC III, 1626/5 (=MM, 41, 18-19 June 1970, Lot 361)
3. AE, 28 mm., 13,6 g., Öy. ΑΥ ΚΑΙ ΤΡΑΙΑΝΟΣ ΑΔΡΙΑΝΟΣ ΣΕΒ (=Pudill, 2008: 89: 29 mm. = RPC III, 1626/3: 13,53 g.)
4. AE, 29,7 mm., 18,90 g., Winterthur, 2547 (=Fritze, 1913, 564/2= RPC III, 1626/2= Imhoof-Blumer, 1911: 10, 7/1= Imhoof-Blumer, 1977: 40, 2: 29 mm.= Weber, 1907: 131)
5. AE, 27 mm., 15,26 g., ky. 6, RPC III, 1626/6 (=Peus, Auction 366, Lot. 582: 15,22 g. = Naville, Auction 16, Lot. 330: 15,23 g., 29 mm.)
6. AE, 27,50 mm., 11,78 g., ky. 7, Ay. Aşınmadan dolayı Strategos adı okunamıyor, Yale 2004.6.2374
7. AE, 16,03 g., SNG Cop. 19, 177 (=Fritze, 1913: 564/1= RPC III, 1626/1= Ramus I, 201, 1; Taf. IV, 20= Mionnet Suppl. V: 49, 248= Imhoof-Blumer, 1911: 10, 7/2)
8. AE, 12,58 g., RPC III, 1626/4. Ry.
9. AE, 31,80 mm., 16,99 g., GCAM, 28 (27222), Ry.
10. AE, 28 mm., 17 g., Ay.

ΕΠΙ ΣΤΡΑ Μ ΝΕΡ ΛΟΝΓΙΝΟΥ ΑΔΡΙΑΝΟΘΗΡΗΤΩΝ, SNG Nachträge 2, 7245 (=France, 1968, 37 = RPC III, 1624/1: 16,98 g.= Londra, L 1979-1-1-1535)

11. AE(Orichalcum), 27 mm., 15,29 g., ky. 7, Ay. ΕΠΙ ΣΤΡΑ Μ ΝΕΡ ΛΟΝΓΙΝΟΥ ΑΔΡΙΑΝΟΘΗΡΗΤΩΝ, Leu Numismatik Webauction 6, Lot. 507

Tip 9

Öy. Sağa dönük Hadrianus başı, ΑΔΡΙΑΝΟΣ ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ

Ay. Bir tabure üzerinde sola dönük olarak oturan, elinde bereket boynuzu (Cornicopiae) ve Phiale tutan Tykhe, ΑΔΡΙΑΝΟΘΗΡΗΤΩΝ

Tarih 117-138

1. AE, 26 mm., BAMSTK, 53
2. AE, 26 mm., 9,91 g., Naville, Auction 14, Lot. 227
3. AE, 25 mm., 10,19 g., ANS, 1970.142.318 (= RPC III, 1628/7). Ry.
4. AE, 24 mm., 9,82 g., Savoca Coins, Lot 240
5. AE, 24 mm., 14,60 g., Gorny&Mosch, Auction 181, Lot. 1758 (= RPC III, 1628/10 =AMC, 6646)
6. AE, 23 mm., 9,43 g., SNG France 5, 1089 (=Paris, P 661= RPC III, 1628/3= Fritze, 1913, 563/1)
7. AE, 12,54 g., SNG Aulock 4, 1149 (= RPC III, 1628/8)
8. AE, 11,14 g., RPC III, 1628/1 (=Londra, L BMC 2= BMC Mysia: 75/2 =Fritze, 1913, 562/1). Ry.
9. AE, 9,21 g., RPC III, 1628/2. Ry.
10. AE, 11,83 g., SNG France 5, 1090 (=Paris, P 660= Fritze, 1913, 561/2= RPC III, 1628/4 = Mionnet Suppl. V: 49, 246)
11. AE, Fritze, 1913, 561/1 (= RPC III, 1628/5= Mionnet II: 436, 141)
12. AE, 10,02 g., Fritze, 1913, 561/3 (= RPC III, 1628/6). Ry.
13. AE, 10,03 g., RPC III, 1628/9. Ry.
14. ? AE, HD Rauch, E Auction 19, Lot 552. Ry.

Tip 10

Öy. Sağa dönük defne çelenkli Hadrianus başı, ΑΔΡΙΑΝΟΣ ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ

Ay. Sol elinde asa, sağ elinde Phiale olan, ayakta, hafif sola dönük olan Zeus, ayaklarının dibinde atribütü kartal, ΑΔΡΙΑΝΟΘΗΡΑΙΩΝ

Tarih 123-138

1. AE, 25 mm., 7,72 g., RPC III, 1627/1 (=Londra, L 1919-4-17-54= Fritze, 1913, 560/2= Hasluck, 1906: 34). Ry.
2. AE, 24 mm., 12,12 g., Gitbud&Naumann, Auction 42, Lot. 432 (=RPC III, 1627/7)
3. AE, 10,15 g., Lindgren I, 245 (=RPC III, 1627/5)

4. AE, 10,87 g., RPC III, 1627/3 (= Fritze, 1913, 560/3). Ry.
5. AE, 9,77 g., RPC III, 1627/6 . Ry.
6. AE, 9,40 g., RPC III, 1627/2. Ry.
7. AE, 8,08 g., SNG Aulock 4, 1148 (=RPC III, 1627/4)
8. AE, Fritze, 1913, 560/1. Ry.

Tip 11

Öy. Sağa dönük Sabina büstü, ΣΑΒΕΙΝΑ ΣΕΒΑΣΤΗ

Ay. Ayakta sola dönük Artemis, sağ elinde Phiale, sol elinde yay tutmakta. Sol tarafında geyik, ΑΔΡΙΑΝΟΘΗΡΑΙΩΝ

Tarih 123-138

1. AE, 19 mm., 4,00 g., Gitbud&Naumann, Auction 45, Lot 413 (=AMC, 13576)
2. AE, 18 mm., 3,35 g., Ay. Monogram 2, Vcoins, SKU: 18278
3. AE, 17 mm., 3,76 g., Ay. Monogram 2, RPC III, 1630/7
4. AE, Ay. Monogram 2, Fritze, 1913, 568/2 (=RPC III, 1630/4)
5. AE, 3,89 g., Ay. Monogram 2³⁰², RPC III, 1630/2 (= Fritze, 1913, 568/3). Ry.
6. AE, 4,58 g., Fritze, 1913, 568/1 (=Berlin, B 607/1902= RPC III, 1630/3). Ry.
7. AE, 3,38 g., Fritze, 1913, 568/4 (= RPC III, 1630/1). Ry.
8. AE, 4,02 g., Lindgren I, 247 (=RPC III, 1630/5)
9. AE, 3,79 g., RPC III, 1630/6. Ry.
10. AE, Ay. Monogram 2³⁰³, Fritze, 1913, 568/5 (= Mionnet Suppl. V: 49, 249= Mionnet II: 436, 143). Ry.
11. AE, Ay. Monogram 2³⁰⁴, Fritze, 1913, 568/6 (= Mionnet II: 436, 142). Ry.
12. AE, 19 mm., Ay. Artemis'in sol tarafında kuğu, Wildwinds
13. AE, 19 mm., Ay.ΑΔΡΙΑΝΟΠΟΛΕΙΤΩΝ (?), Coinproject 81372

³⁰² Monogramın varlığı Fritze, 1913, 568'de verilen bilgiye dayanılarak belirtilmiştir.

³⁰³ Monogramın varlığı Fritze, 1913, 568'de verilen bilgiye dayanılarak belirtilmiştir.

³⁰⁴ Monogramın varlığı Fritze, 1913, 568'de verilen bilgiye dayanılarak belirtilmiştir.

Tip 12

Öy. Sağa dönük Sabina büstü, ΣΑΒΕΙΝΑ ...ΒΑΣΤΗ

Ay. Ephesos Artemisi kült heykeli tasviri, ..ΑΔΡΙΑΝΟ...

Tarih 123-138

1. AE, 6,63 g., Lindgren I, 246

Tip 13

Öy. Sağa dönük, çıplak, sol omuzunda giysi olan Antinoos büstü, kenarlarda boncuk dizisi, ANTINOOS ΗΡΩΣ ΑΓΑΘΟΣ

Ay. Sola dönük, ağzı açık ayı başı, kenarlarda boncuk dizisi, ΑΔΡΙΑΝΟΥ ΘΗΡΑ

Tarih 123-138

1. AE, 37 mm., 29,83 g., Blum, 1914: 48, 1 (= RPC III, 1631/2= Fritze, 1913, 569/1= Imhoof-Blumer, 1911: 11, 10/2= Smallwood, 1966, 492)
2. AE, 37 mm., 22,27 g., ky. 6, Berlin, 273/ 1932 (18201914) (=Backe, 2005: 41, 23 =RPC III, 1631/4= Pudill, 2014, M60: 22,3 g., 35 mm.)
3. AE, 25,56 g., RPC III, 1631/5. Ry.
4. AE, 23,87 g., SNG France 5, 1092 (= RPC III, 1631/1= Paris, ?)
5. AE, Ay. Monogram ? (sembol 1 ?), RPC III, 1631/3 (= Fritze, 1913, 570/1= Mionnet II: 436, 146= Imhoof-Blumer, 1911: 11, 10/1). Ry.

Tip 14

Öy. Ön yüz: Sağa dönük, çıplak, Antinoos büstü, ANTINOOS ΗΡΩΣ ΑΓΑΘΟΣ

Ay. Caduceus, ΑΔΡΙΑΝΟΥ ΘΗΡΑ

Tarih 123-138

1. AE, 14,22 g., CNG, MBS 51, Lot 867 (=RPC III, 1632/1)
2. AE, 19,81 g., RPC III, 1632/2 (=Waddell I, Lot 132)

Tip 15

Öy. Sağa dönük Antinoos başı, aşınmadan dolayı lejand olup olmadığı belirsiz

Ay. Bir çizgi üzerinde sağa doğru giden ayı, aşınmadan dolayı lejand olup olmadığı belirsiz

Tarih 123-138

1. AE, 31 mm., 23,6 g., Pudill, 2014, M61 (=Künker, 248, März 2014, Lot. 7519)

Tip 16

Öy. Sağa dönük Antinoos başı, ANTINOOS HPOΣ AΓAΘOΣ

Ay. Bir çizgi üzerinde sağa dönük ayakta duran boğa, karnının üzerinde hilal işareti (∩)³⁰⁵, AΔPIANOΘHPITΩN

Tarih 123-138

1. AE, 25 mm., 10,55 g., Ay. Aşınmadan dolayı lejand, boğanın karnındaki hilal ve monogram belirsiz, CNG, Triton VII, Lot. 726 (=RPC III, 1633/6)
2. AE, 24 mm., 9,80 g., ky. 7, Ay. sol tarafta olasılıkla iki harften oluşan monogram (3), CNG, Triton VIII, Lot. 721 (=RPC III, 1633/7= Pudill, 2014, M13 = Künker, Auction 133, Lot. 8850: 9,79 g.)

³⁰⁵ Sembol 2.

3. AE, 24 mm., 9,81 g., ky. 6, Ay. aşınmadan dolayı boğanın karnındaki hilal belirsiz. Boğanın arkasında belirsiz bir sembol (3), CNG, E. Auction 258, Lot. 260
4. AE, 24 mm.(?), Ay. monogram 3, Fritze, 1913, 572/1 (= RPC III, 1633/8)
5. AE, 9,64 g., Ay. sol tarafta olasılıkla iki harften oluşan monogram (3), SNG France 5, 1093 (=Paris, P 663= Fritze, 1913, 571/2= Blum, 1914: Lev. III, 12: 23 mm. ?= RPC III, 1633/1= Mionnet II: 436, 145= Mionnet Suppl. V: 50, 250)
6. AE, 9,22 g., RPC III, 1633/2 (=Berlin, ?). Ry.
7. AE, 7,30 g., Ay. sol tarafta olasılıkla iki harften oluşan monogram (3), SNG Aulock 4, 1151 (=RPC III, 1633/3)
8. AE, 10,21 g., RPC III, 1633/4. Ry.
9. AE, 9,77 g., RPC III, 1633/5. Ry.
10. AE, Fritze, 1913, 571/3. Ry.
11. AE, Fritze, 1913, 571/4. Ry.
12. AE, Robert, 1962: 197, 4

Tip 17

Öy. Sağa dönük Antinoos başı, ANTINOOS HPOΣ

Ay. Ayakta, hafif sola dönük Asklepios, AΔPIANOYΘHPITΩN

Tarih 123-138

1. AE, 20 mm., 3,85 g., RPC III, 1634/1 (=ANS, 0000.999.18177)

Tip 18

Öy. Sağa dönük Septimius Severus başı, AYT Λ ΣEOYHPOΣ

Ay. Ayakta duran, yüzü sola dönük Asklepios, sol tarafta atribütü yılanlı asa, AΔPIANOΘHPITΩN

Tarih 193-211

1. AE, 19 mm., 3,58 g., SNG France 5, 1094 (= Fritze, 1913, 573/2=Waddington, 848)
2. AE, 19 mm., 3,37 g., Weber III.I, 5084 (=Fritze, 1913, 573/3)
3. AE, BMC Mysia, 75, 3 (=Borrel, 1844: 116, 2= Fritze, 1913, 573/1)
4. AE, Emporium Hamburg, Auction 77, Lot. 532 (=Kölner, E-Auction 3, Lot 503)

Tip 19

Öy. Sağa dönük sakallı, başı defne çelenkli Septimius Severus büstü, ΑΥΤ ΚΑΙΣ Α ΣΕΠΤΙΜΙΟΣ ΣΕΟΥΗΡ

Ay. Ayakta duran, cepheden işlenmiş panzerli imparator, sol elinde kargı tutuyor, sağ eli ile de yanındaki Trophe ye yönelmiş durumda, Trophe'nin dibinde, bir iki tutsak sırt sırta bağlanmış iki tutsak, ΕΠΙ ΣΤΡ ΝΕΡΑΤΙΟΥ ΔΙΟΓΕΝΟΥΣ ΑΔΡΙΑΝΟΘΗΡΕΙΤΩΝ

Tarih 193-211

Magistratus Diogenes

1. AE, 45 mm., 41,34 g., ky. 6, CNG, Mail Bid Sale 69, Lot. 983 (=Wildwinds)
2. AE, 43 mm.(?), Fritze, 1913, 574/1
3. AE, 34 mm., 20,22 g., Cointalk, Pellinore, Jan 23, 2018
4. AE, Mionnet Suppl. V: 50, 251 (=Fritze, 1913, 574/2). Ry.

Tip 20

Öy. Sağa dönük defne çelenkli Septimius Severus büstü, ΑΥ ΚΑΙ Α ΣΕΠΤ ΣΕΟΥΗΡΟΣ ΠΕΡ

Ay. Sağa doğru hareket eden at üzerinde panzerli Septimius Severus, önünde Trophaion ve yanında oturan rehine,
ΕΠΙ ΣΤΡ ΜΟΣΧΙΑΝΟΥ ΑΤΤΑΛΟΥ ΑΔΡΙΑΝΟΘΗΡΩΝ

Tarih 193-211

Magistratus Moskhianos

1. AE, 35 mm., 27,62 g., ky. 6, Öy. kmk 1, CNG, Mail Bid Sale 82, Lot. 829 (=AMC, 11656 =Coinproject)
2. AE, 35 mm., 22,17 g., ky. 6, CNG, E. Auction 332, Lot: 181 (AMC, 11830)
3. AE, 36,78 g., NAC, Auction 84, Lot. 1936
4. AE, 23,95 g., SNG Nachträge, 7246 (=Kraft, 1972, Taf. 64, 7)
5. AE, 19,02 g., Gorny&Mosch, Auc. 118, Lot. 1730
6. AE, Öy. kontrmark (3 ?), Fritze, 1913, 575/1 (=BMC Mysia, 75, 4)
7. AE, kmk. 1, 3 (?), Robert, 1962: 196, 4.

Tip 21

Öy. Sağa dönük Iulia Domna büstü, boncuk dizisi, ΙΟΥ ΔΟΜΝΑ ΣΕΒΑΣΤΗ

Ay. Sağa doğru koşan at üzerinde İmparator, ΣΤΡ ΔΙΟΓΕΝΟΥΣ ΑΔΡΙΑΝΟΘΗΡΩ

Tarih 193-217

Magistratus Diogenes

1. AE, 28 mm., Öy. kmk. 1, 2, Fritze, 1913, 578/1. Ry.
2. AE, 28 mm., Öy. kmk. 1, Fritze, 1913, 578/2. Ry.
3. AE, 28 mm., Ay. ΣΤΡ ΔΙΟΓΕΝΟΥΣ ΑΔΡΙΑΝΟΘΗΡΩ, Fritze, 1913, 579/2. Ry.
4. AE, 28 mm., 15,42 g., ky. 6, Öy. kmk. 1, Ay. ΣΤΡ ΔΙΟΓΕΝΟΥΣ ΑΔΡΙΑΝΟΘΗΡΩ, CNG, E. Auction 201, Lot. 234

5. AE, 28 mm., 12,43 g., ky. 6, Öy. kmk. 1, Ay.
ΣΤΡ ΔΙΟΓΕΝΟΥΣ ΑΔΡΙΑΝΟΘΗΡΗΤΩΝ, CNG, E. Auction 189, Lot. 79
6. AE, 28 mm., 12,14 g., Ay. ΣΤΡ ΔΙΟΓΕΝΟΥΣ ΑΔΡΙΑΝΟΘΗΡΗΤΩΝ,
Naville, Auction, 39, Lot. 180 (= ? Naville, Auction 18, Lot. 209)
7. AE, 28 mm., Öy. IOY ΔΟΜΝΑ ΣΕΒΑΣΤ, Ay.
ΣΤΡ ΔΙΟΓΕΝΟΥΣ ΑΔΡΙΑΝΟΘΗΡΗΤΩΝ, Fritze, 1913, 582/1
8. AE, 28 mm., Öy. IOY ΔΟΜΝΑ ΣΕΒΑΣΤ, Ay.
ΣΤΡ ΔΙΟΓΕΝΟΥΣ ΑΔΡΙΑΝΟΘΗΡΗΤΩΝ(?), Fritze, 1913, 584/1. Ry.
9. AE, 27 mm., 10,43 g., ky. 6, Öy. IOY ΔΟΜΝΑ ΣΕΒΑΣΤ, Ay.
ΣΤΡ ΔΙΟΓΕΝΟΥΣ ΑΔΡΙΑΝΟΘΗΡΗΤΩΝ, CNG, 93, 782 (=AMC, 10628)
10. AE, 27 mm., 13,15 g., ky. 7, Öy. IOY ΔΟΜΝΑ ΣΕΒΑΣΤ, kmk. 1; Ay.
ΣΤΡ ΔΙΟΓΕΝΟΥΣ ΑΔΡΙΑΝΟΘΗΡΗΤΩΝ, Leu Numismatik, Web Auction 4,
Lot 489
11. AE, 27 mm., 15,04 g., Öy. IOY ΔΟΜΝΑ ΣΕΒΑΣΤ, Ay.
ΣΤΡ ΔΙΟΓΕΝΟΥΣ ΑΔΡΙΑΝΟΘΗΡΗΤΩΝ, Gitbud&Naumann, Auct. 39, Lot. 554
(=NumisBids, Lot. 554)
12. AE, 27 mm., 14,41 g., Öy. kmk. 1; Ay.
ΣΤΡ ΔΙΟΓΕΝΟΥΣ ΑΔΡΙΑΝΟΘΗΡΗΤΩΝ, ANS, 1953.171.509 (=Kraft, 1972,
Taf. 57, 41)
13. AE, 26,5 mm., 12,30 g., Öy. kmk. 2, NumisBids, Lot. 152
14. AE, 26 mm., 12,01 g., ky. 6, Coincommunity, 04/03/2015
15. AE, 26 mm., Fritze, 1913, 585/1 (=Mionnet Suppl. V: 50, 254). Ry.
16. AE, 26 mm., Fritze, 1913, 586/3. Ry.
17. AE, 26 mm., Öy. IOY ΔΟΜΝΑ ΣΕΒΑΣΤ, Ay.
ΣΤΡ ΔΙΟΓΕΝΟΥΣ ΑΔΡΙΑΝΟΘΗΡΗΤΩΝ, Fritze, 1913, 586/5. Ry.
18. AE, 24 mm., 9,95 g., Öy. IOY ΔΟΜΝΑ ΣΕΒΑΣΤ, Ay.
ΣΤΡ ΔΙΟΓΕΝΟΥΣ ΑΔΡΙΑΝΟΘΗΡΗΤΩΝ, Weber III.I, 5085 (= ? Fritze, 1913, 586/4)
19. AE, 24 mm., Öy. kmk. 1, Öy. IOY ΔΟΜΝΑ ΣΕΒΑΣΤ, Ay.
ΣΤΡ ΔΙΟΓΕΝΟΥΣ ΑΔΡΙΑΝΟΘΗΡΗΤΩΝ, Fritze, 1913, 581/1. Ry.

20. AE, 12,11 g., Ay. ΣΤΡ ΔΙΟΓΕΝΟΥΣ ΑΔΡΙΑΝΟΘΗΡ, SNG France 5, 1095
(=Fritze, 1913, 582/3= Mionnet Suppl. V: 50, 252)
21. AE, 13,98 g., Öy. kmk. 1, 2, SNG France 5, 1096 (=Fritze, 1913, 582/2=
Mionnet II: 437, 148= Mionnet Suppl. V: 50, 253)
22. AE, 13,65 g., Öy. ΙΟΥ ΔΟΜΝΑ ΣΕΒΑΣ, Ay.
ΣΤΡ ΔΙΟΓΕΝΟΥΣ ΑΔΡΙΑΝΟΘΗ, SNG France 5, 1097 (=Waddington, 849:
26 mm. = Fritze, 1913, 586/1)
23. AE, 8,73 g., SNG France 5, 1098 (= Fritze, 1913, 586/2)
24. AE, 14,87 g., Öy. kmk. 1, 2, Ay. ΣΤΡ ΔΙΟΓΕΝΟΥΣ ΑΔΡΙΑΝΟΘΗΡΠΙΤΩΝ,
SNG Hunterian XII.1, 1226 (=MacDonald, 2003: 270 =? Fritze, 1913, 580/1)
25. AE, Öy. ΙΟΥ ΔΟΜΝΑ ΣΕΒΑΣΤ, kmk.1, 2; Ay.
ΣΤΡ ΔΙΟΓΕΝΟΥΣ ΑΔΡΙΑΝΟΘΗ, BMC Mysia, 76, 5 (=Fritze, 1913, 583/1:
27 mm.). Ry.
26. AE, Öy. kmk. 2, BMC Mysia, 76, 6 (=Fritze, 1913, 579/2: 28 mm.). Ry.
27. AE, 13,85 g., Ay. ΣΤΡ ΔΙΟΓΕΝΟΥΣ ΑΔΡΙΑΝΟΘΗΡΠΙΤΩΝ, SNG Aulock 4,
1152
28. AE, 13,07 g., Öy. kmk. 1, 2, SNG Aulock 4, 1153
Not: Önyüz baskısı SNG Nachträge II, 7247 ile aynı.
29. AE, 11,56 g., Öy. ΙΟΥ ΔΟΜΝΑ ΣΕΒΑΣΤ, kmk. 1, 2,
Ay.ΣΤΡ ΔΙΟΓΕΝΟΥΣ ΑΔΡΙΑΝΟΘΗΡ, SNG Nachträge II, 7247
Not: Önyüz baskısı SNG Aulock 4, 1153 ile aynı.
30. AE, 12,03 g., Künker, eLive Auction 32, Lot. 73
31. AE, 11,53 g., Ay. ΣΤΡ ΔΙΟΓΕΝΟΥΣ ΑΔΡΙΑΝΟΘΗΡΠΙΤΩ, Peus, Auction
410-411, Lot. 676
32. AE, 9,19 g., Öy. [ΙΟΥ] ΔΟΜΝΑ ΣΕΒ[ΑΣΤ], kmk 1, 2; Ay. [ΣΤΡ]
ΔΙΟΓΕΝΟΥΣ ΑΔΡΙΑΝΟΘΗ, Lindgren I, 248
33. AE, 27 mm., 11,9 g., ky. 12, Öy. kmk. 2 (?), Öy.
ΙΟΥ ΔΟΜΝΑ ΣΕΒΑΣΤΕ, Ay. [ΣΤΡ] ΔΙΟΓΕΝΟΥΣ ΑΔΡΙΑΝΟΘΗΡ, Tekin&
Erol- Özdizbay, 2014, 11
34. AE, Robert, 1962: 195, 1, Öy. kmk. 1 (?)
35. AE, Robert, 1962: 197, 5, Öy. kmk. 1, 2

36. AE, Öy. IOY ΔOMNA ΣΕΒΑΣΤ; Ay. ΣΤΡ ΔΙΟΓΕΝΟΥΣ ΑΔΡΙΑΝΟΘΗΡΙΤ,
GCAM, 24 (27021), Ry.
37. AE, 27 mm., 12.69 g., ky. 6, Öy. kmk. 2 (?), IOYΛΙΑ ΔOMNA ΣΕΒΑΣΤΗ;
Ay. [ΣΤΡ] ΔΙΟΓΕΝΟΥΣ ΑΔΡΙΑΝΟΘΗΡΙ, Vcoins, SKU 6476.

Tip 22

Öy. Sağa dönük Iulia Domna büstü, IOY ΔOMNA ΣΕΒ

Ay. Ayakta sağa doğru hareket eden, elinde bereket boynuzu tutan Tykhe, ΑΔΡΙΑΝΟΘΗΡΙΤΩΝ

Tarih 193-217

1. AE, 23 mm., Öy. kmk. 1, Fritze, 1913, 577/1. Ry.
2. AE, 23 mm., Öy. kmk. 1, Fritze, 1913, 577/2. Ry.
3. AE, 22 mm., Öy. IOY ΔOMNA ΣΕΒΑ, Fritze, 1913, 576/1. Ry.
4. AE, 22 mm., Öy. IOY ΔOMNA ΣΕΒΑ, Fritze, 1913, 576/3. Ry.
5. AE, 21,5 mm., Öy. kmk. 4 ya da 2, BAMSTK, 53
6. AE, 21,5 mm., 6,70 g., ky. 12, Öy. IOY ΔOMNA ΣΕΒΑ, büstün önünde kmk. 2, SNG Leypold I, 333
7. AE, 5,92 g., Öy. kmk. 4 (C ?), SNG France 5, 1099 (= Fritze, 1913, 576/2= Waddington, 850: 22 mm.)
8. AE, 20 mm., 4,79 g., ANS, 1944.100.42943
9. AE, 4,45 g., Öy. IOY ΔOMNA ΣΕΒΑ, SNG Nachträge II, 7248

Tip 23

Öy. Sağa dönük Iulia Domna büstü, IOY ΔOMNA ΣΕΒ

Ay. Sağa dönük, bir elinde yay diğer elinde ok bulunan Artemis, önünde av hayvanı, ΑΔΡΙΑΝΟΥΘΗΡΙΤΩΝ.

Tarih 193-217

1. AE, 17 mm., 3,32 g., Gitbud & Naumann, Auction 62, Lot. 459 (=AMC, 14768)

Tip 24

Öy. Sağa dönük Caracalla büstü, AY K M AYP ANTΩNEINOΣ

Ay. Bir çizgi üzerinde, ayakta sola dönük boğa, AΔPIANOΘHPITΩN

Tarih 198-217

1. AE, 25 mm., Öy. AYT K M AYP ANTΩNEINOΣ, kmk. 3 ?, Borrel, 1844: 116, 3 (=Fritze, 1913, 588/3). Ry.
2. AE, 25 mm., Öy. AY K M AYP AN[TΩN]EINO, BMC Mysia, 76, 7 (=Fritze, 1913, 588/1). Ry.
3. AE, 25 mm., 8,53 g., Öy. kmk. 3, ANS, 1971.230.12
4. AE, 25 mm., 8,22 g., Öy. kmk. 1, 3, Naville, Lot 210
5. AE, 25 mm., Fritze, 1913, 589/1. Ry.
6. AE, 23 mm., Fritze, 1913, 590/1. Ry.
7. AE, 23 mm., 7,49 g., ky. 6, Öy. kmk. 1, Coinproject, ID:CARAC_10
8. AE, 22 mm., 9,80 g., ky. 11, CNG, E. Auction 226, Lot. 410 (=Münzen&Medaillen, Auct. 15, Lot. 484: 9,79 g., 23 mm.)
9. AE, 6,95 g., Numismatik-cafe, 18 Mai 2009
Not: Sikke üzeri oldukça paslı olduğu için lejand ve kontrmark (kmk. 3 ?) belirsiz,
10. AE, 22 mm., 8,43 g., Öy. kmk. 3, Numismatik Lanz, DE 129861306
Not: Kontrmark için yapılan baş, diğer örneklerden farklı olarak oldukça stilize.
11. AE, 6,11 g., Öy. kmk. 3, Fitzwilliam, CM.3727-2007
12. AE, 8,54 g., Öy. [A]Y K [M] [A]YP ANTΩNEI[NO], kmk. 3, Lindgren I, 249

13. AE, 8,18 g., Öy. kmk. 1, SNG France 5, 1100 (=Fritze, 1913, 588/2)

14. AE, 8,65 g., Öy. kmk. 1, SNG Aulock 4, 1155

Not: Ön yüz kalıbı SNG Aulock 4, 1156 ve SNG Cop. 19, 178 ile aynı.

15. AE, 7,17 g., Öy. AY [K M] AYP ANTΩNEINO, kmk. 3, SNG Cop. 19, 178

Not: Ön yüz kalıbı SNG Aulock 4, 1155 ve 1156 ile aynı.

16. AE, 7,14 g., Öy. kmk. 1, 3, SNG Aulock 4, 1156

Not: Ön yüz kalıbı SNG Aulock 4, 1155 ile aynı.

17. AE, Öy. kmk. 1, 3, Numismatik-cafe, 4. Jun 2009

18. AE, Öy. kmk. 3, 6, Solidus, Herbst Auction 36, Lot 2124

19. AE, Robert, 1962: 197, 6

Tip 25

Öy. Sağa dönük defne çelenkli Caracalla büstü, AY KAI M AYP ANTΩNEINOΣ

Ay. Ayakta, hafif sola dönük, bir elinde Thrysos diğer elinde Kantharos tutan Dionysos, yanında Panther ve ΣΤΡ ΜΟΣΧΙΑΝΟΥ ΑΔΡΙΑΝΟΘΗΡΠΙΤΩΝ

Tarih 198-217

Magistratus Moskhianos

1. AE, 27 mm., 12,80 g., ky. 6, Öy. kmk. 1, 3, SNG Leypold I, 334

Not: Kalıbı SNG Aulock 4, 1154 ile aynı.

2. AE, 11,15 g., SNG Aulock 4, 1154 (= ? Fritze, 1913, 587/1: 27 mm.?)

3. AE, Fritze, 1913, 587/2 (= Mionnet II: 437, 149= Sestini, 1830: 49= Mionnet Suppl. V: 51, 255)

Not: Mionnet II, 149'da arka yüzdeki tasvir, Artemis olarak tanımlanmış.

Tip 26

Öy. İmparatorun sağa dönük, defne çelenkli, giyimli büstü, AY KAI M AYP ANTΩNEINOΣ

Ay. Sağ elinde Nike bulunan imparator sola dönük biga içinde, sol altta tutsak,
ΑΔΡΙΑΝΟΘΗΡΗΤΩΝ

Tarih 198-217

1. AE, 37 mm., 29,64 g., Öy. kmk. 1, 3, Şen, 2004, K1 (=Tekin, 2004: 163)

Tip 27

Öy. Sağa dönük defne çelenkli, sakallı, zırhlı Caracalla büstü,
ΑΥΤΟΚΡΑΤΗΡ ΜΑΡΚΟΣ ΑΝΤΩΝΕΙΝΟΣ

Ay. Ortada askeri elbise içerisinde Caracalla; önünde başında başlık, elinde yılanlı asa tutan, vücudunun üst tarafı çıplak Asklepios. Caracalla'nın arkasında bereket boynuzu tutan Tykhe, diğer eliyle imparatorun başına çelenk koymakta, ΕΠΙ ΣΤΡΑΤΩΤΩΝ ΜΟΡΧΙΑΝΟΥ ΑΔΡΙΑΝΟΘΗΡΗΤΩΝ ΤΟ-
Β-Ε-Α

Tarih 198-217

Magistratus Moskhianos

1. AE(Or. Mad.), 52 mm., 52,86 g., Gemini, Auction I, Lot. 404 (= CNG, Auction 91, Lot. 515: 52,90 g., 53 mm., ky. 6 = Numismatik Lanz, Auction 114, Lot 508: 52,91 g., 54 mm.)
2. AE (Mad.), 49 mm., 44,04 g., ky. 6, CNG, E. Auction 207, Lot. 296 (=Peus, Auction 366, Lot 584: 45,24 g.)

Tip 28

Öy. Sağa dönük Geta büstü, Α ΣΕΠΤΙΜΙΑΣ ΚΑΙ

Ay. İskemle üzerinde sola dönük oturan, sağ elinde Phiale, sol elinde asasını tutan Zeus, ΑΔΡΙΑΝΟΘΗΡΗΤΩΝ

Tarih 198-209

1. AE, 25 mm., 8,13 g., Ersoy, vd. 2014, 108
2. AE, 24 mm., 8,80 g., Gitbud&Naumann, Auction 72, Lot. 279
3. AE, 24 mm., 9,30 g., ky. 6, CNG, E. Auction 352, Lot. 296
4. AE, 24 mm., 8,85 g., Gitbud&Naumann, Auction 59, Lot. 215 (=AMC, 14242)
5. AE, 8,88 g., SNG Aulock 4, 1157
6. AE, 8,95 g., Öy. kmk. 3, SNG Nachträge II, 7249
Not: Önyüz kalıbı SNG Aulock 4, 1157 ile aynı.
7. AE, Fritze, 1913, 591/1 (=Imhoof-Blumer, 1901: 21, 2: 25 mm.)

Tip 29

Öy. Sağa dönük Geta büstü, Α ΣΕΠΤΙ ΓΕΤΑΣ ΚΑΙ

Ay. Ayakta, hafif sola dönük olarak duran Zeus, sağ elinde Phiale, sol elinde asa, önünde atribütü kartal, ΑΔΡΙΑΝΟΘΗΡΩΝ

Tarih 198-209

1. AE, 26 mm., Hirsch, 1905, 3312 (= Fritze, 1913, 592/4)
2. AE, 25 mm., 6,76 g., ANS, 1944.100.42944
3. AE, 9,20 g., Lindgren I, 250
4. AE, 7,81 g., SNG France 5, 1101 (=Waddington, 851: 24 mm. = Fritze, 1913, 592/3)
5. AE, 7,76 g., SNG Nachträge II, 7250 (= Kraft, 1972, Taef. 58, 55)
6. AE, Fritze, 1913: 592/2
7. AE, Fritze, 1913, 592/1. Ry.

Tip 30

Öy. Sağa dönük Geta büstü, Α ΣΕΠΤΙ ΓΕΤΑΣ Κ

Ay. Sağa dönük ayakta boğa, ΑΔΡ[ΙΑΝΟΘΗΡΙΩ]ΑΝ

Tarih 198-209

Krş. SNG Aulock 4, 1155

1. AE, 6,52 g., ky. 5, SNG Leipzig 2, 80

Tip 31

Öy. Başında defne çelengi olan sağa dönük I. Philippus büstü,
ΑΥΤ Κ Μ ΙΟΥΛ ΦΙΛΙΠΠΙΟΣ

Ay. Sola dönük şaha kalkmış, at üzerinde I.
Philippus, ΕΠΙ ΑΥΡ ΣΟΚΡΑΤΟΥΣ ΑΡΧ Α ΑΔΡΙΑΝΟΘΗΡΕΙΤΩΝ

Tarih 244-249

Magisrtatus Sokrates

1. AE, 35 mm., 21,44 g., ky. 6, Ay.
ΕΠΙ ΑΥΡ ΣΟΚΡΑΤΟΥΣ ΡΧΑ ΑΔΡΙΑΝΟΘΗΡΕΙΤΩΝ, Berlin, 18202094 (= ? Fritze, 1913, 594/1)
2. AE, 34 mm., 16,28 g., ky. 6, Boston, 64.1343
3. AE, 34 mm., 16,11 g., ANS, 1971.230.13. Ry.
4. AE, 19,09 g., SNG Aulock 4, 1158
Not: Ön yüz kalıbı SNG Aulock 4, 1159 ile; arka yüz kalıbı ise Fritze, 1913, 594/1 ile aynı.
5. AE, 18,23 g., SNG France 5, 1102 (=Fritze, 1913, 594/3= Kraft, 1972, Taf. 34, 48)
6. AE, Fritze, 1913, 594/2. Ry.
7. AE, Öy. ΑΥΤ Κ Μ ΙΟΥΛ ΦΙΛΙΠΠΙΟΣ ΣΕΒ, Fritze, 1913, 594/4. Ry.
8. AE, 34 mm., 18,29 g., WrothPoint

Tip 32

Öy. Başında defne çelengi olan sağa dönük I. Philippus büstü,
ΑΥΤ Κ Μ ΙΟΥΛ ΦΙΛΙΠΠΙΟΣ

Ay. Çift atın çektiği (biga), sola doğru giden bir araba içinde İmparator, bir elinde Nike tutuyor, arabanın üzerinde bereket boynuzu ve dümen tutan Tykhe işlenmiş,
Ε ΑΥ ΣΟΚΡΑΤΟΥΣ ΑΡΧ Α ΑΔΡΙΑΝΟΘΗ

Tarih 244-249

Magistratus Sokrates

1. AE, 35,5 mm. , 17,76 g., Boston, 64.1344
2. AE, 34 mm., 19,37 g., ANS, 1975.220.5. Ry.
3. AE, 19,77 g., SNG Aulock 4, 1159

Not: Ön yüz kalıbı, SNG Aulock 4, 1158 ile aynı.

Tip 33

Öy. Başında ışın tacı bulunan sağa dönük I. Philippus büstü,
ΑΥΤ Κ Μ ΙΟΥ ΦΙΛΙΠΠΙΟΣ

Ay. Sağa doğru dörtlüye giden bir at üzerinde, ışın taçlı, mantosu uçan
İmparator, Ε ΑΥ ΣΟΚΡΑΤΟΥΣ ΑΡΧ Α ΑΔΡΙΑΝΟΘΗΡΕΤΩΝ

Tarih 244-249

Magistratus Sokrates

1. AE, 12,49 g., SNG France 5, 1103 (=Fritze, 1913, 595/1)

Not: Ön yüz kalıbı, Fritze, 1913: 593/1-2 ile aynı.

Tip 34

Öy. Başında ışın tacı bulunan sağa dönük I. Philippus büstü,
ΑΥΤ Κ Μ ΙΟΥ ΦΙΛΙΠΠΟΣ

Ay. Kısa tunik, ayaklarında çizme olan Dionysos sola dönük olarak ayakta duruyor, sol elinde Thyrsos, sağ elindeki Kantharosdan şarap döküyor, ayaklarının dibinde Panther (?), Ε ΑΥΡ ΣΟΚΡΑΤΟΥΣ ΑΡΧ Α ΑΔΡΙΑΝΟΘΗΡΗΤΩΝ

Tarih 244-249

Magistratus Sokrates

1. AE, 31 mm., 8,43 g., ky. 6, Boston, 62.228
2. AE, 30 mm., Fritze, 1913: 593/2
Not: Ön yüz kalıbı Fritze, 1913, 595/1 ile aynı.
3. AE, 30 mm., Öy. kmk. 5 (ΣΑΡ|Δ), Fritze, 1913: 593/1 (=Imhoof-Blumer, 1901: 21, 1: 29 mm.). Ry.
Not: Ön yüz kalıbı Fritze, 1913, 595/1 ile aynı. Arka yüz kalıbı Fritze, 1913, 593/3 (SNG France 5, 1104) ile aynı.
4. AE, 30 mm., Waddington, 852. Ry.
5. AE, 29 mm., 11,15 g., VAuctions, Auction 235, Lot. 44 (=AMC, 9792 =Wildwinds: 28 mm.)
6. AE, 12,14 g., Peus, Auction 366, Lot 585
7. AE, 11,21 g., SNG France 5, 1104 (=Paris, 674= Fritze, 1913, 593/3)
Not: Arka yüz kalıbı, Fritze, 1913: 593/1 ile aynı.

Tip 35

Öy. Sağa dönük Otacilia büstü, Μ ΩΤΑ ΣΕΥΗΡΑ

Ay. Bir çizgi üzerinde sağa doğru ayakta duran Zebu boğası,
ΑΔΡΙΑΝΟΘΗΡΗΤΩΝ

Tarih 244-249

1. AE, 27,5 mm., 10,05 g., ky. 6, Boston, 64.1345
2. AE, 27 mm., 7,56 g., ky. 6, CNG, E. Auction, 282, Lot. 158 (=AMC, 9572=CNG, E. Auction 160, Lot. 175)
3. AE, 27 mm., 7,40 g., Gitbud&Naumann, Auction 39, Lot. 555
4. AE, 27 mm., 8,45 g., ANS, 1944.100.42945. Ry.
5. AE, 27-25 mm., Fritze, 1913, 596/2
6. AE, 27-25 mm., Fritze, 1913, 596/1. Ry.
7. AE, 5,97 g., SNG France 5, 1105 (=Fritze, 1913, 596/3=Paris, 675 = ? Borrel, 1844: 116, 4)
8. AE, 7,17 g., SNG Aulock 4, 1160 (=Kraft, 1972, Taf. 36, 57)
Öy. Önyüz kalıbı SNG Aulock 4, 1161 ile; arka yüz kalıbı Fritze, 1913, 596/2 ile aynı
9. AE, 7,39 g., Gorny&Mosch, Auction 233, Lot. 1919
10. AE, 7,43 g., ky. 6, Numismatik Lanz, Auction 141, Lot 682
11. AE, 6,22 g., Ay. Boğa sola dönük, ΑΔΡΙΑΝΟΘΗΡΕΙΤΩΝ, SNG Aulock 4, 1161
Öy. Önyüz kalıbı, SNG Aulock 4, 1160 ile aynı
12. AE, 25 mm., 6,01 g., Ay. Boğa sola dönük, ΑΔΡΙΑΝΟΘΗΡΕΙΤΩΝ, CNG, 160, Lot. 176 (=Lindgren I, 251: 5,99 g.)

LEVHALAR

Tip 1



Tip 2

Tip 3

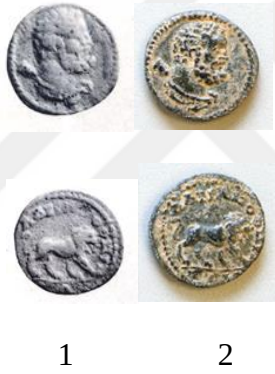




Tip 4



Tip 5



Tip 6



Tip 7





Tip 8



Tip 9



Tip 10



Tip 11



Tip 12



Tip 13



Tip 14



Tip 15



Tip 16



Tip 17



Tip 18



Tip 19



Tip 20



Tip 21



Tip 22



Tip 23



Tip 24



Tip 25



Tip 26



Tip 27



Tip 28



Tip 29



Tip 30



Tip 31



Tip 32



Tip 33



1

Tip 34



1



2



5



6



7

Tip 35



1

2

3

5



7

8

9

10



11

12

TABLOLAR

Μιλητούπολις (Μόλις)	Πιονία
Γέρμη	Κονίσιον
Ἄτταος	Ἄργιζα
Κέργη	Ἀμαξιτὸς, Τρωάδος (?)
Σάγαρα	Μανδακάνδα
Ἀδρινοῦ Θῆραι	Ἐργαστήρια

Tablo 1. Hierokles'in 663 No'lu Listesi

έ. Ἐπαρχία Ἐλισπόντου	
ὁ Κυζίκου	ὁ Ἀβύδου
ὁ Γέρμης	ὁ Δαρδάνου
ὁ Ποιμανίου	ὁ Ἰλίου
ὁ Ὀκης	ὁ Τρωάδος
ὁ Βάρεως	ὁ Πιονίας
ὁ Ἀδριανοῦ θηρῶν	ὁ Μελιτουπόλεως
ὁ Λαμψάκου	ὁ Ἀδρανείας

Tablo 2: Hellespontus Eyaleti Piskoposluk Merkezleri (Not. Episc. IX, 65-79)

Ἑπαρχία Ἑλισπόντου ὁ Κυζίκου	
ὁ Γέρμης	ὁ Ἀβύδου
ὁ Ποιμανινοῦ	ὁ Δαρδάνου
ὁ Ὕκης	ὁ Ἰλίου
ὁ Βάρεως	ὁ Τρωάδος
ὁ Ἀδριανοῦ θηρῶν	ὁ Πιονίας
ὁ Λαμψάκου	ὁ Μελιτουπόλεως

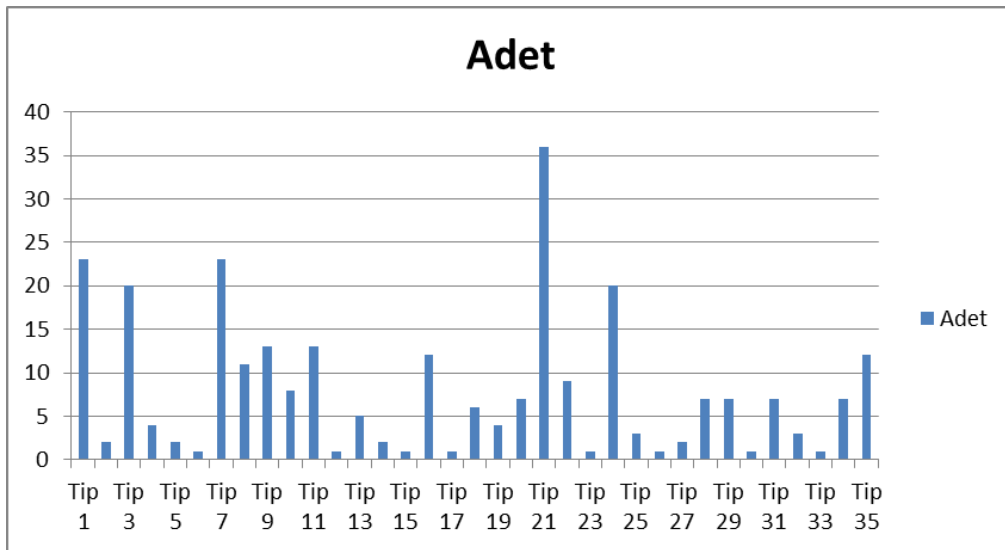
Tablo 3: Georgios Cyprios'un Hellespontus Eyaleti Listesi (Descriptio Orbis Romani, 148-160)

Item ad aliam partem sunt civitates, id est	
Atravion	Caesarea
Agrilion	Prusia
Platana	Paracolia
Cyos	Conate
Pomenion	Eucarpia
Agressin	Docemia
Acordis	Sinida
Atrianuthera	Eumenia
Militropolis	Pela
Apollonia	Bicum
Apamea	

Tablo 4: Ravennatis Anonymi, II.18

Historia Augusta	Hadrianother/as (ai ?)
Cassius Dio	Ἀδριανου θήρας
Aelius Aristides	Ἀδριανοῦ θήρας /ἐν Ἀδριανοῦ θήρα
Tabula Peutingeria	Hadrianuteba
Ioannis Malalas	Ἀδριανου θήρας
Hierokles	ἈδριανουΘηραι
Georgios Cedrenos	Ἀδριαου Θηρας
Konsil Listeleri	Ἀδριανου θυρων
Sikkeler	ΑΔΡΙΑΝΟΘΗΡΕΙΩΝ, ΑΔΡΙΑΝΟΘΗΡΕΙΩΝ, ΑΔΡΙΝΟΥΘΗΡΑ

Tablo 6: Eskiçağ ve Ortaçağ Kaynaklarında Hadrianoutherai Adının Veriliş Biçimleri



Tablo 7: Hadrianoutherai Sikke Tiplerinin Sayısal Grafiği

Tipler	Toplam	Bilinmeyen	0-5 mm.	6-10 mm.	11-15 mm.	16-20 mm.	21-25 mm.	26-30 mm.	31-35 mm.	36-40 mm.	41-45 mm.	46- mm.
Tip 1	25	15				10						
Tip 2	2	2										
Tip 3	20	6				12	2					
Tip 4	4	3				1						
Tip 5	2				2							
Tip 6	1				1							
Tip 7	23	11			4	8						
Tip 8	11	2						8	1			
Tip 9	14	8					4	2				
Tip 10	8	6					2					
Tip 11	13	8				5						
Tip 12	1	1										
Tip 13	5	3								2		
Tip 14	2	2										
Tip 15	1								1			
Tip 16	12	8					4					
Tip 17	1					1						
Tip 18	4	2				2						
Tip 19	4	1							1		2	
Tip 20	7	4							2	1		
Tip 21	37	14					2	21				
Tip 22	9	2				1	6					
Tip 23	1					1						
Tip 24	19	10					9					
Tip 25	3	2						1				
Tip 26	1									1		
Tip 27	2											2
Tip 28	7	2					5					
Tip 29	7	5					1	1				
Tip 30	1	1										
Tip 31	8	4							4			
Tip 32	3	1							2			
Tip 33	1	1										
Tip 34	7	2						4	1			
Tip 35	12	5					1	6				

Tablo 8: Hadrianoutherai Sikkelerinin Çap Ölçüleri

Tipler	Toplam	Bilinmeye n	0-5 g.	6-10 g.	11-15 g.	16-20 g.	21-25 g.	26-30 g.	31-35 g.	36-40 g.	41-45 g.	46- g.
Tip 1	25	7	14	4								
Tip 2	2	1	1									
Tip 3	20	6	14									
Tip 4	4	1	3									
Tip 5	2		2									
Tip 6	1		1									
Tip 7	23	6	17									
Tip 8	11				6	5						
Tip 9	14	3		7	4							
Tip 10	8	1		6	1							
Tip 11	13	5	8									
Tip 12	1			1								
Tip 13	5	1					3	1				
Tip 14	2				1	1						
Tip 15	1						1					
Tip 16	12	4		8								
Tip 17	1		1									
Tip 18	4	2	2									
Tip 19	4	2				1					1	
Tip 20	7	2				1	2	1		1		
Tip 21	37	14		4	19							
Tip 22	9	5	3	1								
Tip 23	1		1									
Tip 24	19	7		12								
Tip 25	3	1			2							
Tip 26	1							1				
Tip 27	2										1	1
Tip 28	7	1		6								
Tip 29	7	3		4								
Tip 30	1			1								
Tip 31	8	2				5	1					
Tip 32	3					3						
Tip 33	1				1							
Tip 34	7	3		1	3							
Tip 35	12	2	1	9								

Tablo 9: Hadrianoutherai Sikkelerinin Ağırlık Ölçüleri

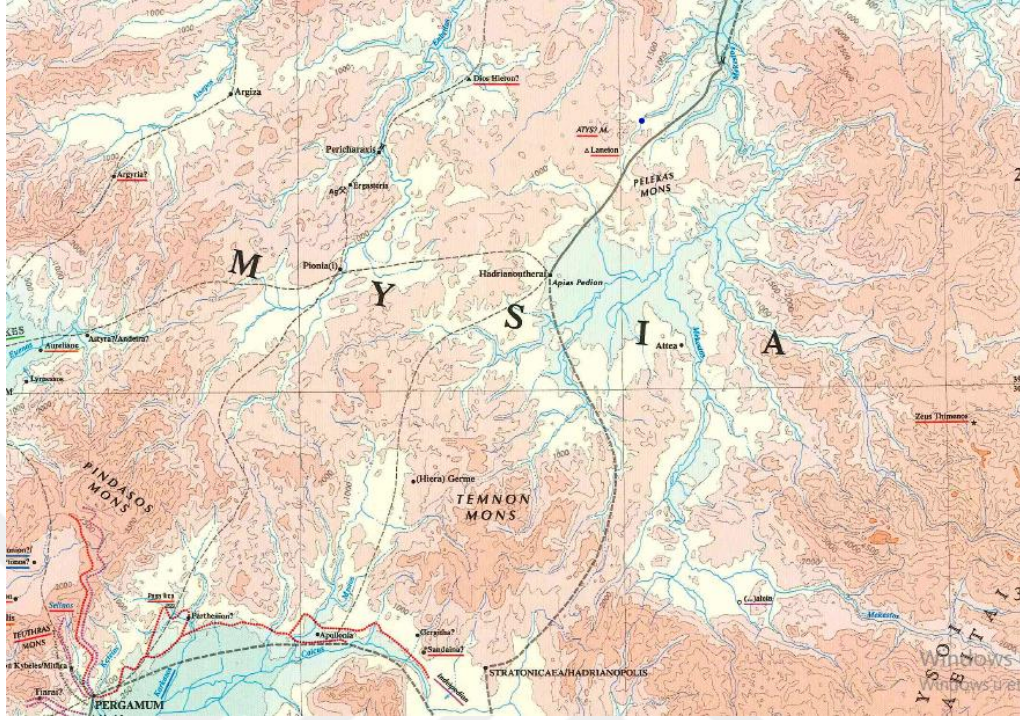
RESİMLER



Resim 1: Mysia Haritası



Resim 2: Balıkesir Fiziki Haritası (Soykan&Cürebal, ty: 16)



Resim 3: Antik Yol Ağları (Barrington, TKY 56)



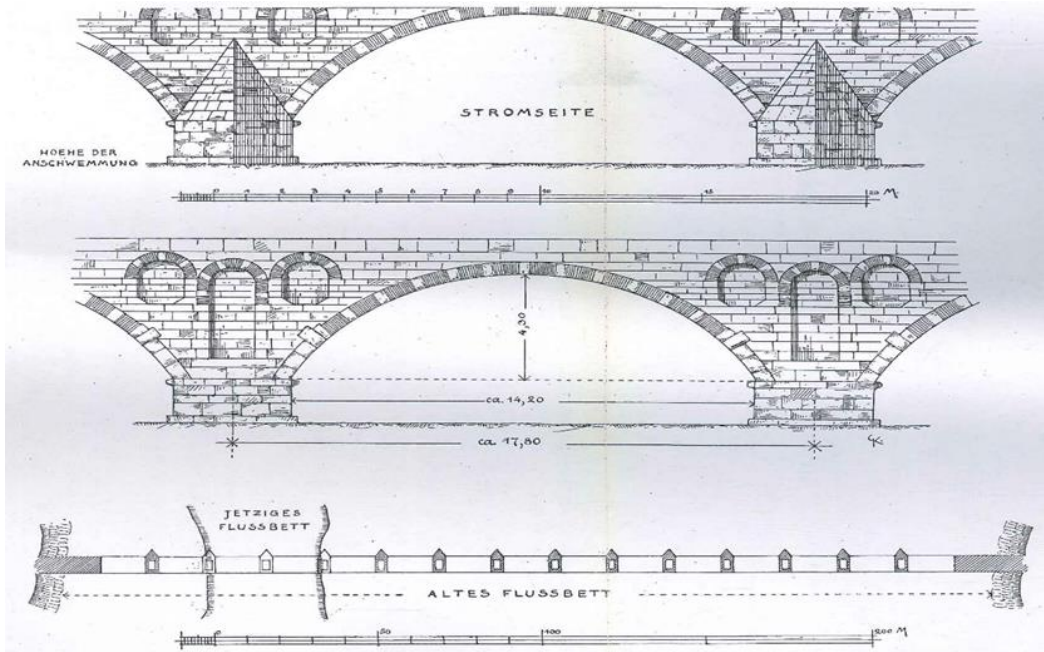
Resim 4: Balıkesir Merkezi Çevresindeki Antik Yerleşimler



Resim 5: Balıkesir Çevresindeki Antik ve Modern yerleşimler (İvKyzikos I)



Resim 6. 1: Bizans Köprüsü Kalıntısı (Sultançayır)



Resim 6. 2: Sultançayır Bizans Köprüsü (Wiegand, 1904, Taf. XXIV)



Resim 9. 1: Roma Dönemi Yerleşimi Surları (Gömeniç)



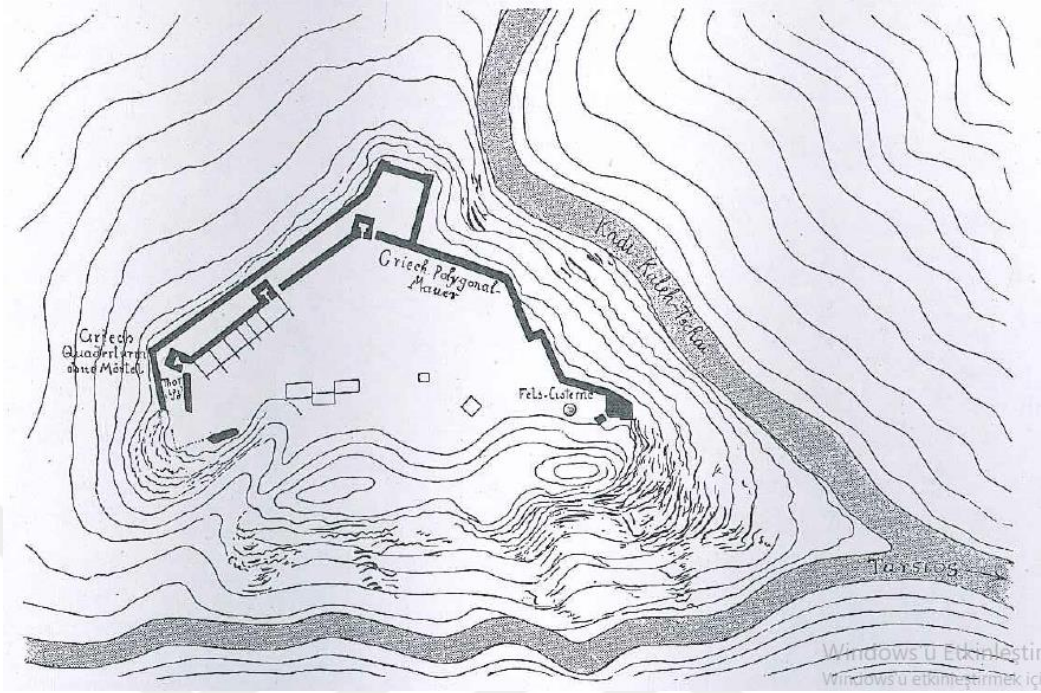
Resim 9. 2: Roma Dönemi Yerleşimi Surları (Gömeniç)



Resim 10: Bizans Kalesi (Gömeniç)



Resim 11: Bizans Kalesi Duvar Yapı Tekniği (Gömeniç)



Resim 12: Kadıköy Kalesi (Wiegand, 1904, Lev. 10)



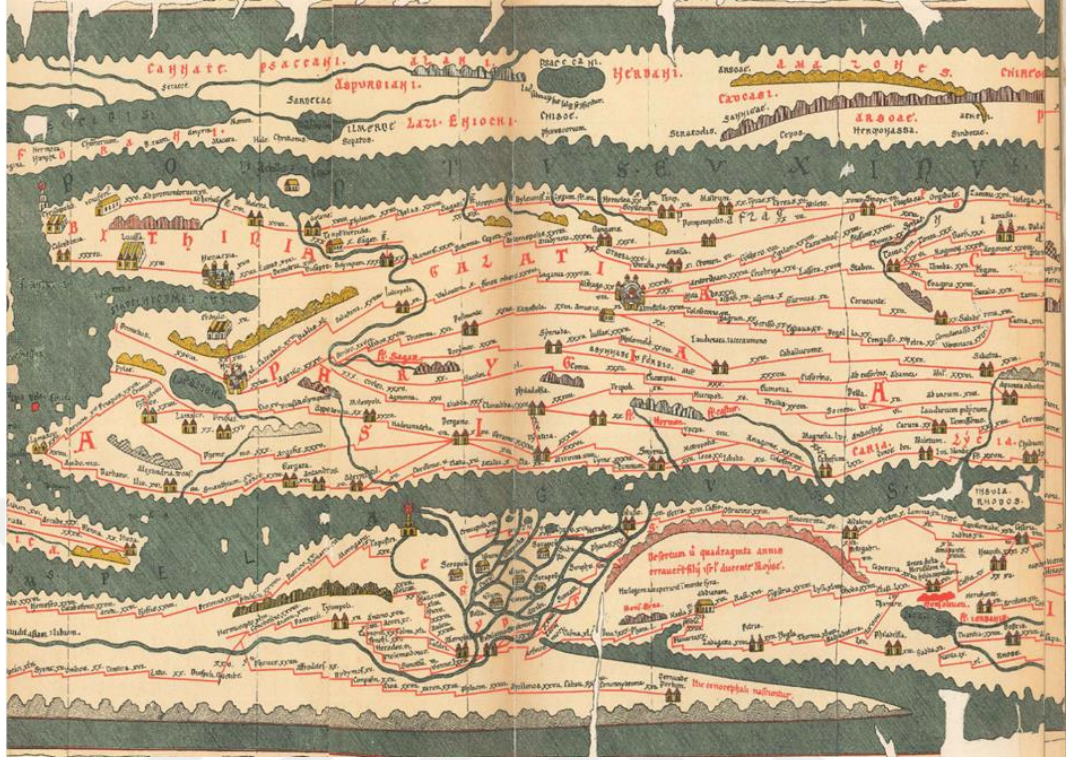
Resim 13: Kale Duvarı (Kadıköy Kalesi)



Resim 14: Halkapınar (Savaştepe)



Resim 15: Menandros Tondosu (Museum of Fine Arts, Boston)



Resim 16. 2: Tabula Peutingeriana IX



Resim 17. 1: Aslan Avı Sahnesi (Constantinus Takı)



Resim 17. 2: Yaban Domuzu Avı Sahnesi (Constantinus Takı)



Resim 17. 3: Ayı Avı Sahnesi (Constantinus Takı)



Resim 18: Balıkesir Atatürk Parkı



Resim 19: Atatürk Parkı Kazı Alanı



Resim 20: Antik Yerleşim Alanı (Beyköy)



Resim 21: Lahit Mezar (Beyköy)



Resim 22. 1: Eski Yunanca Yazıt (Beyköy)



Resim 22. 2: Eski Yunanca Yazıt (Beyköy)



Resim 22. 3: Eski Yunanca Yazıt (Beyköy)



kmk. 1



kmk. 2



kmk. 3



kmk. 4

CAP|Δ

kmk. 5



kmk. 6

Resim 23: Hadrianoutherai Sikkeleri Üzerindeki Kontrmarklar



monogram 1



monogram 2



monogram 3



sembol 1

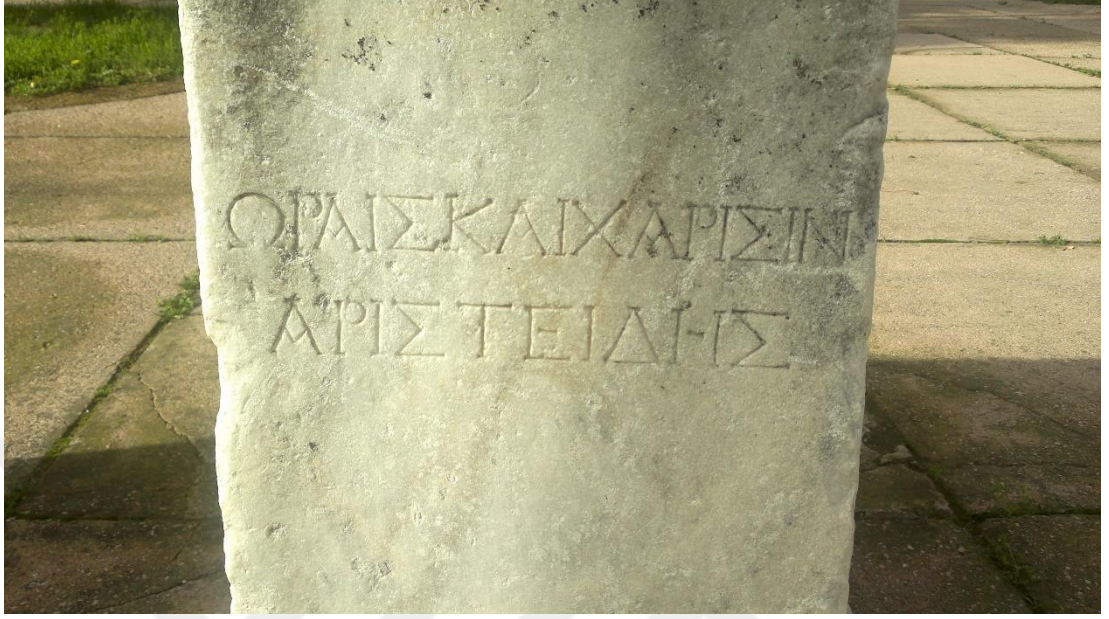


sembol 2



sembol 3 (?)

Resim 24: Hadrianoutherai Sikkeleri Üzerindeki Monogram ve Semboller



Resim 25: Aelius Aristides'in Horalar ve Kharisler'e Adağı (Balıkesir Kuva-yı Milliye Müzesi)



Resim 26: Bigadiç Kalesi (Mercangöz, 2003: 41)



Resim 27: Pamukçu Kalesi (Mercangöz, 2003: 32)

ÖZGEÇMİŞ

ADI SOYADI: Mustafa Türk

DOĞUM YERİ/TARİHİ: İvrindi/01.03.1979

ASKERLİK DURUMU: Yaptı

EĞİTİM:

Lisans: Mersin Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü (1997- 2002)

Yüksek Lisans: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı (2005- 2008)

Doktora: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı (2011-)

YABANCI DİL: İyi derecede Almanca gramer ve pratik bilgisine sahibim. Ayrıca Lisans ve Yüksek Lisans eğitimim sırasında Latince ve Eski Yunanca dersleri aldım.

KAZI- ARAŞTIRMA:

1999, 2000, 2001: Nagidos antik kenti kazısı (Kazı başkanı: Prof. Dr. Serra Durugönül)

2004: Antandros antik kenti kazısı (Kazı bilimsel başkanı: Yrd. Doç. Dr. Gürcan Polat)

2004: Balıkesir Kuvay-ı Milliye Müzesi Antandros antik kenti Kurtarma Kazısı

GÖREVLER

2013: Misafir Öğretim Elamanı, Balıkesir Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü (3 ay)

BURS:

Tübitak 2214-A Doktora Sırası Yurt Dışı Araştırma Bursu (15.10.2015-15.07.2016)

ÇALIŞMALAR:

Seminer: "Strabon'da Mysia ve Mysialılar", Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Semineri, 2007, Balıkesir.

Yüksek Lisans Tezi: "Antikçağ'da Mysia ve Arkeolojisi", Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, Balıkesir. (Danışman: Doç. Dr. Turhan Kaçar).
Şurada: <http://193.255.184.20/tezpdf/24709.pdf>

Kolokyum: "Hadrianutherai: Eine noch nicht lokalisierte Stadt der römischen Kaiserzeit in Mysien", Forschungsstelle Asia Minor, 13.06.2016, Münster.

Sempozyum: "Geç Antikçağ Kaynakları Işığında Hellespontus Eyaleti Kentleri", Uluslararası Bandırma ve Çevresi Sempozyumu, 17-19 Eylül 2018, Bandırma.

ATIFLAR:

Çakır&Tatar&Erdoğan, E&N&F, "Adramytteion Antik Kenti ve Sikkeleri", Akademik Bakış Dergisi, Sayı: 31, 2012; dp. 2, 21, 23, 25, 38.